

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**BİR HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK
CUMHURİYET BAYRAMLARI: KUTLAMALARDAN
YANSIYAN ULUS VE KADIN İNŞASI**

DOKTORA TEZİ

Gülden ÖZKAN

Prof. Dr. Emel KARAGÖZ

KOCAELİ 2018

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM BİLİM DALI**

**BİR HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK
CUMHURİYET BAYRAMLARI: KUTLAMALARDAN
YANSIYAN ULUS VE KADIN İNŞASI**

DOKTORA TEZİ

Tezi Hazırlayan: Gülден ÖZKAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 23.06.2018 / 17

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Emel KARAGÖZ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Nigar PÖSTEKİ

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Erhan EROĞLU

Jüri Üyesi: Prof. Dr. İdil SAYIMER

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Nuray Yılmaz SERT

KOCAELİ 2018

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTACT.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GÖRSELLER LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL İKTİDARIN KURUMSALLAŞMASI: İKTİDAR TARTIŞMALARI EKSENİNDE DEVLET	6
1.1. Siyasal Düşüncenin Dönüşümünde İktidar Kavramı: Modern Devletin Temelleri	9
1.2. Aydınlanma Fikri, Modernite Düşüncesi ve Ulus-Devlet.....	16
1.3. Özcü ve İnşacı Yaklaşımlar Işığında Ulus-Devlet	18
1.4. Ulus-Devlet ve Ulusçuluk Düşüncesinde Kadın.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

2.BOURDİEU’NUN İLİŞKİSEL BAKIŞ AÇISI BAĞLAMINDA İKTİDAR VE KADIN	36
2.1. Bourdieu Yaklaşımının İlişkisel Temelleri	40
2.1.1. Yapılandırılmış ve Yapılandırıcı Bir Mekanizma: Habitus	46
2.1.2. Bütünlüklü Toplumsal Alan ve Kadın Habitusu.....	52
2.1.3. Sermaye	62
2.1.3.1. Sembolik Sermaye	67
2.1.3.2. Sembolik İktidar ve Sembolik Şiddet	70
2.2. Devletin Oluş Esaslarını İktidarın İlişkiselliğinden Okumak	73
2.2.1. Devlet Düşüncesinin Genetik Tarihi.....	77
2.2.2. Sembolik İktidarın Meşru Şiddet Tekeli.....	79
2.3. Kadının Toplumsal İnşasında Devletin Sembolik Gücü	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SEMBOLİK GÜCÜN TAŞIYICISI OLARAK HALKLA İLİŞKİLER: SOSYO-KÜLTÜREL BİR YAKLAŞIM	89
3. 1. Halkla İlişkilere Normatif Yaklaşım.....	92

3.2. Halkla İlişkilere Sosyo-Kültürel Yaklaşım	108
3.2.1. Kültürel Üretim Alanında Aracılar	113
3.2.2. Bir Kültür Aracısı Olarak Halkla İlişkiler	115

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BİR HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK CUMHURİYET BAYRAMLARI: KUTLAMALARDAN YANSIYAN ULUS VE KADIN İNŞASI	124
4.1. Konu ve Amaç	124
4.2. Verilerin Toplaması	130
4.3. Evren ve Örneklem	131
4.4. Verilerin Çözümlemesi	131
4.5. Bulgular.....	132
4.5.1. Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına İlişkin Yasal Düzenlemeler	133
4.5.1.1. Cumhuriyetin İlanı ve Birinci Yıldönümü	134
4.5.1.2. 1925-2012 Yılları Arasındaki Yasal Düzenlemeler	136
4.5.1.3. Yasal Düzenlemelerin Cumhuriyet Bayramlarına Yüklediği İşlevler	145
4.5.2. Bayram Hazırlıkları, Kutlamalar ve Değerlendirmeler.....	152
4.5.2.1. 1933 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	154
4.5.2.2. 1943 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	208
4.5.2.3. 1953 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	221
4.5.2.4. 1963 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	227
4.5.2.5. 1973 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	235
4.5.2.6. 1983 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	266
4.5.2.7. 1993 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	274
4.5.2.8. 2003 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	283
4.5.3. Kutlamalardan Yansıyan Ulus İnşası.....	300
4.5.3.1. Adım Adım Ulus-Devlet (1933-1953).....	300
4.5.3.2. Eksene Geri Döndürme Çabaları (1963-1983)	315
4.5.3.3. Cumhuriyetten Demokrasiye, Modernleşmeden Milli İradeye (1993-2003)....	321
4.5.4. Kutlamalardan Yansıyan Kadın İnşası.....	327
4.5.4.1. Korunan Kadın.....	327
4.5.4.2. Anne Kadın.....	334
4.5.4.3. Minnettar Kadın.....	338
4.5.4.4. Vitrindeki Kadın	341

4.5.4.5. Mağdur Kadın	341
SONUÇ	344
KAYNAKÇA	351
ÖZGEÇMİŞ	367

ÖNSÖZ

Alanda halkla ilişkiler teori ve pratiğine ilişkin normatif yaklaşımlar ile bunların karşısında yer alan eleştirel yaklaşımların iki ucu oluşturduğu bilinmektedir. 2000’li yıllarla birlikte alanda varlığını hissettirmeye başlayan sosyo-kültürel bakış açısının ise; bu iki uç arasındaki ikiliği aşmak üzere odağına halkla ilişkilerin toplumsal rolü nedir sorusunu alarak ilişkiler noktasına yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Elinizdeki çalışma, halkla ilişkiler alanına getirilen bu kültürel açılımın uygulamalara ilişkin bakış açısını kayda değer ölçüde değiştirebileceğine duyulan inançla kaleme alınmıştır.

Çalışma boyunca, tez kapsamında yazdıklarımı satır satır, kelime kelime okuyarak yapıcı eleştirileriyle ufkumu açan, çalışmanın geldiği bu son şekline ulaşmasında en az benim kadar emeği olan, sadece bu tez çalışmasına değil yaşama bakış açım da sosyolojik bir nitelik kazandıran kıymetli danışmanım Prof. Dr. Emel Karagöz’e; hayatımın her alanında varlığını derinden hissettiğim, uzun uzun sohbetler edebildiğim, akademik kariyerimin başladığı ilk günden bu yana insanlara, ilişkilere ve mesleğe ilişkin birikimi ile yolumu aydınlatan saygıdeğer hocam Prof. Dr. İdil Sayımer’e ve hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, iyi bir akademisyenin yanı sıra nasıl iyi bir insan olunur sorusunun hayatımdaki cevabı olan değerli hocam Prof. Dr. Erhan Eroğlu’na sonsuz teşekkür ederim. Onların desteği olmadan bu tez yazılamazdı.

En büyük teşekkürler eşim ve kızıma; çalışmayı tamamlayabilmem için gösterdikleri anlayış, sabır ve destek için.

Son olarak; bu çalışma beni olduğum gibi bir kadın olarak yetiştiren BABAMA ve onu olduğu gibi bir kadın olarak yetiştirmeye gayret ettiğim kızım DENİZ MAYA’ya armağan olsun.

KOCAELİ 2018

ÖZET

Aydınlanma fikri, modernleşme süreci, sanayileşme ve kapitalizmin yarattığı dev değişim dalgası 18. yüzyılla birlikte yeni bir devlet biçimini ortaya çıkarmıştır. Bu yeni devlet tipi; geniş topraklara yayılmış heterojen bölgeleri tek merkezden yöneten, yurttaşlarına toplumsal ve kültürel alanlarda üniter bir sistem sunma iddiasını taşıyan ulus-devlettir. Ulus-devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidarın belli bir tarihsel aşamada büründüğü yapısal biçim; ulus, bu yapılanmanın meşruiyet kaynağı olan kurgu; ulusçuluk da bu meşruiyet kaynağını tek geçerli siyasi değer olarak kabul ettirmeyi hedefleyen siyasi akım olarak tanımlanabilir. Ulus devletlere ilişkin özcü ve inşacı kuramların genellemelerinin aksine Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nun ilişkiel mantığı; ulusçuluğun her şeyden evvel dünyanın anlamlandırılmasını sağlayan bir yorumlama biçimi olduğuna ve sembolik gücü ile devlet iktidarının gerçekliği yapılandırma kudretine dikkat çeker. Bu bakış açısından yaklaşıldığında devlet; salt fiziksel-maddi iktidara değil, toplumun algı kategorilerini, anlam haritalarını, kimliklerini, dilini belirleyen sembolik iktidara da haizdir. Devletin sembolik gücü onun kültür alanındaki üstün belirleyici niteliğini ortaya çıkararak; kişisel olanın içindeki toplumun, özel olanın içindeki devletin keşfini sağlar. Dolayısıyla iktidarın tüm araç ve imkânları ile kurduğu söylem üstünlüğü; halkla ilişkiler uygulamalarının bu alandaki iletişimsel rolünü ve kültürel aracılık mahiyetini de su yüzüne çıkarır ve onu normatif-liberal bakış açısının sabitliğinden kurtararak toplumsal bağlam içine yerleştirir.

İnşa edilen bir gerçeklik olarak ulusun ve ulusun kadınlarının biçimlendirilmesinde iktidarın ve iktidar eliyle gerçekleştirilen halkla ilişkiler uygulamalarının rolünü ortaya çıkarmak amacını taşıyan bu çalışmada araştırma nesnesi olarak hem bir halkla ilişkiler uygulaması olan hem de cemaatlerin uluslara dönüşme sürecinde etkin bir yapılandırma aracı olarak kabul edilen milli törenlerden biri olarak Cumhuriyet Bayramı Törenleri seçilmiştir.

Bourdieu'nun ilişkisel bakış açısı temelinde geliştirilen “Kültür Çevrimi Modeli” esas alınarak, törenler; bir halkla ilişkiler uygulaması olarak analiz edilmiş, sosyo-kültürel bir bakışla ulus ve kadın inşası odağı alınarak değişim, dönüşüm ve sabitlikler yakalanmaya çalışılmıştır.

1924'ten bu yana kutlanan doksan üç Cumhuriyet Bayramı'nın oluşturduğu evrende her on yılda bir düzenlenen törenler örneklem olarak belirlenmiş, 1933, 1943, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 yılı kutlamaları incelenmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen örnekleme ilişkin veriler, doküman taraması yöntemi ile Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Cumhuriyet arşivlerinden, Resmi Gazete arşivinden ve basın arşivlerinden elde edilmiş, elde edilen veriler nitel içerik analizi yöntemi ile kategorik çözümlemeye tabi tutulmuştur.

Ulaşılan bulgular; Cumhuriyet Bayramı Törenlerinin planlama, hazırlık, uygulama ve değerlendirme aşamalarıyla birer halkla ilişkiler çalışması olduğunu gözler önüne sererken, aynı zamanda törenlerin yüklenen anlamlar yoluyla bir toplumsal inşa alanı olarak işlevlendirildiğini göstermektedir. Milliyetçi kurgu açısından törenler; 1933-1953 yıllarında ulus-devletin tanıtılması ve benimsetilmesi; 1963-1983 yıllarında ulus-devlet ve Türk milliyetçiliğinin kaydığı düşünülen eksenine geri getirilmesi; 1993-2003 yıllarında ise; yeniden tanımlama ve bu yeni tanımlamayı tanıtmaya dönemleri olarak belirmektedir. Cumhuriyet Bayramı Törenlerinden yansıyan kadın irdelendiğinde ise; korunan, anne, minnettar, vitrin ve mağdur kadın kategorilerine ulaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: Halkla ilişkiler, iktidar, ulus inşası, kadın, kültür.

ABSTACT

The idea of enlightenment, the modernization process, the massive wave of change that has created by industrialization and capitalism has revealed a new state of the state in the 18th century. This new type of state is a nation-state that manages heterogeneous territories spread over large areas from a single center and claims to offer its citizens a system of unity in social and cultural fields. The nation-state can be defined as the structural form of institutionalized political power in a certain historical phase; the nation as the fiction which is the source of legitimacy of this structure; nationalism as the political movement aiming to acquire this source of legitimacy as the only valid political value. Contrary to the generalizations of the constituent and constructivist theories of the nation states, the relational rationale of the French sociologist Pierre Bourdieu highlights that nationalism is a form of interpretation that provides the meaning of the world before everything else and remarks the power of constructing the reality of state power with its symbolic power. When approached from this angle, the state has not only physical-material power but also the symbolic power that determines the categories of perception, meaning maps, identities, and language of the society. This symbolic power of the State allows the discovery of the society within the individual and the state within the private by revealing its superior determinative character in the cultural fields. When examined from this relational point of view, the superiority of the discourse established by the power with all means and tools reveals the communicative role and cultural intermediary nature of public relations practices in the field of discourse and liberating it from the normative-liberal viewpoint and placing it in a social context.

In the study aiming to reveal the role of power and the public relations practices carried out by power in the formation of women of nation and nation as a constructed reality, the Republic Day Ceremony from national ceremonies which is both a public relations practice and also regarded as an effective construction tool in the nationalization process of communities was chosen as the research object.

Based on Bourdieu's "Circuit of Culture Model" developed on the basis of a relational perspective, the ceremonies were analyzed as a public relations practice, and changes, transformations, and constants were tried to be found by focusing on the nation and female identity construction in a socio-cultural perspective.

The ceremonies organized every ten years in the stage of ninety-three Republic Day celebrated since 1924 were determined as samples and the celebrations of 1933, 1943, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 were examined. Data related to the sampling determined within the scope of the study were obtained from the Presidency and Prime Ministry Republican archives, the Official Journal archives, and press archives. The obtained data were subjected to categorical analysis by qualitative content analysis method.

Findings reveal that the Republic Day Ceremonies are a work of public relations with the stages of planning, preparation, implementation, and evaluation, and at the same time, they are functioning as a social construction area through the meanings assigned to the ceremonies. In terms of nationalist fiction, the ceremonies are defined as the introduction and adoption of the nation-state in 1933-1953, the return of the nation-state and Turkish nationalism in 1963-1983 to their centerline which is thought shifted, and the periods of redefinition and introduction of this new definition in 1993-2003. When the woman reflected in the Republic Day Ceremonies was examined, the protected, mother, grateful, showcase, and victimized women categories were obtained.

Keywords: Public relations, power, nation building, women, culture.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Hukuki Metinlerin Tür Konu ve Yıllara Göre Dağılımı	137
Tablo 2. Hukuki Metinlerin Türe Göre Dağılımı	140
Tablo 3. Hukuki Metinlerin Konuya Göre Dağılımları	140
Tablo 4. Hukuki Metinlerin Yıllara Göre Dağılımları	141

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Kültür Çevrimi Modeli.....	121
Görsel 2. Cumhuriyetin İlanının Onuncu Yıldönümü Kutlama Kanunu	154
Görsel 3. Onuncu Yıl Kutlamaları Merasim Programı Merasim Duruşu Krokisi	156
Görsel 4. 1933 Yılı Kutlamaları - Üç Bayram Günü İçin Radyo Programı.....	159
Görsel 5. 1933 Yılı Kutlamaları - Yurt İçinde Verilecek Konferanslar İçin Örnek Metinler	162
Görsel 6. 1933 Yılı Kutlamaları - İstanbulda Konferans Verilecek Yerler Gün ve Saatler	163
Görsel 7. 1933 Yılı Kutlamaları - Destanlar	165
Görsel 8. 1933 Yılı Kutlamaları - Şiirler	166
Görsel 9. 1933 Yılı Kutlamaları - Yarım Osman Piyesi	168
Görsel 10. 1933 Yılı Kutlamaları İstiklal Piyesi.....	169
Görsel 11. 1933 Yılı Kutlamaları - İnkılap Çocukları Piyesi.....	169
Görsel 12. 1933 Yılı Kutlamaları – İstanbul’da Sahnelenecek Temsiller Yerler Gün ve Saatler	170
Görsel 13. 1933 Yılı Kutlamaları - Eski Mektep- Yeni Mektep Dövizi	171
Görsel 14. 1933 Yılı Kutlamaları - Eski Kıyafet – Yeni kıyafet Dövizi.....	172
Görsel 15. 1933 Yılı Kutlamaları - Halk Kürsüleri İçin Çağrı Metni	173
Görsel 16. 1933 Yılı Kutlamaları – Zonguldak’ta Bir Halk Kürsüsü	175
Görsel 17. 1933 Yılı Kutlamaları - Onuncu Yıl Marşı Sözleri	177
Görsel 18. 1933 Yılı Kutlamaları - Onuncu Yıl Madalyası	179
Görsel 19. 1933 Yılı Kutlamaları - Onuncu Yıl Anı Pulları	180
Görsel 20. 1933 Yılı Kutlamaları – Köylülere Verilecek Konferans Metni Örneği	183
Görsel 21. 1933 Yılı Kutlamaları – Basında Yer Alan Davet Metni	192
Görsel 22. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Hâkimiyeti Milliye Gazetesi İlk Sayfa	193
Görsel 23. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Akşam Gazetesi İlk Sayfa	194
Görsel 24. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Milliyet Gazetesi İlk Sayfa.....	195
Görsel 25. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Cumhuriyet Gazetesi İlk Sayfa	196
Görsel 26. 1943 Yılı Kutlamaları - Kutlama Talimatı	213
Görsel 27. 1943 Yılı Kutlamaları - Radyo Konuşmalarına İlişkin Üst Yazı	216
Görsel 28. 1943 Yılı Kutlamaları - Radyoda Konferans Verecek Makamlar	217
Görsel 29. 1973 Yılı Kutlamaları – Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşunun 50. Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun.....	244
Görsel 30. 1973 Yılı Kutlamaları – Kutlamalar Kapsamında Basılan Eserlerden Örnekler	247
Görsel 31. 1973 Yılı Kutlamaları - Halk Eğitimi Kitapları Dizisinden Örnekler	248
Görsel 32. 1973 Yılı Kutlamaları - İl Yıllıklarından Örnekler	249
Görsel 33. 1973 Yılı Kutlamaları - Türk Seramik ve Cam Eserleri Sergisinden Örnekler -1	250
Görsel 34. 1973 Yılı Kutlamaları - Türk Seramik ve Cam Eserleri Sergisinden Örnekler -2	251
Görsel 35. 1973 Yılı Kutlamaları - 50. Yılda İstanbula 50 Heykel Yerleştirme Etkinliği Kapsamında Yerleştirilen Heykellerin Listesi	252
Görsel 36. 1973 Yılı Kutlamaları - Cumhuriyetin 50. Yılı Amblemi	253
Görsel 37. 1973 Yılı Kutlamaları - Cumhuriyetin 50. Yılında Atatürk Büstleri Yarışması Birincilik Eseri.....	254
Görsel 38. 1973 Yılı Kutlamaları - 50. Yıldönümü Kapsamında Sahnelenen Piyesler	256

Görsel 39. 1973 Yılı Kutlamaları - Cumhuriyetin 50. Yılı Rozeti, Altın ve Gümüş Paraları	259
Görsel 40. 1973 Yılı Kutlamaları - Hatıra Pulları.....	260
Görsel 41. 1973 Yılı Kutlamaları - Sigara Paketi ve Çay Kutusu.....	260
Görsel 42. 1973 Yılı Kutlamaları - Boğaziçi Köprüsü Açılışına İlişkin Anı Objeleri.....	261
Görsel 43. 1983 Yılı Kutlamaları - 60. Yıl Hatıra Parası.....	272
Görsel 44. 1983 Yılı Kutlamaları - 60. Yıl Pulları ve İlk Gün Zarfı.....	273
Görsel 45. 2003 Yılı Kutlamaları - Hatıra Pulları.....	298
Görsel 46. 2003 Yılı Kutlamaları - İlk Gün Zarfı	298
Görsel 47. 2003 Yılı Kutlamaları - Hatıra Paraları (Mineli).....	299
Görsel 48. 2003 Yılı Kutlamaları - Hatıra Paraları (Minesiz)	299
Görsel 49. 1943 Yılı Kutlamaları - Türk Dili Konulu Özdeyişler (Tan Gazetesi 29 Ekim 1943).....	313
Görsel 50. 1943 Yılı Kutlamaları - Resmigeçitte Kıtalar (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1943).....	331
Görsel 51. 1943 Yılı Kutlamaları – İstanbul Taksim’de Resmigeçit (Tan Gazetesi 30 Ekim 1943).....	332
Görsel 52. 1943 Yılı Kutlamaları – “Kahraman Askerlerimiz” (Akşam Gazetesi 29 Ekim 1943).....	333

GİRİŞ

Modernitenin fikirsel zemini üzerinde yükselen iktisadi, düşünsel, bilimsel ve inanca ilişkin değişim dalgası kuşkusuz toplumsal yaşamda köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Özellikle, üretim sistemini ve üretim ilişkilerinin yapısını değiştiren kapitalist ekonomi anlayışı ve teknolojik buluşların önünü açan bilimsel bakış açısı gelişme ve ilerleme olgularını bir daha geri döndürülemeyecek biçimde toplumsal yaşama entegre etmiştir. Bu bağlamda modernleşmenin tüm diğer boyutlarını da kapsayacak şekilde vücut bulduğu nokta, bireyi ve toplumu “ilerleme” düsturuna endeksleyecek olan bir örgütlenme ve denetleme otoritesinin oluşmasıdır. Bu emelin gerçekleşmesi; ancak merkezi bir otoritenin ve birliktelik fikri ile kendi toplumlarını daha iyi bir geleceğe yöneltecek olan türdeş, ortak bir kültürün varlığı ile mümkündür.

İktidarın, yöneten-yönetilen arasındaki emir-itaat ilişkisi darlığında tanımlanması artık mümkün değildir. Dolayısıyla, kurumsallaşmış siyasal iktidar olarak modern devlet anlayışı, meşruiyetini ulustan alan iktidar ilişkilerinin üzerinde yükselmektedir. Öndersiz toplumlardan ulus-devlete kadar yani topluluğun kendi kendini yönettiği koşullarda da, halkı seçtiği ancak halktan farklı bir odağın yönettiği toplumsal-siyasal yapılarda da yönetenin topluluğu ne namına yönettiği açıkça bilinmeli yöneten topluluk nezdinde meşruluk kazanmalıdır. Bu meşruiyet kaynağı kimi zaman tanrı, kimi zaman kral, kimi zaman ise ulustur. Meşruiyetin kaynağı zaman içinde değişmiş, ancak meşruiyet arayışı baki olmuştur. Bu, bireyin toplumsal kurallara uyması, düzene başkaldırmaması ve kendisinin ötesinde bir gücü kabul etmesi anlamını taşımaktadır.

Modern devletlerle birlikte yeni oluşan siyasal iktidarların toplum tarafından kabulü ve meşruiyet kazanımı noktasında milliyetçi düşüncenin önemi hayatidir. Uluslaşma süreçlerinin her toplum için farklı koşullarda ve farklı biçim ve içerikte

işlediği açıktır. Ancak bu süreci ortak kılan şey; milliyetçilik düşüncesinin hem kendi milletini diğerlerinden farklılaştırma çabası hem de millet olma niteliğine haiz olmaları yönünden diğer milletlere benzerliğini vurgulamasıdır. Öte yandan ulusçuluk düşüncesi bir yandan ilerlemeyi ve gelişmeyi dolayısıyla değişimi savunurken diğer yandan da ulusları değişmeden kalmış sabitlikler olarak kurgulamıştır. Ulusçuluk her şeyden önce dünyanın anlamlandırılmasını sağlayan düşüncelere, gündelik konuşmalara yön veren bir görme ve yorumlama biçimidir. Dolayısıyla milliyetçiliğe dar anlamıyla bir siyasi ideoloji olarak değil sosyal, ekonomik ve kültürel oluşumların arkasındaki fikirler ve pratikler bütünü, dünyayı algılayış biçimi olarak bakmak ve bununla birlikte bakışı, siyasi arenadan kültürel alana kaydırmak elzemdir.

Toplumsal işleyişin bu bağlantısal, ilişkisel düzenini kavrama noktasında Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nun açtığı yol, toplumsal yaşamın işleyiş mantığının kültür-iktidar ilişkiselliğinde ve bunlar arasında konumlanmış yeniden inşa vasıtalarında saklı olduğunu göstermektedir. Bu bakış açısı, günümüzde kültürün önemli bir parçası haline gelen halkla ilişkilerin yüzeyde görünenin ötesindeki geniş ve karmaşık ilişki yapıları içindeki iletişimsel rolünü ve sorumluluğunu da anlaşılır kılmaktadır.

Bir kültürel aracı olarak halkla ilişkilerin kültür ve iktidarın bu yakın ilişkisindeki rolü; meşru kültürün üretimi yayılımı ve dolaşımı noktasında belirlemektedir. Halkla ilişkiler sadece adına çalıştığı kuruma/kişiye/oluşuma ilişkin anlamlar üretmekle kalmaz aynı zamanda bu anlamları konumlandırarak hiyerarşize eder böylece toplumsal işleyişin eşitsiz gidişatının sürekliliğini sağlar. Öte yandan uygulamalar; yaş, cinsiyet, milliyet, ırk, gelir gibi sosyo-ekonomik nitelikleri de içerdiğinden toplumsal iletişim sisteminin bir parçası olarak çalışır.

Bu bağlamdan hareketle konusu; sembolik gücü ile varlığını bütünlüklü toplumsal alanda gösteren devlet tarafından uygulanan halkla ilişkiler çalışmalarının

kültürel aracılık mahiyeti olan bu çalışma; inşa edilen bir gerçeklik olarak ulusun ve ulusun kadınlarının biçimlendirilmesinde iktidarın ve iktidar eliyle gerçekleştirilen halkla ilişkiler pratiklerinin rolünü ortaya çıkartmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla yapılan araştırma çalışmasında, devlet tarafından gerçekleştirilen halkla ilişkiler uygulamaları kültürel aracılık niteliği ile devletin meşru bakış açısını yaratmak üzere kullandığı söylem alanlarından biri olarak ele alınmıştır.

Çalışmada, hem bir halkla ilişkiler pratiği olan hem de cemaatlerin uluslara dönüşme sürecinde tıpkı bayrak, marş, lider gibi etkin bir yapılandırma aracı olarak işlev gören milli törenlerden biri olan Cumhuriyet Bayramı Törenleri araştırma nesnesi olarak seçilmiş, bütünlüklü toplumsal alan olarak işaret edilen devlet alanı ve bu alanda inşa edilen milliyetçi düşünce ve onunla yoğrulmuş toplumsal cinsiyet algısı ile kadın kimliği bir sermaye olarak analiz edilmiş, değişim, dönüşüm ve sabitliklere odaklanılmıştır.

Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde iktidar kavramı, toplumun bütününe yansıma yetisine haiz, kurallar ve uygulama arasındaki bağ olarak nitelendirilebilen siyasal iktidar ve millet ilişkisi ile bu ilişkinin otorite-rıza arasındaki kesintisiz gidiş-gelişimin dayandığı meşruiyet temeli çerçevesinde siyasal iktidarın sembolik gücünü milliyet ve toplumsal cinsiyet boyutunda netleştirebilmek için yol açıcı bir mahiyette ele alınmıştır. Ulus-devletlerin aydınlanma fikri modernite düşüncesi etrafında özcü ve inşacı yaklaşımların bakış açısından tartışıldığı bölüm, ulus-devlet düşüncesinde kadın konusu ile tamamlanmıştır.

İkinci bölümde ise çalışmanın kavramsal ve kuramsal zeminini oluşturan ilişkiyel paradigmayla ayrılmış; toplumsal alan, habitus, sermaye, sembolik iktidar, sembolik şiddet, kültür araçları gibi kavramları kazandıran Bourdieu'nun İnşacı-Yapısalcılık Yaklaşımı ele alınmış, iktidar ve kadın ilişkiselliği Bourdieucu bir bakışla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, halkla ilişkilerin belirli bir faaliyet alanına ilişkin toplumsal ve kültürel kuralları dile dökmek, kimliklere ve eylemlere ilişkin tutum ve değerleri etkilemek ve bu alanı belirleyen üretim-tüketim pratiklerini düzenlemek üzere tasarlanmış bilginin yaratımı ve yayılımı göreviyle bir kültürel aracı olarak işleyişinin aktarıldığı, kültür ve iktidar arasındaki karşılıklı ilişkide halkla ilişkilerin anlam yaratımı rolünün sorgulandığı bölüm ise, üçüncü bölüm olarak yer almıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünü araştırma kısmı oluşturmaktadır. Araştırma nesnesi olarak bir halkla ilişkiler pratiği olan Cumhuriyet Bayramı Törenleri seçilmiş, ulusun inşa edilen bir gerçeklik olduğu kabulünden hareket ile bu gerçekliğin içinde ulusun ve ulusun kadınlarının biçimlendirilmesinde ulus-devlet iktidarının halkla ilişkiler uygulamalarından biri olan törenler nasıl bir rol oynamaktadır? temel sorusu kapsamında kültürel aracılık mahiyetiyle bir halkla ilişkiler etkinliği olarak ele alınan Cumhuriyet Bayramı törenleri; Kültür Çevrimi Modeli esas alınarak birbirleriyle iç içe geçmiş bir görüntü veren yasal, materyal ve sembolik olana ilişkin çok katmanlı bir biçimde irdelenmiştir.

Bu kapsamda Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına ilişkin yasal metinler tek bir başlık altında, her on yılda bir yapılan kutlamalar ise ayrı başlıklar halinde tek tek irdelenmiştir. Kutlamalardan yansıyan ulus ve kadın kurgusu farklı başlıklar altında ele alınmış yansımalar kategorik olarak aktarılmıştır. Bu noktada odağa; değişim dönüşüm ve sabitlikler alınmıştır.

1924'ten bu yana kutlanan doksan üç Cumhuriyet Bayramı'nın oluşturduğu evrende her on yılda bir düzenlenen törenler örneklem olarak belirlenmiş, 1933, 1943, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 yılı kutlamaları incelenmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen örnekleme ilişkin veriler, doküman taraması yöntemi ile Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Cumhuriyet arşivlerinden, Resmi Gazete arşivinden ve basın arşivlerinden elde edilmiş, elde edilen veriler nitel içerik analizi yöntemi ile kategorik çözümlemeye tabi tutulmuştur.

Ulaşılan bulgular; Cumhuriyet Bayramı Törenlerinin planlama, hazırlık, uygulama ve değerlendirme aşamalarıyla birer halkla ilişkiler çalışması olduğunu gözler önüne sererken, aynı zamanda törenlere yüklenen anlamlar yoluyla bir toplumsal inşa alanı olarak işlevlendirildiğini göstermektedir. Milliyetçi kurgu açısından törenler; 1933-1953 yıllarında ulus-devletin tanıtılması ve benimsetilmesi; 1963-1983 yıllarında ulus-devlet ve Türk milliyetçiliğinin kaydığı düşünölen eksenine geri getirilmesi; 1993-2003 yıllarında ise; yeniden tanımlama ve bu yeni tanımlamayı tanıtma dönemleri olarak belirmektedir. Cumhuriyet Bayramı Törenlerinden yansıyan kadın irdelendiğinde ise; korunan, anne, minnettar, vitrin ve mağdur kadın kategorilerine ulaşılmıştır.

Alana hâkim normatif-liberal bakış açılarının sabitliğı ve demirlenmiş olduğı kurumsal perspektifin kuşatıcılığı dikkate alındığında halkla ilişkiler alanında sosyo-költürel bakış açısıyla kaleme alınan bu çalışmayı, küçük ancak önemli bir adım olarak görmek mümkündür. Halkla ilişkiler kapsamında hem mesleki hem de akademik nitelikteki çalışmaların ekonomik-örgötsel çıpadan kurtarılarak költürel ve toplumsal bağlamı ile değerlendirilmeleri noktasında yararlı olması umut edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL İKTİDARIN KURUMSALLAŞMASI: İKTİDAR TARTIŞMALARI EKSENİNDE DEVLET

İktidar, ulus, kadın ve halkla ilişkiler gibi dörtlü bir saç ayağı üzerine yükselmeye çalışan bu tezin belki de en karmaşık konusunu iktidar olgusu oluşturmaktadır. Siyaset, felsefe, sosyoloji, siyaset sosyolojisi gibi sosyal bilimlerin temel kavramlarından biri olarak iktidar konusunun bireylerin bir arada yaşamaya başlamasına kadar geri götürülebildiği ve bu nedenle konuya ilişkin kaleme alınan bilimsel çalışma külliyyatının hayli geniş olduğu bilinmektedir. Hem farklı bilim dalları hem aynı bilim dalı içerisinde farklı kuramsal yaklaşımlar hem de tarihsel olarak iktidar olgusunun çağrışımlarının değişmesi kavrama ilişkin tanım sayısını bollaştırmıştır. Bu bolluk bir yandan ufuk açıcı bir nitelik taşıırken öte yandan kavramın belirsizleşmesine ve bulanıklaşmasına da sebep olmuştur.

Toplumsal yaşamda yöneten-yönetilen ilişkisinin irdelenmesi sürecinde devlet, iktidar ve siyaset kavramlarına başvurulduğu görülmektedir. Siyaseti, “devlet yönetimi” olarak tanımlamak, modern toplumlarda bir siyasal kurumlaşma olan devletin ortaya çıkışından önce siyasetten bahsetmeyi mümkünsüz hale getirmektedir. Oysa devletsiz toplumlarda da siyasetten söz etmek mümkündür. Bu nedenle yöneten-yönetilen ilişkileri çerçevesinde ve bu ilişkileri değerlendirme noktasında “iktidar” kavramı daha kullanışlıdır.

Bu tez kapsamında iktidara ilişkin tüm bilimsel birikimin irdelenmesi mümkün de doğru da olmayacağından incelenecek iktidar kavramı, toplumun bütününe yansıma yetisine haiz, kurallar ve uygulama arasındaki bağ olarak nitelendirilebilen siyasal iktidar ve millet ilişkisi ve bu ilişkinin otorite-rıza arasındaki kesintisiz gidiş-gelişinin dayandığı meşruiyet temeli çerçevesinde siyasal iktidarın sembolik gücünü milliyet ve toplumsal cinsiyet boyutunda netleştirebilmek için yol açıcı bir mahiyette ele alınmıştır.

Genellikle tanımlanması hissedilmesinden daha güç olan iktidar, toplumsal alanın bütününe yayılmış, farklı bağlamlarda farklı anlamlar taşıyabilen bu nedenle de tartışması bol bir kavramdır. Bir kavramın bir dilde hangi karşılıkları bulduğunu, hangi anlamlarla yüklendiğini anlamamanın en kısa yolu sözlüklere başvurmaktır kuşkusuz. “İktidar” kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Genel Türkçe Sözlüğü’nde karşılığını dört şekilde bulmaktadır. Arapça kökenli bir isim olan iktidar¹, 1. Bir işi yapabilme gücü, erk, kudret 2. Bir işi başarabilme yetki ve yeteneği 3. Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi 4. Bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır.

Kavramın yaygın anlaşılma şeklinin siyasal alanla ilişkilendirilmiş olması tanımı hem netleştirmekte hem de bulanıklaştırmaktadır. *İktidarın Üç Yüzü* adlı kitabında iktidar ve siyasal iktidar kavramlarının hem aynı hem de farklı olduğunu tartışan Akal’a göre hayatın her alanına gönderme yapan bu kavramın az ya da çok ama mutlaka siyasi bir yanının bulunduğu kabul edilmektedir.

“Sözcük en farklı anlamlarla donanmış siyasi-hukuki kavramlardan biridir: İktidar bazen güç kullananı anlatmak için, örneğin iktidar olan A’dan ya da bir zorba iktidardan söz ederken “özne”ye dönüştürülür. Burada genellikle söz konusu olan güç kullanan bir kümedir. İktidarda olmak, iktidara gelmek, iktidardan gitmek deyimlerinde görüldüğü gibi, o öznenin durduğu yeri ya da “konumu” belirtir. Öznenin tabi gücünü, bazen de rastlantısal nedenlerle sahip olduğu, bir şey yapabilme “yetenek”ini ya da “güç”ünü anlatır; A’nın iktidarının kullanması sözcüklerinden çıkarılabileceği gibi. Ayrıca iktidar o gücün kullanılma “biçim”i de olur (rejim). Aynı doğrultuda, ama bu kez salt gücü aşan bir meşruiyet ardında, iktidar bir şeyi yapabilme “hak”ı anlamına gelir. Yine çoğunlukla bir yasallık çerçevesinde, yürütme iktidarı, yasama iktidarı... gibi

¹ Etimoloji Türkçe adlı Türkçe’de kullanılan kelimelerin kökenlerinin hangi dillerden geldiğini ve anlamını içeren elektronik sözlüğe göre, Arapça kökünden gelen iktidār إقتدار "kudretli olma, gücü yeter olma" sözcüğünden alıntıdır (<http://www.etimolojiturkce.com/kelime/iktidar>).

kullanımlarda görüldüğü biçimde, işlevsel anlam taşır. Tabi başka şeyler ya da insanlar üzerindeki “hiyerarşik üstünlük” de iktidar sözcüğü ile anlatılacaktır (Akal, 2005:343).”

Kişiyi, yönetimi, yönetme biçimini, kişiye ya da konuma atfedilen yetkiyi, gücü ve hakkı aynı anda karşılayan bir kavram olarak iktidar, bu açıdan bakıldığında hayli esnektir. İktidar en genel anlamıyla, bazı kişiler ya da kümelerin, başka kişiler ya da kümeler üzerindeki etkisi (Akal, 2005:49) olarak tanımlanabilir. Dahl’a göre iktidar; aralarında ilişki bulunan aktörlerden birinin diğerine o olmadan yapamayacağı bir şeyi yaptırabilmesidir. Laswell ise iktidarı, güç kullanımının özel bir durumu olarak nitelendirmekte, kavramı; benimsenmiş olan belli bir siyasete uyulmadığı için ya doğrudan doğruya ağır kayıplar verdirterek ya da bu yönde bir tehdit ileri sürerek başkalarının siyasetini etkileme süreci olarak tanımlamaktadır (Çam, 1981:85). Foucault ‘ya göre ise; “iktidar yalnızca bireyler arasındaki bir tür ilişkidir. Bu tür ilişkiler spesifik ilişkilerdir; yani mübadeleyle, üretimle, iletişimle hiçbir ilgileri yoktur; ama onlarla birleştirilebilirler. İktidarın karakteristik özelliği, bazı insanların başka insanların davranışlarını az çok bütünüyle ama asla tamamen ya da zorlamayla değil, belirleyebilmeleridir. Potansiyel bir reddetme ya da başkaldırma olmadan iktidardan söz edilemez. (2011:55)

Görüldüğü gibi kavramın tanımı bol niteliği onu, birimler arası (kişi-kişi, grup-grup, devlet-toplum) yöneten-yönetilen ilişkisindeki dar çizgiye hapsedenler ile iki ya da daha fazla tarafın dâhil olduğu toplumsal ilişkiler çerçevesinde karşılıklı ve değişken ilişkiler örüntüsü olarak tanımlayanlar arasında geniş bir çeşitliliğe sahip kılınıştır. Bu çeşitlilik içinde iktidara ilişkin bakış açıları, son dönem düşünürlerinin de etkisiyle klasik yaklaşımlar ve ilişkiyel yaklaşımlar olarak ayrılmaya başlamıştır. Ancak bu yaklaşımlara geçmeden önce modern iktidar anlayışı olarak nitelendirilebilecek anlayışın temelinde yatan siyasal düşüncenin dönüşümünde iktidar kavramına yer vermek yerinde olacaktır.

Siyaset biliminin üzerine kurulduğu iki temel alan siyasal iktidar ve devlet kavramlarıdır. Bu kavramlar araştırma ve inceleme konusu haline gelince siyasal iktidarın oluşumunun devleti öncelediği, dolayısıyla devletsiz hatta öndersiz toplumlarda da siyasal iktidarın yani kural ve uygulamanın varlığından söz etmenin mümkün olduğu görülmüştür. Bu nedenle siyasal iktidar konusundaki çalışmalar öndersiz toplumlardan kurumsal siyasal iktidara haiz toplumlara doğru tarihsel bir süreç içinde irdelendiğinde iktidar kavramının mahiyetini anlamak kolaylaşacaktır.

1.1. Siyasal Düşüncenin Dönüşümünde İktidar Kavramı: Modern Devletin Temelleri

Cemal Bali Akal tarafından tasnif edildiği şekli ile toplumları genel olarak üç biçimde irdelemek mümkündür. Bunlardan ilki; öndersiz toplumlar olarak adlandırılmaktadır. Öndersiz toplumlar, bölünmemiş bir toplum olarak yarattıkları bir kutsallık odağına göre örgütlenmekte, toplum bu dışsal kutsallık karşısında yaygın siyasi iktidarı ve denetimi aracısız olarak elinde bulundurmaktadır. Farklılaşmamış (yöneten-yönetilen ayrımı olmaksızın) ya da bölünmemiş toplum olarak da adlandırılan bu toplumlar da denetimde kendi kendinedir. İkinci ayırım, önderli toplumlara geçişle birlikte gelmektedir. Önderli toplumlarda, toplum içinde bazı kişilerin yasa koyucu olarak kutsallığı temsil etmeleri ve bu yönleri ile toplumun geri kalanından farklılaşmaları ile bölünmüş ya da farklılaşmış toplumların tarih sahnesine çıkışları görülmektedir. Bu noktada önemle belirtilmelidir ki, önderli toplumları öndersiz toplumlardan ayıran temel fark yasayı söyleyen bir grubun oluşmasıdır, denetim hala toplumun elindedir. Üçüncü ayırım ise, modern devletin oluşumuna karşılık gelmekte, bu noktada siyasal iktidar önce kral-devlet olarak kişiselleşmekte, daha sonra ise ulus-devlet olarak kurumsallaşmaktadır. Artık siyasi iktidar hem kural koyucu hem de denetleyicidir (Akal, 2005:150-210). Bölünmüş toplumlarda yöneten-yönetilen farklılığına dayalı bir siyasal iktidardan söz etmek mümkün olsa bile kurumsallaşmış bir devletten söz etmek mümkün değildir. Orta çağ sonlarına kadar egemen bir siyasal iktidar düşüncesi hayata geçmemiştir. Önderli toplumlara geçişle birlikte gelen siyasal iktidara rağmen denetim, toplumun geneline

yayılmamış durumdadır, kutsal olanın yeryüzündeki temsili olan lider, çoğu toplumda uhrevi niteliği ile dünyevi olandan uzak kalmıştır. Benzer biçimde Orta Çağda Avrupa toplumlarında ruhani ve cismani iktidar, kral ve kilise iki ayrı otorite olarak varlıklarını sürdürmüştür. Ne zaman ki, krallar bu iki başlılığı tek iktidara indirgemişler o vakit egemenliğe bağlı modern devletin ilk tohumlarından söz etmek mümkün hale gelmiştir.

15. yüzyılla birlikte okyanus ve ötesinin keşfi ve fethi, kentler ve kentsel hayat, zenginleşen ticaret sınıfı, ticaret yolunun ve dolayısıyla ekonomi merkezlerinin Akdeniz'den Avrupa'ya doğru kayması düşün ve siyaset alanında önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Rönesans ve Reform adlarıyla hafızalara kazınan yenilik ve değişimlerin en gözle görülür yanı “aklın egemenliği” olmuştur (Şaylan, 1995:19-20).

Dünyevi alandan dışlanarak manevi alana hapsedilen tanrı ve kendi kaderinin belirleyicisi olan insan düşüncesi Rönesans ve Reform ile başlayan düşün ve toplum yapısındaki değişimi göstermektedir. Gücün tanrıdan alınıp insana verildiği düşüncesi, günümüz toplumlarıyla karıştırılmamalıdır. Bu dönemde kilise iktidar alanından saf dışı edilmiş, gücü devralan tek insan ise hükümdar olmuştur. Orta Çağ ile Yeni Çağ arasındaki bu geçiş döneminde, yeni düşünsel ve toplumsal dinamikler içinde siyasal iktidara ilişkin modern önermeler de yeşermeye başlamıştır.

Dönemin düşünürü Machiavelli hükümdarlara öğütler niteliğindeki eserlerinde, hükümdarın mutlak gücünü vurgulamış, Orta Çağ'ın Hristiyan düşüncesinin altın zincirini kiliseyi dünyevi alandan dışlayarak kırmıştır (Akal, 2005: 56). Bu kırılım, sadece kilise ve krallık arasında değil; parçalı bir yönetim gösteren feodaliteyle mutlak egemenlik arasında, tanrısal kutsal ilkeler ile modern hukuk arasında, kendinden önceki siyasal oluşumlarla modern devlet arasında, Orta Çağ ile Yeni Çağ arasında da bir kırılmadır.

Machiavelli'nin, bu yeni tür siyasal iktidar ilişkisinin kurulmasına yönelik öğretilerinin yer aldığı kitabı kuşkusuz bir tarih kitabı olarak irdelenmeli, kaleminden dökülenlerden tarih okunmaya çalışılmalıdır. Düşünür eserinde gücün tanrısal kaynaklı olduğu dönemde feodal düzen içinde karşı karşıya gelen iki kesimden soylular ve halk arasından bir tarafın desteğini almanın zaruri olduğunu dile getirir. Bu hem ezilen dolayısıyla kurtarıcı olarak hükümdara sığınacak olan hem de sayıca üstün olan halkın tarafı olmalıdır. Feodal dönemin parçalı siyasal yapısında gücü ellerinde bulunduran soylulardan yana taraf olmak iktidarı böler ve kaçınılmaz olarak feodaliteyi yeniden canlandırır. Öte taraftan hükümdarlar artık paralı askerlerden vazgeçmeli ve halkı kendisini koruyacak silahlı güce dönüştürmelidir. (Akal, 2005:55). Artık eşitsiz yöneten-yönetilen ilişkisi içinde halkın tek varlık sebebi hükümdarın destekçisi ve koruyucusu olmaktır.

Modern devletin asli unsuru egemenlik düşüncesi ise, Bodin ile birlikte gün yüzüne çıkmıştır. Devleti; “birçok ailenin ve bu ailelere ortak olan şeylerin egemen erk tarafından doğrulukla yönetilmesi” olarak tanımlayan (Ağaoğulları, 1994: 10) Bodin, devletin kurucu kavramlarından egemenliği dile getiren ilk düşünür olmuştur. Machiavelli'nin düşüncesinde meşruiyeti sağlayan tanrı siyasal iktidardan uzaklaştırılmış ancak yerine başka bir meşruiyet kaynağı sunulmamıştır. Machiavelli'de hükümdarın bedensel varlığına bağlı olan iktidar, Bodin ile birlikte bölünmezlik ilkesi ve hükmedenden bağımsız süreklilik niteliği ile laik modern devlet düşüncesinin temelini oluşturmaktadır (Akal, 2005:65-66).

İlk modern devlet örnekleri olan mutlakiyetçi monarşileri kuralları, yasaları koyan ve uygulayan tekelci güçler olarak tanımlamak mümkündür. Bu yeni dönemde yerlerinden edilen soyluların konumunu yeni bir küme olan tüccarlar dolduracaktır. Yeni Çağ, Orta Çağ Hristiyan anlayışından kopuşu sadece siyasal alanda değil ekonomik anlamda temsil etmekte yeni dönemin ticaretin dönemi olduğunu haber vermektedir.

Ekonomik sistemin işlerliği için kural birliği, kararlılık ve iç barış şarttır. Bu koşulları oluşturabilmek için mutlak monarşiler, düzeni sağlayabilmek adına yasalara yöneltmişlerdir, bu yeni yapılanmanın koruyucusu ordu ve yasa olacaktır (Şaylan, 1995:24-27). Siyasal iktidarın tanrıyla olan bağını kesen egemenlik kuramı, yasa ve uygulamanın devlette birleşmesi anlamını taşıyordu. Artık siyasi güç, meşruiyetini, uygulamanın dayandığı yasalarda bulacaktı (Akal, 2005: 71). Bu çabanın kralı, feodal güçler ve kilise karşısında bağımsız kılmak amacıyla verildiğini unutmamak kaydıyla, siyasi gücün meşruiyetini yeni bir dışallıktan yasadan alması kurumsallaşmış siyasi iktidarı yani devleti muştuluyordu.

Politika Bilimine Giriş kitabında Kapani (2011:38-39) devletin soyut ve sembolik yönünü şu şekilde açıklar;

“Devletin bütün unsurlarını bir araya getirerek ortaya konacak bir tanımlama, aslında onun “ne olduğunu” bize “anlatmaya” yetmez. Devlet ne sadece ülkedir, ne insan topluluğudur, ne iktidardır, ne siyasal ve hukuki düzendir, ne de bunların toplamı veya sentezidir. Devlet, bunların dışında ve ötesinde gözle görülemeyen, elle tutulamayan soyut bir kavramdır. Burdeau’nun deyişiyle, devlet, insanlar onu düşündükleri için vardır. Devlet fikrinin oluşturulması, iktidarın kişisellikten sıyrılıp kurumsallaşmaya geçişini belirler. Bu evrim sonucunda insanlar artık bir şefe bir derebeyine, bir hükümdara değil fakat onların fizik varlıklarının üstünde ve ötesinde adına “devlet” denilen sürekli ve soyut bir varlığa itaat edeceklerdir. Böylece devlet, iktidarın dayanağı ve siyasal toplumun çatısı olarak düşünülmüştür. Aslında tarihsel açıdan devlet, siyasal birleşmeyi ve bütünleşmeyi sağlayan bir simge, bir sembol olmuştur.”

Günümüzdeki anlamıyla devlet fikri, Yeni Çağ’ın başlarında Avrupa’da feodalitenin çözülüşü, ticari zümrenin yükselişi, kilisenin siyasal nüfuzunu yitirmesi gibi siyasal, sosyal, ekonomik bir dizi unsurun ilişkisel ortamında doğmuş; parçalı, dağınık ve çatışmalı toplumu ülke ve ulus kavramları etrafında bütünleştirmek üzere zemin oluşturmuştur. Kurumsallaşmış siyasal iktidar olarak devlet kavramı, siyasal iktidarı hapsoldüğü ölümlü bedeninden sıyırmış, sürekli ve bölünmez bir konuma

taşımıştır. Egemen iktidar olarak devlet, artık toplumun tüm güç odaklarının üstünde ve gücün dağıtıcısı niteliğindedir. İktidar artık her yerdedir.

“Kutsallaşmış siyasi iktidar tipinden kurumsallaşmış siyasi iktidar tipine geçiş sözcükleri, kişiden kuruma, somuttan soyuta geçişin en açık belirtileridir. Siyasi iktidarın ne olduğunu ve nerede olduğunu kesin olarak saptamak bundan böyle imkansızlaşacaktır. Bu yüzden kurum sözcüğünü, sürekliliğe ilişkin bu anlamıyla düşünmek gerekir. Her toplum, dünyasını anlamlı kılmak zorundadır. Topluluk, onların sayesinde ve ölümlü üyelerin ötesinde sürekli bir bütün olarak ortaya çıkar: Biz ... Modern Batı düşüncesinde bu kez belirip, Batı toplumunu ve Ötekiler’i birbirine göre anlamlandıran kurum (önce kral-devlet sonra ulus-devlet) zorunlu olarak, bir simgesellik ağı içinde kurulur (Castoriadis, 1975’ten aktaran Akal, 2005: 73).”

Siyasal iktidarın tam olarak kurumsallaşabilmesi için egemenlikle özdeşleşen hukukun kaynağı olarak kralın önünde sonunda tanrısal yasalara boyun eğmek zorunda olduğu kabulünden bir adım daha öteye taşınması gerekir. Bu noksanlık temellerini Suarez’in attığı, Hobbes tarafından oluşturulan, Locke ve Rousseau ile geliştirilen toplumsal sözleşme kuramlarıyla aşılacaktır. Antik dönemde doğa güçlerini, Ortaçağ Avrupa’sında ise Tanrıyı meşruiyet kaynağı olarak gösteren siyasal iktidar, Tanrının (kilisenin) iktidar alanındaki konumundan edilmesiyle bir “meşruiyet” sorunuyla baş başa kalmıştır. Sosyal sözleşme kuramı, egemen gücü tanrı yerine toplumla bağlantılı kılarak mutabakat ile eksiksizleştirecektir. Artık soyut güç varlığını yönetilenlerin rızasına dayandıracaktır bu, ulus egemenliğine açılan yoldur (Akal, 2005: 77).

17.yüzyılın ortalarında İngiltere, dışta İspanyol donanması, içte ise kral ile parlamentonun iktidar mücadelesi ile uğraşmaktaydı. Bu mücadeleyi bir iç savaş sonunda parlamento ordusu kazanırken, bunu monarşinin kaldırılıp yerine cumhuriyetin ilanı ve kralın idamı izledi. Ülke sonraki yirmi yıl boyunca parlamento ordusunun komutanı tarafından diktatörlükle yönetildi, komutanın ölümünün ardından monarşi yeniden tesis edilecekti. Hobbes tüm bu karmaşanın ortasında

(1651) ünlü eseri Leviathan'ı kaleme almış ve savaş tehdidine karşı güçlü bir devlet modeli önermiştir.

Egemen gücün bulunmadığı toplum biçimini doğa durumu olarak adlandıran düşünür, ayrı, özgür ve eşit bir sürü gücün birbirleriyle çatışmaya girdiği bu kaos ortamının müsebbibi olarak siyasal iktidarın bulunmayışını bağlamaktadır. Hobbes'a göre insanların, ortak bir erkin bulunmadığı bir ortamda barış içine yaşamaları ya da bir başka deyişle devletsiz toplum yaşamı sürdürmeleri kesinlikle olanaksızdır. Böyle bir durumun olanaksızlığı nedeniyle insanlar, haklarını karşılıklı olarak bir üçüncü kişiye devrettikleri bir sözleşme yaparak, kendilerini ortak bir erkin boyunduruğu altına sokmaları gerektiğini kavrarlar (Ağaoğulları, Akal ve Köker, 1994: 200-208).

Devletin insanlar tarafından bir sözleşme ile kurulduğu fikri, Machiavelli'nin göz ardı ettiği, Bodin'in ise yetersiz kaldığı meşruluk sorununu çözecektir. Hobbes, o çağda yavaş yavaş gelişen, yönetme yetkisinin ancak yönetilenlerin onayı ile meşrulaştırılabileceği düşüncesini toplum sözleşmesi kurgusuyla devlet teorisine başarılı bir biçimde eklemiştir (Uygun, 2014:209).

16. ve 17. Yüzyıllarda sırasıyla Machiavelli, Bodin ve Hobbes mutlak, sürekli ve bölünmez bir iktidar düşüncesi ile merkezi iktidar teorisini geliştirmişlerdir. Bundan sonraki aşama ise, burjuva kapitalizminin önünü açacak çeşitli siyasi ve hukuki tedbirleri hayata geçirmek üzere iktidarın sınırlandırılması fikrinin geliştirilmesi olacaktır. Bu noktada iki düşünür hem dönemin mutlak monarşilerine indirdikleri darbe hem de Amerikan ve Fransız İhtilallarına oluşturdıkları fikrinsel zemin nedeniyle önemlidir: John Locke ve Jean-Jacques Rousseau.

John Locke'tan önce, siyasi düşünce tarihinde halkı bir siyasi aktör olarak gören ve bazı roller üstlenebileceğini vurgulayan düşünürler olmuştu. Locke'un görüşlerinde ise, halk ilk kez siyasal sistemin merkezine yerleştirilmiştir; devleti

kuran odur, yönetim biçimini o belirler, doğal hakları ihlal edildiğinde direnir, verdiği yetkiyi geri alır, adaletsiz iktidarı ayaklanarak devirme hakkına sahiptir (Uygun, 2014:224).

“İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur” cümlesi ile başladığı eserinde J.J. Rousseau’nun temel derdi elbette özgürlük ve eşitliktir. Kendinden önce yazılan sözleşme kuramlarına bazen karşı çıkan, bazen örtüşen düşünür; özgürlük ve eşitlik esaslarına dayalı temel haklar üzerine kurulacak bir toplum önermektedir. Rousseau bu konuda şöyle der: “(...) toplum düzeni bütün öbür hakların temeli olan kutsal bir haktır. Bununla birlikte, hiç de doğadan gelme değildir, sözleşmelere dayanmaktadır.”(1987:14)

Temelinde sosyal sözleşmenin olduğu toplumda, bireyin özgürlüğü yaşayacağı toplumda sahip olduğu söz hakkıdır. Rousseau’nun betimlediği toplum düşüncesinde tek boyun eğilen, kişinin kendi koyduğu yasalardır.

“Rousseau’da genel irade, egemen iradedir. Egemenliğin sahibi olan halk, aynı zamanda iktidarı da kullanmakta, yasaları bizzat kendi yapmaktadır. Adeta, halkın yaptığı her yasa ile toplum sözleşmesi yenilenmektedir. Halkın iradesi olan genel irade, fiilen bütün sınırlamalardan kurtulmuş olarak hüküm sürer (Uygun, 2014:243).”

Rousseau’nun sosyal sözleşme kuramı ve genel irade düşüncesi kendinden önceki sözleşmecî kuramcılarının meşruiyet konusundaki eksikliklerini gidererek mutlak ve egemen iktidara toplumu yerleştirmiş ve meşruiyeti kendinden menkul bir devlet fikrini oluşturmuştur². Böylelikle modern devlete ilişkin kuramsal yaklaşımın temeli tamamlanmıştır.

² Bu noktada Rousseau’nun genel irade teorisinin mükemmel olmadığını söylemekte yarar vardır çünkü genel irade Rousseau’nun belirttiği gibi her daim toplumun tümü için yararı ve iyiliği

Artık siyasal düşüncenin birlikte yol aldığı ve dolayısıyla ilişkisel olarak dönüştüğü ve dönüştürdüğü tüm toplumsal alanlarla birlikte ulus-devlete ilişkin temel nitelikler gün yüzüne çıkmıştır. Machiavelli ile iktidarın hükümdarlar ile papalık arasında bölünmesine bir karşı çıkış niteliğindeki *merkezi iktidar* düşüncesi, Bodin ile birlikte *bölünmezlik* ve *süreklilik* ilkeleriyle bir yandan *egemenlik* kavramını devlet düşüncesi ile bütünleştirirken bir yandan da devletin kişileşmesinin önünü alan *sembolik-soyut devlet imgesinin* oluşturmuştur. Dünyevi olanın tüm düzenleme yetkisini kendinde toplayan kral-devlet anlayışının *meşruiyet* konusundaki büyük boşluğu; Suarez, Hobbes, Locke ve Rousseau tarafından kaleme alınan toplum sözleşmelerinin birbiri üzerine gelen katkılarıyla aşılmış *rıza ve onay* mercii olarak *halkın iradesi* işaret edilmiştir. Böylece *ulusun yasa koyucu* olarak kavrandığı, yöneticinin ise bu yasaları uygulamakla yükümlü sayıldığı *ulus-devlet* tarih sahnesindeki yerini almıştır. Bu gelişmeler ışığında devletin yeni meşruiyet temeli ulustur. Bu yöneticilerin yönetme yetkisini toplum aracılığıyla elde ettiği, yetkinin önce topluma, toplumdaki yöneticiye verildiği iki aşamalı bir anlayışı gerektirmekte bununla birlikte iktidar kavramı yerine *iktidar ilişkileri* kavramını zorunlu kılmaktadır.

1.2. Aydınlanma Fikri, Modernite Düşüncesi ve Ulus-Devlet

Adına modernite denilen düşünsel zemin insana ve onun aklına olan güvene dayanan aydınlanma fikri üzerinde temellenmektedir. Aydınlanma; 18. yüzyılda, gerçekleşmesi ve sonuçları itibarıyla hem Amerika hem de hemen hemen Avrupa'nın her tarafında etkili olan geleneksel olarak İngiliz Devrimi ile başlatılıp, Fransız Devrimi ile bitirilen felsefi bir hareket ve daha da önemlisi bu hareketin sonuçlarıyla belirginlik kazanan toplumsal ve siyasal bir süreçtir (Çiğdem, 2011:15). Tıpkı tabiat gibi toplumsal düzenin işleyişinin de insan aklı ile kavranabileceğine ve bu kavrayış

yansıtmaz. Günümüz toplumlarında da sıklıkla karşılaşıldığı gibi azınlığın çoğunluğa feda edildiği bir ortamı yaratması kaçınılmazdır.

neticesinde ulaşılan yasa ve normlar yoluyla daha iyi ve daha mutlu bir yaşama ulaşılabileceğine duyulan inanç Aydınlanma fikrinin temel tezini oluşturmaktadır.

Aydınlanma hareketinin amacı, insanlığı “kötü” bu nitelikte “köleleştirici” olduğuna inanılan mit, önyargı ve hurafenin temsil ettiğine inanılan “eski düzen”den kurtararak, “iyi” ve “özgürleştirici” olduğu çekincesiz kabul edilen “aklın düzenine” sokmaktır (Çiğdem, 2011:14). Gücün ilahi olandan alınıp insana verildiği Aydınlanma dönemi ile birlikte birey, kendi kaderinin belirleyicisi haline gelmiştir. Söz konusu modernite projesinin bu temel kabuller zemininde geliştiğini söylemek mümkündür. Aydınlanma fikrinin sonuçlarına bağlı olarak neredeyse bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimlerinde meydana gelen değişiklikleri (Giddens, 2010:9) modernitenin getirileri olarak görmek olasıdır.

Bu bağlamda İlhan Tekeli (2012:19-20) modernitenin dört başat boyut üzerinde geliştiğine dikkat çeker. Modernleşmenin ekonomik boyutu; öncelikli olarak kapitalist ilişkileri ve sanayi toplumunu işaret etmektedir. Bu ekonomik dönüşüm içinde ürünlerin metalaştığını, emeğin ücretli hale geldiğini, liberalist mülkiyet anlayışının kurumsallaştığını ve teknolojik gelişmenin hızlandığını söylemek mümkündür. Modernleşmenin ikinci boyutunu ise bilgi, ahlak ve sanata olan yaklaşımda görülen değişim oluşturmaktadır. Toplumsal olguların doğru bir temsilinin yapılabileceği dolayısıyla nesnel ve evrensel gerçeklere ulaşılabileceği kabulü ile dil, bilgiyi tarafsız olarak aktarabilen saydam bir araç olarak görölmeye başlanmıştır. Bireye ilişkin değişim ise üçüncü boyutu oluşturmaktadır. Aklı sahibi insan geleneksel bağlarından kurtulmuş, kendi aklı ile kendini yönlendiren bireyler modern toplumun yurttaşı haline gelmişlerdir. Son boyut ise; dönüşen ekonomik ilişkiler içinde, toplumsal olgulara bakışın da değişmesiyle kendi kaderinin belirleyicisi olan toplumda yeni bir örgütlenme biçimi olarak demokratik süreçlere dayanan ulus-devletin hâkimiyetidir.

Modernitenin fikirsel zemini üzerinde yükselen iktisadi, düşünsel, bilimsel ve inanca ilişkin değişim dalgası kuşkusuz toplumsal yaşamda köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Özellikle, üretim sistemini ve üretim ilişkilerinin yapısını

değiştiren kapitalist ekonomi anlayışı ve teknolojik buluşların önünü açan bilimsel bakış açısı gelişme ve ilerleme olgularını bir daha geri döndürülemeyecek biçimde toplumsal yaşama entegre etmiştir. Bu noktada modernleşmenin tüm diğer boyutlarını da kapsayacak şekilde vücut bulduğu nokta, bireyi ve toplumu “ilerleme” düsturuna endeksleyecek olan bir örgütlenme ve denetleme otoritesinin oluşmasıdır. Bu emelin gerçekleşmesi; ancak merkezi bir otoritenin ve birliktelik fikri ile kendi toplumlarını daha iyi bir geleceğe yöneltecek olan türdeş, ortak bir kültürün varlığı ile mümkündür.

Avrupa’da 18. yüzyıla kadar hakim olan parçalı yapı karşında bu yüzyılla birlikte belli bir devlet biçiminin hakim olmaya başladığını dile getiren Tilly (2005:43-44) bu yeni devlet tipine “pekişmiş devlet” adını vererek onu; büyük, farklılaşmış, heterojen bölgeleri doğrudan yöneten, maliye, para, yargı, yasamaaskerlik ve kültür alanlarında yurttaşlarına üniter bir sistem uygulama iddiası ile geleneksel dönemden ayrılan niteliklerini vurgular. Tilly’nin de belirttiği gibi bu yeni devlet tipine birçok araştırmacı “ulus devlet” adını vermiştir.

Gelinen bu noktada Tilly’nin parçalı toplumlar adını verdiği toplumsal manzaranın nasıl uluslar halinde merkezi yönetimlere ve yönetilenlerin ortak fikir ve ideal birlikteliğine dönüştüğünü anlama noktasında ulus ve ulusçuluk kuramlarının ışığından faydalanmakta yarar vardır.

1.3. Özcü ve İnşacı Yaklaşımlar Işığında Ulus-Devlet

Siyasal iktidarın, iktidarın kaynağı ve meşruiyeti çerçevesinde tartışıldığı bu bölümde bu başlığa kadar klasik olarak nitelendirilebilecek ulus öncesi durum, kurumsal zayıflıklar, parçalı yapı ve bu dağınık görünüm karşısında merkezi iktidar düşüncesinin alt yapısını oluşturan görüşlere yer verildi. Tarihin bundan sonraki akışı içinde yukarıda kısaca değinilen Aydınlanma fikri ve modernite düşüncesinin de

etkisiyle sahne çıkan ulus-devleti irdeleme noktasında başvurulacak olan ulusların ve ulusçuluk düşüncesinin ortaya çıkış koşullarını anlamaya ve açıklamaya çalışan kuramların iki temel odak etrafında toplandıklarını söylemek mümkündür.

Ancak ulus, ulusçuluk ve ulus-devlet konusundaki yaklaşımlara geçmeden önce bu üç kavram arasındaki ilişkiyi betimlemek, bundan sonra zikredilenlerin hangi çerçevede ele alındığını açıklaması bakımından önemlidir.

Siyasi iktidarın çok basit bir tanımla, bir tarafın diğer tarafa istediğini yaptırabilmesi diye tanımlanması, her iktidar ilişkisini, yalnızca donmuş iki kutup arasındaki yöneten-yönetilen ilişkisi olarak anlama eğiliminin kaynağında yatar. Bir sosyal katmanın bir başka sosyal katmana, bir sınıfın bir başka sınıfa ya da devletin topluma tahakkümü çerçevesinde anlam kazanan böyle bir tanım siyasi iktidarın ilişkisel boyutunu devre dışı bırakır (Akal, 2005:346). Oysa yukarıda da dile getirildiği üzere kurumsallaşmış siyasal iktidar olarak modern devlet anlayışı, meşruiyetini ulustan alan iktidar ilişkilerinin üzerinde yükselmektedir.

İktidarın, yöneten-yönetilen arasındaki emir-itaat ilişkisi darlığında tanımlanması artık mümkün değildir. Meşruiyetini toplumdan alan siyasal iktidar odağının, bu meşruiyetini her daim tekrar sağlaması ve koruyabilmesi için rızaya ihtiyacı vardır. Ancak bu rıza varsa iktidar ilişkisinden söz edilebilir. Çalışmanın daha önceki satırlarında da belirtildiği ve artık özellikle siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi literatüründe kabul edildiği üzere iktidar; güç ve rıza unsurlarının bileşkesi konumundadır. Rızanın yokluğu, salt gücün varlığı anlamına gelmekte bu da iktidar ilişkisini değil, zorbalığı çağrıştırmaktadır. Her iktidar ilişkisinin bir tür güce dayandığı muhakkaktır. Ancak bu güç, bu gücün varlığını tanıyan ve bu gücün kendileri yararına kullanılacağına inanan bir toplulukla meşrudur. Bu nedenledir ki, rızanın varlığı iktidarın kendisini, rıza gösterilebilecek bir takım temellere dayandırması zorunluluğunu getirmiştir. Basitçe denilebilir ki, iktidara razı olmak en

başta onu iktidar olarak kabul etmekle mümkündür. Bu kabul iktidarın meşruiyetine duyulan inançtır.

Öndersiz toplumlardan ulus-devlete kadar yani topluluğun kendi kendini yönettiği koşullarda da, halkı onun seçtiği ancak ondan farklı bir odak yönettiği toplumsal-siyasal yapılarda da yönetenin topluluğu ne namına yönettiği açıkça bilinmeli yöneten topluluk nezdinde meşruluk kazanmalıdır. Bu meşruiyet kaynağı kimi zaman tanrı, kimi zaman kral, kimi zaman ise ulustur. Meşruiyetin kaynağı zaman içinde değişmiş, ancak meşruiyet arayışı baki olmuştur. Bu, bireyin toplumsal kurallara uyması, düzene başkaldırmaması ve kendisinin ötesinde bir gücü kabul etmesi anlamını taşımaktadır.

Berger ve Luckmann'a göre meşruiyet, siyasal iktidarın bütünsel olarak toplumu kuşatması ve topluma yayılmasını sağlarken oluşturduğu dil, kullandığı söylem, yarattığı sembolik ve mitolojik evren, üretilen toplumsal hiyerarşi ile bireysel yaşam alanlarının da düzenlenmesine hizmet etmektedir. Yazarların meşruiyetin fonksiyonel aşamaları olarak işaret ettikleri aşamalar gücün topluma nasıl yayıldığı konusunda yol gösterici niteliktedir.

“İlk olarak, hayatın anlamlandırılması ve doğrulanması ihtiyacının karşılanması gerekir. Burada meşruiyet, amaca uygun objektifleştirilmiş bir dil ve söylem sistemi sunar. İkinci aşamada duygusal meşruiyet gelir ki, bu temel teorik söylemin var olan toplumsal normlara uydurulmasıdır. Üçüncü düzey ise bunun teorik faaliyetlerle özelleştirilmiş bireylerde vücut bulmasıdır. Sembolik evrenler meşruiyetin dördüncü düzlemini oluştururlar. Bunlar bir sembolik bütünlük içinde kuşatılmış kurumsal düzen ve düşüncenin farklı uzmanlıkların vücuda getirilmesi ve somutlaştırılmasıdır. Sembolik süreç, sosyal hayatın düşünsel amaçlarının şekillenmesinden daha üstte bir durumdur. Sembolik evren insanların yaşamlarının hiyerarşisine öncelik vererek kurulan kurumsal düzenin nihai meşruiyetini sağlar (2008:135-141).”

Bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde tarihsel aşamanın belli bir döneminde siyasal iktidarın kurumsallaşması olarak “ulus-devlet”, çizginin iki yanındaki kavramların hem oluşturucusu hem de ilişkiselliğinin niteliğinin belirleyicisidir.

Erözden (2008:43) bu kavramlar arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır:

“...çok kaba olarak ulus-devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidarın belli bir tarihsel aşamada büründüğü yapısal biçim; ulus bu yapılanmanın meşruiyet kaynağı olan kurgu; ulusçuluk da bu meşruiyet kaynağını tek geçerli siyasi değer olarak kabul ettirmeyi hedefleyen bir siyasi akım olarak algılanabilir.”

Erözden’in kavramlar arasında kurduğu ilişki de göstermektedir ki; devlet, ulus ve ulusçuluktan önce gelmekte, onları öncelemektedir. Kavramlar arası ilişkiler konusunda açılan bu parantezi, ulus ve ulusçuluk düşüncesine ilişkin kuramsal yaklaşımları irdelemek üzere kapatırken yaklaşımların kabaca ikili bir ayrıma dayandığını ve bu ayrımın ise; uluslar mı ulusçuluk düşüncesini oluşturdu yoksa ulusçuluk düşüncesi mi ulusları oluşturdu sorusuna verilen yanıtlar çerçevesinde geliştiğini söylemek mümkündür.

Ulusçuluk düşüncesinin uluslar tarafından yaratıldığını benimseyen özcü ya da bazı kaynaklarda zikredildiği hali ile ilkçi kuramlar; ulusu doğuştan gelen bir özellik gibi gören “doğalcı” yaklaşımları da içine alacak şekilde, ulusların eski çağlardan beri var olan, sabit, değişmez yapılar olduğunu, zaman geçse bile temel özelliklerini koruduklarını savunan yaklaşım içinde değerlendirilmektedir. Ulus ve ulusçuluğa ilişkin literatürde artık sıkça dile getirildiği gibi akademik dünyada çok az kişi ulusların ilk çağlardan beri var olduğu görüşüne inanmaktadır³.

³ Ulus ve ulusçuluk düşüncesine ilişkin kuramlar hakkında daha ayrıntılı bilgi için; Özkırımlı, Umut (2013). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları; Erözden, Ozan (2008). Ulus-Devlet, İstanbul: On İki Levha Yayınları; , Roger, Antine (2008). Milliyetçilik Kuramları, İstanbul: Versus Yayınevi.

Bu düşünce değişikliğinin temelinde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında milliyetçilik yazının, milliyetçiliklere ve milli tarihlere mesafeli, hatta eleştirel bir eğilimin olduğu görülmektedir. 1983 yılında yayınlanan üç çalışma ise adeta bir paradigma değişikliğine sebep olmuştur. Bunlar; Benedict Anderson'ın “Hayali Cemaatler”, Ernest Gellner'in “Uluslar ve Ulusçuluk”, Eric Hobsbawm ve Terence Ranger'ın “Geleneğin İcadı” kitapları ile başlayan ve sonrasında çok sayıda çalışmanın da aralarına eklendiği çalışmalardır (Altınay: 17) . Millet ve milliyetçilik düşüncesine bakış açıları nedeniyle inşacı olarak da isimlendirilen bu modernist kuramlar; kendi içlerinde farklılaşmalarına rağmen, genel olarak ulusların büyük çoğunluğunun son birkaç yüzyılda yaşanan modernleşme süreci, kapitalizm ve sanayileşme gibi gelişmelerin neticesinde oluştuğu fikrine sahip çıkmaktadırlar. Modernist yaklaşımların genel olarak ulus fikrinin, ulusçuluk düşüncesinin bir ürünü olduğu temel tezinden hareketle, bu sürecin bir siyasal kurum olarak devletin iki asli unsuru olan toprak ve halk kavramlarını da başkalaştırdığını savladıklarını söylemek mümkündür. Modernleşme sonrası yaşanan dönüşümlerle birlikte artık, sınırları belli somut bir toprak parçası “vatan”, bu sınırlar üzerinde yaşayan halk ise ulus olduğunun bilincinde olan bir “ulus”tur. Nihayetinde, toprağı vatan, halkı ulus olarak anlamlandıran ise devlettir. Polonya'nın kurtarıcısı olarak kabul edilen Albay Pilsudski'nin “devleti yaratan millet değil, milleti yaratan devlettir” sözleri ya da İtalya Krallığı parlamentosunun ilk oturumunda Massimo d'Azeglio tarafından dile getirilen “İtalya'yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız” cümlesi bunun en iyi ifadeleridir (Hobsbawm, 2014:62).

Ulusun modernliği düşüncesinin savunucularından Hobsbawm, “1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik” (2014: 29-33) adlı eserinde, modern ulusun ve onunla bağlantılı her şeyin temel karakteristiği modernliğidir der ve ekler ulus kavramının esasen politik anlamıyla tarihsel açıdan çok genç bir kavram olduğunu söyleyebiliriz.

Hobsbawm'a göre uluslar ve ulusçuluk düşüncesi bir insanın ürünüdür ve bu inşa sürecinde en önemli unsur geleneklerdir. Hâlihazırda var olan ancak yeni

koşullara uyumlaştırılan “eski gelenekler” ile yeni koşulların yarattığı yeni ihtiyaçları karşılamak üzere oluşturulmuş “yeni gelenekler” birbirinden farklıdır. Hızlı toplumsal değişim dönemlerinde toplumsal birliğe ve türdeşliğe hizmet eden bu yeni gelenekler Hobsbawm tarafından “icat edilmiş gelenekler” olarak tanımlanır ve ulus fikrinin taşıyıcısı olarak nitelendirilir.

İcat edilmiş gelenek açıkça ya da örtük olarak kabul görmüş kurallarca yönlendirilen ve bir ritüel ya da sembolik bir özellik sergileyen pratikler kümesidir. Bu pratikler kümesi geçmişle doğal bir sürekliliği ima edecek şekilde tekrarlara dayalı olarak belli değer ve normları aşlamaya çalışmaktadır (Hobsbawm ve Ranger, 2013:2). Yazara göre icat edilmiş gelenekler, geçmiş ve gelecek arasındaki bağı temsil eder ve bu yönleriyle bir formelleştirme ve rutinleştirme sürecidirler.

Hobsbawm, özellikle sanayileşme sonrası toplumsal dönüşümün derin ve hızlı olduğu dönemlerde yeni geleneklerin daha yoğun olarak icat edildiğini belirtmektedir. Yazara göre, çoğunlukla devletler, örgütlü siyasal ya da toplumsal hareketler tarafından icat edilen bu yeni gelenekler; toplumsal birlikteliği ifade etmek, kimliği belirginleştirmek ve toplumsal ilişkileri yapılandırmak işlevlerine haiz olarak sadakat bağlarını güçlendirmek üzere icat edilmişlerdir (2013:308).

Hobsbawm’a göre modern uluslar ve onlarla ilişkili olan her şey kendisini, geçmişten gelen ve ulusal niteliği ile geleceğe taşınması elzem olan olarak kurgular. Bu kurgu öylesine etraflıdır ki; ulusları hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde doğal olduklarına inandırır. Bir eğitim kurumu olarak kilisenin yerini alan temel eğitim okulları, halkla açık törenler, kamusal anıtlar, üniformalar, geçit törenleri, bandolar, bayraklar, bayramlar (sadece devlet tarafından değil alternatif hareketler tarafından oluşturulanlar da dahil olmak üzere; örneğin 1 Mayıs İşçi Bayramı), spor oyunları, müsabakalar, ligler, kupalar, ulusal ya da uluslararası karşılaşmalar gibi icat edilmiş tüm geleneklerin toplumsal ya da siyasal bir işlevi vardır, bu işlevleri edinmiş olmasalardı ne ortaya çıkarlardı ne de yerleşiklik kazanabilirlerdi (2013:355). Bu nedenle, Hobsbawm’a göre geleneğin icadı mevhumu yeterince anlaşılmadan, içerdiği kurgularla, uygun ve genelde çok yakın zamanlı sembollerle

veya bu sembollere uydurulmuş söylemlerle ilişkili olan “ulus” olgusunu anlamak mümkün değildir (2013:18).

Bir başka modernist olan Gellner’e göre ulus-devlet inşası, ulusçu fikir, duygu ve hareket süreçlerinin sanayileşme ile birleştiği noktada gerçekleşmiştir (Özdoğan ve Ersanlı, 2013:11). Ulusçuluk fikri ise, öncelikle siyasal ve ulusal birimin örtüşmesi öngören siyasal bir ilkedir. Bir duygu ya da bir hareket olarak ulusçuluğu en iyi tanımlayan ilke budur. Ulusçu duygu ya bu ilkenin çiğnenmesinin yarattığı kızgınlıktan ya da onun gerçekleşmesinden duyulan tatminden kaynaklanır. Ulusçu harekete can veren böyle bir duygudur. (Gellner, 2013:71).

İnsanlığın tarih boyunca üç temel aşamadan geçtiğini dile getiren Gellner, bunları; tarım öncesi, tarıma dayalı ve sanayi toplumları olarak belirtmekte, devletin ortaya çıkış koşullarını birbirini izleyen bu üç toplum modeli ile açıklamaktadır. Gellner’e göre, tarım öncesi avcı-toplayıcı topluluklar devleti oluşturan siyasal işbölümüne yer vermeyecek kadar küçüktü bu nedenle bu topluluklarda istikrarlı ve uzmanlaşmış düzen dayatıcı bir kurum olarak devlet hiç ortaya çıkmamıştır. (2013:75).

Tarım toplumunda ise okuryazarlığın toplumun yapısını etkin bir şekilde belirlediğini söyleyen Gellner, askerler, bürokratlar, din adamları ve ticaretle uğraşanlardan oluşan yönetici sınıfın, köylülerin oluşturduğu büyük çoğunluktan katı bir şekilde ayrılmakta olduğu tespitini yapar (2013:80). Bu nedenle, tarım toplumunda hem genelde tüm yönetici tabaka hem de bu tabakadaki çeşitli alt tabakalar için kültürel bir türdeşleşmeden çok kültürel farklılaşma yönünde bir baskının mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Denilebilir ki, tarım toplumunda kültür ayrıştırıcı bir işleve sahiptir.

Sanayileşmiş toplumlarda ise kültür ve siyaset arasındaki ilişkinin değişime uğraması toplumsal yapının tümüyle değişimine sebep olmuştur. Modern öncesi dönemde kesin çizgilerle belirlenmiş olan toplumsal roller nedeniyle bireyin toplumsal konumu doğuştan gelen bir nitelik olarak belirlemekteydi. Gellner'e (2013:99-101) göre sanayileşmenin temel nitelikleri olan süreklilik, gelişme ve büyüme hedefi nedeniyle modern toplumun üyeleri hareket halindedir. Tarım toplumunun aksine kültürel birlikteliğin ve asgari eğitimin zorunlu olduğu modern toplumlarda üretimin aksamadan devamını sağlayacak nüfus yapısı önemlidir. Bu nedenle sanayileşmiş toplumların eğitim sistemleri, tarım toplumlarından hem daha farklı hem de daha önemli bir konumdadır. Eğitimin standartlaştırılmış yapısı göze ilk çarpan farklılıktır, öte yandan uzmanlaşma önemli idi ancak sadece standart eğitimden sonra alınabilir. Böyle bir kültürel aynılaştırmanın başlıca amacı tüm toplumun standart bir dilde okuyup yazmasını yani anlaşabilmesini sağlamaktır.

Eski dünyalar der Gellner, bir yanda her biri bir amaca yönelik, hiyerarşik ve belirli bir anlamı olan tek tek kozmoslardan, diğer yanda da pek birleşmemiş, her biri kendi dil ve mantığını kullanan ve hiçbirisi bir düzenlilik içinde sınıflanamayacak alt dünyalardan oluşuyordu. Yeni dünya ise, aksine bir yanı ile ahlaki olarak durağan diğer yanı ise üniterdi (2013:97).

Modern toplumlarda bir insanın eğitimi artık onun en değerli yatırımı sayılmakta ve sonuçta kendisine bir kimlik kazandırmaktadır. Modern toplumlarda modern insan bir krala, bir ülkeye ya da bir dine değil bir kültüre bağlılık göstermektedir. Artık sanayi insanının yerel halkın değil de ancak okulun sağladığı kültürle yararlı, onur ve özsaygı sahibi olabileceği gerçeğinin tersinden ifadesi, bu insanın aynı şeylere başka türlü ulaşmasının mümkün olmadığıdır (2013:113-114).

Böyle bir eğitim alt yapısı kurumların en büyüğü olan devlet dışında hiçbir kurumun üstlenemeyeceği kadar büyük ve pahalıdır. Öte yandan böylesine bir yükün altından ancak devlet kalkabilir ve onu yine ancak devlet denetleyebilir.

“Kültür artık aynı zamanda daha sert ve zorlayıcı kısıtlamalarla varlığını sürdüren bir toplumsal düzeni sadece süsleyen, onaylayan ve ona meşruiyet sağlayan bir araç değildir; kültür şimdi ihtiyaç duyulan ve paylaşılan bir ortam, yaşam için gerekli kan ya da belki de toplumun üyelerinin sadece onunla soluk alabildiği, hayatını idame ettirdiği ve üretimi gerçekleştirdiği asgari ortak bir atmosferdir (2013:116).”

Bu nedenle kültür artık herkes için aynı olmalıdır, çünkü gelenekten farklı olarak ancak büyük ve yüksek bir kültür toplumları bir arada tutabilir. Devlet ve kültürün geçmişte zayıf, rastlantısal, değişken ve gevşek olan ilişkisi toplumsallaşma zorunluluğuna bağlı olarak artık kaçınılmazdır. Ulusçuluğun anlamı da bu noktada belirmektedir.

Kısacası Gellner’e (2013:137-140) göre nesnel kaçınılmaz bir zorunluluğun dayattığı kültürel türdeşlik sonunda ulusçuluk olarak belirmekte ve uluslar da ancak ulusçuluk çağında tanımlanabilmektedir. Bu anlamda ulusların ortaya çıkışı toplumsal koşulların sadece seçkinleri değil tüm halkı kapsayan standartlaşmış, türdeş ve merkezi yüksek bir kültürün oluşmasına imkân vermesine bağlıdır. Dolayısıyla ulusçuluk ulusların bir ürünü değil tam tersine ulusları meydana çıkaran ulusçuluğun kendisidir. Ulusçuluk; daha önceki küçük gruplar tarafından yerel düzeyde kendilerine özgü bir biçimde yeniden üretilen folk kültürlerle dayalı yerel grupların karmaşık yapısı yerine her şeyden önce yukarıda sözü edilen bu tür bir ortak kültürün bir arada tuttuğu, birbirlerinin yerini alabilecek atomize bireylerin oluşturduğu anonim kişisel olmayan bir toplumun kurulmasıdır.

Ulus ve ulusçuluk düşüncesinin modern çağa ait birer olgu olduğunu düşünenlerden biri de Benedict Anderson’dur. Anderson’a (2015:19-22) göre ulus, hem sınırlı hem egemen olacak şekilde hayal edilmiş siyasal bir topluluktur. Hayal edilmiştir çünkü en küçük ulusun üyeleri bile diğer üyeleri tanımayacak, onlarla tanışmayacak, çoğu hakkında hiçbir şey işitmeyecektir ama yine de her birinin

zihninde toplumların hayali yaşamaya devam eder. Uluslar sınırlı olarak hayal edilir çünkü en büyük ulusun bile, ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sonlu sınırları vardır. Aynı zamanda uluslar egemen olarak hayal edilir çünkü Aydınlanma ve devrimler ile ilahi olarak buyurulduğuna inanılan hiyerarşik hanedanlığın yerinden edildiği bir çağda doğmuştur. Son olarak ulus, bir topluluk bir cemaat olarak hayal edilmiştir çünkü her ulusta geçerli olan eşitsizlik ve sömürü ilişkileri ne olursa olsun ulus daima derin ve yatay bir yoldaşlık olarak algılanır. İnsanların ulusları uğruna hayatlarını feda etmelerini sağlayan işte bu kardeşlik duygusudur.

Anderson bu noktada Gellner'i eleştirir ve böylece uluslar hakkındaki düşüncesini daha iyi anlamamızı sağlar. Ulusçuluğun sahte maskeler takındığını kanıtlama endişesi içine olan Gellner; "icat"ı hayal ve yaratım ile birlikte değil, uydurma ve sahtekârlıkla birlikte anmakta, bu yolla sahtelerin dışında kalan hakiki toplumların varlığını ima etmiş olmaktadır. Oysa Anderson'a göre tüm nüfusun birbirini tanıdığı küçük köyler dışındaki bütün cemaatler hayal edilmiştir. Topluluklar birbirlerinden sahtelik-gerçeklik boyutu ile değil hayal edilme biçimlerine göre ayrıştırılmalıdır.

Anderson hayali cemaatler adını verdiği ulusların oluşumunu açıklamaya onu, kendisini önceleyen geniş kültürel sistemlerle ilişkilendirerek başlar ve bunların din ve hanedanlık olduğunu dile getirir (2015:26). Orta çağın sonlarına kadar egemen olan din ve hanedanlık, 17. yüzyılla birlikte Avrupa dışı fetihlerin ve kutsal dil olarak kabul edilen Latince'nin önemini yitirmeye başlamasıyla hızlı bir inişe geçmiştir. Ancak ulus olarak tasarlanan cemaatlerin basit bir şekilde dinsel cemaatlerin ve hanedanlığın yerini aldığını söylemek elbette mümkün değildir. Bu gerilemenin temelinde dünyayı kavrama tarzında meydana gelen köklü değişiklikler yatmaktadır ve ulus tahayyülüne en çok katkıyı da bu yapmıştır (2015:37).

Anderson’a göre zaman anlayışında yaşanan değişim, ulusun hayal edilebilmesini sağlayan ilk önemli gelişmedir. Orta Çağ’ın “eşzamanlılık” anlayışının yerini alan, zamanın saat ve takvimle ölçülebilir, bugünü dün ve yarından ayırabilir hale gelmesiyle artık geçmişten gelerek geleceğe uzanan bir topluluk hayal etmek mümkün hale gelmiştir. İlâveten, gazetelerin ortaya çıkışı ve kitlesel tüketimleri hem zamanın akıcılığını hem aynı zaman diliminde yeryüzünde var olan ulusların kanıtı niteliğini taşıması hem de okuyucularını sessiz bir törenselleikle anonimleştirmesi bu hayali cemaatin gündelik hayattaki bağına sağlayan bir diğer önemli gelişme olarak işaret edilmiştir. (2015:37-51).

Yeni ulusal toplulukların hayal edilebilirliğine asıl etkide bulunanın, yeni bir üretim ve üretim ilişkileri sistemi olarak kapitalizm, bir iletişim teknolojisi olarak matbaa ve dilsel çeşitlilik arasındaki rastlantısal ancak altüst edici etkileşim olduğunu dile getiren Anderson (2015:58-61), teknoloji ve kapitalizm arasındaki iç içe geçen karşılıklı etkileşimin çok çeşitli dillerin az sayıdaki yayın dillerine indirilmesini mümkün kıldığını belirtir. Yayın dillerinin bu durumu halk dilleri üzerinde birleşik bir mübadele ve iletişim alanı yaratmış, aynı alana ait olmanın hissettirdiği duygu, ulus olarak hayal edilen cemaatlerin biçimlenmesinde büyük rol oynamıştır.

Bu başlık altında ele alınan ulus ve ulusçuluk düşüncesine ilişkin yaklaşımların literatürde iki genel kategori dâhilinde değerlendirildiği daha önce de belirtilmiş ve özcü olarak sınıflandırılan yaklaşımların artık pek de geçerli sayılmadığı dile getirilmişti. Öte yandan ulusların ve ulusçuluk fikrinin oluşumunu tarihsel olarak modernleşme sonrası dönemde tanımladıkları için modernist aynı zamanda her ne kadar bu olguların oluşum gerekçeleri konusunda çok farklı dayanak noktaları ileri sürseler de birer inşa ürünü olduklarını savladıkları için inşacı olarak nitelendirilen yaklaşımların gerçeğe daha yakın olduklarını söylemek mümkündür. Ancak ivedilikle belirtmek gerekir ki, bu gerçeklik Batı’nın özellikle de Avrupa’nın gerçekliğidir. Hem özcü hem de modernist kuramların yapmaya soyunduğu şey; tüm uluslar için geçerli olacak kapsayıcı bir teori geliştirme çabasıdır. Bu konuda her iki

yaklaşımın da yetersiz kaldığını, hatta böyle bir genel kuram geliştirme çabasının nafile olduğunu söylemek mümkündür. Aysel Morin'in (2009:88) de belirttiği gibi Batı-dışı ülkelerin pek çoğunda, modernleşme ve sanayileşme ya uluslaşmaya paralel olarak gelişmiş ya da bu süreç sonrasında ortaya çıkmıştır. Örneğin Türkiye'nin sanayileşmesi, cumhuriyet dönemine rastlar. Bu noktada gerçekliği şüphe götürmeyen şey; modernleşme olgusu, sanayileşme ve merkezi bir idarenin el ele yürüdüğü ve Avrupa kıtasından başlayarak oradan Amerika'ya ve tüm dünyaya yayıldığıdır. Ancak, her bir toplumun ulus olma tarihi ve biçimi bir diğerinden farklıdır. Bu farkın altında yatan toplumun siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçları, gereksinimleri ve dengeleridir.

Ayrıca tartışmayı bu noktada bırakmak, modernist kuramların savlarıyla özellikle Avrupa devletlerinin ulus ve uluslaştırma politikalarını anlamamızı ve ulusun bir inşa süreci olduğunu kavramamızı sağlarken ulusların yoktan var oldukları gibi bir yanılsamaya da sebep olmaktadır. Oysa Tanıl Bora'nın (2015:13) da belirttiği gibi, bu yoktan var edilen bir kurgu değil, iktidarın icraatıyla ve söylemiyle kurduğu bir ulus ve bir kimlik, “kimiz?” ve “nasıl olmalıyız?” sorularının cevaplarının sabitlendiği bir noktadır. Modern-öncesi tasavvur dünyasından milletleşme sürecine taşınan malzemeye, daha doğrusu bu malzemenin milletleşme ve modernleşme sürecine dayanır.

Bir başka husus ise kuramların getirdiği açıklama ve gerekçelendirmelerin ulus ve ulusçuluk düşüncesini ve buna ilişkin pratiklerin kuruluş süreci ile sınırlı olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Oysa ulusçuluk fikri, çoğu zaman uğruna savaşlar verilip sınırlar çizildikten ve uluslar bu sınırları belli alanda egemen ilan edildikten sonra tamamlanan bir proje değildir. Aksine toplumsal birliği devam ettirebilmek, biraradalığı koruyabilmek üzere her an devam eden, her daim kurulması gerektirir. Bilig'in (2002:201) dile getirdiği gibi, ulus olmak topluma her gün hatırlatılan gündelik hayatın rutinleri içinde gömülü tekrarlarla ayakta kalır, öyle ki bu hatırlatma artık fark edilemez ve hatırlanamaz hale dönüşünceye dek. Ulus oluşumunu tek bir kritik dönemde gerçekleştirdiği fikrindense, ulus-devletin sürekli bir

yeniden yapılanma içinde olduğundan söz etmek daha anlamlıdır (Walby'nin 2013:53).

Ulusçuluk her şeyden önce dünyanın anlamlandırılmasını sağlayan, düşüncelere hatta gündelik konuşmalara yön veren bir görme ve yorumlama biçimidir (Jordan ve Weedon, 1995'ten aktaran Özkırımlı, 2013). Bu noktada devleti, algılama kategorilerini belli bir toprak parçası dâhilinde evrenselleştirme imkânına sahiplik; ulusu ise, bu mantığa göre devletin aynı dayatma ve telkinlerine maruz kalmış olmalarından ötürü, temel meselelere dair ortak görme ve bölme esaslarına, algı çerçevelerine, zihinsel şemalara sahip insanlar bütünü olarak tanımlayan Bourdieu'nun ilişkisel mantığından yararlanmakta fayda vardır.

Bourdieu'nun ilişkisel bakış açısı, ulus-devletler konusunda topyekûn bir kavrayış sağlar mı? Tartışılır, ancak böyle bir tartışma için bu tez uygun bir zemin değildir. Lakin, devletin sembolik ve söylemsel gücü, bu gücün kaynağı ve etkileri konusunda yardımcı olacağı aşikardır. Buna ilişkin açıklamaları, Bourdieu sosyolojisinin ana kavramlarının ele alındığı, ilişkisel bakış açısından devletin oluş esasları ve buna paralel olarak uluslaşma ile devlet-toplum ilişkilerinde kadının konumunun tartışılacağı ikinci bölüme bırakarak, milliyetçilik düşüncesi ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin alanyazında nasıl değerlendirildiğine bakmakta fayda vardır.

1.4. Ulus-Devlet ve Ulusçuluk Düşüncesinde Kadın

Modernist yaklaşımların, ulusların milliyetçilik düşüncesi ekseninde yaratılmış birer icat, kurgu ya da tahayyül olduğu tezi, bu düşüncenin içinde türlü çelişkileri barındırdığının görülmesini sağlamıştır. Esasen milliyetçilik düşüncesinin bu çelişkilerden beslendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Uluslaşma süreçlerinin her toplum için farklı koşullarda ve farklı biçim ve içerikte işlediği açıktır. Ancak bu

süreci ortak kılan şey; milliyetçilik düşüncesinin hem kendi milletini diğerlerinden *farklılaştırma* çabası hem de millet olma niteliğine haiz olmaları yönünden diğer milletlere *benzerliğini* vurgulamasıdır. Öte yandan bir önceki başlıkta anılan yazarların da dile getirdiği gibi ulusçuluk düşüncesi bir yandan ilerlemeyi ve gelişmeyi dolayısıyla *değişimi* savunurken diğer yandan da ulusları değişmeden kalmış *sabitlikler* olarak kurgulamıştır. Bu çelişkiler üzerine yapılan çalışmalar, kadınların modern ulus kavramına dâhil edilmelerinde ve vatandaş olarak temsil edilmelerinde, bir biçimde erkeklerinkinden farklı bir yol izlendiğini göstermiştir. Dolayısıyla araştırmalar, milliyetçilik düşüncesi ile toplumsal cinsiyet arasındaki karşılıklı belirleme ve belirlenme ilişkisini ortaya çıkarmak amacını taşımaya başlamıştır.

Walby (2013:47) milliyetçiliği içeren ancak başka şeyleri de içerebilen, bir ulusun bilinen ihtiyaçlarına yönelik bir dizi kolektif strateji olarak tanımladığı ulusal projelere kadın ve erkeklerin farklı biçimlerde dahil olduklarını dile getirmekte, ulus ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkinin karşılıklı olduğunu söylemektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin farklı ortamlarda farklı şekillerde biçimlendiğini, fakat bu farklılıkların bazı temel kategorilerde toplanabileceğine dikkat çeken Walby, ataerkilliğin sabitliği düşüncesine saplanıp kalmış birçok kuramın toplumsal cinsiyet ilişkilerinin değişimini incelemeyi güçleştirdiğini belirtir (Walby, 2013:48). Walby' e göre; eviçi üretim, istihdam, devlet, şiddet, cinsellik ve kültür değişik yollarla birbirlerine eklemlenirler ve ataerkinin farklı biçimlerini yaratırlar. Bu biçimleri kamusal ve özel olarak iki temel gruba ayırarak; özel ataerkil ilişkinin kadını kamusal alandan dışladığını oysa kamusal alandaki ataerkilliğin istihdam ve devlet üzerine kurulu olduğundan kadınların dışlanmadığını ancak ayrımcılığa uğrayarak ezildiklerini söyler.

Milliyetçilik ile iktidar meselelerinin birarada işlerliği üzerine odaklanan Chatterjee ise; özellikle sömürge sonrası toplumlarda gelişen milliyetçiliğin bir tür baskıya karşı mücadele alanı olarak işlediğine dikkat çeker. Chatterjee'ye göre daha önceki satırlarda da vurgulandığı üzere milliyetçi düşüncenin çelişkileri, kültür

alanında maddi ve manevi dünyaların bölünerek, maddi alanı temsil eden (bilim, teknoloji, rasyonel iktisadi örgütlenme biçimleri, devlet yönetiminde modern yöntemler) Batı dünyasının üstünlüğünün yarattığı hâkimiyet ancak sömürge altındaki halkların bu alandaki ileri teknikleri öğrenmeleri ile aşılabılırdi. Öte yandan manevi alan tüm yerelliği ve gelenekselliği ile korunmalıydı ki bu alanda üstün olan Doğuydu. Böylece hem ulusal kültür korunmuş hem de milliyetçi proje vazifesini yerine getirmiş oluyordu. (Chatterjee, 2002:201).

Chatterjee'ye göre özellikle sömürge sonrası toplumlarda siyasal iktidar mücadelesi milliyetçiliğin sadece bir yönüydü, bu toplumlarda milliyetçilik maddi ve manevi her alanla ilişkili olarak kurgulanmıştı. Özellikle kültürün manevi alanı korunabildiği sürece modern maddi dünyanın tüm gereklilikleri yerine getirilebilirdi. Dahası, bu maddi/manevi ayrımı, iç/dış, ev/dünya ayrımlarına tekabül etmekte dolayısıyla, erkeklerin dünyası ile kadınların evi ayrıştırması toplumsal cinsiyete dayalı sosyal rollerin tanımlanmasına da hizmet etmekteydi. Bu anlayıştan hareketle Chatterjee (2002:211-212) Doğu'da modern toplumun yeni kadınlarının, boyun eğdiği şeyin yeni bir ataerkil düzen olduğunu dile getirmektedir.

Bu konuda ilk sorgulayıcı araştırmalardan birini yapan Kumari Jayawardena (1986'dan aktaran Sancar, 2017:61) kadın hareketinin talepleri ile milliyetçiliğin kısa dönemde örtüşüp birbirinden beslendiğini ancak uzun dönemde kadın haklarının ve cinsiyet eşitliğinin gelişimini engellediğini söyler. Buna göre kadınlar yeni kurulmakta olan ulusu temsil edebiliyorlar ama devlet kurulup, galip ve güçlü hale gelindiğinde bu konumlarını kamusal anlamda eşit vatandaşlığa çoğunlukla dönüştüremiyorlardı.

Uluslaşma süreci ve cinsiyet ilişkisi üzerine önemli çalışmalar kaleme almış olan Yuval-Davis ise, kadınların milli ve etnik topluluklara üyeliklerinin çift karakterli olduğunu söyler. Bir yandan erkekler gibi topluluğun üyeleri olan diğer yandan kadınlara yönelik sırf kadın oluşlarıyla ilgili özel kurallar ve düzenlemeler

mevcuttur (2010:80). 1987’de Flora Anthias ile birlikte ve 1997’de tek başına yürüttüğü çalışmalarda Yuval-Davis; kadınların, çocukların biyolojik üreticileri olarak topluluğun taşıyıcıları olduklarını dile getirir. Sadece biyolojik taşıyıcılar değildir kadınlar, topluluğun ve topluluk sınırlarının kültürel sembolleri olarak “şeref”in taşıyıcıları ve topluluk kültürünün nesiller arası üreticileri olarak kültürel kimliğin aktarıcılarıdır aynı zamanda. Etnik, milli, ırksal farklılığın sınır muhafızları olarak da konumlandırılan kadınlar; tüm bu farklılıklar nedeniyle devlet-vatandaşlık ilişkisinde de hak farklılıklarıyla karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla Yuval-Davis’in çalışmaları, farklılıklar temelinde kurulan yeni ulus-devletlerin beraberinde getirdiği yeni ve modern cinsiyet eşitsizliklerinin görülmesini mümkün kılar.

Deniz Kandiyoti’nin çalışmaları (1989, 1991) ise; liberal milliyetçi ideolojinin, Aydınlanma ideallerinden etkilenmiş ve laik düşüncede olsa da kadınların konumundaki herhangi bir değişikliğin ulusal çıkarlara uygun olduğu sürece göz yumulabilir olduğunu, kadınların milli aidiyet sorununu çözmede bir araç olarak kullanıldığını vurgulamıştır (Sirmen, 2009:230).

Küreselleşme, çok kültürlülük, postmodernizm gibi tüm karşı çıkışlar karşısında ulus-devletler, farklılaşmış ancak varlıklarını korumayı başarmışlardır. İçinde bulunduğumuz dönemde, devlet yapılanmasının bir biçimi olan ulus-devletleri, “ulus” ve ulusu dolayısıyla da devletleri var eden “ulusçuluk” düşüncesinden ayrı düşünmenin mümkün olmadığı açıktır. Siyasi hayatın, ekonominin, kültürün, kimliklerin oluşumunda ulus kavramı hala merkezi bir yere sahiptir (Altınay, 2013:16).

Ulusçuluk ise; her şeyden önce dünyanın anlamlandırılmasını sağlayan düşüncelere, gündelik konuşmalara yön veren bir görme ve yorumlama biçimidir (Özkırımlı, 2013: 275). Dolayısıyla ulusçuluğa dar anlamıyla bir siyasi ideoloji olarak değil sosyal, ekonomik ve kültürel oluşumların arkasındaki fikirler ve

pratikler bütünü, dünyayı algılayış biçimi olarak bakmak ve bununla birlikte bakışı, siyasi arenadan kültürel alana kaydırmak elzemdir (Altınay, 2013:17).

Kültürel işleyişte istikrar ve devamlılık, direnç ve değişim bir aradadır. İşleyişin mantığı bu karşıtlıklar üzerine temellenmektedir. Bu iki kutupluluğu doğuran ve toplumsal yaşamın gelgitlerine, karmaşıklığına sebep olan ise; kültür ve iktidar arasındaki yakın ilişkidir. Ulus-devletler ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağlantısallığın ortaya konulması; devlet-toplum ilişkilerinin sorgulanmasıdır en nihayetinde. Yuval-Davis'in (2010:17) de dile getirdiği gibi kadınlık ilişkisel bir kategoridir ve bu şekilde ele alınıp incelenmelidir. Bu nedenle özel/kamusal, iç/dış, dünya/ev gibi ayrımların en azından bir alanda iktidarı dışlayıcılık tuzağına düşmemek elzemdir. Özel/iç/ev gibi alanları devletin yapılandırmasından ayrı düşünmek mümkün değildir. Benzer biçimde ataerkillik kavramının içerdiği şekilde kadınlar, salt pasif uygulayıcılar, sadece belirlenenler değildir. Kişisel yaşam ve kolektif toplumsal işleyiş birbirlerine karşılıklı olarak temelden ve bütünü oluşturuca bir biçimde bağlantılıdır. Toplumsal örüntülerin oluşturulmasında ve yeniden oluşturulmasında devlet kurucu bir rol üstlenir. Bu Connell'in devletin, toplumsal cinsiyet rejiminin oluşmasında ve toplumsal cinsiyete ilişkin kategorilerin kurulmasında ne denli belirleyici olduğunun altını çizdiği noktadır.

Sadece ulus inşa döneminde değil, devam etmekte olan bir şey olarak devletin toplumsal cinsiyet ilişkilerine müdahilliği noktasında “nasıl” sorusunun sorulması elzemdir. Devletin kuvveti; bu alanda sembolik gücünün yani ulusçuluk düşüncesinin alanda bulunan her habitusa yani ulusa sirayet etme noktasında belirir. Bu bağlamda bu çalışma, yapının baştan belirlenmediğini ancak bir alan olarak tarihsel süreç içinde oluştuğu fikrini sahiplenmektedir. Değişen egemenleri, çıkarları, mücadeleleri, karşı koyuşları ile alanın dinamizmi ve değişkenliği; bir yandan ulusun ve onun niteliklerinin tanımını diğer yandan ise ulusu oluşturan kadın ve erkeklere ilişkin toplumsal cinsiyet algısını da etkiler.

Dolayısıyla milliyetçi söylem de toplumsal cinsiyet ilişkileri de tarihseldir; değişimler ile yeniden biçimlenebilirler, farklılaşabilirler bu farklılaşma da belli grupların çıkarına veya zararına olacaktır. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında devlet ve toplumsal cinsiyet arasındaki karşılıklı ilişkinin irdelenmesi ve bu ilişkinin halkla ilişkiler etkinlikleri üzerinden okunması noktasında Bourdieucu bir bakışın sunduğu olanaklara yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2.BOURDİEU'NUN İLİŞKİSEL BAKIŞ AÇISI BAĞLAMINDA İKTİDAR VE KADIN

Milliyetçi düşüncenin ve toplumsal cinsiyetin inşa sürecinde devlet tarafından uygulanan halkla ilişkiler çalışmalarının kültürel aracılık rolü konusunda yürütülen bu çalışmanın odağında Türkiye’de iktidar ilişkileri ve bunun hem sebebi hem de sonucu olarak millet ve milletin kadınları yer almaktadır. Halkla ilişkiler pratikleri üzerinden iktidar milliyet ve toplumsal cinsiyete ilişkin söylemlerin örtüşme eğilimleri ile bunlar arasındaki karşılıklı inşa biçimlerini tartışmayı amaçlayan çalışmada sürecin izlerinin ancak devletin iktidar alanları ile millet ve toplumsal cinsiyet kurgusunun değişim ve dönüşümünün birlikte izlenmesi yoluyla sürülebileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu sav, toplumsalı anlamanın, irdelemenin ve serimlemenin yapı merkezli ya da eylem merkezli sınırlı bakış açılarından yapılamayacağı düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Bu nedenledir ki, bu tezde öznel ve nesnel süreçleri ilişkilendiren, sosyal yapı ile bireysel eylemin birlikteliğini esas alan, toplumsal ve kültürel pratikleri bu yolla anlamaya çalışan bir yaklaşım tercih edilmiştir.

Bilindiği üzere sosyal bilimler alanında örseleyici varlığını sürdüren ikili karşıtlıklar mücadelesinin bir tarafında doğrusallığı, determinizmi ve toplumsal düzenliliği temel alan nesnel kuramlar yer alırken diğer tarafında ise; bireyi ve onun eyleminin özgünlüğünü temel edinmiş öznel kuramlar yer almaktadır.

19. yüzyılda doğa ve toplum dikotomisinin sorunlarını aşmak üzere ilke edinilen *epistemolojik birlik* Comtecu anlamda doğa bilimleri ile sosyal bilimleri aynı yolda buluşturmuştu. Sosyal gerçekliğin katmanlarını oluşturan sosyal olguların oluş düzeninin açığa çıkarılmasıyla elde edilecek mutlak bilgi, Comte’a göre *insanlığın toplumsal gelişmesini düzenleyen yasaların keşfini* sağlayacaktı (Bock, 1997:74). Comte gibi ilerlemeci kuramcıların yapıtlarının anlamı, kültürel

malzemeleri *şeyleştirmek* üzere yapılan kendine özgü işleminden ve bu malzemelerle kavramsal düzeyde oynayıp onları ideal diziler haline sokmaktan kaynaklanmaktadır, bu yapıtların anlamı, hiç sorgulamadan devrıldıkları bir değişme kuramını eleştirinin süzgecinden geçirilmeden kabullenmelerinde yatmaktadır (Bock, 1997:78). İzleyen zamanda Durkheim, Parsons ve Marx tarafından kültürel farklılıklar, aktör ve onun eylemi konusuna değinilmiş olsa da toplumun bireye göre önceliğine, belirleyiciliğine ve zorlayıcılığına verdikleri önem ve öncelik tartışmasızdır. Diğer taraftan öznel bakış açısını benimseyen teorisyenler ise nesnel süreçlere gereken önemi vermemişlerdir.

Oysa özne ve nesne, birey ve toplum ya da yapı ve fail karşıt olarak değil birlikte vardır. Toplumsal oluşumlar (yapılar, sistemler, söylemler) birbirlerine bağımlı insanlar arasındaki ilişkilerden başka bir şey değildir. Ve aynı derecede önemli olmak üzere, insanın bireysel davranışı her zaman ve her yerde ilişkiler içinde ve ilişkiler aracılığıyla gerçekleşen bir eylemdir (Powell ve Dépelteau, 2015: 18). Bu nedenle sosyal bilimler çatısı altında ilişki kuramları, toplumsal ilişkilerin incelenmesine kılavuzluk ederler. Zaman ve konum olarak birbirinden bağımsız araştırmalarla gelişen bir yaklaşımlar bütünü olarak ilişki teorisi⁴, sosyal şeylerin (birey, grup, toplum, sosyal hareket) tözlere sahip olmadıkları; bakışı şeyler arasında olup bitenlere, şeylerin birbirleriyle nasıl ilişki kurduklarına, bağlantıları karmaşıktıkça nasıl ilişkileri tarafından kısıtlandıklarına yöneltmekle ilgili bir perspektif olarak tanımlanabilir (Çeğin ve Göker, 2012:14). Sosyal teoride ilişki fikirleri en azından G. W. Friedrich Hegel'e kadar uzanır ve Karl Marx, George Simmel, Ernst Cassirer, Norbert Elias, Pierre Bourdieu, Michel Foucault, Seyla Benhabib, Bruna Latour ve Nancy Chorodow gibi çığır açan teorisyenlerin eserlerinde belirgin bir rol oynar (Powell ve Dépelteau, 2015: 16).

⁴İlişki Sosyal Teori konusunda daha ayrıntılı bilgi için, Powell, C. & Dépelteau F. (2015). İlişki Sosyal Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler. Ankara: Phoenix; Çeğin, G. & Göker, E. (2012). Tözcülüğün Tasfiyesi İlişki Sosyal Sosyolojide Temel Yaklaşımlar, Ankara: Notabene.

Bundan 20 sene önce 1997 yılında İlişkisel bir Sosyoloji için Manifesto adlı makalede Mustafa Emirbayer sosyal bilimcileri ilişkisel düşünmeye davet ederek ilişkisel düşünceyi şu satırlarla açıklamıştır (Emirbayer, 2012:26 – 32).

“Günümüzde sosyologların karşılaştıkları asıl sorun “maddi olan ideal olana karşı”, “yapı faile karşı”, “birey topluma karşı” veya sıklıkla dikkat çekilen diğer ikilikler de değildir; asıl sorun, bu tözcülük ve ilişkisellik arasındaki seçimdir. ...Tözcü yaklaşım, başlangıç noktasını, çeşitli tözlerin (şeylerin, varlıkların, özlerin) bütün sorgulamanın temel birimi olduğu nosyonundan alır. ...İlişkisel kuramcılar, birey ya da toplum gibi, sosyolojik analiz için nihai başlangıç noktaları olarak kabul edilebilecek bir kavramı reddetmektedirler. Bireyler, stratejik veya norm takipçisi de olsalar, kendilerinin içine gömülmüş oldukları etkileşimsel alanlardan ayıramazlar. Aynı şekilde yapılar, kendilerini meydana getiren birçok unsurdan ayrı soyutluklardır; toplumlar da birleşmiş bireylerin çoğulluklarından başka bir şey değildirler”

İlişkisel sosyolojide merkeze alınan nokta eyleyici⁵ değil onun içinde bulunduğu ilişkisel bağlamdır. Toplumun doğası nesnel ya da öznel yaklaşımların yaptığı gibi failsiz yapılara ya da toplumdan soyutlanmış bir faillığe indirgenmez. İlişkisel bakış açısı toplumu ve toplumsal ilişkileri tam da oldukları gibi sürekli olma halinde olan, akışkan ve dinamik süreçler olarak kabul eder.

Nesne ile özneyi, niyet ile nedeni maddesellik ile simgesel temsili ayırmayı ya da karşı karşıya getirmeyi reddeden Kartezyen karşıtı bir varlıkbilim (ontoloji)

⁵Aktörden ve/veya öznenen farklı olarak, kişinin psikolojik ve sosyal psikolojik yapısına dikkat çekmek ve irade yeteneğini vurgulamak amacıyla (Marshall, 1999:229) eylemi gerçekleştiren olarak *eyleyen*, *eyleyici* ya da fiiliyata döken olarak *fail* kullanımı tercih edilmiştir. Bourdieu 1987’de kaleme alınan *Choses dites* (dilimize 2013 yılında Seçilmiş Metinler adıyla Levent Ünsaldı tarafından kazandırılmıştır) adlı yapıtında “...kelimeleri seçerek özellikle *özne* değil *fail* diyorum, çünkü eylem, bir kuralın basitçe uygulanması veya bir kurala uyulması değildir. ...sosyal failler hiç de kendilerini aşan mekanik kanunlara tabi, saat gibi ayarlanmış otomatlar değildir” (2014:43) diyerek eyleyenin yaratıcılığını ve iradesini vurgulamaktadır. Bu nedenle çalışma içinde eyleyen, eyleyici ve fail birbirlerinin yerine kullanılmış, metin içindeki birebir alıntılarda ise özgün metne sadık kalınmıştır.

temelinde, sosyolojinin bozularak bir yandan maddi yapıların nesnelci fiziğine, öte yandan bilişsel biçimlerin konstrüktivist fenomenolojisine indirgenmesini inşacı bir yapısalcılıkla aşmaya çalışan Bourdieu'ya göre amaç, toplumsal evreni oluşturan çeşitli toplumsal dünyaların en derine gömülü yapıları kadar, bu yapıların yeniden üretimini ya da dönüşümünü sağlama eğilimi gösteren mekanizmaları açığa çıkartmaktır (Bourdieu ve Wacquant, 2014:17).

2001 yılında Bourdieu ve Wacquant tarafından kaleme alınan “Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar” (2001:20) isimli kitabın giriş bölümünde Wacquant Bourdieu'nun bu aşkın ya da ilişkisel olarak adlandırılabilir görüşlerini şu şekilde aktarır:

“Toplumun bütünlüklü bir bilimi, hem eyleyicileri “tatile” çıkaran mekanik yapısalcılıktan, hem de bireylere aşırı toplumsallaşmış kültürel sersem biçiminde ya da homo economicus'un az çok sofistike yeniden doğumu görünümü altında yer veren erekselci bireycilikten kurtulmalıdır. Nesnelcilik ile öznelcilik, mekanizm ile finalizm, yapısal zorunluluk ile bireysel eylem, sahte çatışmalar oluşturur; bu ikili karşıtlıkların her bir terimi diğerini pekiştirir ve hepsi de insan pratiğinin antropolojik gerçekliğini gizlemeye yarar.”

Bourdieu'nun temel fikri bu ikili karşıtlıkları aşmak toplumsal dünyanın bu ikilikler ile ve bu ikilikler arasında kuruluşunu ortaya çıkarmaktır. Bu nedenle yapısalcı bir yaklaşım ile inşacı bir yaklaşımı bir araya getirir. Toplumsal algıda cinsiyet farklılıkları ve bir iktidar olarak devlet arasındaki örtük bağlantıları halkla ilişkiler çalışmaları ekseninde değerlendirmek amacıyla kaleme alınan bu tez, anılan bağlantıların serimlenmesi noktasında bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duymaktadır. İlişkisel paradigmaya toplumsal alanlar, habitus, sermaye, simgesel iktidar, simgesel şiddet, kültür araçları gibi kavramları kazandıran Bourdieu'nun inşacı-yapısalcılık bakış açısının bu ihtiyacı karşılayacağı düşünülmektedir.

2.1. Bourdieu Yaklaşımının İlişkisel Temelleri

Sosyal bilimlerde ister yapıya öncelik veren kuramlar olsun, ister bireye/faile öncelik veren kuramlar olsun dayandıkları nesnelci ya da öznelci paradigmlar ve metodolojik yaklaşımlar birbirlerinin eksikliklerini göstermeye ve gidermeye yönelik geliştirilmiş olmalarına ve birbirlerini karşı cephelerde konumlandırmalarına rağmen hem temel ve kesin nirengi noktaları işaret ettikleri hem de kaçınılmaz olarak güçlerini ikili karşıtıklardan aldıkları için ilişkisel perspektiften bakınca benzer görünürler.

Bu nedenle Bourdieu, sosyal bilimlerdeki temel çatışkılar olarak nesnelci/öznelci, simgesel/maddesel, kuramsal/ampirik bilgi tarzları arasındaki ayrılıklar kadar, özellikle son zamanlarda kuramsal sahnede merkezi bir yer tutan yapı/eyleyici ve mikro çözümleme/makro çözümleme dikotomisini ortadan kaldırmaya yönelik yöntembilimsel yaklaşımlar ve bağlantısal kavramlar seti geliştirme çabasına girmiştir (Wacquant, 2014:14). Doğrudan böyle bir hedefi olmamasına rağmen akademik yaşamının ve çalışmalarının onu böyle bir noktaya yönlendirdiğini dile getiren Bourdieu'nun, sosyal bilimlerde yer tutan “dokuz canlı”⁶ ikiliklere⁷ bakışının ve geliştirdiği ilişkisel perspektifin anlaşılabilmesi için içinde

⁶ Bourdieu, düalizmleri (ikilik) dokuz canlı olarak görmesini, bölünmenin yarattığı birleşme ve birleştirme etkisiyle açıklamaktadır. Ona göre ikiliklerin bu denli sık rastlanır ve doğurgan olmalarının nedeni, bunların düalist bölünmeler etrafında kurulan toplumsal alanların bir tür sosyolojik, doğal ifadesi olmalarıdır (Wacquant ve Bourdieu, 2014:182-183). Bu karşıtlıklar görünür ve görünmez olanı, düşünülebilir ve düşünülemez olanı tanımlarlar; bütün toplumsal kategoriler gibi onlar da, açığa çıkardıkları kadar gizlerler ve sadece gizleyerek açığa çıkartabilirler. Ek olarak, bu karşıtlıklar aynı zamanda betimsel ve değer yüklüdür; kullanımları nihayetinde “biz” ve “onlar” karşıtlığında kök saldığı için, bir taraf her zaman “iyi” olarak alınır (Bourdieu, 2007: 40).

⁷ İkicilik, ikilik ya da dualizm; bir şeyin iki türü arasında indirgenemez bir ayrıma işaret etmektedir (Marshall, 1999:326). Bazı yazarlara göre, sosyolojiyi istila eden temel düalizmler, birbirleriyle egemenlik mücadelesine kitlenmiş farklı ve karşıt varlıklar arasındaki ayrımların ifadesidir. Makro-mikro, eylem-yapı, birey-toplum ikilikleri sosyolojinin temel düalizmleri olarak kabul edilmektedir (Layder, 2006:2).

bulunduğu sosyal bilim alanına genel olarak bakmak ve konumunu, diğerk sosyal bilimcilerin alandaki konumlarına göre değerlendirmek doğru olacaktır. Dahası böyle bir başlangıç Bourdieu'nun metodolojik anlayışına da uygun dűřmektedir.

1945'ten sonra 2. Dűnya Savařı'nın bitimini izleyen yıllarda sosyal bilimlerin yapısını derinden etkileyen bazı geliřmeler yařandı. Gulbenkian Komisyonu'nun sosyal bilimler űzerine hazırladıęı raporda bu geliřmelerden ilkinin Amerika Birleřik Devletleri'nin İkinci Dűnya Savařı'ndan dűnyanın en gűçlü ekonomisi olarak çıkması olduęu dile getirilir. Sosyal bilimler alanını dűnűřtűren ve bundan sonraki geliřmelere yűn verecek olan diğerk iki geliřme ise; birbiri ile baęlantılı olarak nűfus ve űretim kapasitesindeki artıř ve bunun uzantısı olarak űniversite sayısındaki yűkseliř olarak gűsterilebilir (Gulbenkian Komisyonu,2012: 37). Amerika Birleřik Devletleri'nin dűnyanın geri kalanına gűre elde ettięi ekonomik gűç, űzellikle sosyal bilimler alanında yapılan yatırımların, ele alınan konuların ve uygun metodolojilerin kıta űtesinden belirlenmesi anlamına gelmekteydi. Örneęin; 1950'li yıllarda uluslararası alanda geniř etkileri olan Parsonscu sosyoloji; Amerika Birleřik Devletleri dıřındakilere gizil bir biçimde Batılı bir geliřme modeli űneriyordu (Callinicos, 2004:363).

1960'lı yıllar ise; sosyo-politik dűnűřűműn ve kiřisel bakıř açısı deęiřimlerinin yarattıęı baskının krize sebep olduęu yıllardı. Kaleme aldıęı pek çok metinde *Capitole* űçlűsű (Parsons, Merton ve Lazarsfeld) ve tűm kűűk tanrılarıyla birlikte 1950'li ve 1960'lı yılların bařlarında sosyolojiyi egemenlikleri altına alan akademik mabedin yıkılmasından asla umutsuzluęa kapılmadıęını belirten Bourdieu, bu krizin yeni tartıřma alanları aarak (ya da tartıřmanın űnűndeki engelleri bertaraf ederek) yeni çalıřmalar için umut kaynaęı (Bourdieu ve Wacquant, 2014:176) olduęunu dile getirir.

Bourdieu'nun űęrencilięinin ve akademik hayatının ilk yıllarında Fransa'da dűneme damgasını vuran iki ana akımdan sűz etmek műmkűndűr: bir tarafta J.P.

Sartre ile özdeşleşen fenomenolojinin varoluşçuluk damarı, diğer tarafta ise Althusser, Foucault ve Levi-Strauss ile anılan yapısalcılık. Kendisini varoluşçuluktan bıkmış kişilerden biri olarak tanımlayan Bourdieu, varoluşçu düşünceyi; dönemin entellektüel havasıyla uyum içerisinde boş bir hümanizm ve yaşanmışlığa övgü olarak (Bourdieu, 2014b:38) görmektedir.

Öte yandan yapısalcı safta olan Althusser ve Foucault'dan dersler alan ve Levi Strauss'un yapısal disiplininden hayli beslenen Bourdieu, bu dönemde etnografik ve antropolojik çalışmalar (akrabalık bağları, ritüeller, kapitalizm öncesi ekonomi biçimleri) yürütmüştür. Askerlik görevini yerine getirmek için gittiği Cezayir'de Kabiliye Berberileri arasında yürüttüğü çalışmalarda⁸ var olan teorik bilgilerinin edindiği saha verilerini açıklayamaması noktasında yapısalcılığın temel ön sayıltılarından kopmak gerekliliğini deneyimlemiştir (Bourdieu, 2014b:42). Özellikle Strauss, Althusser ve diğer yapısalcılarının faili ittikleri ikincil konumundan kurtararak tekrar herşeye müdahil etme çabası onun, öznesiz yapı ve bağımsız özne arasında sıkışmışlıktan kurtulma çabasıdır aslında.

Alanında 40 yıla yakın süre içinde 30'dan fazla kitap, 340 makale kaleme alan Fransız sosyolog Pierre Bourdieu⁹, tüm akademik yaşamını toplumsal gerçekliğin

⁸ Versailles'teki ilk görevinde isyankar tavırlarına karşı ordunun verdiği bir ceza olarak 1955 yılında Cezayir'e gönderilen Bourdieu, burada Kabil köylerinde Berberice konuşan göçmen işçileri konu alan araştırmalar yürütmüş, askerlik görevinden sonra da burada kalarak Algiers Üniversitesi'nde dersler vermiştir (Calhoun, 2015: 68).

⁹ 1930'da, Güneybatı Fransa'da küçük bir kasaba olan Deguin'de alt orta sınıf bir ailede doğan Bourdieu, çocukluğunu ve ilk gençliğini Fransa'nın bu ücre köşesinde geçirir. Önce Lycée de Pau'ya sonrasında prestijli bir okul olan Lycée Louis-le-Grand'da orada da Paris'teki Ecole Normale Supérieure'e giderek eğitim kariyerini en üst noktalara taşır. Fransız entellektüellerini yetiştiren başlıca okul olan ENS mezunları arasında E. Durkheim, R. Aron, L. Althusser, H. Bergson, G. Canguilhem, R. Debray, M. Foucault, J. Jaurès, C. Levi-Strauss, M. Merleau-Ponty, P. Nizan, J.P. Sartre yer almaktadır. Alain Touraine ve Raymond Boudon ile ard arda dönemlerde, J. Derrida ve E. Le Roy Ladure ile aynı dönemde ENS'de okumuşlardır. Bourdieu gibi başarılı bir öğrencinin ENS'ye girmesi şaşırtıcı olmamakla birlikte sınıf arkadaşlarının çoğunun sahip olduğu kültürel ve

anlaşılmasının önündeki en büyük engel olarak tanımladığı ikilikleri aşmaya adanmıştır. Sosyal dünyanın gizil ilişkilerini ortaya çıkarmak üzere geliştirdiği kavramlar hep bu ikiliklerin toplumsal gerçeklik içinde karşıtlıklar değil bağlantılar halinde olduğunu göstermeye yöneliktir. Bu nedenle, kuramın temel kavramlarına geçmeden önce Bourdieu yaklaşımının dayandığı ilişkisel anlayışa kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Kendisi tarafından inşacı yapısalcılık ya da yapısal inşacılık (1987) olarak tanımlanan bakış açısının ayırt edici özelliği, klasik sosyolojinin kurucu teorileri arasındaki çatışmaları aşma mücadelesidir. Onun toplumsal eylem, yapı ve bilgi anlayışı kesinlikle *dualizme* karşıdır. O sosyal bilimlerde uzun yıllardır tartışma çizgilerine damgasını vuran karşıtlıklardan kurtulmaya veya onları çözmeye çalışır: Bunlar, öznelci nesnelci teorileştirme biçimleri, toplumsal hayatın maddi ve sembolik boyutları arasındaki karşıtlıklar kadar, yorum ve açıklama, eşzamanlılık ve artzamanlılık, mikro ve makro analiz düzeyleri arasındaki karşıtlıkları içerir (Wacquant, 2007a:57).

Karşıtlığın iki ucunun da toplumsal hayata önemli ölçüde ışık tuttuğunu, ama birbirlerinden ayrı ele alındıklarında yanıltıcı olduklarını düşünen Bourdieu'ya göre bu karşıtlıklar aşılmalı ve daha geniş bir bilgi çerçevesinde bütünleştirilmelidir (Swartz, 2013:82). Sosyoloji-antropoloji, tarih-sosyoloji, tarih-antropoloji gibi disiplinler arası kutuplaşmaya olduğu kadar, Weberciler, Durkheimcılar, Marksistler gibi etiketlemeler ile teorik bölünmelere karşı da tavır alan Bourdieu, mikro-makro sosyoloji, nitel-nicel teknikler gibi taraf tutmaların bilimsel bir dayanağı olmadığını hatta bu karşıtlıkların bilimin özüne aykırı olduğunu savlamaktadır. Ona göre sosyal

toplumsal ayrıcalıkları paylaşması mümkün olmamıştır. Hatta Bourdieu'nun belirttiği gibi, kendisi, Derrida ve Foucault'da ortak olan kurum karşıtlığına yatkınlık kısmen içinde bulundukları Parislilerin arasında kendilerini geçmişlerinden ötürü birer yabancı gibi hissetmelerine dayanıyor olabilirdi (Swartz, 2013:11-33) .

bilim alanındaki tüm ayrımlara temel oluşturan ise; öznelcilik ve nesnelcilik dikotomisidir.

Bourdieu'ya göre nesnelci yaklaşım, Durkheim'ın yaklaşımını izleyerek olguları şeyler olarak ele alır. Nesnel mekanizmalara, derin yapılara, onları üreten ve yeniden üreten süreçlere odaklanan nesnelci yaklaşım, eyleyenleri ve etkileşimleri dışarıda bırakır. İşlevselcilik, evrimci ve ekolojik yaklaşımlar, ağ teorisi gibi yaklaşımlar tarafından temsil edilen bu yapısalcı bakış, anket, soru formu gibi nesnel araştırma tekniklerinden yararlanarak dünyanın bütünlüklü bir resminin elde edilebileceğini savunmaktadır. Öte yandan öznelci bakış ise, toplumsal dünyayı eyleyicilerin sahip oldukları temsillere indirgemekte, odağına gündelik etkileşimleri almakta ve yapının sınırlayıcı yanını göz ardı etmektedir. Sembolik antropoloji, fenomenoloji, hermenötik, sembolik etkileşimcilik, etnometodoloji gibi öznelci yaklaşımlar katılımcı gözlem, etnografya, söylem analizi, benlik analizi gibi nitel yöntemlerle ilişki içindedirler.

Bourdieu, çalışmalarında sıklıkla gerçek bilimsel teori ve pratiğin bu karşılığın, toplumsal aktörlerin deneyimlerinin analizini bu deneyimi mümkün kılan nesnel yapıların analizi ile birleştiren bir modelle aşılmasının gerekliliği belirtir. Kendi aşkın yöntemini iki aşamalı ve dinamik bir süreç olarak ifade eden Bourdieu'ya göre eyleyiciler tarafından inşa edilen nesnel yapılar bir yandan öznel temsillerin temelini teşkil ederken aynı zamanda etkileşimler üzerindeki yapısal sınırlandırmaları da belirlemektedir. Öte yandan bireylerin ve grupların gündelik hayatları dahilinde nesnel yapıları değiştirme ya da koruma mücadelesi içinde oldukları da hatırlanmalı, bu iki süreç birlikte çözümlenmelidir (Bourdieu, 2007:44-46). Böyle bir yaklaşımla yazar, nesnelci ve öznelci bakış açılarının diyalektik bir ilişki içinde olduğunu işaret etmektedir.

Toplumsal gerçekliğin, failerin bilinç ya da iradelerine rağmen kendini dayatan gücünü temel alan nesnelcilik ile insanların karşılıklı etkileşimleri yoluyla

toplumsal gerçekliği inşa ettiklerini temel edinen öznellik Bourdieu teorisinde bağlantılandırılır. Çünkü ona göre, “*gerçek bağlantısaldır.*” Dahası Wacquant (2007a:61) tarafından dile getirildiği gibi Bourdieucu yaklaşımda, toplumsal yapılar ve zihinsel yapılar karşılıklı inşa ve tekabüliyet ilişkisi içerisinde.

Bourdieu, pratiklerin bir yandan yapılar tarafından belirlendiğini ve aynı zamanda yapıların da eyleyenlerin gündelik pratikleri yoluyla toplumsal olarak inşa edildiğini savunur:

“Yapısalcılık ya da yapısalcı derken yalnızca sembolik sistemlerde, dil, mit vs. de değil toplumsal dünyanın kendisinde, faillerin bilinç ve iradesinden bağımsız, pratiklerini ya da temsillerini yönlendirmeye ya da kısıtlamaya muktedir, nesnel yapıların varlığından söz ediyorum. İnşacılıktan söz ederken bir yanda benim habitus diye adlandırdığım şeyi oluşturan algı, düşünce ve eylem şemalarını, diğer yandan toplumsal yapıların, özellikle alanlar ve gruplar diye adlandırdığım şeylerin, hele de genellikle toplumsal sınıflar diye adlandırılan şeyin bir yaratılışının var olduğunu kastediyorum (Bourdieu, 2012: 349)”

Bu savunu onu, toplumsal gerçekliklerin bağlantısal doğasını açığa çıkarmaya dönük kuramının ana kavramları olan habitus, alan ve sermaye ilişkiselliğini formüle etmeye götürür.

2.1.1. Yapılandırılmış ve Yapılandırıcı Bir Mekanizma: Habitus

Bourdieu'nun genel kuramının merkezi noktasını habitus¹⁰ kavramı oluşturmaktadır. O, sosyal bilimleri sekteye uğrattığını iddia ettiği ikilikleri habitus kavramıyla aşar. Bir eylem kuramcısı olarak Bourdieu'nun, nesnelci yaklaşımların belirlenimcilik tuzağına düşmeden “eylemin düzenli ve doğal işleyişi”ni faili de sürece dahil ederek açıklamak üzere giriştiği bir dizi çabanın ürünüdür habitus. Bourdieu'ya göre insanın toplumsal davranışı hem “yapılandırılmış” hem de “yapılandırıcı”dır, çünkü birey yapı tarafından sınırları belirlenmekle birlikte iradi eyleminden ayrı düşünülemez. Kaleme aldığı neredeyse her çalışmasında tekrar tekrar tanımladığı habitus; belli bir durumda yapılması gerekli olan şeye ilişkin bir tür pratik kavrayışıdır (Bourdieu, 2006:42). Dolayısıyla habitus, basitçe “kendiliğinden öyle oldu” sanılan eylemlerin, eyleyicilerin içinde işleyen bir “yapılandırıcı mekanizmaya” bağlı olduklarını göstermektedir.

“Habitus, kelimenin tam anlamıyla, ne tam olarak bireyseldir, ne de davranışları tek başına belirler; buna karşın, eyleyicilerin içinde işleyen yapılandırıcı bir mekanizmadır. Bu, eyleyicilerin çok çeşitli durumlarla başa çıkmalarını sağlayan bir strateji üretme ilkesidir (Bourdieu & Wacquant, 2014:27).”

¹⁰ Kavram olarak habitusu kullanan ilk düşünür olmamasına rağmen bu derece ünlenmesini ve sosyal bilimler alanında mühim bir yer edinmesini sağlayan kişi Bourdieudur. Kavrama ilk olarak Aristoteles'in *heksis* kavramının Saint Thomas d'Aquin tarafından yapılan tercümesinde rastlamak mümkündür. Aristoteles'in *Heksis*'i, eğitimle sağlanmış olan ve bireylerin eylem kapasitesinin temelini oluşturan fiziksel maharet ve davranışları işaret eder. Saint Thomas d'Aquin, *heksis*'i habitus olarak tercüme eder ve bu kavramla bir yerden sonra spontane hale gelen (bilhassa dini) adetlerin öğrenilmiş toplumsallığı ifade eder. Habitus kavramı sonraları da sıklıkla kullanılmış ancak bir kuramın temel unsuruna dönüşmemiştir. Bourdieu, bu kavramı yeniden yorumlarken Aristoteles'ten, Saint Thomas d'Aquin'den, Durkheim'dan, Elias'tan, Mauss'tan ve Weber'den ilham aldığını ifade etmektedir (Jourdain ve Naulin, 2016:41-42).

Bourdieu, bu kilit kavrama işaret etmek üzere “kültürel bilinçdışı”, “alışkanlık oluşturan güç”, “temel, derinlemesine içselleştirilmiş büyük örüntüler”, “zihinsel alışkanlık”, “zihinsel ve bedensel algı, beğeni ve eylem şemaları”, “düzenli doğaçlamaların üretici ilkesi” gibi ifadeleri de kullanır. Kavramın kapsamı zamanla, eylemin hem bilişsel hem de bedensel temelini vurgulayacak ve alışkanlık haline gelmiş eylemlerin yanı sıra yaratıcı eylemleri de içine alacak şekilde genişlemiştir (Swartz, 2013:145).

İçselleştirilmiş toplum, bedende somutlaşmış tarih ve kültür olarak habitus, Bourdieu’ya göre kesinlikle bir sabitlik gibi görülmemelidir, o zaten habitus kavramsallaştırmasını ikili karşıtlıkların belirlenimciliklerini aşmak amacıyla geliştirmiştir. Bu açıdan bakıldığında habitusun, tarihsel olarak inşa edildiğini, toplumsallaşma yoluyla içselleştirilen yatkınlıklardan oluştuğunu, bireyin tarihinden çok daha eski olması nedeniyle köklülük özelliğini taşıdığını, toplumsal olarak değişken ve üretici aynı zamanda aktarılabilir yani yeniden üretilebilir olduğunu vurgulamakta yarar vardır.

“Yapılar ile pratikleri birleştiren dairesel bir ilişki sistemidir; nesnel yapılar yapılanmış öznel yatkınlıklar üretme eğilimdedir, bu öznel yatkınlıklar da, nesnel yapıları tekrar üretme eğiliminde olan yapılanmış eylemler üretirler (Bourdieu ve Passeron,1977’den aktaran Swartz, 2013).”

Bireyin eylemleri, bu eylemlere yön veren habitusu oluşturan koşulları tekrar yaratma eğilimindedir. Toplumsal dünya ile uyum içinde işleyen habitus, bireyler için yapılması uygun olan ve olmayanların çerçevesini belirlemektedir. Bourdieu, habitusun döngü halindeki sistematığı konusunda okuyucularını uyarır; çünkü o, toplumsallaşma yoluyla içselleştirilirken, eylem yoluyla da dışsallaştırılır. Böyle bir toplumsallaşma insana nereye ait olduğu ve nereye ait olmadığı duygusunu kazandırmaktadır. Bu durum aynı koşulların hem egemenler hem de egemenlik altında olanlara nasıl mantıklı geldiğini açıklamaktadır.

Bourdieu’a göre habitustan söz etmek, bireysel olanın, hatta kişisel, özel olanın dahi toplumsal, kolektif olduğunu ortaya koymaktır:

“Benzer koşulların ve koşullanmanın ürünü olan bütün failer arasındaki örtük bir anlaşmanın ve aynı zamanda grubun aşkınlığının pratik deneyiminin, grubun olma ve yapma biçimlerinin temelidir habitus, bu gruptaki herkes bütün akranlarının davranışlarında kendi davranışının onayını ve meşruluğunun temelini bulurken, buna karşılık kendisi de diğerlerinin davranışını onaylar ve gerekirse düzeltir (Bourdieu, 2016b: 175).”

Bireylerin deneyimlerinin ve eylemlerinin biricikliğini kabul etmekle birlikte Bourdieu’ya göre habitus, bilinçli bir seçim olmaksızın benzer yaşam koşullarına sahip bireyleri benzer davranışa yönlendirmektedir. Bu noktada habitus, belirlenimcilik kısılcısından kurtulamamış olmakla eleştirilmiş ve “bir kader gibi” benzetmeleriyle karşı karşıya kalmıştır. Ancak Bourdieu, habitusun tarihin bir ürünü olduğunu ve sürekli olarak yeni deneyimlerle karşı karşıya gelen ve durmaksızın onlardan etkilenen açık bir yatkınlıklar sistemi olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, sistem dayanıklıdır fakat sarsılmaz değildir. Bununla birlikte ilksel toplumsallaşmanın kaçınılmaz önceliği kavramın yapısal yönünün daha ağır bastığı gerçeğini de göstermektedir. Ancak bu tezin temel amacı olan, içinde cinsiyet düzeninin de kurulduğu iktidar örüntülerini ve değişen iktidar ilişkileri bağlamında kadın habitusunun dönüşümünü irdelemek noktasında esasen yapının önceliğinin kabul edildiğini belirtmekte fayda vardır. Zira cinsiyetler arası eşitsiz yapı, faili incelemektedir.

Bourdieu tarafından aynı isimle 1990 yılında önce makale olarak, 1998 yılında ise kitap olarak yayınlanan Eril Tahakküm (Masculine Domination) ilişkisel bakış açısıyla toplumsal cinsiyetin sosyal inşasını konu edinmektedir. Halihazırda Bourdieu’nun genel eylem teorisi beden, habitus ve alan üçlemesini kapsamakta, yazar sadece toplumsal cinsiyeti ele aldığı adı geçen eserinde değil, neredeyse tüm

yapıtlarında toplumsal alanların bedene dönüşümünü konu edinmekte, toplumsal olanın habitus vasıtasıyla bedeni biçimlendirdiğini aktarmaktadır. Bourdieu, geniş ölçekli toplumsal eşitsizliklerin doğrudan kurumsal ayrımlardan kaynaklanmadığı fakat bireylerin konumları ve bedenleri üzerindeki iktidar ilişkilerinin ustalıklarla aktarılmasından kaynaklandığını düşünmektedir. Eril Tahakküm (2014a) kitabında, toplumsal cinsiyet eşitsizliği olarak adlandırılan sembolik tahakküm paradigmasını tartışır. Kabiliye Berberileri üzerinde yürüttüğü çalışması göstermektedir ki; bireylerin habitusları yoluyla içselleştirdikleri ve yeniden ürettikleri toplumsal dünyanın nesnel yapılarında kayıtlı olan erkil tahakküm doğal ve normal farzedilmektedir.

Tıpkı diğer geçerli görme ve ayırma ilkeleri gibi toplumsal cinsiyete ilişkin sınıflandırmalar da habitus vasıtasıyla bireysel eylemlere, toplumsal pratiklere ve dünya görüşüne entegre edilmiş durumdadır (Krais, 2006:124). Bourdieu'ya göre cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklar, cinsiyetler arasında toplumsal olarak inşa edilen farklılıkların dünyanın doğal düzeniymiş gibi algılanmasına sebep olmaktadır. Normal, doğal, hatta kaçınılmaz olarak görülen bu farklılıklar bedene gömülür, eyleyicinin habitusunun bir parçasını oluşturur.

“Bedenimizle öğreniriz. En ciddi toplumsal buyruklar zihni değil, anımsatıcı olarak ele alınan bedeni hedef alır. Erkekliği ve kadınlığı öğrenme sürecinin büyük kısmı cinsiyet farkını yürüme, konuşma, durma, bakma, oturma vs. tarzları şeklinde (bilhassa kılık kıyafetle) bedenlere işleme eğilimdedir. (Bourdieu, 2016b:170).”

Cinsiyet hiyerarşisinin yaslandığı anatomik farklılıklar görüşü, toplumsal olarak inşa edilmiş farklılıklar için doğal bir gerekçe halini almakta, meşrulaştırma işlevi görmektedir. Çalışmasını biyolojik olanın toplumsallaşması sorunsalı çevresinde kuran Bourdieu'ya göre; cinsiyetler arasında toplumsal olarak doğalmış, aşıkarmışcasına inşa edilen bölünme, böylelikle meşruiyetin tanınmasına hizmet etmektedir (Bourdieu, 2014a:21). Anatomik farklılıklar ve toplumsal inşa arasındaki

döngüsel nedensellik içinde güç ilişkileri tarafından biçimlendirilen beden, habitus için hem kaynak hem de araç olarak işlev görür.

“Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta da bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır. ...tahakküm ilişkileri hem nesnel bölünmeler biçiminde nesnellikte, hem de bu bölünmeler uyarınca düzenlenmiş olan ve bu nesnel bölünmelerin algılanmasını düzenleyen bilişsel şemalar biçiminde öznellikte kazanmış haldedir (Bourdieu, 2014a:23).”

Bedenin toplumsal inşanın bir ürünü olduğu fikri Bourdieu’dan önceki dönemlerde özellikle feminist teorisyenler tarafından dile getirilmiştir. Bu inşanın biyolojik ve anatomik yani somut farklılıklar zemininde meşrulaştırıldığı düşüncesi ise Bourdieu’nun özgün tarafını yansıtmaktadır. Dişi beden ile erkek beden arasındaki görünür farklar, erkek merkezli bakış açısına dayanan eylemler yoluyla inşa edildiklerinden hâkim bakış ile uyumlu anlam ve değerler bütünü de tartışılmaz kılarlar. Erkeklik organı etrafında inşa edilen zihin ve eylem şemaları değildir bunlar, toplumsal yapılar ve bireysel pratiklerle inşa edilen şey eril organdır aslında. Böylelikle bedenler arasındaki fark, cinsler arasında hiyerarşize edilmiş konumları ve bunların iki farklı toplumsal öz olarak algılanışlarını yaratır.

“Eril sosyodisenin özgün gücü iki ayrı işlemi birleştirme ve yoğunlaştırmasından ileri gelir: bir tahakküm ilişkisini, kendisi de doğallaştırılmış bir toplumsal inşa olan biyolojik bir doğanın içine yerleştirerek meşrulaştırır (Bourdieu, 2014a:37).”

Kadın ve erkek olarak ayrılmış kimlikler *tahakkümün toplumsal ilişkilerinin bedenselleştirilmesi* (Bourdieu, 2014a:38) ile oluşturulur ve toplumun tüm alanlarına yayılmış, kesintisiz bir toplumsallaştırma ile dünyayı bu bölünüm ve farklılık ilkesinde anlamlandıran kadın ve erkek habituslarını yaratır. Alt-üst, güçlü-zayıf, hakim-madun, eril-dişil, kamusal-özel gibi ikili karşıtlıklarla sembolize edilen bu

keyfi bölünüm, cinslerin ilişkiselliği içinde dişi olmayan erkek ve erkek olmayan dişi habitusunu yaratabilmek için şarttır. Toplumsal cinsiyet habitusunun inşası, çoğu zaman gizil ve örtülü biçimde toplumsal düzenin erkek merkezli işleyişinin ayrılmaz bir parçası olarak gerçekleşir. Bu nedenle, son derece doğal son derece sıradan ve olağandır; sarsılmaz gibi görünen kati gücünü de bu noktadan alır.

“Şeylere kazınmış bu eril düzen, işbölümünün veya kolektif ya da özel ritüellerin rutin akışı içerisindeki sözsüz emirler yoluyla bedene de kazınır (Bourdieu, 2014a:38).”

Hiçbir yasal kısıtlama olmaksızın kahve, kıraathane veya pavyon gibi erkek mekânlarından kadının dışlanmışlığının kadınlar tarafından kaçınma davranışıyla karşılanması; eviçi kadın toplantılarda örneğin altın günlerinde kadın konuklar gelmeden önce erkek eşin ve/veya yaşı büyük erkek çocuğun evden gönderilmesinin olağanlığı; yeni doğum yapmış kadının yanında annesinin ya da kayınvalidesinin olması ve eşin kadınları ilgilendiren bu durumdan uzak tutulmasının sıradanlığı örnek olarak gösterilebilir.

Bourdieu'nun toplumsal cinsiyete ilişkin görüşleri kapsamında habitus nosyonu kadın ve erkek çalışmaları için önemli açılımlar sağlamıştır. Bu çalışmalar içinde pratik kavramının ele alınışında merkezi önemdeki somutlaşma (cisimleşme - nesnelleşme) Bourdieu teorisinde habitus kavramıyla, belirleyicilik ile iradecilik arasına girerek Kartezyen dualizmin ayırdığı akıl ve bedeni bir arada, ayrılmazlık ilkesiyle konumlandırılır. Bu noktada beden; fiziksel, sembolik ve toplumsal iç içe geçmişlik ile dinamiktir ve sınırları değişkendir (McNay; 1999:98). Cisimleşme kavramı, toplumsal cinsiyet kimliğinin dışsal olarak dayatılan sınırlayıcı normlarla değil, yaşanan cisimleşmiş potansiyellerle ele alınmasına imkan tanır (McNay, 2000:32). Habitus bedende cisimleşme yoluyla hem nesnel olanın hem de öznel olanın ifade buluşu olarak görülmektedir. Bourdieu'ya göre habitus eylemin belirleyicisi olmaktan ziyade eylemin üreticisidir. Bu nokta soyut bir yapı olmaktan kurtulan toplumsal cinsiyet, bir habitus olarak toplumsal ilişkileri yansıtan dinamik,

değişken bir ilişkiselliğe dönüşür. Toplumsal cinsiyetin bir habitus olarak ele alınması, özneliğin toplumsal ilişkilere ne derece bağlı olduğunu göstermesi bakımından ayırt edicidir.

Habitusun formasyonu; toplumsal düzene, toplumsal ilişkilere ilişkin bilgiyi temin etmektedir, bu bilginin içinde kaçınılmaz olarak toplumsal cinsiyet düzenine, kadın ve erkek habitusuna ilişkin bilgi de yer almaktadır. Bourdieu'ya göre habitus, eylemlerin, bireylerin bilinçli olarak getiri hesabı yapmalarına gerek kalmadan kendiliğinden alanın beklentilerine uygun hale gelmesini sağlamaktadır. Bu pratik kavrayış nosyonu ile toplumsal cinsiyete dair habitusu açıklamak, failin dışsal temsil setini içselleştirmesinden çok daha fazlasını ifade eder. Toplumsal cinsiyet kimliğinin kazanılması bilinç yoluyla gerçekleşmez, bu pre-refleksif¹¹ bir kazanımdır. Ancak aynı zamanda bedenın davranışları öğrenmesinin mekanik bir yolu da değildir. Bu McNay (1999:101) tarafından Bourdieu'nun sözleriyle “bedenin oynadığı şeye inanmasını gerektiren, hayatı pratik bir mimesis¹² formunda yaşamaktır: ızdırap varsa ardından ağlamak gelecektir.” şeklinde açıklanmaktadır. Bu noktada sosyal olguları açıklamak üzere habitus ile birlikte değerlendirilmesi elzem bir başka Bourdieu kavramına geçmekte yarar vardır: alan.

2.1.2. Bütünlüklü Toplumsal Alan ve Kadın Habitusu

Eserlerinde habitus ve sermaye kavramlarına göre daha geç ortaya çıkan “alan” kavramı, Bourdieu'nun ilişkiel mantığının bir diğer uğrağıdır. Bourdieu'ya göre “alanlar çerçevesinde düşünmek ilişkiel düşünmek demektir” (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 80). Sistem, kurum, aygıt, çevre ya da bağlam gibi kavramlarla

¹¹ Pre-refleksif: düşünüm öncesi

¹² Mimesis: Benzetme, öykünme. Platon bu terimi sözlük anlamıyla kullanmış, Aristoteles dram sanatı konusunda bu terimi yeniden yaratma ve yansılama anlamında yorumlamıştır. Tiyatro sanatının temel ilkelerinden biridir. (Türk Dil Kurumu, Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü)

tanımlanan toplum anlayışını, toplumsal hayatın ilişkisel, akışkan ve çatışmalı niteliğini tam olarak vurgulamadığı gerekçesiyle reddeden Bourdieu'ya göre toplumsal uzam; sanatsal, iktisadi, dini, eğitsel, sportif vb. alanlardan ve bunların içindeki ve arasındaki ilişkilerden oluşmaktadır.

Her ne kadar didaktik tanımlama biçimlerine karşı olsa da kuramının ana kavramları olan habitus, alan ve sermaye nosyonlarının bağlantısallığını açıklamak üzere çeşitli tarifler vermiştir. Habitusun işlev gördüğü toplumsal ortamın yapısını belirleyen alan, Bourdieu tarafından şu şekilde açıklanır:

“Konumlar arasındaki nesnel bağlantıların konfigürasyonu ya da ağı olarak tanımlanabilir. Bu konumlar, varoluşları ve kendilerini işgal edenlere, eyleycilere ya da kurumlara dayattıkları belirlenimler açısından, farklı iktidar (ya da sermaye) türlerinin dağılım yapısındaki mevcut ve potansiyel durumlarıyla, ayrıca diğer konumlara nesnel bağlantılarıyla (tahakküm, itaat, benzeşme vb.) nesnel olarak tanımlanır (Bourdieu ve Wacquant, 2014:81).”

İş bölümünün artmasıyla toplumsal yaşamın artan farklılaşmalara karşılık gelecek şekilde özerk ayrışmalar halini alması olan alanlar, kendilerine özgü amaçlarının tanımlanması yoluyla özerkleşirler. Siyasal alanın amacı iktidardır, sportif alanın amacı oyunun kazanılması, ekonomik alanın amacı ise zenginliktir. Alana dahil olan eyleyciler, alanın nihai amacına ulaşmak üzere hareket ederler ve alana özgü sermayeyi elde etmek ya da korumak için mücadele ederler.

“Alanlar hem bir güç arenası hem de bir mücadele sahası olarak görülmelidir çünkü alanda hem alandaki konumunu korumak hem de onu dönüştürmek isteyenler birarada bulunur (Bourdieu, 1993:30).”

Alan, güç ve mücadele açısından iki yönlü bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Bu noktada alanı, güç ilişkileri odağından değerlendirmek sermaye sahipliğinin her

alanda yarattığı eşitsizlikleri ve egemenler-hükmedilenler arasındaki tahakküm ilişkisini akla getirecektir. Ancak alanı sadece tahakküm ilişkileri üzerinden görmek direniş ve mücadeleleri gözden kaçıracağı gibi daha önemlisi egemen-hükmedilen ilişkisinde tarafların konumlarının bir diğer tarafın konumuna mecbur olduğu bağlantısallığını gölgeleyecektir. Dolayısıyla alan, dinamik bir bakış açısıyla ele alındığında bir mücadeleler sahası olarak görülebilir. Alandaki konuma göre bu mücadeleler koruma (muhafaza, yeniden üretim, intikal) stratejileri ya da alt üst etme (dönüştürme) stratejileri olarak adlandırılmaktadır. Alanın eskileri (ki bunlar alana daha önce katıldıkları ve alanı tanıdıkları için daha fazla sermaye biriktirmişlerdir) yeni girenlere karşı bir savunma stratejisi ile hareket etmektedirler. Alanın yenileri ise alana ilişkin sabit kanıları (*doksa*¹³) sarsmak için yeni stratejiler geliştirme çabası içindedirler.

“Eskilerin, adım adım biriken sermayeden kar elde etme hedefi olan koruma stratejileri vardır. Yeni girenlerin, değerler tablosunu az ve ya çok kökten alt üst etmeyi, ürünlerin üretim ve değerlendirme ilkelerini az veya çok devrimci bir şekilde yeniden tanımlamayı ve aynı zamanda egemenlerin elinde bulunan sermayenin devalüasyonunu varsayan özgül bir sermaye birikimine yönelik alt üst etme stratejileri vardır (Bourdieu, 1997:180).”

Bourdieu’nun eylem teorisinde nasıl ki habitus pratiği içeriden biçimlendiriyorsa alan da dışarıdaki yapılandırıcıdır. Bireyin alana dâhil oluşuyla

¹³ Doksa: Yunanca kanı, kanaat, görüş anlamını taşıyan bu kavram felsefede özellikle Husserl’in fenomenolojisinde yönelimsel edimlerle devreye giren ve yönelimi dönüştüren inanç etkeni anlamını taşır (Tanrıöver, 2006:225). Bourdieu, kavramı açık ve kendinin bilincinde bir dogma biçiminde ileri sürülmesi dahi gerekmeyen inanışlar bütünü (2016b:28) olarak toplumsal olarak benimsenmiş ortak kanıları ifade etmek için kullanır. Ona göre toplumsal dünya söz konusu olduğunda, sözcükler şeyleri yaparlar çünkü şeylerin varoluşu ve anlamı üzerindeki uzlaşmayı, ortak kanıyı herkesçe sanki kendiliğinden varmış gibi, kabul gören *doksayı* yapan onlardır (2016b:128). Örneğin toplumun kadınlarının yaşları ilerledikçe daha da net biçimde evlenmek ve çocuk sahibi olmak konusunda hissettikleri toplumsal baskı ya da kadın-erkek duygusal ilişkisinde erkeğin kadından daha uzun boylu, daha yapılı ve yaş olarak daha büyük olması gerekliliğine duyulan yaygın inanç birer doksa olarak toplumsal ilişkilere sızmıştır.

önemini kabul ettiği, alana özgü kazanımlar ve bedeller eyleyicinin alandaki konumunun belirleyicisidir. Dolayısıyla alan, bireyin konumuna uygun olan tavır, hareket ve davranış kalıplarının tayin edicisi ve yönlendiricisidir¹⁴. Her alan kendi sınırlarını ve yapısını belirlemek üzere kendi kurallarını oluşturmakta, alanın kuralları, bu alana özgü sermayenin meşru elde etme, koruma ve dönüştürme mekanizmalarını içermektedir. Alana dahil olabilmeyi sağlayan katılım kuralları (birçok mesleki alana giriş için uygulanan sınavlar, avukatlık mesleğini icra edebilmek için baroya kayıt olma zorunluluğu örnek olarak verilebilir) ya da bireyin alan içindeki mevcut konumunu veya bir konuma yükselişini meşrulaştırma işlevini gören çeşitli tören, ritüel, merasim ve seremoniler (harp okulları teğmen mezuniyet törenleri, milletvekilleri yemin törenleri gibi) örnek olarak gösterilebilir.

¹⁴ Bourdieu, alan kavramını açıklamak üzere oyun metaforunu sıklıkla kullanmakta bunun alan nosyonuna ilişkin sezgisel bir kavrayışı kazandırdığını düşünmektedir. Alan ile oyun arasında bilinçli yaratım farkı olduğunu (oyun bilinçli olarak yaratılmıştır ancak alan için böyle birşeyden söz etmek mümkün değildir) vurgulamakla birlikte benzerliklerini şöyle dile getirmektedir: Esas olarak oyuncular arasındaki rekabetin ürünü olan kazılanacaklar ve kaybedilecekler, yani bir tür bahisler vardır. Oyuna yatırım *illusio* söz konusudur: Oyuncular, ancak oyuna ve bahislerine inancı (doks) paylaştıkları ölçüde oyuna katılır ve birbirlerinin karşısına çıkarlar. Oyunu ve bahislerini sorgulama dışı tutacak şekilde benimserler. Oyuncular yalnızca oyuna girerek, oyunun oynanmaya değer olduğunu kabul etmiş olurlar (yoksa oyuna dair bir sözleşme olduğu için değil) ve bu karşılaşma, rekabetlerinin ve çatışmalarının ilkesidir. Kozlara yani güçleri oyuna göre değişen temel kartlara sahiptirler: kartların görece gücü nasıl oyuna göre değişiyorsa, farklı sermaye türlerinin (iktisadi, kültürel, toplumsal, simgesel) hiyerarşisi de farklı alanlarda değişir. Alanın yapısını belirleyen şey, oyuncular arasındaki kuvvet ilişkilerinin her anki durumudur. Bir oyuncunun stratejileri ve oyununu tanımlayan her şey, aslında sadece belli bir anda sermayesinin yapısına ve miktarına, bunun ona sağladığı oyun olanaklarına değil, sermayesinin miktarının ve yapısının zaman içindeki evrimine, yani toplumsal güzergahına ve belli bir nesnel olanaklar yapısıyla uzun süren bir bağıntıda oluşan yatınlıklara yani habitusuna bağlıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014:82-83). Oyun duygusu anlamında habitus bedenselleşmiş ve ikinci doğaya dönüşmüş toplumsal oyundur. Hiçbir şey iyi oyuncunun eylemi kadar aynı zamanda hem daha özgür hem de daha zoraki değildir. Oyuncu oldukça doğal bir şekilde topun düşeceği noktada peydahlanır, sanki top onun emrindeymişcesine fakat tam da bu nedenle o topun emrindedir (Nye, 2015:379).

Alana duyulan inancın (*illusio*¹⁵) içselleştirilmesi bu alanın habitusunun benimsenmesiyle mümkün olur. Habitus, alana ilişkin ödül ve cezanın bilinmesini ve çeşitli davranış kalıplarının özümsemesini sağlamaktadır. Bundan dolayıdır ki Bourdieu, alanda atılan adımların, edinilen konumların veya uygulanan stratejilerin bir hesap ürünü olmadığını alan ile habitus arasındaki bilinçdışı ilişkiden kaynaklandığını belirtmektedir (Bourdieu, 2016a:144). Çünkü habitus, bireylerin bilinçli olarak çıkar hesabı yapmadan kendiliğinden alanın beklentilerine adapte olmasını sağlamaktadır.

Alanın özerkliğini, nihai bir amaç etrafında kazandığını yani alanın, alanda etkin kabul edilen sermaye türleri ile tanımlandığını söylemek mümkündür. Bu noktada bireylerin alana giriş hakkının, etkin sermaye türüne sahiplik oranına bağlı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Alana giriş hakkını meşrulaştıran şey, der Bourdieu, belli özellikler konfigürasyonuna yani habitusa sahip olmaktır (Bourdieu ve Wacquant, 2014: 93). Dolayısıyla alan içinde bireyler koruma ya da dönüştürme stratejileri ile sermayelerini arttırma yolunda alanı yeniden üretirler. Özetle söylemek gerekirse, toplumsal dünyayı oluşturan birbirinden görece özerk toplumsal alanlar; kendilerine özgü iç işleyiş mekanizmalarına ve geçerli sermayelere sahiptir. Dahası Bourdieu'nun açıkça altını çizdiği gibi her alanın eyleycilerinin sahip olduğu sermayenin türüne-miktarına ve alanda nasıl hareket edileceğine dair eğilimlerine yani habituslarına bağlı olarak alandaki yerlerini tayin eden konumların hiyerarşik yapısı vardır.

Toplumsal yapıların içselleştirilmesi olarak habitustan söz etmek, Bourdieu teorisine göre eş zamanlı olarak habitusun dışsallaşması yani nesnelleşmesi olan

¹⁵ Illusio: Bourdieu, eserlerinde yatırım ya da çıkar kavramlarıyla eşanlı olarak kullandığı illusio kavramını şu şekilde açıklamaktadır. Illusio, oyuna yoğunlaşmak, oyun tarafından ele geçirilmek, oyunun çabalamaya değdiğini sanmak, oyunun oynanmaya değdiğini düşünmektir. Bir başka deyişle toplumsal oyunlar, kendilerini oyun olarak unutturan oyunlardır ve illusio zihinsel yapılarla toplumsal uzamın nesnel yapıları arasında varlıksal suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan bir oyunla aramızda kurulan büyümlü ilişkidir (Bourdieu,2006:139).

alandan söz etmektir. Habitus belli bir konumun, konuma özgü ve diğer konumlarla olan ilişkisine bağlı niteliklerini belli bir hayat tarzından ifadesidir aslında. Dolayısıyla bir dünya görüşü, hayat tarzı olarak habitusu toplumsal uzamdaki alanlardan yani diğer konumlara olan mesafesinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Habitus aile ya da emsal gruplarında yaşanan sınıfa özgü sosyalleşme deneyimlerine dayanan yapılanmış bir yapıdır (Swartz, 2013:147). Kavramı bu denli önemli kılan da sosyalleşme sürecinde kendiliğinden gelişen ve failerin dünya görüşlerini ve dolayısıyla yaşam tarzlarını şekillendiren inanç ve kanaatlerin (*doksa*) sınıfsal niteliğini anlamaya imkân vermesidir. Bu noktada alan ve sermaye kavramları (*doksa*, *illusio*, sembolik sermaye, sembolik şiddet ve diğerleri de dâhil olmak üzere) ile birlikte ele alındığında habitus kavramı toplumsal dünyayı anlamak ve değerlendirmek noktasında sınıf analizleri için bütüncül bir bakış açısı sağlamaktadır.

Bourdieu'da sınıf kavramı salt ekonomik ya da siyasal ölçütler içermez. O, sınıf kavramına bireyin tüm yaşam tarzının biçimlendiricisi olarak bakar. Bourdieu teorisinde giyinme, beslenme, sanatsal üretim ve tüketim, boş zamanı değerlendirme tercihleri, spor, bedensel yatkınlıklar, konuşma tarzı sınıfa özgü pratikler olarak değerlendirilir.

Bourdieu'nun ilişkisellik temelinde kurulmuş genel teorisi, ampirik çalışmalarının neticesinde ortaya çıkmış, sınırlandırıcı ve belirlenimci olmaktan çok analize yardımcı kavramları içermektedir. Kuramın bütünü (gerçekte toplumsal yaşamın kendisi gibi) birbiri içine geçmiş, çoğu kez düğümlerini açmanın güç olduğu karmaşık bir yumağı andırır. Bu noktada kavramlar, Bourdieu'nun ifadesiyle bir alet çantasındaki malzemelere benzer; yumağı parçalara bölmeden yani uzun ve bütün bir ip olma özelliğini ondan almadan onu çözmek için yardım ederler. Toplumsal hayatın bütüncül, sürekli ve ilişkisel yapısı ancak böylelikle açıklığa kavuşturulabilir. Bu noktada bir alt başlık olarak sınıf habitusunun, habitus başlığı altında değil de alan başlığı altında incelenecek olması bundandır. Nasıl ki habitus ve alan ancak ve

ancak birarada ele alındığında anlatılmak istenen şeyi ifade ediyorsa, sınıf habitusu kavramı da ancak alan ile ilişkilendirildiğinde manidardır.

Sınıf Habitusu

Bourdieu'nun sınıf ilişkilerine dair önerdiği ilişkisel yaklaşım, birey ve grupları hiyerarşik olarak yapılanmış toplumsal alanlar içinde tasvir eder. O, Marx'ın ekonomik belirlenimciliğine karşı Weber'in izinden giderek toplumsal mekanın çok boyutlu olduğunu ve tek bir nedene indirgemeyeceğini öne sürer. Bourdieu'ya göre toplumsal sınıf, sadece üretim ilişkilerindeki konumla değil, normalde o konumla özdeşleşmiş sınıf habitusuyla da tanımlanır.

“Toplumsal sınıf ne tek bir nitelikte ne belli bir nitelikler toplamıyla (cinsiyet, yaş, toplumsal veya etnik köken) ne de bir neden sonuç, koşullayan koşullanan ilişkisi içindeki temel bir nitelikten yola çıkılarak sıralanmış nitelikler zinciriyle tanımlanabilir. Toplumsal sınıf, niteliklerin her birine ve pratikler üzerine uyguladıkları etkilere öz değerini veren tüm ayırt edici nitelikler arası ilişkilerin yapısıyla tanımlanır (Bourdieu, 2015a:164).”

Sembolik ve toplumsal sahiplikler ve farklılaşma biçimlerini sınıf ilişkilerinin önemli boyutlarından biri olarak konumlandıran Bourdieu'ya göre sınıf tahlillerinde meslek ve gelirin yanına beğeni, eğitim düzeyi, etnik aidiyet, yaş ve toplumsal cinsiyet de dahil edilmelidir. Onun sınıfları, tüm tabakalaştırıcı niteliklerin biraradalığı ile oluşur. Sınıf tanımlarında sınıfsal niteliklerden bazılarını birincil, bazılarını ikincil olarak konumlandırması, bu niteliklerin asli veya tali unsurlar olduğu anlamını taşımaz, Bourdieu'nun sınıfsal analizinde bu durum bir takım sınıfsal özelliklerin resmi olarak dile getirilmeksizin tercih etme ya da dışlama ilkesi gibi işleyebildiğini gösterir. Bir diploma zorunluluğunun gerçekte belli bir toplumsal kökeni gerekli kılmanın yolu olarak kullanılabileceği ya da ileri düzeyde

erilleştirilmiş bir meslek için kadın olmanın işe girişi neredeyse imkânsızlaştırması gibi gizil ilkelerdir bunlar.

Bourdieu'ya göre toplumsal sınıflar, toplumsal dünyanın keyfi bölünmelerine meşruluk zemini oluştururlar. Ona göre sınıflar, toplumsal olarak inşa edilen çekişmeli kimliklerdir gerçekte. Dolayısıyla sınıf kimlikleri, sınıflar arası mücadeleyi yansıttıkları için ilişkiseldirler. Böyle bir bakış, her türlü öznel ve nesnel yaklaşımın sınırlarını aşarak kültürü anlama imkanı sağlar. Böylece bir sınıf kimliği altında bireylerin ortak duygu, düşünce ve davranış kalıplarını, inançlarını, zevk ve beğenilerini, bedensel yatkınlıklarını, dünya görüşlerini anlamak mümkün hale gelir.

Bourdieu teorisinde inşa edilmiş sınıflar, sosyal uzamda benzer konumlar ile nitelenen dolayısıyla benzer yaşam koşullarına sahip bundan ötürü benzer eğilim ve benzer davranışlara haiz fail kümeleri olarak (Bourdieu, 1987:6) tanımlanır. Dolayısıyla sınıflar benzer habitusa sahip bireyler kümesidir. Bedende somutlaşmış bir tarih ve kültür olarak habitus bireysel davranışın sınırlarını belirler. Fail açısından mümkün olanlar ile olmayanların, uygun olanlar ile olmayanların bilgisini taşıyan sınıf habitusu, faillere dünyaya ilişkin algılarının biçimlenmesinde rehberlik görevi görmektedir.

Bourdieu'nun habitus kavramı, toplumsal cinsiyetin tahakküm ilişkileri çerçevesinde iktidar yapılarının öznelleşmesini sağlama noktasında oldukça açıklayıcıdır. Alan nosyonu ise kadın ya da erkek çalışmaları kapsamında çeşitli tartışmalara zemin oluşturmuştur. Bourdieu'nun habitusun formasyonu konusunda toplumsal uzamda yer kapladığı, kendine ait sınırları, kuralları, hâkim ve madun grupları, içsel hiyerarşisi ve özerk bir yapısı bulunduğunu iddia ettiği alan düşüncesi, iş toplumsal cinsiyet konusuna gelip de kadın ve erkek habituslarının biçimlendiği özerk bir alan arayışına dönüşünce farklı açıklamalar ve açılımlar gerektirmiştir.

Toplumsal cinsiyetin nesnelliğine ve toplumsal cinsiyeti bir eylem alanı olarak görüp görmeme sorununa odaklanan Moi (1991,1999), özel ve özerk alanlar yerine toplumsal cinsiyeti alanın bir parçası olarak kabul etmenin daha doğru olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle toplumsal cinsiyet çok daha net biçimde kavramsallaştırılabilir. Moi'ye göre, toplumsal cinsiyet alışılmadık biçimde ilişkiseldir; bir bukalemun esnekliğine sahip olan toplumsal cinsiyetin, değer ve etkisi alandan alana, bağlamdan bağlama değişkenlik gösterir. Bourdieu, toplumsal sınıfları sosyal alanların yapılandırıcısı olarak kabul ederken, Moi; toplumsal cinsiyet konusunda Bourdieucu bakışa, toplumsal cinsiyetin “bütünlüklü toplumsal alan”¹⁶ boyunca yayılmış ve genel sosyal alanın yapılandırıcılarından biri olarak kabul edilmesi yönünde bir açılım getirmiştir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, otonom bir sistem olmamakla birlikte, tüm kategorilere sızan ve onları etkileyen birleştirici bir kategori olarak anlaşılmalıdır (Moi, 1991:1035).

Bourdieu eğitim, sanat ve beğeni üzerine yürüttüğü tüm analizlerinde faillerin habitusu için yapılandırıcı olan toplumsal sınıf etkisini açıklamaya çalışmaktadır, bu noktada toplumsal cinsiyet ile habitus kavramı birbirine oldukça benzemektedir. Eserlerinin hiçbirinde tek bir alana ilişkin sınıf çalışması yürütmeyen ya da sınıf sermayesinden bahsetmeyen Bourdieu, bunun yerine diğer alanları yapılandıran ve onların temelini oluşturan sınıfın, “bütünlüklü toplumsal alan”ın bir parçası olduğunu dile getirmektedir.

Alanlara özgü temsilleri bünyesinde barındıran bütünlüklü toplumsal alan düşüncesi, sınıf ve cinsiyeti; aralarında değişmez, sabit bir hiyerarşi tanımlamaya

¹⁶ “Whole social field” bu tezde “bütünlüklü toplumsal alan” olarak yazar tarafından çevirilerek kullanılmıştır. Moi tarafından geliştirilen bu kavramın dilimizde nasıl karşılık bulduğuna dair literatürde bulguya rastlanmamıştır. Moi, bu kavram ile diğer tüm alanları kapsayan bir şemsiye alanı kastetmektedir. Bu nedenle yazar tarafından Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük’te “çok sayıdaki varlık ve nesnelerin hepsi” olarak tanımlanan *bütün* sözcüğünden ve “var olanların tümünün bir araya gelmesiyle oluşan” olarak tanımlanan *bütünlük* sözcüğünden türetilen *bütünlüklü* sözcüğü tercih edilmiştir.

Çalışmadan bu bütünlüklü alana ait olarak açıklar. Bu, kuramı “sınıflar üstü bir cinsiyet” ya da “cinsiyetler üstü bir sınıf” tartışmasından kurtarır (Moi, 1991:1035).

Bu noktada bir habitus olarak toplumsal cinsiyeti bedenın biçimlenişinde ve zihnin formasyonunda sınıf özelliklerinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Bourdieu, toplumsal cinsiyete ile toplumsal sınıf arasındaki ilişkiyi “Ayrım”da (2015a: 167) şu şekilde açıklar:

“Nasıl ki limonun sarılığı ekşiliğinden ayrı değilse, cinsiyet özellikleri de sınıf özelliklerinden ayrı değildir. Bir sınıf, kendisinin sahip olduğu en temel şeyi oluşturan, iki cinsiyete ve onların toplumsal olarak kurulmuş yatkınlıklarına ayırdığı yer ve değerle tanımlanır. İşte bu sebeple ne kadar sınıf ve sınıf kesimi varsa kadınlığı hayata geçirmenin de o kadar farklı tarzı vardır ve cinsiyetler arası iş bölümü farklı toplumsal sınıflar içindeki temsillerde olduğu gibi pratiklerde de farklı şekillere bürünür.”

Bedene dönüşen cinsiyet bir başka deyişle cinsiyetlendirilmiş beden, bu cinsiyetlendirilmiş bakış açısı ile kendisini ve tüm diğer toplumsal alanlara ilişkin anlamları inşa eder. Dolayısıyla topluma dair tüm alanlar, kurumlar, kimlikler ve ilişkiler cinsiyetlendirilmiş inşa sürecindeki uğraklardır. Cinsiyetlendirilmiş toplumsal ilişkiler içinde anlamlandırılan toplumsal düzen, bir yandan ikili karşıtlıklar halinde toplumsal alana kazanırken diğer yandan alan-habitus ilişkiselliğı içinde toplumsal olanı bedenselleştirir yani bedene kazır. Alan-habitus arasındaki refleksif yapı, hiyerarşik cinsiyet ilişkilerinin bedenselleşmesini ve bedeselleşen bu zihni şemanın pratikler yoluyla toplumsal alanı yeniden hiyerarşik olarak cinsiyetlendirmesini doğurur.

Bütünlüklü toplumsal alan, biyolojik cinsiyet farklılıklarına dayandırılan ayrımların toplumsal olarak cinsiyetlendirilmesini mümkün kılar. Toplumsallaşma süreci boyunca cinsiyetlendirilmiş alanları içselleştiren beden, böylelikle toplumsal cinsiyet farklılıklarını doğallaştıran bir habitusa sahip olur. Bedenselleşmiş

toplumsallık olarak habitus, toplumsal dünyayı cinsiyetlendirilmiş şekilde yeniden kurar, kadınlık ve erkekliği cinsiyetlendirilmiş toplumsal alana uygun olan şekilde yeniden üretir. Bourdieu'nun alan ve habitus arasında ontolojik suç ortaklığı olarak tanımladığı şey budur.

Ontolojik suç ortaklığı, bütünlüklü toplumsal alana yani toplumsal uzamı oluşturan tüm alanlara hâkim edil tahakkümün kadın ve erkek bedenleriyle yeniden üretimini mümkün kılar. Hâkim erkek egemen anlayış, hakimiyetini tüm toplumsal zeminlerde tekrar tekrar üreterek hem egemenliğini pekiştirir hem de sembolik sermayesini artırır. Farklılaşmış toplumların yapısı ve dinamiği açıklanmak isteniyorsa sermayenin çeşitli biçimlere bürünebileceği kabul edilmelidir diyen Bourdieu (Bourdieu ve Wacquant, 2014:108), sermaye kavramını ekonomik alana sıkışmışlıktan kurtararak sosyal, kültürel ve sembolik biçimlere genişletmiştir.

2.1.3. Sermaye

Bireylerin davranışlarının temelinde onları güdüleyen bir ihtiyaç ve buna bağlı neden yatar. Bu neden çoğu zaman “çıkar” kavramı ile açıklanmış ve ekonomik bağlamı ile anlaşılmıştır. Oysa Bourdieu, toplumsal pratiklerin çıkar ilişkileri içinde gerçekleştiğini vurgularken bu çıkarın başlı başına o pratiği gerçekleştirmek için duyulan istekle ilgili olduğunu savunmaktadır. Her bir bireysel eylem onu gerçekleştirenin eyleme inanması ve onu önemli bulması noktasında hayata geçer. Pratikler, bireylerin birikimleri dolayısıyla edindikleri habituslarının alandaki konumu ile belirlenir. Bireylerin alandaki etkinliği konumlarının gerektirdiği dolayısıyla birikimlerinin (buna bağlı olarak habituslarının) müsaade ettiği ölçüdedir.

Bourdieu'nun alan, habitus, sermaye üçlemesi bu noktada hayati önemdedir. Toplumsal gerçeklik içinde faillerin eylemlerine yön veren, onları alan içinde mücadele etmeye sevk eden hâlihazırdaki birikimlerini koruma ya da artırma duygusu Bourdieu'da sermaye kavramıyla karşılığını bulur. Ancak sermaye sadece

iktisadi çıkar değildir, tüm diğer maddi ve sembolik kazanımları da içine alacak şekilde genişlemiştir.

Eyleyicilerin sosyalleşme tarihleri sayesinde sahip oldukları özellikler ve yatkınlıklar (dini aidiyet, eğitimsel birikim, yeme alışkanlıkları, konuşma tarzı vb.) ve bunların diğer eyleyicilerle ilişki içinde mübadele edilmesi (tanıma, kutsama, tabi olma, paylaşma vb.) olarak sermaye, etkisini içinde yeniden üretilip tedavüle sokulduğu alanda gösteren; değerini, alan dinamikleri içinde kazanan bir toplumsal ilişki, toplumsal enerjidir (Bourdieu, 1984'ten aktaran Göker, 2007:278). Bireylerin yaşamları boyunca peşinden koştukları, kazanmak için mücadele verdikleri birikimlerin sadece ekonomik olanlarla sınırlandırılmayacağı görüşünde olan Bourdieu'ya göre; ister maddi ister sembolik olsun, belirli bir toplumsal formasyonda kıt ve peşinden koşulmaya değer olarak sunulan herşey sermayedir (Bourdieu, 1977'den aktaran Swartz, 2013:99).

Sermayeyi her biri farklı bir eylem alanı ile ilişki içinde farklı biçimler kazanabilen bir şey olarak gören Bourdieu, bireylerin uğruna mücadele ettikleri çeşitli türlerde birikim ve biriktirebilecekleri farklı kaynaklar olduğunu, anlamlarını toplumsal ilişkilerden aldıkları için sermayelerin kaçınılmaz olarak toplumsal olduklarını, sermaye birikimi mücadelesinin önemli olduğunu ancak resmin tamamı görülmek isteniyorsa sermayenin yeniden üretimi ve sermayelerin birbirlerine dönüşmesini gözden kaçırmamak gerektiğini vurgulamaktadır.

Belli bir alanda hem mücadele silahı, hem de uğruna mücadele edilen şey olarak, sahibine belli bir iktidar, bir nüfuz kurma olanağı veren, belli bir alanda varolmayı sağlayan şey (Bourdieu ve Wacquant, 2014:82) olarak sermaye, çeşitli türlerinin eşitsiz dağılımına bağlı olarak alanın yapısını dolayısıyla hâkim ve madunlarını belirlemektedir. Bourdieu, her biri kendi alt türlerine ayrılan ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermayeleri temel sermaye türleri olarak

nitelendirmiştir. Toplumsal uzamda bireyler hem sermaye birikimlerinin miktarına hem de sahip oldukları sermaye çeşitlerine göre konumlanırlar.

“Örneğin biri (görece olarak) daha çok iktisadi sermayeye ve daha az kültürel sermayeye sahipken (örneğin bir işletmenin patronu), diğeri daha çok kültürel sermayeye daha az iktisadi sermayeye sahiptir (örneğin bir öğretmen) (Bourdieu ve Wacquant, 2014:83).”

Alandaki konumlarını korumak ya da yükseltmek arzusu içinde olan failer bu mücadele içinde çeşitli stratejiler geliştirirler. Stratejiler tamamen bilinçli ve hesaplanmış olmadıkları gibi mekanik de değildirler. Bireylerin içinde bulunduğu alana ilişkin habituslarına kazanmış olarak sezgiseldirler. Dolayısıyla bireylerin yaşamlarını sürdürürken alanlara ilişkin kazanımları hem sahip oldukları sermayenin miktarına ve çeşitliliğine hem de alana ilişkin habituslarına bağlıdır.

Failler sermayelerini en çoklaştırmak için alanın kurallarına uygun davranabilecekleri gibi alanın kurallarını kısmen ya da tümüyle değiştirmeye kendilerinin ve rakiplerinin sahip olduğu sermaye türlerinin değerini dönüştürmeye (kendilerinininkini yüceltmeye, rakiplerinininkini alçaltmaya) çalışabilirler. Siyasal alanda iktidar mücadelesi içinde olan oluşumların söylemlerinde ve eylemlerinde her gün karşılaşılan böylesi bir aşındırma çalışmasıdır gerçekte.

Bireyin iktisadi kaynaklarının tümüne işaret eden *ekonomik sermayeyi* işin uzmanlarına bıraktığını dile getiren Bourdieu (2016a:68), diğer sermaye türlerine odaklanmıştır. *Kültürel sermaye*, bireyin doğumu ile başlayan özellikle aile ve okul kurumları dolayımı ile toplumsal olanın içselleştirilmesi süreci boyunca (yani yaşam boyunca) edindiği zevk, anlayış, değer ve bilgi bütünü olarak tanımlanabilir. Bourdieu (1986:243) kültürel sermayenin üç hali ile karşılaşılabileceğini belirtir. *Bedenselleşmiş kültürel sermaye*; bedeni ve zihni kuran dayanıklı yatkinlıklardır, habitusu oluşturan unsurlar olarak yetenek, bilgi, beceri, duygu, düşünce, beğeni ve

değerler şekilde görünürlük kazanırlar. *Nesneleşmiş kültürel sermaye*; resim, kitap, enstrüman, makine gibi kültürel ürünler biçimini alırlar. *Kurumsallaşmış kültürel sermaye* ile Bourdieu eğitim kurumlarını kastetmektedir ancak toplumsal eşitsizliklerin yeni zemini olarak kültürel alanda yer alan tüm kurumlar doğrudan ya da dolaylı olarak benzer amaca hizmet etmektedirler.

Bourdieu'nun tanımladığı bir diğer sermaye türü ise *sosyal sermaye*dir. Sosyal sermaye, bir bireyin ya da grubun, kalıcı ilişkiler ağına, az çok kurumlaşmış karşılıklı tanıma ve tanınmalarına sahip olması sayesinde elde ettiği gerçek ya da potansiyel kaynakların toplamıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014:108).

Kabiliye Berberileri, Fransız toplumsal yapısı, Fransız eğitim sistemi, akademik alan gibi üzerine yürüttüğü tüm çalışmalarında toplumsal eşitsizlikler bütününe göstermeye ve bu eşitsizliklerin doğallaştırılmasında ve meşrulaştırılmasında işleyen mekanizmaları ortaya çıkarmaya çalışan Bordieu'ya göre sınıfları var eden ve sınıfsal eşitsizliği normalleştiren tek belirleyenin ekonomi olması mümkün değildir. Tıpkı ekonomi gibi kültürel yatkınlıklar, kültürel sahiplikler ve toplumsal ilişkiler ağı da bu eşitsizlikleri pekiştirmede ve yeniden üretmede aynı öneme haizdir. Varsıl bir ailenin çocuğuna iyi bir eğitim hayatı sunabilmesi ekonomik sermayenin kültürel bir kazanca dönüşmesini işaret ederken, tanışık ailelerin çocuklarının evlenmesi de sosyal sermayenin zengin ya da yoksul ekonomik sermaye ile ilişkisidir gerçekte. Benzer biçimde “davul bile dengi dengine” sözüyle müsemma düşük gelirli zayıf ekonomik sermayeye sahip ailelerin şehrin belli mekanlarında ikamet etmeleri, vasfı belli işlerde çalışmaları, kız çocuklarının okullaşma oranının bu bölgelerde düşük oluşu toplumsal eşitsizliğin ve hiyerarşinin yani sınıfların oluşumunun sadece iktisadi alana indirgenemeyeceğini göstermektedir. Düşük ekonomik sermaye sahipleri yani yoksullar gelirlerinin ve mal varlıklarının az olması nedeniyle değil, yetersiz görülen bilgi ve bayağı bulunan zevkleri dolayısıyla kusurlu bulunurlar. Kültürel ve sembolik etiketlemeler iktisadi eşitsizlikleri de biçimlendirmektedir. Bu durum faillerin alandaki konumlarının

ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye sahiplikleri ile bunların ilişkisel yapısına bağlı olduğunu göstermektedir.

Bourdieu, alan-habitus-sermaye üçlü kavramlaştırması ile eyleyicilerin toplumsal bağlantıları ve grup aidiyetleri üzerinden sahip oldukları birikim (sermaye), yatkınlıkları (habitus) ve yer aldıkları konum (alanda) arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve tekabüliyeti çözümlemeyi amaç edinir. Bir habitus olarak toplumsal cinsiyetin bütünlüklü bir toplumsal alanda varlık gösterdiğini ve toplumsal uzamı oluşturan tüm alanlara sızdığı önceki bölümlerde dile getirilmişti. Bu açıdan bakıldığında her bir özel ve özerk alana ilişkin sermaye birikiminin ve alandaki konumu iyileştirmeye yönelik sermaye arttırma mücadelesinin toplumun kadın ve erkekleri tarafından verildiği dikkate alınmalıdır. Bütünlüklü toplumsal alan kavramsallaştırması, toplumsal cinsiyet çalışmalarını hem özerk alan tartışmasından dolayısıyla Eril Tahakküm eserinde Bourdieu'nun yaptığı gibi kadını tek bir alana hane alanına hapsetmekten hem de cinsiyeti bir sermaye olarak tanımlayarak alanda konum alan bireyleri cinsiyetsizleştirme tuzağına düşmekten kurtarır.

Her bir alana ilişkin habitus tanımı, bireyde somutlaşan çoklu habituslar düşüncesini getirir. Toplumsal cinsiyet habitusunun temel belirleyicisi, yatkınlıkları, eğilimler ve bedeni biçimlendiren bedenselleştirilmiş kültürel sermayedir ancak bu alanla ve sermaye türü ile sınırlandırılmaz. Bütünlüklü toplumsal alanda kavramsallaştırılan toplumsal cinsiyet habitusu tıpkı sınıf, milliyet, ırk, etni gibi çok daha kapsayıcıdır. Toplumsal cinsiyete ilişkinin sermaye, bir sembolik sermaye olarak tüm alanlara içkindir ve bu alanlarda alanın kendi özerk sermayesi dolayısıyla alana ilişkin habitusa kazanmış şekilde adeta görünmezleşerek yeniden üretilir.

21. yüzyılda kadınlar her alanda varlık göstermektedir ancak kadın olarak, kadın habitusu ile ve varlık gösterdikleri her alanın, kurumun ve yapının cinsiyetlendirilmiş doğasında. Ekonomik alanda işçiler bir konumu işgal

etmektedirler ancak kadın işçilerle aynı konumu değil. Bazı mesleklerin kadın ve erkek işi olarak kabul edilmesi bu tespit için açık gösterge niteliğindedir. Örneğin dini alanda konumlar ile habitus arasındaki bağlantısallığın çözümü noktasında cinsiyet farklılıklarını bir kenara bırakmak mümkün değildir. Benzer şekilde siyasal alanda, hukuki alanda, eğitim alanında kültürün kurumsallaşmış hali eşitsiz ve hiyerarşik cinsiyet düzenini üretmekte ve yeniden üretmektedir. Evlilik alanı tümüyle cinsiyetlendirilmiştir, bu alanda eril seçici, belirleyen, sabit nitelikleriyle etkin iken dişil seçilen, belirlenen ve hareket eden olarak edilgen konumdadır: “kız bakılır”, “kız istenir”, “kız alınır”, “kız verilir”.

Bu noktada toplumsal cinsiyet sermayesinin sembolik bir sermaye olduğu açıktır. Bourdieu tarafından tanımlandığı gibi sembolik sermaye, sosyal uzamın yapısını teşkil eden güç ilişkilerini güçlendirmeye ve yeniden üretmeye yönelik, faillerin sosyal dünyaya ilişkin idraklerini tanzim eden sermaye birikimidir (2014b:208-209).

2.1.3.1. Sembolik Sermaye

Sembolik sermaye, iktidar ilişkilerinin sembolik formlar aracılığıyla meşrulaştırılmasıdır. Beden, dil, kıyafet, yiyecek tercihleri, boş zaman aktiviteleri, meslek seçimleri, tatil tercihleri gibi toplumsal konuma ve sınıfsal niteliğe referans veren farklılaştırıcı nitelikleri ile ön plana çıkan ve meşruluğu failler tarafından kabul edilen ayrıştırıcı özellik yüklenmiş her kabul bir sembolik sermaye olarak nitelendirilebilir.

“Belli bir yaşam tarzını niteleyen hiçbir pratik ya da özellik yoktur ki toplumsal olarak belirlenmiş bir uygunluk ilkesi uyarınca ayrıştırıcı bir değerden etkilenmesin ve bu yolla toplumsal bir konum ifade etmesin: Kanıtlanmıştır ki, aynı “fiziksel” ya da “ahlaki” özellik örneğin zayıf ya da şişman bir beden, beyaz ya da esmer bir ten, alkolün reddi ya

da tüketimi, aynı toplumda farklı zamanlarda ya da farklı toplumlarda birbirine zıt konumsal değerler alabilir (Bourdieu, 2014c:199).”

Bir özelliğin farklılaşma sembolü niteliğini gösterebilmesi için farklılaştığı şeylerle bağlantılandırılması, bir karşıtlık ilişkisi içinde konumlandırılması gerekir. Bu karşıtlık ilişkisi farklılaşmanın ve atfedilen konumun doğal ve normal olarak algılanmasını sağlamaktadır. Örneğin; sessiz bir kabulle toplumsal olarak onaylanan meslekler hiyerarşisi tam da bu türden bir sembolik sermayeye işaret eder. Doktor olmak sadece ekonomik sermaye ile tanımlanınca, doktorluk mesleğinin “saygın” toplumsal konumu dolayısıyla sembolik yönü ihmal edilmiş olur. Doktor olmak aynı zamanda öğretmen ya da postane memuru olmamaktır.

Bourdieu’ya göre tüm nesnelere ve pratiklere yüklenen özellikler bir sınıflandırma uyarınca toplumsal olarak uygun ve meşru görüldüklerinde salt maddi niteliklerinden sıyrılıp değerleri, diğer nesne ve pratiklerin konumlarına olan mesafeleriyle biçilen ve bu nedenle sınıfsal olarak ayrıştırıcı ve belirleyici bir etiket halini alır.

“Böylece mamul ya da hizmetlerin her türden eşitsiz dağılımı, simgesel bir sistem, yani ayırt edici işaretler sistemi olarak algılanma eğilimi gösterir: Otomobillerin, ikametgahların, sporların, salon oyunlarının dağılımları ortak algı için her pratiğin (ya da olmayan pratiğin) bir değere sahip olduğu simgesel sistemlerdir (Bourdieu, 2014c:200).”

Sembolik sermaye, eyleyicilerin özellikleri ile, birlik (ittifak, yoldaşlık, evlilik gibi) ve ayrılma (temas tabusu ya da uygun olmayan evlilik tabusu gibi) üzerine kurulu toplumsal kategorileri (yukarıdakiler/aşağıdakiler, erkekler/kadınlar, büyükler/küçükler) oluşturan ve kuran algı kategorileri (yukarı/aşağı, eril/dişi, büyük/küçük) arasındaki bağtıda var olan bir algılanan varlıktır (Bourdieu, 2006: 176-177). Sembolik sermaye bu özelliği ile diğerlerinden ayrılır, o, daha çok

hissedilen, etkisi görülen ancak kaynağı farkedilemeyendir. Bu nedenle hem etki alanı çok geniş hem de istikrarlıdır. Öte yandan tümüyle kabule dayalıdır, meşruiyetini bu kabulden alır. Bourdieu'nun da abartılı bir örnekte dile getirdiği gibi “Devlet başkanı kendini devlet başkanı sanan birisidir ancak kendisini Napoleon zanneden delinin tersine, bunu yapmak için yetkili olarak kabul görür (Bourdieu, 2006:114).”

Bütünlüklü toplumsal alanda bir habitus olarak toplumsal cinsiyeti, tüm alanlarda etkin bir sembolik sermaye olarak kabul etmek mümkündür. McNay (1999:113) tarafından da dile getirildiği gibi toplumsal cinsiyet, mevcudiyetin sabit bir biçimi değildir, farklı toplumsal alanlarda alanın özgül yapısına göre değişik biçimler alabilen bir sembolik sermaye türüdür. Sembolik sermaye, sahip olunanın (mal, hizmet, pratik) o toplum ya da topluluk neznindeki değerini ifade eder, bir sembolik sermaye olarak toplumsal cinsiyet, bireyin sahip olduğu sermayenin değeri biçilirken sermaye sahibinin cinsiyetinin de değerlendirme kriterlerinden biri olarak kabul edilmesine vurgu yapmaktadır.

Bourdieu'nun ekonomik, kültürel ve sosyal olarak sınıflandırdığı üç temel sermaye türü ve bunların altında yer alan diğer tüm birikimler sembolik sermayeleri ile değerlendirilirler. Toplumsal alanda varlık gösteren sermaye türlerinin tamamı uzamdaki konumlarına yani orada olmasına duyulan kolektif inanca bağlıdır. Bu inancın kaynağı ise alanda hakim olanların iktidarına ve kendi iktidatlarını pekiştirecek dünya görüşünü meşru olarak dayatma güçlerine yani sembolik şiddet imkanlarına dayanmaktadır.

2.1.3.2. Sembolik İktidar ve Sembolik Şiddet

Bourdieu için iktidar alanı (siyasi iktidarla karıştırılmaması gereken) diğer alanlardan farklı bir nitelik arz etmektedir. İktidar sahası; farklı sermaye türleri arasındaki güç ilişkilerinin alanıdır (Bourdieu, 2006:58). Bu alan, farklı alanlarda alana egemen olabilecek sermaye türüne yeterli miktarda sahip olan eyleyiciler ya da kurumlar arasındaki hâkimiyet mücadelesidir. Alanların hakim gruplarının sermayelere yani birikimlere ilişkin sembolik değeri belirleme çabası bu savaşın itici gücüdür.

Bourdieu'ya göre sembolik iktidar “worldmaking” iktidarıdır (Bourdieu, 2014:199). Bu dünya kuran iktidar, toplumsal dünya ve bu dünyaya ilişkin olanların sınıflandırılması hakkındaki meşru görüşü dayatma gücünü içermektedir. Sembolik iktidar, dünyayı algılamanın, sözcüklerin, anlamların kurucusu ve düzenleyicisi olarak, ortak kanıyı ve dünyanın kendiliğindenliğinin kabulünü sağlayan olarak oradadır.

“İktidar alanının hakimleri, pratiklere dayattığı çerçeveleme, kuşatma aracılığıyla ortak algı ve düşünce biçimi ve kategorileri, toplumsal algılama, anlık ve bellek çerçeveleri, zihinsel yapılar, sınıflandırma biçimleri kurar ve aşılır. Buradan hareketle habitusların bir tür dolaysız düzenlemesinin koşullarını yaratır; bu düzenlemede bizatihi ortak kanıyı oluşturan paylaşılmış apaçıklar bütünü üzerindeki bir tür uzlaşmanın temelidir (Bourdieu, 2006:117).”

Sembolik iktidarın bir tür kendi egemenlik alanını pekiştirecek sınıflandırmalara ilişkin (iyi/kötü, kadın/erkek, güçlü/zayıf) sembolik değeri belirleme mücadelesi olması her iktidar mücadelesinde olduğu gibi şiddetin varlığına işaret etmektedir. Şiddetin görünmez, gizil bir formu olarak sembolik şiddet; tahakküm altında olanın tahakküm edene vermemezlik edemediği onayla kurulan baskıdır. Bu egemenlik ilişkisi içinde baskı altında olanların hem tahakküm edenlere

hem de kendisine ilişkin bilgisi, yine tahakküm edenlerin hakimiyetinde yapılanmış zihinsel şemaların ve doğallaştırılmış sınıflandırmaların içselleştirilmesine dayanır.

Egemenlerin egemenliklerini meşru gösterecek şekilde yapılandırılmış habitus yoluyla egemenlerin egemenlikleri yeniden üretilir ve bu, dünyanın doğal ve normal düzeni kabulüne dayandığı için gösterilen uyum zaten olması gereken olarak görülür. Bu noktada ivedilikle belirtmekte yarar vardır ki; Bourdieu’nun bu tespitinin kendi ifadesiyle “gönüllü kölelik” ya da “bilinçli suç ortaklığı” (Bourdieu, 2016b:204) ile ilgisi yoktur. Bu, algı şemaları ve eğilimler (habitus) biçiminde tahakküm edilenlerin bedenlerine kazınmış bir iktidardır.

“Toplumsal düzen bir sürü düzene çağrıyla doludur ve bunlar ancak kendilerini seçmeye önceden hazır olanlar için bu işlevini yerine getirir ve bilincin ya da hesaplamının yollarından geçmeksizin derinlere gizlenmiş bedensel yatkınlıkları uyandırır (Bourdieu, 2006:117).”

Öznel yapıların nesnel yapılara bilinçdışı bir biçimde uyarlanmasına dayanan bir yanlış tanıma olarak sembolik şiddet (Bourdieu ve Wacquant, 2014:166) toplumsal dünyanın tahakküm yapısını bu uyarlanma içinde gizler. Bourdieu, bu varolan düzene uyum mantığının şiddet olarak algılanmadığı için kolaylıkla uygulanabildiğini bu nedenle bir “yanlış tanıma” olduğunu vurgular. Ona göre “yanlış tanıma” (Marx’ın “yanlış bilinç” kavramından farklı olarak) dünyanın sorgulanmadan benimsenen, olduğu gibi kabul edilen, zihinleri bu dünyanın yapılarını yeniden üretecek bilişsel yapılara göre düzenledikleri için doğal sayılan düşünüm-öncesi (pre-refleksif) temel varsayımlardır.

İleri toplumlardaki sınıfsal tahakküm, uluslararası tahakküm ilişkileri ve erkek tahakkümü gibi görünürde birbirinden son derece farklı olguları açıklamak için sembolik şiddet kavramı vazgeçilmezdir.

Sembolik şiddetin ve yanlış tanımanın mükemmel bir örneği olarak işaret ettiği eril tahakküm, Bourdieu'ya (Bourdieu ve Wacquant, 2014:171-172) göre; bilincin ve iradenin dışında hem cinsleşmiş hem cinsleştirici habitus şemalarının karanlıklarında yer alan bir tanıma ve yanlış tanıma edimi aracılığıyla gerçekleştirilir. Erkek egemen düzen, dayatma ve kabul etme biçimiyle sembolik şiddetin egemen ve tabi arasındaki ilişki ve iletişimin en görünür halini oluşturmaktadır.

“Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta da bedenin kendisine, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır (Bourdieu, 2014a:22).”

Toplumsal bakış açısı cinsiyet farklılıklarını kadın ve erkek bedeninin anatomik farklılığı üzerine inşa etmektedir. Cinsel farklılıklara işaret eden ikili zıtlıklara (akıl/duygu, üst/alt, güçlü/zayıf) yüklenen sembolik değerler eril bakışla inşa edilen cinsiyet hiyerarşisinin doğal ve normal olarak algılanıp içselleştirilmesine hizmet eder. Erkek egemen toplumsal düzen içinde toplumun kadınlarının habitusu yani tutum ve pratiklerinin belirleyicisi eril tahakkümün doksik mantığıdır. Dolayısıyla eril tahakküm bir sembolik şiddet olarak kadınlar tarafından farketmeden kabul edilip tanınmaktadır. Bourdieu'nun hem Eril Tahakküm kitabında hem de tüm yapıtlarında ısrarla üzerinde durduğu gibi etnik, cinsel, kültürel ve ya dilsel tüm sembolik tahakküm biçimlerinde sorun bir bilinç sorunu değil, habitusun kurucu unsurları olan anlama ve eylem şemalarının düzenlenmesiyle ilgili toplumsal alanların işleme mantığıyla ilgilidir.

Sembolik şiddet yoluyla iktidarı elinde tutanlar yani alanlara egemen olanlar çıkarlarına olacak düzeni dünyanın doğal gidişatıymış gibi göstererek meşrulaştırırlar. Bu süreçte benzerleri yaklaştırma, farklıları ayırıştırma ikili mantığı hakimleri bütünleştirmeye ve madunları farklılaştırmaya dolayısıyla toplumsal hiyerarşiye ve egemenin kodlarının geçerli kılınmasına hizmet eder. Dünyayı egemenlerin gözünden sunan devlet, aile, eğitim sistemi gibi yapılar sembolik

şiddetin hüküm sürdüğü temel kurumlardır. Toplumsal cinsiyet düzeninin de kurucu unsurları olan bu kurumlar daha net ifade etmek gerekirse sosyal, kültürel ya da ekonomik tüm alanlarda alanın cinsiyete ilişkin hiyerarşisi, toplumsal cinsiyet anlayışını yeniden üretir. Bourdieu'nun da işaret ettiği üzere; toplumsal cinsiyete ilişkin ayrımların inşa edilmesi ve doğallaştırılması, “aile, kilise, devlet, eğitim sistemi, spor, gazetecilik gibi birbirine bağlı kurumların gerçekleştirdiği ebedileştirme çalışmalarının bir ürünüdür” (Bourdieu, 2014a:8).

2.2. Devletin Oluş Esaslarını İktidarın İlişkiselliğinden Okumak

Çalışmanın geline bu noktada Bourdieu'nun ilişkisel yaklaşımında iktidar ve devlete ilişkin düşüncelerine geçmeden önce bu konudaki genel yaklaşımını Güney Çeğin ve Levent Ünsaldı'nın kaleminden aktarmak yazarın iktidara dair kavramlaştırmalarını ve bu kavramlar arasındaki ilişkiselliği anlamak açısından yol gösterici niteliktedir.

“Bourdieu, siyasal olanı bir kuruma, aygıtı veya bir tür eylem biçimine içkin bir nitelik olarak tanımlamaz. Aksine, yer yer Weberci bir perspektif içerisinde konumlanarak siyasal olanın mahiyet ve kapsamını olabildiğince açar. Bourdieu için siyasal, en geniş anlamıyla kişiler, gruplar veya sınıflar arasındaki iktidar ilişkileri üzerinde etkili olabilecek her türlü eylem ve algılama kategorisidir, dolayısıyla aynı zamanda bilişseldir. Bu bağlamda iktidar ilişkileri üzerinde etkili olduğu ölçüde her muhayyile, her kavram, her bilgi siyasaldır. En basit tasvir bile, bir “gerçekliği” belli algılama kategorileri üzerinden, çeşitli aktörlerin konumları doğrultusunda, “inşa” ettiği veya “tespit” ettiği andan itibaren siyasal bir veçhe kazanır. ...”dilin” “şeyle” bulunduğu her toplumsal inşa olabildiğince siyasaldır zira kaçınılmaz olarak iktidar ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına, müzakere edilmesine tanıklık eder” (2014:90).

İktidar tartışmalarını maddi alana sıkışıp kalmalarıyla eleştiren yazar, iktidarın sembolik gücünün ihmal edildiğini oysa iktidar ilişkilerinin –daha önce de sıklıkla

vurgulandığı gibi- ayrılmaz bir parçası olan meşruiyetini sembolik yolla kazandığını vurgulamaktadır. Alanlar nosyonunu iktidar kavramına da uygulayan Bourdieu'ya göre iktidar; farklı sermaye türleri arasındaki güç ilişkilerinin alanıdır (Bourdieu, 2006:58). Dolayısıyla iktidar alanı, farklı sermaye sahiplerinin üstünlük mücadelesi yürüttükleri bir arenadır. Toplumsal uzamın alanlardan ve bu alanlar arası ilişkiler ağından oluştuğunu dile getiren Bourdieu'ya göre iktidar mücadelesi “sembolik” olanın belirleyiciliğinde sürmektedir.

Düşünüre göre sembolik iktidar; dünya kuran, gerçekliği yapılandıran iktidardır ve maddi iktidarın meşruiyeti sembolik olanın gücüne bağlıdır. Sembolik iktidar, dünyayı algılamanın sözcüklerin, anlamların kurucusu ve düzenleyicisi olarak ortak kanıyı ve dünyanın kendiliğindenliğinin kabulünü sağlayan olarak oradadır. Üstelik bu iktidar dünya algısını, sözcük ve ifadeleri, inancı kuran bir pratik olarak “neredeyse sihirli bir güçtür”. Bu gücün kullanılabilmesi için tabi olanların hâkim olanların iktidarını ve iktidarı kullananları meşru kabul etmesi gerekir. Sembolik iktidar, bu meşruiyeti sağlayacak dünya görüşünün yaratılması ve benimsetilmesi gücüdür. Böylesi kompleks bir eşitsizlik ilişkisi içinde sembolik iktidarın şiddeti de semboliktir.

Bourdieu'nun kavramsal dünyasında sembolik şiddet, grupların ve sınıfların meşru kabul ettikleri sembol ve anlamların dayatılış süreciyle ilintilidir (Jenkins,1992:104). Şiddetin görünmez, gizil bir formu olarak sembolik şiddet, tahakküm altında olanın tahakküm edene vermemelik edemediği onayla, göstermemelik edemediği rızayla kurulan baskıdır. Egemenlerin egemenliklerini meşru gösterecek şekilde yapılandırılmış habitus yoluyla meşruiyet yeniden ve yeniden üretilir, dünyanın doğal gidişatı kabulüne dayandığı için gösterilen bu uyum zaten beklenendir.

Bu uyumlaştırma süreci, farklı alanların tek tipleştirilmesi ve egemenin kodlarının hakim kılınmasıyla sürer. Bourdieu'ya göre özellikle toplumsal dünyanın

doğrudan duyulması, algılanması, zaman, mekan, nedene dair zihinler arası uyumu mümkün kılan homojen bir kavrayış gerektirir (Ökten, 2014:83). Sembolik olanın toplumsal işlevine dikkat çeken Bourdieu, sembolleri toplumsal bütünleşme araçları olarak konumlandırmaktadır. Ona göre, mantıksal bütünleşmenin getirdiği uzlaşma ortamı yeniden üretimi mümkün kılmakta, bu da ahlaki bütünleşmeye zemin hazırlamaktadır.

Bir toplum için ortak bir anlam dünyası yaratan kolektif temsillerin oluşumu ve temel kategorilerin şekillenmesi konusunda Durkheim'ın dine atfettiği konum, Bourdieu'da devlet tarafından işgal edilmiştir demek yanlış olmayacaktır. Yazara göre devlet; belli bir toprak parçası ve buna tekabül eden nüfusun tamamı üzerinde fiziksel ve sembolik şiddetin meşru kullanım tekeliyle başarıyla talep eden bir X'tir (Bourdieu, 2006:99). Görüldüğü gibi Bourdieu'nun iktidar anlayışında, Weber'in maddi iktidar kavramı korunurken bunun yanına bir de zihinsel iktidar kavramı eklenmiştir. Zihinsel iktidar, bireylerin aynı sınıflandırmaları, aynı kategorileri kullanmasını ve dolayısıyla dünya hakkında benzer görüşlere sahip olmasını sağlayan güçtür.

İktidar kavramsallaştırması, sembolik iktidar ve sembolik şiddet devlete dair açıklamalarında da yerini bulur. Bourdieu'nun devlete ilişkin çalışmalarında ısrarla vurguladığı gibi onun çalışması devletin doğuşuna dair açıklayıcı kuramlar geliştirmek üzerine değil, devletin oluş mantığına dair bir model geliştirmek üzerinedir (Bourdieu, 2015b:232). Bu amaçla kullandığı genetik (oluş) tarihi olarak adlandırılan yöntemini, yapılarda ve insanların zihinlerinde nesnel olarak kayıtlı bulunan kısıtlamalardan yola çıkarak, sürekli yaratım süreçlerini, tarihsel bir olgunun içinde geçtiği yapıyı değiştiren ve kısmen de yapının bir evvelki durumu tarafından şekillenen bu süreçleri yakalamaya, algılamaya yarayan bir tahlil aracı olarak tarif etmektedir (Berkkurt, 2012:38).

Bourdieu'nun sosyal bilimler alanında yürüttüğü çalışmalarında dikkat çeken nokta çözümlemelerinin altında yatan ilişkisel mantıktır. Özellikle güç/eşitsizlik ilişkileri konusunda maddesellik ile simgesel temsili ayırmayı reddeden yazar, devletin oluş esaslarına ilişkin yaptığı tahlilleri de bu ilişkisellik içinde çözümlediğini aktarır. Bourdieu'ya göre güç ilişkileri sadece fiziksel, askeri hatta iktisadi ilişkilerden ibaret olsaydı, çok daha kırılğan ve süreksiz olurlardı.

“Girdiğim bu yolda, güç ilişkilerinin iletişim ilişkileri olduğunu, yani toplumsal dünyaya fizikalist bakışla semiyotik veya sembolik bakış arasında bir uzlaşmazlık bulunmaması olgusunu başlangıç noktası olarak almak gerektiğini düşünüyorum. En sert güç ilişkileri aynı zamanda sembolik ilişkilerdir. Güç ilişkileri ayrılmaz biçimde anlam ve iletişim ilişkileri olduklarından tahakküm altındaki kişi aynı zamanda tanıyan ve bilen kişidir. Ezilen bilir ve kabul eder. İtaat edimi, aynı zamanda tanıma edimi olan bir bilme edimini varsayar. Tanımanın bilmeyi kapsadığı açıktır. Bu demek oluyor ki, boyun eğen, bir düzenin ya da bir disiplinin önünde eğilen kimse, bilişsel bir edim gerçekleştirmektedir. İtaat ve boyun eğme edimleri, bu sıfatla bilişsel yapıları, algı kategorilerini, algı şemalarını, görme ve bölme esaslarını devreye sokan bilişsel edimlerdir. Devletin kendisini bu kadar kolayca benimsetmeyi başarması kendisi hakkında düşünülürken başvuru bilişsel yapıları dayatacak konumda olmasından kaynaklanmaz mı? ...devletin elindeki bu neredeyse sihirli gücü kavrayabilmek için, bilişsel yapıları ve devletin onların üretilmesindeki rolünü sorgulamak gerektiği kanısındayım (Bourdieu, 2015b:202).”

Bourdieu'ya göre devleti, sınıflandırma esaslarının üreticisi yani her şeye, bilhassa da toplumsal şeylere uygulanabilecek yapılandırıcı yapıların üreticisi olarak düşünmek gerekir. Sembolik sistemler sadece bilişsel biçimler değil, birbirleriyle tutarlılık gösteren birer yapılandırılmış yapıdır. Bu bilişsel yapılar devletin oluşturuç unsurları olarak iş görmektedirler. Bilişsel yapılar yani düşünme biçimleri, toplumsal formların bedenleştirilmesi sonucunda oluşmaktadır, bir kurum olarak devletin sağlıklı çalışabilmesi nesnel yapılar ile bilişsel yapılar arasındaki karşılıklılık ilkesine bağlıdır.

“Devlet, zımnî bir şekilde değer biçici müşterek bilişsel yapıları telkin etmek, o yapıları telkin etmek, o yapıları üretmek, iyice kabullenilmelerini ve bedenselleştirilmelerini sağlamak suretiyle, toplumsal düzendeki ve o düzenin yeniden üretimindeki payı son derece belirleyici olan sembolik düzenin yeniden üretimine çok önemli bir katkı sunar. Özdeş bilişsel ve değer biçici yapıları dayatmak, dünyanın anlamına dair bir mutabakatı yerleştirmektir. ...Devlet, toplumsal gerçekliğin inşa aygıtlarının birincil üreticisidir (Bourdieu, 2015b:205-206)”

2.2.1. Devlet Düşüncesinin Genetik Tarihi

Collège de France’da 1989-1992 yılları arasında devlet üzerine verdiği derslerin toplandığı eserde Bourdieu, devlet üzerine kaleme alınmış karşılaştırmalı devletler tarihi konusundaki bazı eserler ile genetik modeli kullanmış bazı yazarların yapıtları ele aldıktan sonra devletin oluşuna ilişkin kendi anlayışını betimler.

Devletin oluşumuyla ilgili aynı zamanda tarihsel bir dizge de olan yazarın genetik modeli, hanedan devletlerinin incelenmesiyle başlar. Bourdieu’ya göre devlet; farklı sermaye türlerinin bir merkezde (öncelikle kral) toplanması ile kendini inşa eder (2015b, 234). Askeri, ekonomik, sembolik sermayelerin farklı birikim şekillerinin etkileşim içerisinde bir bütün oluşturması devletin özgüllüğünün göstergesi niteliğindedir (2015b:239). Dolayısıyla Bourdieu’nun görüşünde devlet, farklı sermayeleri kendi bünyesinde toplayan bir üst-sermaye, bir meta-sermaye olarak iktidarların üstündeki iktidardır. Hanedan devleti döneminde feodal güçlere karşı oluşturulan krala bağlı askeri birlikler fiziki güç yoğunlaşmasını getirirken, bu askeri gücü elde tutabilmek için gerekli maddi kaynak vergiler yoluyla sağlanmış böylece ekonomik gücün de tek merkezde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Öte yandan verginin toplanması için oluşturulan yeni bir zümre bürokrasinin ilk adımları olarak görülebilir. Dolayısıyla devletin oluşumu noktasında farklı sermaye türleri arasındaki ilişkisellik ve tüm bunları yapmaya gücü yeten iktidar alanının sembolik sermayesi Bourdieu’nun görüşünde devletin temellerini oluşturmaktadır.

Bourdieu'nun geliştirdiği modelin diğer ayaklarını ise, bürokrasi alanı ve hukuk alanı oluşturmaktadır. Kamusal şeylerin ve bürokratik kurumların içinde icat edildiği uzamın inşasında hukukçular gibi, devlet mantığına bağlı oldukları için bu mantıktan çıkarı olan ve yeniden üretimleri soylular gibi aileye değil eğitim sistemine bağlı olan eyleyici kadrolar (Berkkurt, 2012:50) devletin iktidar alanı içinde iktidarın bölünmesi gibi görünen ancak onu pekiştiren bir iş bölümünü getirir. Bourdieu, devletin çapının, sınırlarının, görevlerinin, aldığı şeklin tarih boyunca değişime uğradığını söyler. Yekpare devlet algısı yerine konulacak bürokratik alan kavramı; devletin değişkenliğini işaret ederken, devletin heterojen parçalı ya da merkezi, birleşik ve tutarlı olabileceğini gösterir (Wacquant, 2007b:60). Dolayısıyla her bir devletin değerlendirilmesi kendi yapısal bütünlüğü ve devlete özgü bürokrasi alanının aldığı şeklin irdelenmesiyle mümkündür. Bourdieu bu alanı şekillendiren, özerk kılan çıkarsız nesnel ve tarafsız görünen aktörler olarak kamusal ve evrensel olandan çıkarı olan hukukçuları işaret etmektedir (Bourdieu, 2015b:406). Zira bu aktörler, devlet alanında işlerliği olan kavramlara hakim olmakla aslında toplumsal gerçeğliği inşa etme araçlarını ellerinde bulundurmaktadırlar. Hakim oldukları dil veya kavramlardan oluşan bu sermaye, aynı zamanda onların simgesel erke, yani somut anlamda devlete veya kurumların birine değil, bu uzamların hepsinde birden iyi konumlanmalarını sağlayan meşru araçlara sahip olmalarını sağlamaktadır (Bourdieu, 1986'dan aktaran Berkkurt, 2012:51).

Bu noktada hukukçular devleti teşkil ederler; bir devleti teşkil eder ve onu ulusu teşkil etmekle mükellef kılar (Bourdieu, 2015b:412). Bourdieu'nun görüşüne göre, halka, ulusa, dile öncelik verip devleti bunların ifade bulduğu yer saymak mümkün değildir. Önce devlet oluşur, ordu, okul vs. vasıtasıyla ulusu oluşturacak olan bu devlettir. Bu süreçte aydınlar (hukukçular, yazarlar, dilbilimciler, gramerciler, tarihçiler vs.) ulusun, ulusal kültürel sermayenin ve toplumsal görünüm yaratılmasında pay sahibidirler. Bourdieu (2015b:413) bu noktada devleti, algılama kategorilerini belli bir toprak parçası dâhilinde evrenselleştirme imkânına sahiplik; ulusu ise, bu mantığa göre devletin aynı dayatma ve telkinlerine maruz kalmış

olmalarından ötürü, temel meselelere dair ortak görme ve bölme esaslarına, algı çerçevelerine, zihinsel şemalara sahip insanlar bütünü olarak tanımlamaktadır.

2.2.2. Sembolik İktidarın Meşru Şiddet Tekeli

Bourdieu'ya göre devlet, sembolik iktidarın merkez bankasıdır (Wacquant, 2007b:59). Bu noktadan hareketle denilebilir ki ona göre devlet; ordu, polis, hapisane gibi kurumlarda kristalleşmiş fiziksel-maddi iktidara ilişkin bir aygıt değil, aynı zamanda toplumun bireylerinin bilişsel çerçevelerini, algı kategorilerini, anlam haritalarını, dilini, kimliklerini belirleyen sembolik iktidara da haizdir. Üstelik bu sembolik iktidar sayesinde şekillenen bireysel habitusların anlamlandırma şemaları dünyanın herkes tarafından anlaşıldığı gibi bir yer olmasını sağlamakta, birer artifact olan kimlikleri ve bölünmeleri sorgusuz bırakmaktadır. Böylece devletin maddi iktidarına ilişkin alınan kararlara, sembolik iktidar yoluyla meşruiyet zemini yaratılmaktadır. Bu, toplumdaki hakim görüş yani doksik düzenin yeniden üretilmesi, sembolik iktidarın sembolik şiddetidir.

Doksik düzen, hakim ve tabi olanlar arasındaki sembolik iktidar ve sembolik şiddet vasıtasıyla hep canlı tutulmaktadır. Üzerinde uzlaşmaya varılmış, sorgulanmayan görüşler, inançlar ve gelenekler doksa kavramının anlamsal kuşatıcılığı içerisindedir. Eagleton'ın deyişiyle doksa, toplumdaki hakim görüş, mutlak gerçekliktir, artık söylenmeye bile gerek olmayandır (Eagleton, 1994'ten aktaran Türk, 2007: 614).

“Devletin, bakış açıları arasındaki mücadelenin geçtiği yer olan toplumsal dünyaya dair bakış açıları içerisinden bir tanesini güçlendirdiğini söyleyebiliriz. Devlet, şu bakış açısının doğru bakış açısı olduğunu, onun bakış açılarının üzerindeki bakış açısı olduğunu, “tüm perspektiflere geometral olarak bakan (kuş bakışı)” konumda olduğunu söyler. Bu bir tanrısallaştırma eylemidir. Bu sebeple aslında kendisinin bir

bakış açısı olmadığına herkesi inandırmak zorundadır. Bunun için bakış açısı barındırmayan bir bakışın var olduğuna herkesi inandırması elzemdir (Bourdieu, 2015b: 47).”

Bourdieu’ya göre devlet söyleminin yani resmi söylemin üç işlevi vardır. Resmi söylem öncelikle teşhis eder, tanı koyar; şeylerin ve kişilerin ne olduğunu, neye karşılık geldiklerini betimleyerek sınıflar yani birer kimlik verir. Sonra yönergeler, yönetmelikler, direktifler yoluyla yapılması gerekeni tanımlar, kimliklere ilişkin davranış biçimleri belirler. En son olarak da bunları denetler; polis kayıtları, tutanaklar vb. yoluyla gerçekte ne yapıldığına ilişkin bilgiyi tanımlar (Ökten, 2014:87; Türk, 2007:618). Böylece devlet, kendi yerleştirdiği sembolik düzen yoluyla, yani hem nesnel olarak (cinsiyet sınıflandırmaları, yaşa göre gruplandırma) hem de zihinlerde öznel olarak (ayrıştırma, bölme, farklılaştırma esaslarına göre oluşmuş habituslarda) kendisini kurar ve doğallaştırır.

Bourdieu bu noktadan yola çıkarak devletin oluşumuna olanak sağladığı kültürün bir yönüyle birleştirici bir diğer yönüyle ayrıştırıcı olduğunun altını çizer. Ayrıştırıcılığı farkına varılmayan, gizil olan bu kültür meşrudur çünkü kendisini evrensel olarak, herkese açık olarak ortaya koyar (Bourdieu, 2015b:129) onu yaratma tekeline sahip olanlara ise evrensellik iddiasıyla meşruiyet, gizil formu ile de tahakküm gücü kazandırır. Devlet; kültürel pazarın birleştirilmesine, hukuksal, dilsel ölçülere ilişkin tüm kodları birleştirerek ve tüm iletişim biçimlerini türdeşleştirerek katkıda bulunur (Bourdieu, 2006:106). Dolayısıyla, ulus-devlet ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin irdelendiği bölümde de dile getirildiği gibi kültür ve iktidar arasındaki yakın ilişki bu çelişkili görünen zeminin oluşmasına ve bu çelişkilerden beslenerek yeniden üretilmesine olanak sağlamaktadır. Devlet, söylemiyle ve icraatıyla “ortak” belleğin inşa sürecinde öncelikli konumdadır ve bunu toplum tarafından kabul edilen meşru sembolik gücü ile toplumun kadın ve erkeklerini “farklı” konumlandırarak yapar.

2.3. Kadının Toplumsal İnşasında Devletin Sembolik Gücü

Mottier (2002:346) ve Öztimur (2007:594) tarafından da dile getirildiği gibi Bourdieu'nun toplumsal cinsiyete ilişkin bakış açısını ve bu konuda kaleme aldığı eserlerini yazarın diğer çalışmalarından ve geliştirdiği eylem teorisinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Kaleme alınan bu çalışmalar yazarın, durmadan değişen dünyada yakalamaya çalıştığı sabitliklerin iktidar ile ilişkisi konusunda geliştirdiği genel kuramını cinsiyete ilişkin açılımıdır.

Bourdieu'ya göre, toplumsal yaşamın temelini oluşturan ikili karşıtlıklar nesnelerin, eylemlerin, bedenlerin ve mekânların ayrışmasına ve bunların hiyerarşisine neden olmaktadır. Bu ikili karşıtlıkların başını da hâkim-tabi ve eril-dişil ayrımı çekmektedir. Toplumsal düzenin bu hiyerarşik işleyişi eyleyicilerin yani topluluğun üyelerinin algılama, düşünme ve eyleme şemalarının da bu işleyişe göre şekillenmesi, toplumsal cinsiyet hiyerarşisi ile uyumlu habitusların biçimlenmesi anlamını taşımaktadır.

Bourdieu, kadın ve erkek arasında toplumsal olarak inşa edilmiş ayrımın bedenın anatomik farklılıklarına dayandırılarak meşrulaştırıldığını bunun da ayrımın doğal bir gerekçesi olarak sunulduğunun altını çizer. Cinsiyetler arası eşitsizliğin doğal kabulünün sorgulanması ve bu kabule dayanan cinsiyet düzenini meşrulaştırma mekanizmalarını gözler önüne sermek yönünde olmuştur.

“Cinsel bölünümün yapıları ile buna tekabül eden bakış açısı esaslarının gayritarihselleştirme ve göreceli ebedileşmesinden sorumlu olan tarihsel mekanizmaların neler olduğunu sorgulamak gerekir (Bourdieu, 2014a: 8).”

Bourdieu'ya göre toplumsal cinsiyete ilişkin habitusun inşası erkek merkezli toplumsal düzenin ayrılmaz bir parçası olarak biçimlendirilmekte, eril düzen içinde cinsiyet hiyerarşisinin içselleştirilmesi ve normalleştirilmesi ile oluşan bilişsel

yapılar olağan ve normal kabul edilen cinsiyetçi düzeni yeniden üretmektedir. Toplumsal olarak doğalmış, aşıkârmışçasına inşa edilen cinsiyetçi bölünmenin kabulü bu dünya ile ilişki kurmayı sağlayan doğal akış ve buna ilişkin beklentiler arasındaki uyum (Bourdieu, 2014a:21) da gizli doksik mantıktır. Belirli bir dünya görüşüne denk gelen doksa, gündelik hayatın sıradanlığında ve aşıkârlığında aşına olunan, sorgulanmayan, bütün sıradanlığı ile kendini kabul ettirmiş, yani sessiz bir ikrarı içinde barındıran inanç ve sosyal pratikler bütünü olarak tanımlanmaktadır¹⁷.

Bourdieu'ya göre doksa, bireyin dünya ve onun içindeki yeri ile ilgili daha bilinçli düşüncelerini biçimlendiren, gerçekliği sorgulanmayan bilinç-öncesi anlayışını ifade etmektedir. Doksa, basitçe şeylerin olma biçimi olarak görünse bile, gerçekte toplumsal olarak üretilen, ne olduğu kültüre ve alana göre değişen bir anlayıştır. Her toplumsal katılım alanı onun işleyiş biçimine bir tür ön-bilinçli bağlıkla katılanları gerektirir. Bu katılım, şeyleri farklı değil belirli bir biçimde görmeyi gerektir ve bu durum başkalarından ziyade bazı katılımcıların yani alanın iktidarını ellerinde bulunduranların çıkarına işleyecektir (Calhoun, 2007: 101-102).

Bu noktada alanlar ve alanların doksik mantığı açısından yaklaşıldığında, cinsiyete ilişkin toplumsal kabul ve pratiklerin “cinsiyetçi doksa” ile biçimlendiğini söylemek mümkündür. Cinsiyetçi doksa, erkek egemen dünya düzenini faillerin gözünde normal ve olağan kılarak meşrulaştırır böylelikle eril tahakküm, cinsiyetler arası eşitsiz yapı ve cinsiyet hiyerarşisi habituslarda yani hem bedenlerde hem de zihinlerde yeniden üretilir. Bu döngü eril düzenin zamansız, mekânsız ve sonsuz olduğu inancı ile onu değiştirmenin mümkün olmadığı algısını yaratarak eril sembolik gücün ve eril sembolik şiddetin görünmezliğini sağlar.

Toplumsal cinsiyet, tüm toplumsal kategorilere sızan ve onları etkileyen birleştirici bir kategori olarak anlaşılmalıdır (Moi, 1991:1035). Bourdieu'nun eril

¹⁷ P. Bourdieu (2014) Seçilmiş Metinler, sayfa 201, Levent Ünsaldı Çeviren Notu

tahakküme ilişkin görüşlerine “bütünlüklü toplumsal alan” kavramıyla açılım getiren Moi’ye göre toplumsal cinsiyet bütünlüklü toplumsal alanın bir parçasıdır. Bu tümleşik alana yani toplumsal uzamı oluşturan tüm alanlara hâkim eril tahakküm, kadın ve erkek habitusları dolayısıyla yeniden üretimini mümkün kılar. Erkek egemen anlayış, hakimiyetini tüm toplumsal zeminlerde tekrar tekrar üreterek hem egemenliğini pekiştirir, hem sembolik sermayesini arttırır böylece elinde bulundurduğu güç ve uyguladığı sembolik şiddeti meşrulaştırır.

Toplumsal cinsiyeti ve cinsiyetçi doksayı bütünlüklü toplumsal alan üzerinden okumak aynı zamanda cinsiyetçi düzenin iktidar ile olan ilişkisinde sembolik güç ve sembolik şiddet tekelinin erkek cinsiyetine indirgenmesini engellemektedir. Cinsiyetçi doksa ve buna bağlı olarak cinsiyetçi düzen, toplumsal alanların tümünde, tüm toplumsal kurumlarda ve toplumsal ilişkilerin tüm boyutlarında üretilir ve yeniden üretilir. Dolayısıyla iktidara haiz her konum erkek egemen toplumsal işleyişin yeniden üretimi noktasında meşru sembolik güce sahiptir. Bütünlüklü toplumsal alan kavramlaştırması, toplumsal cinsiyet tartışmalarını özerk hane içi alandan ve hâkimin erkek madunun kadın olduğu ataerkil anlayıştan kurtararak geniş ölçekli bir bakış açısı sağlar.

Toplumlardaki iktidar ilişkilerinin sembolik boyutunun yeterince önemsenmediğini düşünen Bourdieu’ya göre, kültürel süreçlerin, kültür üreticilerinin ve toplumsal kurumların toplumlardaki eşitsizliği sürdürmek konusundaki rolleri büyüktür (Swartz, 2013:120-121). Dünyaya ilişkin anlamların, sözcüklerin kurucusu ve düzenleyicisi olarak sembolik iktidarı, ortak kanıyı biçimlendirme ve bunu dünyanın olağan akışı olarak sunma meşruiyetine sahiplik olarak açıklamak mümkündür.

Bourdieu’nun (2014b: 209) “worldmaking” dünya kuran iktidar olarak adlandırdığı sembolik iktidar, toplumsal kategorilere dair meşru bir bakış açısı

yapılandırmayı yani grupları, sınıfları, ayrımları, farkları ve benzerlikleri, bunlara ilişkin anlam ve değerleri inşa etme hedefindedir.

“İkili karşıtlıklar üzerinden gerçekleşen (eril-dişil, yukarı-aşağı, güçlü-zayıf) sosyal sınıflamalar, toplumsal dünyaya ilişkin anlayışı tanzim ederler ve belli şartlarda dünyanın bizatihi kendisini gerçekten tanzim edebilirler (Bourdieu,2014b:209).”

Sembolik iktidarın hâkimiyet alanını güçlendiren ikili karşıtlıklar toplumun tüm üyeleri tarafından paylaşılmakta, gündelik hayatın vazgeçilmezleri arasında tanımlama, nitelendirme sistemleri olarak işleyen bu karşıtlıkların temeli hakim-tabi ikiliğinin kategorizasyonuna dayanmaktadır.

Bourdieu’nun görme ve bölme ilkeleri olarak adlandırdığı bu kategorizasyon, meşru sembolik şiddet tekeli elinde tutan devlet için toprakları üzerinde yaşayan bireylerin ortak kanı ve benzer dünya görüşü etrafında birleştirilmesidir. Devletin oluş temeli; fiziksel ve ekonomik sermayenin yoğunlaşması kadar sembolik sermayenin de aynı yoğunlaşmada paralellik göstermesine dayanır.

“Devlet, toplumsal gerçekliği oluşturma araçlarının üretim ve yeniden üretiminde belirleyici bir ölçüde katkıda bulunur. Örgütsel yapı ve pratikleri düzenleyen merci sıfatıyla, eyleyicilerin bütününe tekbiçimli olarak dayattığı bedensel ve zihinsel baskı ve disiplinler aracılığıyla, kalıcı yatkinlikleri biçimlendiren bir eylemde bulunur (Bourdieu, 2006: 116).”

Toplumsal düzene uyum, devletin buyruklarına itaat bilinçli bir rıza gösterme değildir, bu Bourdieu’nun kavramlaştırması ile bedensel yatkinlikler yani habitus yoluyla mümkündür. Ona göre egemenlik altındakilerin zihinsel yapılarını da üreten bir toplumsal düzenin yapılarına doksik nitelikli bir uyum söz konusudur. Var olan düzene uyum, hem kolektif hem bireysel oluş ile nesnel yapılar arasındaki uyumun ürünüdür. Devletin maddi ve sembolik gücü, bunun toplumun tüm bireyleri

tarafından algılanmasını sağlayan bilişsel yapıları, algı çerçevelerini, zihinsel şemaları zaten yaratmış olmasına dayanmaktadır.

“Pratiklere dayattığı çerçeveleme, kuşatma aracılığıyla devlet, ortak algı ve düşünce biçimi ve kategorileri, toplumsal algılama, anlak ya da bellek çerçeveleri, zihinsel yapılar, devletsel sınıflandırma biçimleri kurar ve aşılır. Buradan hareketle, habitusların bir tür dolaysız düzenlenmesinin koşullarını yaratır (Bourdieu, 2006:117).”

Bourdieu’nun sembolik şiddet olarak adlandırdığı bu bilinçdışı uyarlanma ile zihinler bu dünyanın yapılarını, var olan düzenin işleyişini olduğu gibi kabul edecek ve yeniden üretecek şekilde düzenlendikleri için erkek egemen anlayış cinsleşmiş ve cinsleştirici habitus yoluyla tekrar tekrar üretilir. Dolayısıyla başta iktidarların üzerindeki iktidar olarak devlet ve tüm diğer iktidar alanlarında cinsiyetçi doksa ve cinsiyetçi düzen toplumsal alanların tümüne sızacak şekilde oluşur.

Bourdieu’nun dile getirdiği gibi devleti, algılama kategorilerini belli bir toprak parçası dâhilinde evrenselleştirme imkanına sahiplik; ulusu ise, devletin aynı dayatma ve telkinlerine maruz kalmış olmalarından ötürü temel meselelere dair “ortak” görme ve bölme esaslarına, algı çerçevelerine ve zihinsel şemalara sahip insanlar bütünü olarak tanımlamak; devletin sembolik gücü yoluyla oluşturulmaya çalışılan habitusun ortak taraflarına işaret eder.

Bu ortaklık dünyanın anlamına ilişkin bakış açılarını benzeştirmek mantığıyla işlemektedir. Bir ulusa dahil olmanın getirisi bir yandan hayal edilen cemaatin benzer geçmişe ve benzer geleceğe sahip olduğu bilgisi iken öte yandan da “biz” ve “ötekiler”i anlamlandırmanın yollarını göstermesidir. Eğitimin, törenlerin, ritüellerin, anmaların, kutlamaların veya yasların, anıtların, yarışmaların, bayrakların, flamaların ulusun sembolik inşasında algı çerçevelerini benzeştirdiği ve bir (toplumsal) habitus yaratmaya çalıştığı açıktır.

Bu noktada, sürekli bir yeniden yapılanma içinde olan, iktidar mücadelesinin durmaksızın devam ettiği ulus-devleti bir alan olarak ele almak hem alanın bilgisi ile şekillenen habitusları yani ulusu hem de alanda etkili olan eylemleri anlayıp açıklamaya fırsat verir. Ancak devlet alanı diğerlerinden farklı olarak bir ülkenin sınırları içinde, ortak zorlayıcı normlar bütününe tümel olarak ve tümel bir şekilde dayatma ve kurma iktidarını (Bourdieu ve Wacquant, 2014:98) içerdiğinden bütünlüklü toplumsal alana yayılmıştır. Bu anlamda devlet ve onun iktidarı diğer sermaye türleri üzerinde söz söyleme yetkisine haiz yegane iktidar olarak, bir üst-sermaye (Bourdieu ve Wacquant, 2014:101) ile tanımlanabilir. Dolayısıyla bu bakış açısından bütünlüklü toplumsal alanda devlet; milliyet, ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi daha kapsayıcı olan sermaye türleri üzerinde doğrudan iktidar sahibidir. Bütünlüklü toplumsal alanda devletin yaratma eğiliminde olduğu habitus; toplumun türdeşleşmesine hizmet ederken, aynı zamanda milliyete veya ırka dayalı olarak, ya da sınıf nitelikleri bakımından onu ayrıştırmaktadır. Bu ayrıştırmanın başladığı nokta ise; toplumun kadın ve erkekleridir, yani devlet birleştirirken ayırmaktadır.

Ulus-devleti bir alan olarak kabul etmek, alanın işleyişinde ayrıcalıklı bir konumu olan devleti ve onun icraat ve söylemini çözümleyebilmek, alan içinde değişen konumları ve buna bağlı olarak ulusun, ulusun kadın ve erkeklerinin akışkan tanımını görebilme ve toplumsal cinsiyeti bir sermaye olarak değerlendirebilme fırsatı sunmaktadır.

Bourdieuocu bakış; toplumsal düzenin kurucu unsurlarından olan, iktidar alanlarının üzerindeki iktidar alanı olarak kurumlarıyla, söylemleriyle, uygulamalarıyla, yasa ve yönetmelikleriyle; sosyal, kültürel, ekonomik tüm alanlarda bütünlüklü toplumsal alanda milliyetçi düşüncenin ve cinsiyet hiyerarşisinin ve dolayısıyla toplumsal habitusun tümleyici bir unsuru olarak milliyete ve toplumsal cinsiyete ilişkin anlayışın üretimi ve yeniden üretimi noktasında devletin rolünün anlaşılabilmesini mümkün kılar. Böyle bir dünya görüşü; erkek ve kadın ayrımı gibi, toplumsal büyü düzleminde yer alan ve kalıcı, kati, silinemeyecek, bireysel bedenlere

kazındıkları ve toplumsal dünya tarafından durmadan hatırlatıldıkları için (Bourdieu, 2015b:206) toplumun kadın ve erkeklerine farklı dünya görüşleri sunduğu ve bu dünya görüşlerinin yaşam tarzlarını belirlediğini söylemek mümkündür.

Kadın ve erkek arasındaki toplumsal ayrım; bir yandan anatomik farklılıklara dayandırılan doğallık söylemiyle olağanlaştırılırken, devlet söylemiyle de resmileştirilmekte dahası kültürel olan ile yoğrularak toplumsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla kültür; dünyayı bu haliyle kurmanın, var olan düzeniyle sürmesinin meşru yoludur. Meşru devletin, ortak kanıyı ve dünyanın kendiliğindenliğinin kabulünü sağlayan sembolik iktidarı, içinde yaşanılan dünyanın temelde kadın ve erkek cinsiyet kategorilerine bölünmesine zemin hazırlayacak meşru araçlara sahiptir.

Devlet, şiddetin gizil formu olan sembolik şiddet yoluyla kendi hakimiyetini pekiştirecek zihinsel şemaların, algı çerçevelerinin ve doğallaştırılmış sınıflandırmaların içselleştirilmesi için mücadelenin sürekli devam ettiği bir alandır. Algı şemaları, zihin örüntüleri; bilinçli ve çıkara dayalı seçimler olmayıp eğilimler, yatkınlıklar Bourdieu'nun deyişiyle habituslar yoluyla bedenlere kazınmış olarak oradadırlar. Bu bilinç dışı uyarlanma, devletin tahakkümünü gizlemekte, şiddet olarak algılanmayan bu durum, kabulü ve uygulamayı kolaylaştırmaktadır.

O halde devlet, kutsayan, törenselleştiren, tasdik eden, kaydeden, benzersiz bir meşruiyet merciidir. Kamusal hale getirmek en temel devlet edimidir ve böylelikle devletin elinin her yere uzandığını görmemek mümkün değildir. Devlet, tüm kamusal tezahürlerin, bilhassa da kamusal dünyaya dair olanların denetlenmesine göbekten bağlıdır (Bourdieu, 2015b:179). Bu denetim fiziksel ve maddi olabildiği gibi daha güçlü olanı gizil formda olandır.

Kurumsallaşmış siyasal iktidar olarak devletin sahip olduğu sembolik güce dayanarak maddi ve sembolik gücünü korumak, pekiştirmek ve meşrulaştırmak üzere gerçekliği oluşturma ve yayma yetisi, iktidarın erilliğini ve eril tahakkümü normalleştirmektedir. Bu normalleştirme süreci, sembolik güce sahip olanları yerinden etmenin neden bu kadar zor olduğunun kanıtı niteliğindedir. Sembolik güç sahipleriyle mücadele etmek çoğu zaman alanın işleyişini sağlayan fakat kim tarafından desteklendiği bilinmeyen tüm inanış sistemiyle mücadele etmek anlamını taşımaktadır (Edwards, 2011:63). Bourdieu'nun bazı gazete makalelerinin reklam niteliği taşıdığını ve bunun sembolik şiddetin en uç hali olduğunu dile getirmesi, benzer şekilde devlet iktidarı tarafından kullanılan halkla ilişkiler uygulamalarının sembolik şiddetle olan bağıını gözler önüne sermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SEMBOLİK GÜCÜN TAŞIYICISI OLARAK HALKLA İLİŞKİLER: SOSYO-KÜLTÜREL BİR YAKLAŞIM

Toplumsal gerçekliğin kuruluş ve değerlendirme ilkelerinin üretilmesine ve dayatılmasına katkıda bulunan kültürel üretim alanları (Bourdieu, 2016b :223) Bourdieu'ya göre birer yanlış-tanıtma alanlarıdır. Bu yanlış-tanıtma toplumsal faillerin habitusları üzerinden tahakküm, sınıflama ve sembolik güç ilişkilerine dönüşür ve bu ilişkiler toplumsal düzenin uzlaştırıcı mantığı için meşruiyet zemini yaratır.

Kültür ve dolayısıyla kültürel sermayeyi kavramın en geniş anlamıyla ele alan düşünür, kültürü; sözlü yetenek, genel kültürel farkındalık, estetik tercih, bilimsel bilgi ve eğitsel başarı gibi geniş kaynaklar dizisini kapsayacak şekilde genişletmiştir.

Bir başka deyişle, Bourdieu, kültürel alanın kendisini, en yalın biçimde, “bedene dönüşmüş toplumsallık” şeklinde tanımlanabilecek olan ve özünde bireyin kendi maddi yaşam koşullarıyla kültürel öz varlığı arasındaki dolaysız bağıntıyı açığa vuran kimliğe, tüketim pratiklerine, kültürel alışkanlıklar ve beğeni yargılarına ilişkin ayırt edici ve tanımlayıcı bir kategori oluşturan habitusu sınıfsal yeniden üretimin ideolojik temeli sayan görüşüyle oldukça geniş bir düzlemde tartışmaya açar (Köse, 2009:73).

Kültürel alan; karşıtlıklar, farklılıklar ve ayrımlar üzerine örülmüş bir sınıflandırma sistemi olarak işlev görür. Habitusu oluşturan kalıplar; el, kol hareketleri, yürüme, oturma, burun silme biçimi, yemek yerken ya da konuşurken ağzı hareket ettirme tarzı gibi görünüşte en önemsiz beden tekniklerinden toplumsal

dünyanın en temel kurulum ve değerlendirme ilkeleri olarak görülebilecek iş bölümü, cinsiyet farklılıkları veya tahakküm ilişkilerine ilişkin tutum ve pratiklere kadar (Bourdieu, 2015a:674) toplumsal konumların ve düzenin belirleyicisi ve pekiştiricisidir.

Bourdieu'nun kültürel alan ve habitus mantığında beğeni; bireyin toplumsal konumuna uygun düşeni yapma, düşünme, satın alma, tüketme, seçme ve seslendirme pratiğidir.

“Beğeni; bir çeşit toplumsal yönlendirme duygusu (sense of one's place) gibi işleyerek toplumsal uzamda belli bir yeri işgal edenleri, sahip oldukları iyeliklerle uygunlaştırılmış toplumsal konumlara ve o konumu işgal edenlere uygun düşen, onlara “iyi giden” mal ve pratiklere yönlendirir; beğeni pratiğin veya iyi seçimin toplumsal anlam ve değerinin, toplumsal uzamdaki dağılımı ve diğer eyleyicilerin mallar ve gruplar arasındaki mütekabiliyet hakkında sahip oldukları pratik bilgi doğrultusunda, muhtemelen olacağı şeye dair bir öngörünün geliştirilmesini içerir (Bourdieu, 2015a:674).”

Bireyler toplumsal yaşamada habituslarına göre davrandıklarında yani kendi konumlarına uygun düşen pratikleri gerçekleştirdiklerinde farkında olmadan toplumsal düzeni yeniden üretirler. Her bir bireysel davranış dünyanın kurucu eylemlerinden biridir ve konuma özgü kültürel pratikleri yaşama geçirir. Kültürel pratiklerin (beden, sanat, eğitim, dil vb.) yani beğenin hiyerarşik yapısını açıklamak aynı zamanda toplumsal hiyerarşiyi de görmek anlamını taşır. Hâkimler ile madunlar arasındaki hiyerarşik ilişki, kültürel olanın sembolik değerinin egemenler tarafından belirlenmesi ve meşrulaştırılması ve bu meşruiyetin madunlar tarafından tanınarak pratikler yoluyla hayata geçirilmesi dolayısıyla yeniden üretilir.

Kültürel alanın içinde barındırdığı din, siyaset, bilim, sanat, eğitim gibi alt alanlarla birlikte bireyin habitusunu şekillendiren, beden yoluyla somutlaşan formu

kuşkusuz ortaya çıkarılması en zor olan halidir. Kültürel üretim, bir yandan sanat yapıtları, siyasal partiler, edebi ürünler, gazeteler, dergiler, medya programları yoluyla nesneleşirken bir yandan da bu kültürel ürün ve hizmetleri seçen, beğenen, tercih eden gruplarda bedenleşir. Böylece belli gazetelerin belli okuyucularından, belli siyasal partilerin belli seçmenlerinden, dergilerin hitap ettiği belli kitlelerden söz etmek mümkün olur. Bu noktada kültürel ürünler ile onları tercih eden gruplar arasındaki karşılıklı ilişki hem ürünlerin hem de onları seçenlerin sınıflandırılmasına ve işaret edilen toplumsal konumun hem üreticiler hem de tüketiciler yoluyla meşrulaştırılmasına imkan verir.

Tahakküm edenler, toplumun geri kalanı için “zevk-i selim”i, meşru kültürü tanımlayarak ve empoze ederek, bir ayırım stratejisi yoluyla konumunu elinde tutmaya çalışır (Ünal, 2004:153). Egemenler, bu dünyayı ve bu dünyanın meşru düzenini dil, sözcükler ve kavramlar aracılığıyla yani sembolik sistemler yoluyla kurarlar. Bourdieu tarafından, anlamların yaratımı, üretimi ve dönüşümü ile ilgili uğraşlar olarak tanımlanan ve kültürel yapıtlar, kanaat, bilgi gibi sembolik ürün ya da hizmetlerin alıcısı konumunda olan kamunun tutumlarını şekillendirmek ve pratiklerini biçimlendirmek rolü ile donatılmış olan *kültür araçları* güç ilişkilerini meşrulaştıran sembol üreticileri olarak açıklanmaktadır.

Bourdieu tarafından tüm diğer temsil ve tanıtım meslekleri gibi halkla ilişkiler de bir kültürel aracılık uğraşı olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmanın bu kısmı halkla ilişkiler mesleğinin Bourdieucu bakışla bir “kültürel aracı” olarak nasıl işlediğine ilişkin görüşlerin aktarımını ve bu çalışmada ele alınacak halkla ilişkiler uygulamalarının çözümlenmesine dair kuramsal bilgilerin irdelenmesini içermektedir. Bu bilgilere geçmeden önce bir meslek ve disiplin olarak halkla ilişkilerin doğup geliştiği alana, ardyöresine bakmak, halkla ilişkileri bir kültür aracısı olarak konumlandırmadan önce böyle bir konumlandırmanın neden tercih edildiğini açıklığa kavuşturmak noktasında elzemdir.

Çalışmanın ana eksenini oluşturan halkla ilişkiler disiplini iletişim bilimlerinden ayrı düşünmek ne kadar mümkün değilse, hem halkla ilişkiler disiplini hem de halkla ilişkilerin bağlı olduğu iletişim bilimlerini sosyal bilimlerden ayrı düşünmek mümkün de doğru da değildir. Mesleki ve akademik bir çalışma alanı olarak halkla ilişkiler disiplini içinde doğup geliştiği, etkilediği ve etkilendiği toplumdan, toplumsal gelişim ve değişimlerden ayrı tutulamaz. Mesleğin toplumsal ve kurumsal konumu, uygulama pratikleri, görev ve sorumlulukları, taktik ve teknikleri hatta ayrılan bütçe payı bile toplumsal, ekonomik, kültürel ve teknolojik değişimlere bağlıdır.

Öte taraftan akademik bir çalışma alanı olarak halkla ilişkiler disiplini, dönemin sosyal bilimsel paradigmlarına ve bu paradigmların toplumu ve toplumun bileşenlerini okuma, anlama ve yorumlama kıstaslarına bağlıdır. Bundan dolayıdır ki çalışma konusu aynı (toplum, kurum, birey) olmakla birlikte farklı perspektiflerden söz etmek mümkündür. Bu nedenle iletişim bilimlerini ve halkla ilişkileri de içerecek şekilde 19. yüzyılın sonlarından günümüze toplumsal olanla ve onun değişimiyle karşılıklı ilişki ve etkileşim içinde gelişen sosyal bilimleri genel hatlarıyla gözden geçirmek halkla ilişkilerin, bir meslek olarak toplumsal alandaki, bir disiplin olarak bilimsel alandaki konumu görmek konusunda aydınlatıcı olacaktır.

3. 1. Halkla İlişkilere Normatif Yaklaşım

Klasik bilim görüşünün dayandığı, kesin bilgiye ulaşabilirlik (Newton) ve Kartezyen düalizm (Descartes) bilimi; her zaman ve her yerde doğru olan, doğanın evrensel yasalarını aramak şeklinde tanımlamaktaydı. 17. ve 18. yüzyılda doğa yasalarını saptamak üzere kurulu bilim anlayışı felsefeyi gittikçe kendinden uzaklaştırmakta ancak felsefe tarafından arananın da dünyevi gerçekler olduğunu kabul etmekteydi. Zamanla felsefe gerçek hakkında deneye tabi tutulmayan önermeler geliştirmekle suçlandı. Bilimin sadece doğa bilimlerini kastetmek üzere içinde ampirik çalışmanın yer almadığı her dalın bilimin dışına itilmesiyle kesin bir

ayırma, bir kutuplaşmaya dönüşmesi gecikmedi. 1789 Fransız Devrimi ile birlikte gündeme gelen kültürel karmaşa; sosyal hareketliliğin, sosyal değişimin örgütlenmesi ve düzenlenmesi gereken bir olgu olduğu kabulünü ve sonradan sosyal bilimlerin adını alacak olan çalışmaların gerçekte toplumsal bir ihtiyaçtan doğduğunu göstermekteydi (Gulbenkian Komisyon Raporu, 2012: 12-17). Ne var ki, kurucusu Comte tarafından “sosyal fizik” olarak adlandırılan, pozitif tarafta yerini almış, toplumsal düzenin aşamalarını saptamak üzere bir organizma olarak sistemin istikrar kaynaklarını bulma ümidiyle genel toplumsal yasalara ulaşma hedefiyle çalışmaktaydı.

Erdoğan’ın (2000:15) da dile getirildiği gibi; “Comte tarafından ortaya atılan pozitif kavramı iki temel anlamda kullanılmıştır. Birincisi, bilmenin bilimsel yolu, kesin bilgiyi anlamadır. İkincisi ise pozitif, negatif olarak kabul edilen Fransız Devrimi’nin yıkıcılığının, eleştiriciliğinin karşıtıdır.” Ana hatlarını Comte’un çizdiği 19. yüzyılın son dönemlerinde geniş bir kesim tarafından izlenen pozitif bilim anlayışı, kültür antropologları, folklorcular ve her türlü karşılaştırmalı araştırmacılarca ailenin, evliliğin, hukukun, dinin, sanatın, büyüün, müziğin, iş bölümünün, mülkiyetin, devletin, şiirin, ahlakın, bilimin, teknolojinin ve bizatihi toplumun kökeni ve gelişmesinin adımlarını ortaya çıkarma işine girişmişlerdi (Bock,1997:81).

İdeolojik çeşitliliği ve inanç farklılıklarını ortadan kaldıracakı düşünülen pozitivizme göre; sistemde kurallarda ve değerlerde iyilik yatmaktaydı. Toplumsal birlik ve bağlılık kavramlarına sıkı şekilde bağlı olan Comtecu pozitivizm, Brown, Shils, Parsons ve Merton gibi işlevselci düşünürlere kaynaklık ederek günümüzün sosyal bilimlerdeki ana akım yaklaşımlarının temelini oluşturacaktı (Erdoğan, 2000: 15). Sosyal bilimlerde Comte, Spencer, Tönnies ve Durheim’in başını çektiği pozitivist paradigma, zamanı ve toplumları geleneksel ve modern toplumlar (cemaat-cemiyet, organik-mekanik) olarak merhalelere ayırmakta, evrimci ve ilerlemeci bir bakışla normatif reçeteler sunmaktadır. Toplumsal ilerlemenin ve düzenin devamı için kontrol temel düstur olarak kabul edilmekte, modernleşme aşamasına

ulaşamamış topluluklara modernliği yaymak adına yapılanlar lütuf gibi gösterilmektedir. Böylece sanayi ve teknoloji alanında gelişim hızı, iktidar ve güce kaynak gösterilerek diğer alanlarda da hâkimiyet sağlanmaktadır.

1800'lü yılların başlarında öncelikle İngiltere'de ortaya çıktığı kabul edilen endüstri devrimi ile birlikte sanayileşme yolunda kat edilen yol, üretim ve tüketim ilişkilerini yeniden yapılandırırken işçi, işveren, sermaye, kar, emek gibi olgularla kapitalist sistemi temellendirmektedir. Toplumsal ilişkiler ağına aile ve yakın çevreden sonra iş ilişkilerinin de dahil olduğu, kentleşmenin başladığı, ulaşım olanaklarının arttığı bu dönemde bir diğer yenilik ise ticaretin ileri gelenlerinin bir üçüncü iktidar ortağı olmak üzere asker ve din adamlarının oluşturduğu güç sınıfına dahil olmaya çalışması olmuştur (Tokgöz, 2015:39-41).

Aydınlanma çağı, Fransız ihtilali, endüstri devrimi, liberalizm ve kapitalist üretim sisteminin topyekûn etkisiyle ortaya çıkan “engelsiz evrensel alan” düşüncesi ile kendi birliklerini öncelikle dilde teklik ilkesiyle oluşturmaya çalışan Avrupa ülkeleri izleyen dönemlerde telgraf birliği, ortak metrik sistemler, uluslararası saat uygulaması, hükümetler arası işbirliği anlaşmaları, uluslararası demiryolları, denizaltı kabloları ve radyo iletişimi ile malların ve hizmetlerin yanı sıra bilginin de aralıksız akışını örgütleme ve denetleme imkânı yakalamışlardır (Mattelart, 2016:9-23). Böylelikle dünyayı düzenleme fırsatına sahip olanlar bir yandan sanayi devrimi ile kentlerde oluşmaya başlayan kalabalıkları kontrol altında tutmanın yollarını ararken (Le Bon, Tarde) öte yandan kamu ve kamuoyu kavramlarıyla meşruiyet kaynağı yaratmaya başladılar.

20. yüzyılın başlarına kadar olan dönemde özellikle İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşını kazanarak siyasi bütünlüğünü sağlamaya çalışan Amerika'da siyasal partilerin propaganda ve ikna çalışmaları, haber bültenleri, broşürler, basın toplantıları ve benzeri faaliyetler ile kamusal alanda, işçi hareketlerinin artması, olumsuz çalışma şartlarının ve tekellerin gazeteciler tarafından ortaya çıkartılması ile

huzursuz havanın dağıtılması amacıyla başlatılan şirketlerin halkın yararına çalıştığı düşüncesini yaymak üzere geliştirilen çeşitli uygulamalarla özel sektörde halkla ilişkiler mesleğinin uygun zemini yakalayarak başladığını söylemek mümkündür.

Halkla ilişkiler mesleğinin kurucularından biri olarak kabul edilen eski bir gazeteci olan Ivy Ledbetter Lee, 1914 yılından itibaren Rockefeller şirketinin danışmanlığını yürütmüş, dönemin ünlü düşünürleri LeBon ve Tarde'ın düşüncelerini temel alarak şirketin ve şirket sahiplerinin yerleşik olumsuz imajını dönüştürmek için bir dizi faaliyet düzenleyerek, halkla ilişkilerin bilgilendirme işlevinin gelişmesine katkı sağlamıştır (Ewen, 1996:74-81). Rockefeller isminin halkla ilişkilere dolaylı katkısı bu yöndeyken, iletişim alanına doğrudan yaptıkları yatırımlardan da bahsetmek elzemdir. Şirket tarafından kurulan vakıf Chicago Üniversitesine sağladığı fonlarla Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal bilimlerin özellikle de iletişim çalışmalarının başlayıp gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Tokgöz, 2015:70). Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümünden George Herbert Mead, John Dewey, Chales Horton Cooley ve Robert Ezra Park gibi isimler sosyal psikolojiye alanından temellenen kişilerarası iletişim, ırk ilişkileri ve iletişim konularında önemli katkılar sağlamışlardır. İlerleyen yıllarda iletişim alanının önemli isimleri bu fon aracılığıyla desteklenen iletişim, etki ve kitle iletişimi konularında çalışmalar yürütmüşlerdir.

Birinci Dünya Savaşı yılları hem iletişim hem halkla ilişkiler alanı için önemli gelişmeler barındırmaktadır. Bu dönemde kullanılan radyo, gazete ve diğer basılı materyaller ile sürdürülen propaganda çalışmaları, iletişim araştırmacıları için yeni bir konu oluştururken halkla ilişkiler açısından da propaganda döneminin başlamasına işaret ediyordu. Klasik tarih anlatısında çoğu kez sadece Amerika Birleşik Devletleri'nde kurulan Kamu Enformasyon Komitesi'nden (Public Information Comitee) bahsedilmekteyken, savaşa katılan ülkelerin (İngiltere-War Propaganda Bureau, Rusya, Almanya) çeşitli oluşumlar ve beyannameler ile propaganda çalışmaları yürüttükleri bilinmektedir. Ancak Amerika Birleşik Devletlerinde kurulan yöneticiliği gazeteci Geoge Creel tarafından yürütülen (bu

nedenle Creel Komitesi olarak da anılan) ve bir başka gazeteci Walter Lippmann'ın fikirleriyle geliştirilen uygulamaların savaş sonrasında iletişim ve halkla ilişkiler alanında yürütülen araştırmalara zemin oluşturduğu görülmektedir.

Creel Komitesi tarafından hazırlatılan kitapçıklar, posterler, haber bültenleri, propaganda filmleri ve “4 dakikalık konuşmalar (four minutes man)” ile savaşın başladığı ilk yıllarda Başkan Wilson'ın halkı savaştan koruduğuna duyulan inanç, 1917 yılında ABD savaşa girmeye karar verdiğinde Alman nefretine dönüşmüş, savaşa giriş kararı işçiler, bürokratlar, akademisyenler de dâhil olmak üzere neredeyse halkın tümü tarafından desteklenmiştir. Yaşanan bu dönüşüm, kamuoyunun şekillendirilebildiği sonucunu gösterirken özellikle halkla ilişkiler çalışmaları açısından kamuoyunu etkileyen ve yönlendiren sembollerin gücünün farkına varılmasını sağlamıştır (Ewen, 1996:102-127). Birinci Dünya Savaşı dramatik sonuçlarıyla birlikte halkla ilişkilerin algı konusundaki çalışmalarını derinleştirmesinin ve medyanın gücünü anlamasının yolunu açmıştır demek yanlış olmayacaktır.

Savaş sonunda yenen devletlerin de yenilen devletlerin de kabul ettiği tek bir şey vardır; propagandanın gücü. Bu dönemde sosyal bilimler alanında yürütülen çalışmalar, kitle psikolojisinin önemini gözler önüne sermekte, özellikle Amerika gibi geniş ölçekli toplumlarda kamuoyunu analiz edecek ve yönetecek uzmanlara duyulan ihtiyaç ile halkın tutum ve düşünceleri üzerinde etkili olacak iletişim tekniklerini saptayacak Lasswell'in deyişiyle “gizli mühendislere” (Ewen, 1996:146) olan gereksinimin arttığı düşüncesini beraberinde getirmekteydi.

Döneme yön veren isimler arasında yer alan Lasswell, “Dünya Savaşı'nda Propaganda Teknikleri” (1927) adındaki doktora tezi ile başlayan çalışmalarını, psikoloji, iletişim ve siyaset bilimi ekseninde yürütmüş, bu minvalde çokça eser kaleme almıştır. Özellikle 1936 yılında “Politika: Kim, Ne Zaman, Nasıl, Neyi Elde Eder?” adını taşıyan çalışmasının İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirdiği iletişim

akış modeli için zemin oluşturduğu görülmektedir. İletişim bilimi ve halkla ilişkiler açısından ilk modellerden olan bu şematik yaklaşım, içinde Neden? ve Niçin? sorularını barındırmaması bakımından eleştirilmiştir (Tokgöz, 2015: 107-116). Bu açıdan bakıldığında sunulan modelin, kitle iletişim araçlarının ideolojik kullanımı ve gizil amaçlar konusundaki yanlı tavrı da ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Yine aynı dönemin bir başka yön veren ismi Lippmann'dır. Lippmann'ın temelini Le Bon'dan alan düşünceleri kitlelerin yönetimi üzerinedir. 1922 yılından yayınlanan "Public Opinion (Kamuoyu)" kitabında sistematik bir yaklaşımla medyanın çözümlenmesi ve çıkar amaçlı kullanımı üzerinde durmuş, kitle iletişim araçlarıyla kamuoyunu şekillendirmek yerine, kamuoyunu kitle iletişim araçlarına göre şekillendirmeyi savunmuştur. Demokrasinin algı yönetimi ve rıza imalatı ile mümkün olacağını belirten Lippmann'ın, 20. Yüzyılın ilk yıllarından başlayarak halkla ilişkilerin temel öğretileri konusunda belirleyici olduğu görülmektedir (Ewen, 1996: 146-157). Kamuoyunun yönetimi konusunda uzmanlaşmış bir sınıfı işaret eden Lippmann, bunun için basın ve tanıtım ajanslarını önermiştir (McNair, 2002:81).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında dâhil olduğu Kamu Enformasyon Komitesi'ndeki çalışmalarından başlayarak neredeyse bir asır adından söz ettirecek olan halkla ilişkiler alanında etkin ve yerleşik fikirlerin sahibi Edward Bernays, bu alanda varlık gösteren, tarım eğitimi almış, dergi yazarlığı yapan bir diğer gazetecidir. Yaygın halkla ilişkiler kitaplarının neredeyse tümünde ismi, halkla ilişkilerin kurucuları arasında anılan Bernays'ın çalışmaları esasen halkla ilişkilerin tarih çizgisindeki mesleki ve akademik kaderinin belirleyicilerinden olmuştur. 1923 yılında daha fazla kişinin ilgisi çekebilmek için halkla ilişkiler yerine dönemin popüler kavramı kamuoyunu kullandığı kitabı "Crystallizing Public Opinion" (Kamuyounun Berraklaşması)'nda mesleği "halkla ilişkiler danışmanlığı" olarak adlandıran ilk kişi olmuştur. Bir danışmanlık uğraşı olarak halkla ilişkiler; öncelikle medya çalışanları sonra halk için karmaşık dünyayı anlamlandırmak ve anlatmak gibi bir görev ile nitelendirilmişti. McNair tarafından aktarıldığı üzere Bernays kitabında

mesleği şöyle tanımlıyordu: fikirleri ayrıştırmak, onları daha kolay anlaşılın ve haber olarak dikkat çeksınler diye olayların içinde geliştirmek (2002:81).

Ekonomi bağlamında Adam Smith'in modern teorilerinden başlayarak, Taylorizm, Fordizm gibi akımlardan etkilenen, sosyoloji alanında ise kamu, kamuoyu, propaganda, rıza üretimi kavramlarıyla beslenen, egemen pozitivist yaklaşımın işlevselciliğine dayanan halkla ilişkiler çalışmaları, Bernays'la birlikte psikoloji alanından Freud'un psikanalitik yaklaşımdan da etkilenmeye başlamıştır. Tıpkı Taylor'ın Bilimsel Yönetimin İlkeleri adlı çalışmasında olduğu gibi Kamuoyunun Kristalleşmesi kitabında halkla ilişkilerin ilkelerini sıralayan Bernays, Freud'un etkisiyle bireylerin, kitle psikolojisi bilgileri aracılığıyla yönlendirilebileceğini ifade etmiş, uygun halkla ilişkiler kampanyaları aracılığıyla kamuoyunun doğru yöne doğru sürüklenebileceğini iddia etmiştir (Tellan, 2011:50).

1940'lı yıllara gelindiğinde özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası soğuk savaş döneminde Lazarsfeld, Hovland ve Lewin tarafından yürütölen çalışmaları, sosyal bilimler açısından araştırma ve istatistiğı egemen hale getirdiğı, sonuçları açısından ise; iletişim, medya, siyaset ve pazarlama alanlarına yön verdiğini söylemek mümkündür. 1940 ve 1948 yıllarında Lazarsfeld ve ekibi tarafından yürütölen ABD başkanlık seçimleri araştırmasının sonuçları kitle iletişim araçlarının kullanımı açısından bir dönüm noktasına işaret ediyordu. Çalışmanın yürütücülerini de şaşırtan sonuçlarına göre kitle iletişimde güçlü etkiler döneminden sınırlı etkiler dönemine geçilmişti. İlk kez halkla ilişkiler alanında Edward Bernays tarafından kullanılan "kanaat önderleri" kavramının önemi Lazarsfeld'in yayınladığı sonuç raporunda yer almıştır. Kurşun Kuramı, Sihirli Mermi Kuramı, Hipodermik Şırınga gibi isimlerle anılan medyanın keskin gücünün, kanaat önderleri yoluyla sınırlandırıldığı iki aşamalı akış modelinin kitle iletişim araçlarının etkisini anlamak açısından daha uygun olduğu düşünölmeye başlanmıştır. Benzer şekilde Hovland ve Lewin tarafından yapılan çalışmaları da psikoloji ve sosyal psikoloji alanında davranışçılık temeline dayanan etki-tepki modellerinin de grup üyeliğı ve grup ilişkileri ile birlikte değerlendirilmesine yol açmış bu yolla sınırlı etkiler görüşünün hem desteklenmesini

hem sürdürülmesini sağlamıştır (Tokgöz, 2015:125-185). Yürütülen alan araştırmalarının sonuçlarının kitlenin yönlendirilmesine ve yönetilmesine ilişkin yeni bir yol ya da yeni bir araç sunmaktan öte başka bir şey söylemediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu yıllarda geliştirilen temel iletişim modelleri de (Matematiksel İletişim Modeli –Shannon ve Weaver, Laswell’in İletişim Formülü, İki Aşamalı Akış Modeli) benzer açıklamalar içermektedir. Sosyal, siyasal, kültürel ya da ekonomik bağlamsallıktan yoksun bu modeller, bireyi ya da toplumu anlamayı değil düzen ve dengenin devamı sağlamayı amaç edinmişlerdir.

Öte yandan İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası’nın baskıcı rejimi dolayısıyla Avrupa’dan kaçmak zorunda kalan akademisyenlerin katılımıyla adından söz ettiren eleştirel ekol, Horkheimer, Adorno, Marcuse, Fromm gibi düşünürler temelini Marks’tan alan fikirleri ile pozitivist-deneyci ekole savaş açmış, onu kültürel ve tarihi içeriği yok etmekle, iletişime gereğinden fazla önem vermekle suçlamışlardır (Lazar, 2009: 22).

1950’li ve 60’lı yıllardan hem sosyoloji ve sosyal psikoloji alanlarında hem de iletişim alanında alan ve laboratuvar çalışmalarının hâkim olduğu, kuramsal açıdan pozitivist- deneysel paradigmadan temellenen sistem yaklaşımı ve işlevselci bakışın egemen kılındığı yıllar olarak bahsetmek mümkündür. Sistem yaklaşımına dayanan işlevselci ya da yapısal-işlevselci kuramlar ve denge teorilerinin dayandığı temel görüş; toplumun belirli görevleri olan parçalardan meydana geldiği, bu parçaların karşılıklı dayanışma ve işbirliği ile bütünün sürekliliği için düzenli bir işleyiş içinde olduğudur. Sosyolojinin kurucuları olarak anılan Comte, Spencer, Tönnies ve Durkheim’dan başlayan toplumu bir organizma olarak tanımlama fikri Radcliff-Brown, Malinovski, Merton, Parsons, gibi sosyologlar tarafından ele alınmış, kapitalist üretim biçimi ile gösterdiği eşsiz uyum nedeniyle varlığını ve geçerliliğini günümüze kadar korumuştur.

Dönemin hâkim anlayışı işlevselciliğin dayanak ve çıkış noktasını teşkil eden sistem-organizma anlayışı sosyoloji bilimin kurucularının temel edindiği iki kabule dayanmaktadır. Bunlardan ilki; toplumsal gelişimin merhalelerden oluştuğu, ikincisi ise; toplumu oluşturan parçaların; gelişim, süreklilik, denge ve uyum içinde birbirine bağlı hareket ettikleri bu nedenle her birinin bir işlevi olduğu fikridir. Bu noktada döneme hakim olan araştırma çalışmalarının ve istatistiki çözümlemelerin temelinde de sistem anlayışının izlerini bulmak mümkündür çünkü, kullanılan analiz tekniklerinin bir korelasyon/ilişkilendirme çabası içinde neden-sonuç bağı kurarak sistem-parça varsayımını doğrulama denemeleri olduğunu söylemek mümkündür (Moore, 1997: 327-329). Bu noktada işlevselci yaklaşımın sorunlu tarafı toplumu ve onun bileşenlerini işlevleri esasına dayanarak incelemesi değildir, bunu sistem kuramına dayanarak yapması dolayısıyla da sonuçların sistemin devamlılığına ve dengesine hizmet etmesidir. Öte taraftan araştırma çalışmalarında tanımlanan bağımlı ve bağımsız değişkenler, yine sistem yaklaşımının bakış açısıyla istikrarı sağlayan temel unsurlar olarak bağımsız, sabit, yerleşik yapıları temele yerleştirmektedir. Bu noktada değişim, dönüşüm ya da çatışma göz ardı edilmekte, sistem içindeki aksaklıklar dahi sistemin devamını sağlayan unsurlar olarak görülmektedir. Örneğin; eşit olmayan ekonomik güç, sistemin denge unsuru olarak kabul edilmekte, işlevinin bu olduğu düşünülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde “kültür” ve “uygarlık” düzeyini niteleyen “gelişme” kavramı, savaş sonrasında “kalkınma” ile birleşerek ekonomik bir boyut kazanmıştır. Gelişme ve kalkınma kavramları doğudan gelen komünizm tehdidine karşı toplumu harekete geçirmenin, kamuoyu oluşturma ve yönlendiricisi olarak kullanılmıştır (Mattelart, 2016:74). Genel olarak modernleşme başlığı altında topyekûn bir ilerleme hareketini işaret eden dönemde dünya üzerindeki tüm toplumsal unsurlar geleneksel ve modern olarak kategorilenmiş, nihai hedefin modern olana ulaşmak olduğu bir dünya özlemi yaratılmıştır.

Modernleşme, kalkınma, yeniliklerin yayılımı ve teknolojik belirlenimcilik gibi yaklaşımlarla ekonomi, sosyoloji gibi alanlarda varlığını hissettiren modernleşme

kuramları, kitle iletişimde yeniden güçlü etkiler dönemine geçilmesi sonucunu doğurmuştur. Erdoğan bu yeni dönemi şu şekilde ifade eder;

“Bu yaklaşımlar, genel toplumsal gelişmede modernleşme fikrini öne atar ve modernleşmede gerginlik/gerilim, yitiklik (anomi) ve çözülme/dağılma üzerinde durur. Bu yaklaşımlar Rostow ile ekonomik, Parsons ile sosyolojik, Huntington ve diğerleri ile siyasal, Lerner ve diğerleri ile psikolojik, Ogburn ile kültürel biçimler aldı (2000:64).”

Bu dönemde iletişim alanında dönemin modernleşme ve yeniliklerin yayılımı anlayışına paralel olarak Mc Luhan tarafından geliştirilen teknolojik belirlenimcilik, Rogers’ın yeniliklerin yayılımı, Quebral’ın gelişme iletişimi çalışmaları örnek gösterilebilir.

Birinci Dünya Savaşı’nda etkin bir biçimde görev üstlenenler ağırlıklı gazeteci ve yazarlar iken, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında özellikle radyo tabanlı propaganda örgütlerinde reklam ve halkla ilişkiler alanında çalışanlar ile sosyoloji, antropoloji ve psikoloji alanında çalışmalar yürüten akademisyenler olmuştur. İşlevsel medya sosyolojisi alanında yürütülen çalışmalar savaş dönemlerinden ve bu dönemlerde kurulan kurumlardan yoğun biçimde beslenmişlerdir (Mattelart, 2006:65).

Savaş sonrası Amerika Birleşik Devletleri’nde görülen ekonomik iyileşme ve teknolojik gelişmeler halkla ilişkileri sadece özel şirketlerin kullanımından ve devletin propaganda aygıtlığından çıkartmış, sağlık ve eğitim gibi alanlarda da kullanımına zemin hazırlamıştır. Birleşik Devletler’de yavaş yavaş artan toplumsal bilinç, baskı gruplarının çalışma koşulları, sivil haklar ve çevre konularına yöneldiğini göstermektedir. Bu durum şirketlerin kamularını daha iyi tanıması gerekliliğini doğurmuş, halkla ilişkiler çalışanlarından beklentiler analiz, planlama, gündem yönetimi yönünde şekillenmiştir (Wilcox, Cameron ve Reber: 2015: 82).

İzleyen dönemlerde modernleşmenin ölçütü olarak belirlenen okuma-yazma oranları, endüstrileşme ve kentleşme oranları, medya kullanım oranları gibi kriterler ile kişi başına düşen milli gelir de bunlara eklenerek üçüncü dünya ülkelerinin çağdaşlaşma tipolojisi belirlenmeye çalışılmış, böylelikle “gelişme amaçlı yardım” politikaları bilimsel bir dayanak elde etmiştir (Mattelart, 2016:75). Medya gelişmiş toplumların standartları konusunda diğerlerine hem bilgi veren hem de okuma-yazma, doğum kontrolü, yeni teknik gelişmeler gibi mevzularda öğretmenlik görevini üstlenen konuma getirilmiş, bu yolla modern davranışın aktarıcısı, toplumsal gelişimin hızlandırıcısı olarak görülmüştür.

“Amerikan üniversitelerinden sosyologlar, savaş döneminde denizaşırı psikoloji çalışmalarında aldıkları görevlerin ve endüstriyel pazarlamada aldıkları derslerin doğrultusunda önermeleri genelleştirdiler. Gelişme sorunu, “yeniliğin” yayılma süreci olarak tanımlandı. İkna stratejilerinin amacı, “az gelişmiş” toplumların tutumlarını “geliştirmek”, dolayısıyla onların geleneksel olarak tanımlanan bir kültür ve toplumdan, çağdaş olarak tanımlanan bir kültür ve topluma geçmesini sağlamaktı (Mattelart, 2016:74).”

Dönem halkla ilişkiler açısından da ikna stratejilerinin revaçta olduğu, sonraki yıllarda Grunig tarafından “diyalog” olarak adlandırılan yıllara denk gelmektedir (Wilcox, Cameron ve Reber: 2015: 83). Endüstri karşıtlığının giderek yayılmakta olduğu bu zaman diliminde kurum kararları halkın sempatisini ve anlayışını kazanacak şekilde alınmaya başlanmış, dengenin sağlanması ve korunması yönünde atılan adımlarla “etkileşim” kavramı halkla ilişkilerin gündemine oturmuştur.

1960’lı yılların başlarında, Kurt Lewin’in ölümü, Lazarsfeld ve Lasswell’in alandan ayrılışı, Hovland ve arkadaşlarının kişilerarası iletişime yönelişi ve iletişim araştırmalarına ayrılan fonların başka alanlara kaydırılması bir kırılmaya sebep oldu. Yaşanan kırılma sınırlı etkiler modeli ile ortaya konan kitle iletişim araçlarının eski gücünü yitirdiği konusundaki tartışmaya dayanmakla birlikte, Berelson tarafından

dile getirilen “iletişim alanının daha fazla genişlemeyeceği” iddiası ile pekişmiştir. Bu dönüm noktası ile birlikte, 1970’li yıllarda alanda sosyolojiden daha fazla yararlanmanın gerekliliği kabul edilmiş, pasif izleyiciden aktif izleyici anlayışına geçilmiş, Kullanımlar ve Doyumlar, Gündem Koyma, Medya Sistemleri Bağımlılığı, Bilgi Gediği gibi medyanın güçlü etkilerine yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilmiştir (Tokgöz, 2015:269-283).

1960’ların ortalarına kadar gücünü koruyan modernleşme teorilerinin 70’lerin ortalarında işlerliğini yitirmeye başladığı konusunda fikir birliğine varılmıştır (Erdoğan, 2000:167). Merkezle evre arasındaki alış-verişin eēitsizlięinin kaynağında egemen glerin baskısı olduğu, tek yönlü iletişim akışının sorunlu doğası, basın ajanslarının tekelleşmesi, ABD’nin değiştirilmesine izin vermediği “Serbest Bilgi Akışı” ğretisi konularında özellikle 3. Dünya lkeleri’nin ve onları destekleyen Avrupalı aydınların karşı ıkışları iletişim alanında ilk uluslararası tartışmalarla birlikte iletişim ve kültürel ürünlerin dağıtımı ve dolaşımındaki dengesizliği kağıda döken ilk rapor olan MacBride Raporu’nun yazılmasını sağlamıştır (Mattelart, 2016:87-89).

1970’lerle birlikte sistem ve denge teorilerini merkeze alarak modernleşme, gelişme ve kalkınma kavramlarının rasyonalizasyonu ile geliştirilen yeniliklerin yayılması politikalarının getirdiği dikey iletişim şemaları, sözde demokrasi ve bireysel gelişimin uğradığı sekte gün yüzüne ıkmiş, tartışılmaya ve eleştirilme başlanmıştır. Yeni Düzen tartışmaları, aşırı uluslararasılığı üstesinden gelinmesi gereken, ulusal bağımsızlık politikalarını zedelediği dşnlen bir konuma yerleştirmiş, teknoloji ve bilgisayar alanındaki gelişmeler ülkelerin kendi iletişim ağlarına sahip olması gerekliliği fikrini yeşertmiştir. Zira Amerika Birleşik Devletleri dünya genelinde sahip olduğu iletişim ağlarının miktarı ile evrensel kültürün üreticisi konumuna gelmiştir.

70'ler bu gelişmelerle kapanırken, 80'ler ulus-devlet karşısında yükselen “küreselleşme” kavramıyla açılmaktaydı. İlk olarak finans alanında aşılın ulusal sistemin sınırları, bütüncül politikalarla sistem anlayışının evrenselleşmesi anlamını taşıyordu. Bu nedenle iletişim sistemlerinin de entegrasyon içinde olması elzemdi. Küreselleşen şirketler, kültürel iletişim alanında uzmanlar talep eder olmuştı.

Küreselleşme ve bunun getirdiği riskler “iletişimi”, şirketler içinde “stratejik” bir konuma yerleştirdi. Küresel sistemin bir parçası olarak işletmeler küresel riskler karşısında tehdit altındaydı bu nedenle sadece kriz zamanlarında değil her vakit bir “kriz yönetimi” idi. Küresel dünyada şirketlerin elde ettiği bu merkezi konumun korunması ve sürdürülmesi “kurumsal imaja” dolayısıyla bunu yaratacak iletişim uzmanlarına ihtiyaç vardı (Mattelart, 2016:97-115).

1970 ve 1980'ler halkla ilişkiler açısından yatırımcı ilişkilerinin ön plana çıktığı senelerdir. Küreselleşme yolundaki şirketler için halkla ilişkiler artık bir yönetim fonksiyonu idi, strateji anahtar sözcük, amaca yönelik iletişim ise düstur edinildi (Wilcox, Cameron ve Reber: 2015: 84).

16. yüzyıldan beri Kuzeybatı Avrupa'da başlayan ve giderek dünyanın her yerini ve her alanı etkileyen ve dönüşümün yönünü belirleyen kapitalizm, Rönesans, Reform, Aydınlanma Çağı ve 19. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin de rüzgarını ardına alarak merkez ülkeler olarak konumlandırılan Kuzey Amerika ve Batı Avrupa için sanayileşme ve kentleşme anlamını taşımaktaydı. Merkez ülkelerde başlayan ve etkileri dünyanın geri kalanına hızla yayılan bu dönüşüm, düşün yapısının da görülen köklü ve kapsamlı değişimin temelini oluşturmaktaydı (Şaylan, 2002: 17-27).

Kapitalist dönüşümün sıklıkla ekonomik boyutu vurgulanmakla birlikte esasen bütünsel bir yaşam biçimi değişimini içerdiğini dile getirmek gerekir. Modernite olarak adlandırılan dönem, kapitalist yaşam biçimini ve Aydınlanma düşüncesi ile

gelişen doğaya karşı insan aklını ve üstün bilgi gücünü ifade etmektedir. 16.yüzyıldan 20.yüzyılın son çeyreğine kadar olan dönem, egemenliğin doğadan insana geçtiği, insanın akıl ve bilim ile sadece doğayı değil, insanı da yönetebileceği ve yönlendirebileceği düşüncesinin hakim olduğu dönemdir. Modernizmin temel savı; kesintisiz ve lineer bir ilerleme düşüncesi ile ideal toplum düzenine ulaşma amacına dayanmaktaydı. Geleneksel düzen ile karşıtlık ilişkisi içinde konumlandırılan ve tüm toplumsal alanlarda rasyonelleşmeye işaret eden modernleşme döneminin, 1970’li yıllarda yaşanan krizler, bilişim ve iletişim alanındaki gelişmeler, 1990’lı yıllarda Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla kapitalizme alternatif sosyo-ekonomik ve politik bir düzenin varlığının sona ermesi ve küreselleşme düşüncesi gibi gelişmelerle sona erdiği, “Enformasyon Çağı”, “Bilgi Çağı”, “Postmodernite” gibi adlarla anılan yeni bir dönemin başladığı kabul edilmektedir.

1990’lı yıllara kadar egemenliğini sürdüren modernleşme ve kalkınma tezleri, sosyal bilimlerin ayrışmaya başladığı ilk yıllardan bu yana Comte, Spencer, Tönnies ve Durkheim ile başlayan ve neredeyse bir asır ağırlığını hissettiren organizmacı-ilerlemeci sistem anlayışı zaman zaman değişik biçimler olarak varlığını sürdürmüştür. Toplumsal yaşamın neredeyse her alanında hâkim olan işlevselci sistem anlayışı, halkla ilişkiler disiplini açısından da önem arz etmektedir.

1984 yılında Grunig ve Hunt tarafından kaleme alınan “Halkla İlişkiler Yönetimi” isimli çalışmanın ardından 1985 yılında Uluslararası İş İletişimcileri Birliği (IABC) Araştırma Vakfı tarafından sağlanan fon ile Grunig ve arkadaşları tarafından yürütülen çalışma, disipline ilişkin ilk kapsamlı modelleme çalışmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri, Bileşik Krallık ve Kanada’da çok sayıda halkla ilişkiler uygulamasını tahlilinden oluşan çalışma yedi senelik araştırma ve raporlama süreci sonunda 1992 yılında “Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik” ismiyle yayınlanmıştır. Bu noktada araştırmacılar tarafından yürütülen çalışmalara değinmek ve sistem yaklaşımını temel alan modellerini irdelemek; tarihsel olarak halkla ilişkilerin normatif bir bakışla şekillenışı konusunda aydınlatıcı olacaktır.

Grunig ve arkadaşları tarafından yürütülen çalışmanın önsözünde mükemmellik projesinin amacının halkla ilişkilerle ilgili iki temel soruya cevap verebilmekle ilgili olduğu ifade edilmiştir. 1) Mükemmel halkla ilişkiler departmanını diğerlerinden ayıran nedir? 2) Halkla ilişkiler bir örgütün etkinliğine nasıl katkıda bulunur ve bunun ekonomik değeri nedir? Görüldüğü gibi işlevselci-sistem anlayışının ideal dünya düzenine ulaşma amacıyla örtüşen mükemmellik teorisi, halkla ilişkiler uygulamalarına yön verecek normatif bir reçete aramaktadır. Başlangıç noktasından itibaren belirlenen amaçların, kullanılan metodolojinin, seçilen literatürün araştırmanın yönünü belirlediği görülmektedir.

1985 yılından 1992 yılına kadar süren çalışmanın kitaplaştırılan sonuçları tarihsel bir dizge içinde uygulanan halkla ilişkiler çalışmalarını dört döneme ayırmakta her döneme ilişkin egemen halkla ilişkiler uygulamalarının niteliği konusunda bilgi vermektedir. Yazarların basın ajansı ve kamuyu bilgilendirme dönemleri ile çift yönlü asimetrik ve çift yönlü simetrik model arasında kesin bir ayrıma gittikleri, çift yönlü simetrik halkla ilişkiler modelini geliştirerek mükemmel halkla ilişkiler modelini oluşturmak yönünde çabalara imza attıkları görülmektedir.

“Simetrik halkla ilişkilerin bu yeniden kavramlaştırılmış modeli halkla ilişkilerde mükemmelliğin başlıca özelliklerinden biriye, halkla ilişkiler kuramcılarının atacağı bir sonraki adım, halkla ilişkiler uygulamasına yön verecek normatif bir kuram olarak bu modelde yeni gelişmeler yapmak olacaktır (Grunig ve Grunig, 2005: 335)”

Pozitivist ana akım yaklaşımların Tönnies ve Durkheim’den miras aldıkları geleneksel-modern dualiziminin, yansımaları mükemmellik teorisinde de görmek mümkündür. Tanımlanan ilk iki halkla ilişkiler modeli geleneksel olarak nitelendirilmekte ve kapalı sistem yaklaşımı açısından değerlendirilmekteyken, son iki model modern uygulamalar arasında gösterilmekte ve açık sistem görüşüne bağlılıkları övülmektedir.

“Basın ajansı/tanıtım modeli ve kamuoyu modeli kapalı sistem bir yaklaşımı yansıtır. İletişim örgütten dışarıya, geleneksel olarak tanımlanmış kamulara ya da biçimi belirsiz bir “genel kamuya”ya doğru olarak tek yönlüdür. Buna karşılık çift yönlü asimetrik ve çift yönlü simetrik modeller açık sistem bir yaklaşıma dayanır, çünkü uygulayıcılar bilgi yaymakla kalmayıp aynı zamanda bilgi toplarlar. Uygulayıcıların örgüte getirdiği bilgi stratejik ve taktik kararlar almakta kullanılır (Dozier ve Grunig, 2005: 426).”

Mükemmel halkla ilişkiler teorisine ilişkin detayları içeren kitabın birinci bölümünde Grunig, simetrik modele ilişkin şu varsayımları dile getirmiştir. Yazar, simetrik görüşe sahip örgütlerin, iç ve dış kamularla ve diğer örgütlerle temas halinde olduklarını, bilgi alış-verişinin serbest olduğunu (açık sistem), karşılıklı işbirliği ve adaptasyon ile denge durumunun korunduğu, hakkaniyetin esas olduğu, özerkliğin teşvik edildiği, sorumluluğun paylaşıldığı, kolektif yönetim anlayışına sahip, müzakere, iletişim ve uzlaşma temelinde varlığı sürdürdüklerini belirtmektedir.

Pieczka tarafından da dile getirildiği gibi, Grunig ve diğerleri tarafından geliştirilen modelde halkla ilişkiler teknisyeni ile halkla ilişkiler yöneticisi arasında da temel ayrımlar getirilmiştir. Yazarlara göre, halkla ilişkilerin etkili olabilmesi için, uygulamacının stratejik karar alma aşamasına katılımı şarttır. Bir başka deyişle, eğer halkla ilişkiler etkili bir altsistem olarak işleyecekse, sistemin çevreyle olan ilişkisinde karar alma aşamasında en yüksek düzeyde söz hakkına sahip olması gerekir (2002:254).

Grunig ve diğerleri tarafından yapılan bu çalışma, işlevselci-sistem bakış açısından yürütülmüş en geniş kapsamlı çalışmadır. Sonuçların yayınlandığı 1992 yılından bu yana alana yön veren, halkla ilişkiler disiplinine ilişkin hâkim bakış açısını temellendiren, halkla ilişkileri kurumun sürekliliği için bir araç olarak gören perspektifler için dayanak oluşturan bir konuma yerleşmiştir.

Bu alandaki çalışmalar özellikle halkla ilişkiler için bir görev listesi oluşturmak (Dozier ve Broom, 1995; Gregory, 2008), en fazla etkiyi sağlaması için uygulamacıların yapması gerekenler (Grunig ve Repper, 1992; Grunig ve Grunig, 2000), halkla ilişkiler uygulamacıları tarafından yönetilen ilişkilerin doğası (Ledingham, 2006; Ledingham ve Bruing, 1998), krizlerden kaçınmak ve durumları yönetmek için problemleri kitle ile iletişim kurma yolları (Gilpin ve Murphy, 2006; Livesey, 2001) gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Çalışmalar genellikle Grunig tarafından ortaya atılan Mükemmellik modelinin ilkelerini test eden metotları kullanma eğilimi göstermekte ve uygulamadaki yönelimlerin belirlenmesini sağlamaktadır (Edwards ve Hodges, 2011:2).

Temelini işlevsel modellerden alan normatif teoriler, örgütsel perspektiften uygulamacıların rolleri ve halkla ilişkiler pratiğinin daha iyi anlaşılması bakımından önemlidir. Ancak salt örgütsel perspektiften yapılan araştırmalar halkla ilişkileri sadece bir yönetim fonksiyonu olarak konumlandırmaktan öteye taşıyamamaktadır. Bu durum halkla ilişkilerin içinde yer aldığı hem etkilediği hem de etkilendiği sosyal dünyayı dışarıda bırakmakta, uygulamaların merkezinde yer alan ilişkilerin dinamik karakterini yansıtmamakta, örgütsel faydalara ilişkin düşünceleri, değerleri, tutum ve davranışları şekillendirmek üzere geliştirilen söylemleri ve anlam yaratım gücünü göz ardı etmektedir. Oysa halkla ilişkiler başlı başına sosyo-kültürel bir pratiktir.

3.2. Halkla İlişkilere Sosyo-Kültürel Yaklaşım

1990'lı yıllara kadar alandaki hâkimiyetini koruyan işlevselci-sistem yaklaşımından temellenen egemen halkla ilişkiler kuramları, postmodernistler, eleştirel/kültürel kuramcılar ve uluslararası araştırmacılar tarafından eleştirilmeye ve alana disiplinlerarası bir bakış kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu noktada özellikle son yılların hakim halkla ilişkiler kuramı olan mükemmel halkla ilişkiler teorisi ve bu teorinin dayandığı iki-yönlü simetrik iletişim anlayışı eleştirinin odağında yer almaktadır. Çok sayıda akademisyen (Hutton, 1999; L'Etang ve Pieczka, 1996;

Munshi,1998; Holtzhausen,2000; Curtin ve Gaither, 2005; Hodges,2006; Edwards,2006) uzun yıllardır halkla ilişkiler alanına egemen olan anlayışın kurumları merkeze alarak geliştirildiği ve halkla ilişkilerin yönetsel bir fonksiyon olarak konumlandırıldığı konusunda görüş birliği içindedir.

1996 yılında Pieczka, Amerika Birleşik Devletleri menşeli yaklaşımların baskın bir paradigma oluşturduğu yönündeki iddiasını ortaya koyduğu “Paradigmalar, Sistemler Teorisi ve Halkla İlişkiler” çalışmasında ilk kez işlevselci yaklaşımı “baskın paradigma” olarak tanımlamış, “iki yönlü simetrik iletişim” adı altında halkla ilişkilerin kurumsal ve toplumsal ihtiyaçlar arasında bir denge unsuru olarak tanımlanmasının iktidarın rolünün göz ardı edilmesine neden olduğunu iddia etmiştir. Bu çalışmanın da içinde yer aldığı L’Etang ve Pieczka tarafından hazırlanan “Halkla İlişkilere Eleştirel Yaklaşımlar” kitabı, aynı yıl Motion ve Leitch’in “Yeni Zelanda’da Söylemsel Perspektif: Başka Bir Dünya Görüşü” isimli çalışması, 1997 yılında Leitch ve Walker tarafından kaleme alınan “Eşikteki Halkla İlişkiler”, 1998 yılında Munshi’nin “Medya, Siyaset ve Yeni Zelanda’da Kutuplaşan Göçmenlerin Asyalaştırılması Tartışmaları” çalışması, 2000 yılında Holtzhausen’nin “Halkla İlişkilerde Postmodern Değerler” başlıklı araştırması, 2001 yılında Heath tarafından derlenen “Halkla İlişkiler El Kitabı”, 2005 yılında Dutta-Bergman’ın yazdığı “Sivil Toplum ve Halkla İlişkiler”, 2006 yılında Hodges’un halkla ilişkiler ve tanıtım kültürünü ele aldığı “Kültür Aracıları Olarak Halkla İlişkiler Uzmanlarını Açıklama Taslağı” yine aynı sene Edwards’ın kaleminden çıkan “Halkla İlişkilerde Gücü Tekrar Düşünmek”, 2010 yılında yine Heath tarafından derlenen “Halkla İlişkiler El Kitabı”, halkla ilişkiler alanına egemen modelin eleştirisini getiren ve disipline farklı bakış açıları kazandırarak onu kemikleştirdiği işlevselci-sistem yaklaşımından kurtarmaya çalışan eserlerdir.

Kaleme alınan bu çalışmaların yanı sıra 2008 yılının Temmuz ayında Stirling Medya Araştırmaları Enstitüsü çatısı altında benzer dünya görüşüne sahip disiplinin yönünü değiştirme çabası içinde olan Avusturya, Yeni Zelanda, ABD, Güney Amerika, İskandinavya ve Avrupa üniversitelerinden akademisyenlerin katılımı ile

halkla ilişkilere çok disiplinli ve disiplinlerarası bağlamda yaklaşan, işlevsel tanımın ötesine geçmeye çalışan ve halkla ilişkiler uygulamalarının toplumsal etkileriyle ilgilenen kişilerce oluşturulmuş “Radikal Halkla İlişkiler” adını verdikleri bir platformdan söz etmek mümkündür.

2011 yılına gelindiğinde tüm bu gelişmelerle birlikte postmodern, komüniter, retorik, feminist, kültürel-ekonomik, ve halkla ilişkilere ilişkin diğer modeller ile bu modellerin temelini oluşturan neomarksist, postyapısalcı, kültürel-eleştirel çalışmalar, karmaşıklık teorisi, medya sosyolojisi, antropoloji ve diğer disiplinlerarası etkiler işaret edilerek Edwards ve Hodges tarafından “halkla ilişkilerde sosyo-kültürel viraj” ilan edildi. Yazarlar “Halkla İlişkiler, Toplum ve Kültür” adlı kitaplarının giriş bölümünde, bu virajın nedenlerini halkla ilişkiler akademisyenlerinin son dönemlerde sosyoloji ve kültür kuramlarına odaklanmalarına ve bunun getirdiği ontolojik ve epistemolojik bakış açısı değişimlerine bağlamaktadırlar (2011:3). Simpson (2009:1330) bu virajı, yeni entelektüel kapılar açan, yeni görme biçimlerine davet eden ve ortaya cevaplanacak yeni sorular atan bir düşünce hareketi olarak tanımlamaktadır.

Bu teorik virajda, halkla ilişkiler örgütsel bağlamda işlevsel bir süreç olarak görülmekten, sembolik ve materyal gerçekliği toplum tarafından yapılandırılan iletişimsel sürecin şekillendirilmesinde rol oynayan sosyo-kültürel bir eylem olarak algılanmaya doğru hareket etmektedir (Daymon ve Hodges, 2009’dan aktaran Edwards ve Hodges, 2011:3). Dolayısıyla halkla ilişkiler bu yeni bakış açısıyla; toplum tarafından kurulan toplumsal gerçekliğin, iletişim süreçleri ile biçimlendirildiği kültürel bir etkinlik, yeni toplumsal ve kültürel anlamların üretildiği ve yaratılan bu yeni anlamların zamanla toplumsal dokunun bir parçası haline getirildiği etkileşim alanı olarak görülmektedir demek yanlış olmayacaktır.

Bu noktada hem Weber’i hem de kültür konusunda onun derin izlerini taşıyan kültürel antropolog ve etnograf Clifford Geertz’i izleyerek kültür tanımına değinmek

yerinde olacaktır. Weber'in ünlü deyişi “insan kendisinin ördüğü anlam ağlarına asılı bir hayvandır” sözlerini hareket noktası edinen Geertz (1973:5) “Max Weber’e dayanarak, kişinin kendisinin ördüğü anlam ağlarına bağlı bir varlık olduğuna inanırsak ben kültürü bu ağlar olarak ele almaktayım” sözlerine yer vermekte ve kültürü; insanın oluşturduğu ve sürdürdüğü hayata ilişkin bilgisinin ve davranışlarının semboller vasıtasıyla somutlaşan anlamlarını iletişim yolu ile tarihsel olarak aktarması olarak tanımlamaktadır (1973:89). Halkla ilişkiler mesleği için uzun tartışmalara sebep olan “spindoc – örme uzmanı” metaforunu da anımsatacak şekilde halkla ilişkilerin söylem üretimi ve anlam yaratımı rolünü dolayısıyla kültür ile olan hayati bağına görmek halkla ilişkiler çalışmaları için çok önemlidir.

Halkla ilişkiler, anlamların içinde yaratıldığı toplumsal gerçekliğin her alanına sıkı sıkıya bağlı ekonomik, siyasal, toplumsal ve tarihsel etmenler ile biçimlendirilmiş ve bu etmenlere ilişkin düşünce, inanç, tutum ve davranışları biçimlendiren sosyo-kültürel bir etkinliktir.

Sosyo-kültürel perspektif halkla ilişkileri, toplumun yapısal ve temsili unsurlarının akışkan ve bağımlı eklemi olarak görmekte böylece halkla ilişkilere ilişkin normatif yaklaşımdan radikal bir kopuşu temsil etmektedir (Edwards ve Hodges, 2011:4) . Normatif bakış, halkla ilişkileri bir yönetim işlevi olarak tanımlamakta, aktarımsal ve işlevsel modellere aynı zamanda kurumsal perspektife çıpalamakta ve iktidarın gücünü göz ardı ederek tarafların yani kurumlar ile kamuların yetenek ve kaynak noktasında eşit olduğunu varsaymaktadır. Halkla ilişkiler alanında geliştirilen çok sayıda teori; stratejik planlama ve amaca yönelik yönetim, kamusal segmentasyon, mesleki rollerin tanımı, baskın koalisyonun bir parçası olma gibi kurumsal amaçları gerçekleştirmek üzere halkla ilişkilerin etkisini arttırma niyetiyle geliştirilmiştir (Curtin ve Gaither 2005:92). Böyle bir bakış açısı, mesleği kurumsal bir işlev düzeyine indirgemekte, yönetsel sorunları çözmenin ötesine geçmesine engel teşkil etmektedir.

Sosyo-kültürel perspektif ise; toplumsal failer arasındaki etkileşimi ve toplumsal failerin süreç içinde kazandıkları kimlikleri ve edindikleri anlam oluşumlarını içeren halkla ilişkilerin maddi ve sembolik göstergelerine odaklanan analitik bir yaklaşımdır (Edwards ve Hodges, 2011:4). Toplumun üyelerinin ortak dil ve semboller yoluyla paylaştıkları anlamları ve kimlikleri barındıran kültür, bu ortak alanın yaratımı ve korunumu noktasında zihni ve davranış örüntülerini de (Bourdieu'nun habitus olarak adlandırdığı) inşa eder. Dolayısıyla sosyo-kültürel perspektif halkla ilişkilerin rolünü, ortak anlamların yaratılması ve iletişime dâhil edilmesi noktasında tanımlamakta, halkla ilişkileri sembolik ürün ve hizmetlerin üretim ve yayılımını sağlayarak kamunun ilgisini biçimlendirmek yolu ile toplum üzerinde etki sahibi olmak olarak görmektedir.

Halkla ilişkiler ulusal, uluslararası ve bireysel kültürler dâhilinde sosyal, siyasal, ekonomik, kurumsal ve profesyonel geniş bir yelpazedeki türlü bağlamlarda söylemi dizayn etmekte ve yaymaktadır. Uygulayıcıların kültürel rolü ürün, hizmet, fikir ya da bireylerin “anlamlar” ile ilişkilendirilmesine yardımcı olmaktır (Hodges ve Edwards, 2014:89-90).

Halkla ilişkilere ilişkin sosyo-kültürel perspektifin başlangıç noktası, halkla ilişkilerin toplumsal bağlamdan yalıtılmış özgür ve yansız bir uğraş olmadığına kabul edilmesidir. Aksine halkla ilişkiler, müşteri, seçmen, yurttaş, öğrenci, akademisyen vb. kimlikler konusunda toplumsal dokunun en derinlerinde hissedilen ve inanış, değer ve tavırları yani habitusu belirleyenlerle ilgilidir (Edwards, 2011:61).

Bourdieu'cu eylem anlayışından dile getirirsek, kültürel aracılık mesleklerinden biri olarak halkla ilişkiler; kamunun düşünme, hissetme ve eyleme şeklini belirli bir biçimde düzenlemek üzere yapılandırılmasına yardımcı olacak üretim ve tüketim alanına ilişkin temsiller yaratmaktadır (Curtin ve Gaither, 2005:107).

3.2.1. Kültürel Üretim Alanında Aracılar

Bourdieu'nun çalışmalarında gözler önüne sermeye çalıştığı ve kitabı “Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi”nde netleştirdiği temel iddiası; hayatın neredeyse tüm alanlarında toplumsal eşitsizliklerin üretim ve yeniden üretim yollarının ekonomik olduğu kadar kültürel pratikleri de içerdiği ancak en çok da toplumsal olan her şeye yüklenen sembolik anlamlarda gizli olduğudur.

Sembolik mal ve hizmetlerin üreticisi olarak kültürel aracılar, kültürel ürünlerin üretimi ve tüketicinin beğenisi arasındaki bağdaştırıcı/arabulucu görevini yürütürler. Kültürel olanın üretimi söz konusu olduğunda arz ile talep arasındaki ilişki arzın her zaman sembolik dayatma etkisine sahip olduğu özel bir biçim alır (Bourdieu, 2015a:339). Kültürel aracılar; mal ya da hizmetlerin “değerlerinin” üreticisidirler, kültürel ürünlere değer katarlar. Bu yönleri ile sembolik sermayenin yaratıcısı ve meşrulaştırıcısı konumundadırlar.

Üretimleri otoriteler tarafından onaylanmış, yapıtlarıyla ünlü olan kültürel üreticileri kültürel araçlardan ayıran Bourdieu'ya göre kültürel araçların üretimi; başkalarının yapıtları üzerine söz söylemektir (2015a:471). Müşteri ve basın temsilcisi, halkla ilişkiler uzmanlığı, moda ve dekorasyon uzmanlığı, reklamcılık gibi sembolik mal ve hizmetlerin sunumuna ve satışına dayalı tüm meslekler (Bourdieu, 2015a:516-517) Bourdieu tarafından kültürel aracılık meslekleri olarak tanımlanmaktadır.

Meşru kültür öğelerinin kültürel araçlarının müdahalesine gereksinimleri yoktur, onların değerleri var olan hiyerarşi ve otorite tarafından halihazırda oluşturulmuştur. Kültürel aracılar, meşruluk kazandırılabilir sahada henüz meşruluk kazanmamış olanların kutsanması için çalışırlar. İtibar ve güvenilirliği toplumsal olarak teslim edilmiş semboller ile henüz meşruluğunu kazanmamış onları bir araya getiren kültürel aracılar böylece tercihleri arzu edilen yönde şekillendirmeye çalışırlar (Marguire ve Matthews, 2010: 408). Lüks sitelerdeki konutlar, arabalar,

tatil köyleri, haute couture kıyafetler, tek taş pırlantalar, seçkin sportif faaliyetler, müzikler, davetler, kulüp ya da derneklere üyelikler ile meşru yaşam tarzının oluşturucusu olarak kültürel araçlar; bireyleri diğerlerinden ayrıcalıklı hissettirecek tüketim ve sahiplik yarışına sokmak için çalışırlar. Bourdieu'nun deyişi ile kültür araçları bir “güç aktarım kayışı” (2015a:525) rolünü oynayarak bireylere seçimleri ile elde edecekleri ayrıcalıklı bir konum vaat ederler. Bu, konumların tanıtım ve temsili aynı zamanda bireylerin konumlarının eş deyişle habituslarının da tanımlanması ve dolayısıyla sınıflandırılmasıdır gerçekte.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de dile getirildiği gibi karşıtlıklar, farklılıklar, ayrımlar üzerine örülmüş kültürel alanın iktidar ile olan yakın ilişkisi onun bir sınıflandırma sistemi olarak işlemesine sebep olur. Alanın hâkimleri kültürel olanın sembolik değerini belirlerken, madunlar ise bu değeri tanıyarak pratikler yoluyla hayata geçirirler.

Kültürel ürünler bir dizi sosyo-ekonomik niteliğin temsili olarak ona sahip olanların konumuna, sınıfına, statüsüne ilişkin bilgiyi yansıtır. Gazeteler, siyasi partiler, dernekler yoluyla nesneleşmiş halde var olan kültürel ürünler; bireysel seçimler, tüketimler, üyelikler, satın almalar yoluyla da bedenselleşir. Böylece belli gazetelerin belli okuyucularından, bir siyasi partinin seçmen profilinden, bir programın hedef kitlesinden söz etmek, dahası tüm bunları toplumsal uzamda hiyerarşize etmek ve birbirlerinden farklılaştırmak mümkün hale gelir. Seçimler yoluyla kurulan bu ilişki, toplumsal hiyerarşinin dolayısıyla eşitsizliğin sürekliliğini sağlayan bir çeşit toplumsal yeniden üretim mekanizması olarak çalışır.

Mal ve hizmetlerin “değerlerinin” yaratıcısı olan kültürel araçlar, bireyler ile şeyler arasındaki ilişkinin kurucusu olarak satın almayı, seçmeyi, oy vermeyi, üye olmayı dayatmak yerine bireylerin kendilerini bu yolla ifade edebilecekleri şartları oluştururlar. Bu yolla, aralarında halkla ilişkiler mesleğinin de bulunduğu kültürel araçlar, sembolik olanın yaratıcısı ve meşrulaştırıcısı konumundadırlar.

3.2.2. Bir Kültür Aracısı Olarak Halkla İlişkiler

Normatif perspektiften y r t len çalışmaların halkla ilişkileri sadece bir yönetim fonksiyonu olarak konumlandırığı, halkla ilişkilerin içinde bulunduğu toplumu dolayısıyla kültürü dışarıda bıraktığı çalışmanın daha önceki satırlarında dile getirilmişti. Oysa sosyo-kültürel yaklaşımdan Bourdieu'nun bakış açısıyla yapılacak bir değerlendirme, halkla ilişkiler uygulamalarını kültürel bir bakışla irdeleme raddesinde oldukça açıklayıcıdır. Ihlen (2009:225), halkla ilişkilere ilişkin Bourdieu kavramlarından yola çıkılarak geliştirilecek bir perspektifin çok daha gerçekçi olacağını söyleyerek, uygulamaların toplumsal düzenin işleyişinin bir parçası olarak yaşam tarzlarının tanımlanması ve bi imlendirilmesindeki rolünün anlaşılmasına ışık tutacağını belirtir.

Halkla ilişkileri kültürel bir bakış açısıyla değerlendirebilmek, mesleği bir kültürel aracılık olarak irdeleyebilmek için öncelikle ekonomik ve siyasi söylemlerin kültürel bir boyuta sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Bu kültürel boyut, halkla ilişkilerde belli anlamlar ile artektlerin, tutumların ve davranışların ilişkilendirilmesi noktasında açıkça görülür (Edwards, 2012: 441). Günümüz dünyasında var olabilmenin ve varlığı koruyabilmenin en önemli unsuru haline gelen “kültür” ile mesleğin doğasında bulunan “söylem” halkla ilişkiler uygulamalarının merkezinde yer almaktadır.

Halkla ilişkiler; basın bültenleri, yönetici konuşmaları, kurum içi yayınlar, sosyal sorumluluk kampanyaları, hayırsever yatırımlar, sponsorluk kadar, siyasi iletişim çalışmalarını, sosyal değişim uygulamalarının kabulünü, kamu diplomasisini, devletlerin uluslararası arenadaki planlı iletişim çabalarını da içeren geniş bir uygulama alanında türlü teknikleri, araçları ve eylemleri ile dil ve semboller aracılığıyla siyasi, ticari ya da sivil oluşumların kendilerini konumlandırıdıkları nokta ile kamunun zihninde oluşanın kesişme ekseninde vücut bulmaktadır. Esasen; kurumların varlık gösterebileceği ve bu varlıklarını koruyabilecekleri ortamın söylemler yoluyla yaratılması uğraşıdır halkla ilişkiler.

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda toplumsal alanın sadece ekonomi ile ilişkilendirilemeyeceği ve maddi değerlerle açıklanamayacağı aşîkârdır. Maddi olanın değerinin sembolik olarak belirlendiğı bu noktada, bilgi ve iletişim yapılarının önemi her geçen gün artmakta ve bu yapılar adeta yegâne belirleyici haline dönüşmektedir. Artık bir ürünü, bir kurumu, bir lideri, bir oluşumu tüketicisi ile kurduğu iletişim ve ilişkiden bağımsız düşünebilmek olanaksızlaşmıştır. Bu iletişim yapılarından biri olarak halkla ilişkiler; dilin, sembollerin, kodların işin merkezinde yer aldığı bir uğraştır. Bu bağlamda, halkla ilişkiler; belirli bir faaliyet alanına ilişkin toplumsal ve kültürel kuralları dile dökmek, kimliklere ve eylemlere ilişkin tutum ve değerleri etkilemek ve bu alanı belirleyen üretim ve tüketim pratiklerini düzenlemek üzere tasarlanmış bilginin üretimi ve yayılımı göreviyle bir kültürel aracı olarak hareket eder (Edwards, 2012:440). Halkla ilişkilerin kültürel aracılık mahiyetinin anlaşılabilmesi için bu bağlam elzemdir. Çünkü mesleğin, karşılıklı ilişki içinde olduğu, etkilendiğı ve etkilediğı toplumsal bağlamından koparmadan sosyal ilişkiler bütünü içindeki yeri ve işleyişi ancak bu yolla kavranabilir.

Beğenileri şekillendirmek ve yeni yatkinlıklar oluşturmak (Nixon ve Du Gay, 2002:497) göreviyle donanmış kültürel aracılık meslekleri, topluma toplum tarafından kabul edilebilir habitus¹⁸ türlerini tanıtmakta, mal ya da hizmetlerin

¹⁸ Eylemin biçimlendiricisi olarak habitus halkla ilişkiler mesleğı bağlamında kamuların habitusu ve halkla ilişkiler çalışanlarının habitusu açısından iki noktada önem kazanmaktadır. Bunlardan ilki; habitus ve toplumsal yapılar arasındaki döngüsel nedensellik ilişkisine bağılı olarak; halkla ilişkiler alanının toplumsal yapıları, sosyal hiyerarşiyi ve alan içi iktidarı üretme ve normalleştirilen, olağan kabul edilen toplumsal düzenin habitus dolayımıyla yeniden üretilmesini sağlama rolünde saklıdır. Bir kültürel aracılık mesleğı olarak halkla ilişkileri toplumsal, ekonomik ve siyasal bağlamdan ayrı düşünmek mümkün değildir. Dolayısıyla, toplumsal yapı tarafından etkilenen ve onu etkileyen halkla ilişkiler pratikleri çoğı zaman sosyal dünyaya uyumlu habitusların yaratımı için uğraş verirler. Bu çalışmada halkla ilişkiler uygulamaları bu bağlamda ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Öte yandan halkla ilişkiler çalışanlarının habitusu, bir meslek olarak halkla ilişkiler alanının biçimlendirmesiyle, halkla ilişkilerin rolü konusunda şekillenir ve bu biçim alma çoğı zaman dünyanın hakim gidişatıyla uyumludur. Halkla ilişkiler çalışanlarının habitusu konusunda yürütölmüş iki önemli çalışmadan ilki, Caroline Hodges tarafından 2006’da kaleme alınmış olan “Halkla İlişkiler Uygulayıcılarının Kültürü”

toplumsal uzamdaki konumlarını işaret ederken aynı zamanda bu konumlara ilişkin anlamların yaratımı ile habitusları da sınıflandırmaktadır.

Bireylerin dünya üzerindeki yerlerini belirleyen toplumsal hiyerarşi habitusun temelini oluşturmakta, habitus dünyayı kavrama noktasında toplumsal yapıların normalleştirilmesine ve geçerli kılınmasına hizmet etmektedir. Yaşamın erken dönemlerinde içselleştirilen ve normalleştirilen habitus, bireylerin olağan dünya kavrayışı içinde toplumsal yapıların farkında olmaksızın ölümsüzleşmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla toplumsal dünya ile uyum içinde işleyen habitus, bireyler için uygun olanların çerçevesini belirlemektedir.

Bourdieu'ya göre bireylerin habituslarını yapılandıran ise; gerçekliği yayma yetisine sahip alan hiyerarşisinin en üstünde konum alanlar yani sembolik sermaye sahipleridir. Dahası, sembolik egemenler; kendi çıkarlarını bu gerçekliğin içine gizleyerek alandaki diğerlerinin özellikle hiyerarşik olarak altta kalanların dezavantajına olacak şekilde onu normalleştirir ve basitçe ortak yarar olarak kabul edilmesine uğraşırlar.

dür. Yazar kültürel biçimlendiricilerden biri olarak halkla ilişkilerin analizinde, mesleğin uygulayıcılarının habituslarının da çözümlemeye dahil edilmesi gerektiği fikrini öne sürmüş ve bir model önerisi geliştirmiştir. İkinci çalışma ise; 2008 yılında Lee Edwards tarafından yürütülmüştür. İngiltere'de 178 halkla ilişkiler çalışanı ile yapılan araştırma sonuçları, özellikle devlet ve ticari sektör çalışanlarının seçkin kültürel sermaye ile donanmış oldukları dolayısıyla dünyaya bakış açılarının hizmet verdikleri müşteriler ile uyum gösterdiği, kar amacı gütmeyen kurumlar için çalışanların ise hakim gruplara ve normlara karşı bir duruş sergilediklerini göstermektedir. Dolayısıyla halkla ilişkiler pratikleri hem bunları tasarlayanların habitusları hem de üretimlerinin kurumsal bağı nedeniyle oluşturmaya çalıştıkları habituslar toplumsal düzenle uyum içinde, hakim olanların konumlarını pekiştirecek şekildedir.

Bu normalleştirme süreci, sembolik güce sahip olanları yerinden etmenin neden bu kadar zor olduğunun kanıtı niteliğindedir. Sembolik güç sahipleriyle mücadele etmek çoğu zaman alanın işleyişini sağlayan fakat kim tarafından desteklendiği bilinmeyen tüm inanış sistemiyle mücadele etmek anlamını taşımaktadır (Edwards, 2011:63). Bu noktadan bakıldığında halkla ilişkiler uygulayıcıları hem mesleki alanlarına hem de habituslarına uygun olacak şekilde toplumsal hiyerarşiyi korumaya ve sürdürmeye yönelik mesajların üretimi, yayımı ve türlü sermayelere ilişkin sembolik değerin yaratımı için çalışmaktadırlar. O halde, bir kültürel aracılık olarak halkla ilişkilerin adına çalıştığı kurumun ve belirli bir bakış açısının meşruluğunu sağlayan söylemler ile kurumun sembolik gücüne bağlı olduğu ve bu gücün artırımı için uğraş verdiği bu yönüyle sembolik şiddetin yaratıcısı ve meşrulaştırıcısı olduğunu söylemek mümkündür.

Curtin ve Gaither (2005:105) tarafından da dile getirildiği gibi tartışmanın başladığı yer; “her şeyin kültür” olduğu noktası değildir ancak her toplumsal pratiğin bir anlama bağlı ve onunla ilişkili olduğu açıktır. Kültür toplumsal pratiklerin varlığının asli koşullarından biridir dolayısıyla her toplumsal pratiğin bir kültürel boyutu vardır. Bu söylemden başka bir şey yoktur demek de değildir, bu her toplumsal pratik söylemsel bir nitelik barındırır demektir. Bu noktada, Bourdieu’nun sözcükler, kelimeler konusunda getirdiği açıklama hayli açıklayıcıdır. Kelimeler der Bourdieu, yalnızca anlaşılmak ve çözülmek üzere oluşturulmuş işaretler değildir, onlar bir değer biçmek ve değer vermek üzere “varlığın” işaretleri, inanılmak ve uyulmak üzere “otorite”nin işaretleridir aynı zamanda (Bourdieu, 1991:66).

Bourdieu için halkla ilişkilerin de temel malzemesi olan dil, sembolik şiddetin ana kaynağıdır. Dil, meşruluk tartışmalarının sınırlarını belirleyen alana özgü çağrışımlar yoluyla bireyler için erişilebilir imkânlar uzayını göstermektedir (Bourdieu, 2000:57-58).

“Kodların devreye sokulduğu üretken bir yetenek olarak dilsel mübadele, kaynak ve alıcı arasındaki şifreleme ve çözme işine dayanan bir iletişim ilişkisidir ancak aynı zamanda maddi ya da sembolik kazanç sağlama yetisine haiz tüketici ve üretici arasındaki belirli bir sembolik ilişkiye dayanan ekonomik bir alışveriştir. Bir başka deyişle kelimeler, sadece anlaşılma ve çözülmek üzere oluşturulmuş işaretler değildir, onlar bir değer biçmek ve değer vermek üzere *varlığın işaretleri*, inanılmak ve uyulmak üzere *otoritenin işaretleri*dir aynı zamanda (Bourdieu, 1991:66)”

Bourdieu, sembolik sistemlerin birbirleriyle ilişkili ama birbirinden ayrı üç işlevi aynı anda yerine getirdiğini iddia eder: bilme, iletme ve toplumsal farklılaşma. Sembolik sistemleri *yapılandıran yapılar* olarak gören Bourdieu’ya göre, toplumsal dünyayı düzenlemenin ve anlamamanın aracı olan bu sistemler; mit, sanat, din ve bilim gibi fark bilgi tarzları dolayısıyla dünyayı anlamamanın değişik yollarını temsil etmektedirler. Bourdieu’ya göre bu, sembolik sistemlerin bilişsel işlevini açıklamaktadır.

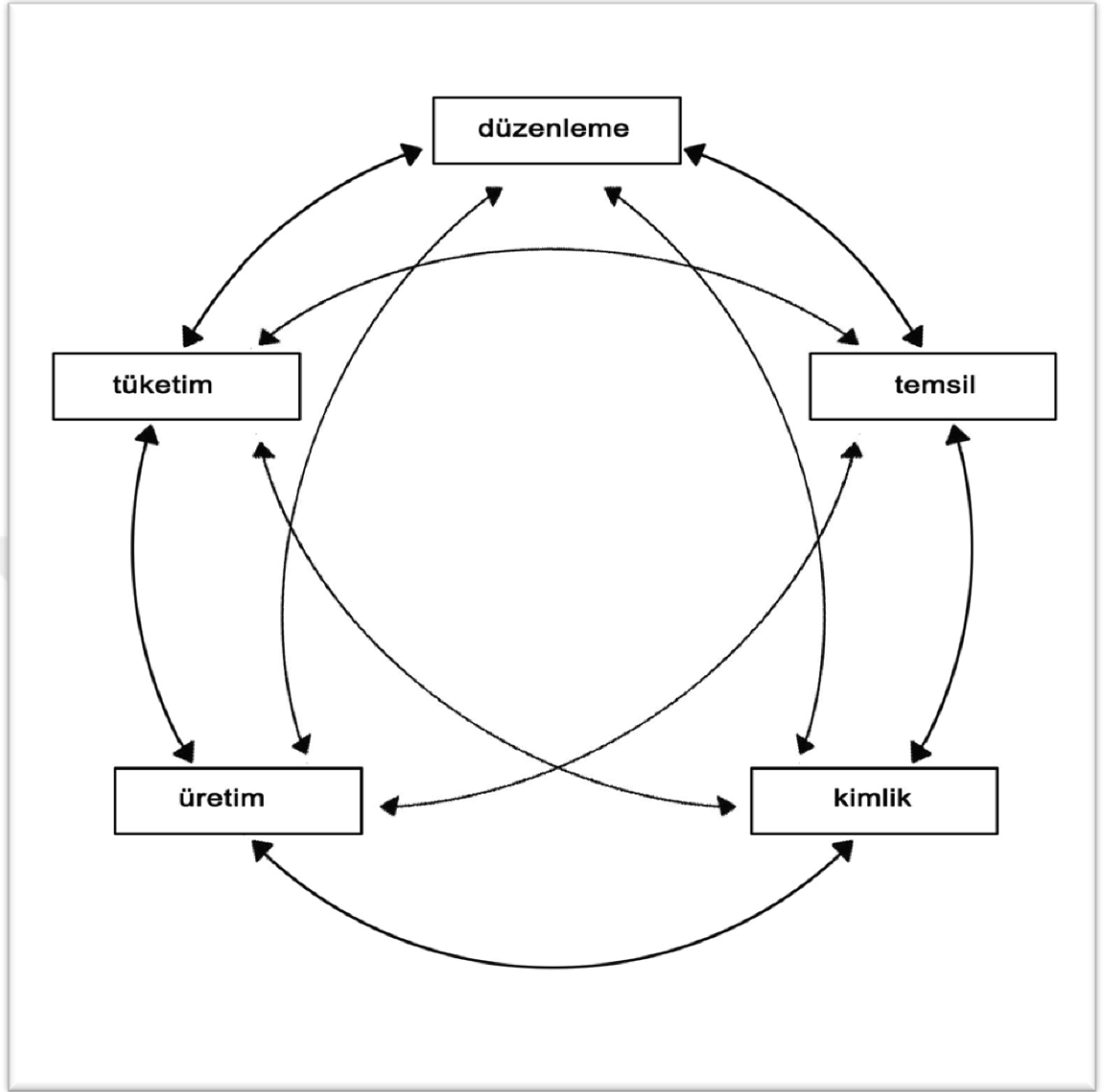
Sembolik sistemler aynı zamanda *yapılanmış yapılar* olarak bir kültürün bütün mensuplarınca paylaşılan derin yapısal anlamları yönlendiren “kod”lardır. Dolayısıyla kavram sistemleri aynı anda hem iletişim araçları hem de bilgi araçları işlevini görür. Hem bilgi hem iletişim araçları olarak simgesel sistemler, iletişim ve toplumsal bütünleşme işlevini yerine getirir.

Bourdieu’nun en çok üzerinde durduğu nokta ise sembolik sistemlerin tahakküm araçları olarak da işlev gördüğüdür. Hâkim sembolik sistemler hâkim grupların bütünleşmesini sağlarken, diğerleri için ayırım ve hiyerarşi yaratır. Tahakküm altındakileri, toplumsal ayrımların mevcut düzenini kabul etmeye sevk ederek toplumsal düzenin meşruluk kazanmasını sağlar. Dolayısıyla siyasi bir işlev görür (Swartz, 2013:121-122).

Kültürel aracılık mesleklerine ve detaylarına ilişkin bilgiler aktarmış olmasına rağmen Bourdieu, bu mesleklere ilişkin bir çalışma yürütmemiştir. Ancak özellikle

“Ayrım” adlı eserinde yer alan bilgiler; Sean Nixon ve Anne Cronin (2003) tarafından reklamcılık alanına, Keith Negus (1992) tarafından müzik alanına, Patricia Curtin ve Ken Gaither (2005, 2007), Lee Edwards (2012) ve Caroline Hodges (2006) tarafından ise halkla ilişkiler alanına uyarlanmıştır.

Halkla ilişkilerin bir kültürel aracı olarak anlam yaratımı, söylem üretimi rolünün irdelenebilmesi noktasında, 1997 yılında Du Gay, Hall, Janes Mackay ve Negus tarafından geliştirilen “kültür çevrimi” modeli Curtin ve Gaither tarafından 2005 yılında halkla ilişkiler alanına uyarlanmıştır. Modelin gelişimi esasen Hall tarafından dile getirilen kültür tanımına dayanmaktadır. Hall’a göre kültür; antropolojinin betimlediği şekli ile kurallar ve geleneklerden değil, tüm toplumsal pratikler ile bunlar arasındaki ilişkinin toplamından oluşmaktadır (Hall, 1980’den aktaran Curtin ve Gaither 2007: 38). Kültürün önemli bir bölümünü ilk kez nerede ya da ne vakit öğrenildiği belirsiz olan ve herkes tarafından bilindiği kabul edilen bilgiler oluşturmaktadır. Bu bilgiler ait olunan toplum hakkında fikir ve imgelerle yüklüdür. Dolayısıyla, bir kültüre ait olmak; hayatın akışını anlamak ve anlamlandırmak için kullanılan bu yolla dünyayı mantıklı kılan, fikirlerin ifade edilebilmesine olanak veren, iletişim kurabilmeyi sağlayan ortak  er evesler ve anlam haritalarına sahip olmak demektir aynı zamanda (Du Gay vd. 1997:8).

Görsel 1. Kültür Çevrimi Modeli

Kültür Çevrimi Modeli; kültür ve gücün yani iktidarın anlamı yaratmak üzere ne şekilde iç içe geçtiğine ilişkin bir taslak niteliğindedir. Kültür çevrimi (circuit of culture); temsil, üretim, tüketim, kimlik ve düzenleme olarak gerçekte karmaşık yollarla birbirine bağlı olacak şekilde örtüşen ve birbirleriyle örülmüş, her birinde anlamın inşa edildiği beş moment içermektedir. (Du Gay, Hall, Janes, Mackay, & Negus, 1997 :4-8). Yazarlara göre; bir imaj ya da fikrin yapılandırılması yani “şey”e ilişkin bir kavramın yaratılmasıyla başlayan anlamlandırma süreci kültürün özünü oluşturmaktadır. Yaratılan ya da oluşturulan bu kavram; hakkında düşünüldüğünde

ya da diğerleri ile iletişim içindeyken kullanıldığında artık kültüre aittir. Çünkü inşa edilmiş ve kullanılmıştır.

Maddi dünya ile sembolik dünya arasındaki boşluğu birleştiren köprüler olarak anlamlar; dünyanın yorumlanması, anlamlı bir şekilde sınıflandırılması, şeylerin ve olayların mantıki açıklaması için yardımcı olmaktadır. Bu yönüyle kültür; anlamların toplumsal rolüne ayrılmaz bir biçimde bağlıdır.

Du Gay ve diğerleri tarafından ortaya konulan Kültür Çevrimi Modeli'nde temsil; kültürel anlamların üretildiği ve şekillendirildiği söylemsel bir süreçtir. Bu bağlamda anlam, statik ya da içkin değildir ancak sembolik sistemler ve söylemler yoluyla toplumsal olarak inşa edilmiştir. Dil ve anlam; aktarımsal iletişim modelinde olduğu gibi ne kaynağın ne de alıcının mülkiyetindedir. Aksine temsiller; ilişkisel bir süreç olan iletişime bağlı olarak ortak kültürel alanı biçimlendirir. Anlam bir dereceye kadar görecelidir çünkü her daim kurumsaldır. Yararlı, alakalı ya da gerçek olarak değerlendirilen şey, her zaman var olan niteliklere değil bağlama bağlıdır. Söylemler bir konunun nasıl bir anlam ifade ettiğini ve fikirlerin nasıl pratiğe döküleceğini belirler. Bu noktada anlamı oluşturma yollarından biri; o şeyi temsil edecek ya da tarif edecek benzer bir dili kullanmak, hali hazırda bilinenleri işe koymak ya da onlara yeni anlamlar yüklemektir (Du Gay vd. 1997: 14).

Kimlikler, üretim ve tüketim süreçleri aracılığıyla belirli bir nesneye veya gruba verilen anlamlar kümesidir ve mevcut öznellik biçimlerini oluştururlar. Kimlikler, sınıf, etnisite, uyrukluk ve cinsiyet gibi toplumsal olarak yapılandırılmış birçok anlam ve uygulamaları içerdiğinden akıcı ve parçalıdır. Bu döngüsel süreçte sıklıkla farklılıklar üzerinden tanımlanan kimlikler; kişinin ne olduğundan çok ne olmadığı konusunda daha açıktır. Dâhil edilenler ile dışlananların niteliklerini işaret etme noktasında kimlikler, bir nevi iktidar ilişkilerinin yansıtıcısıdır. İlişkisel bir kategori olarak bireysel, kurumsal ya da ulusal düzeyde tanımlanabilirler. Du Gay ve arkadaşları (1997:17) tarafından dile getirildiği gibi aslında "işaret edilen farklılıktır"

ve bunu ikili karşıtlıklar yaratarak yapar. Siyahın ne olduğu bilinmektedir çünkü onun beyaz olmadığı bilinir. Bu ikiye bölünmüş ilişki içinde bir kutup daima hâkim olma eğilimi gösterir (örn. Erkek-kadın, biz-siz, yüksek-alçak) dolayısıyla, kimlik içinde farklılık ve güç durumu öne çıkar (Curtin ve Gaither, 2005:99). Halkla ilişkiler uygulamaları mesajların tüketimi için uygun ortamı yaratmak üzere tasarlanmış kimlikler yaratırlar böylece kimlik hem üreticinin hem de tüketicinin durumsal ihtiyaçlarına hizmet eden bir süreç haline dönüşür (Curtin ve Gaither, 2005:101-103).

Üretim aşaması temsillerin ideolojik biçimlendirilmesini kapsamaktadır. Tıpkı, halkla ilişkiler ajanslarının ya da birimlerinin kamularını tanımlaması ve bu kamuları hedef alacak mesajlar oluşturması gibi. Üretimleri sırasında anlam ile kodlanan ürünler, tüketim anına kadar tam olarak fark edilmezler. Dolayısıyla, üretim ve tüketim karşıtlık değil, birliktelik ilişkisi içindedir. Her ikisi de anlamın üretim ve müzakeresinde eşit derecede önemlidir. Tüketim, doğrusal bir mantıkla bir bitişi değil, dairesel bir döngüde bir noktayı işaret eder bu yolla kendisi de bir üretim şekli haline gelir (Curtin ve Gaither, 2005:100-101).

Düzenleme momenti ise, teknolojik altyapıların, düzenleyici kurumların ve kurumsal eğitim sistemlerinin resmi veya yasal denetimlerinden kültürel normlara ve beklentilere ilişkin kayıt dışı veya yerel kontrollere kadar olan kültürel faaliyeti kontrol etme girişimini kapsar. Bu andaki anlamlar, "davranış ve uygulamaların düzenlenmesi ve sosyal hayatı yöneten kurallar, normlar ve sözleşmelerin oluşturulmasına yardımcı olur (Curtin ve Gaither, 2005:103).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.BİR HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK CUMHURİYET BAYRAMLARI: KUTLAMALARDAN YANSIYAN ULUS VE KADIN İNŞASI

4.1. Konu ve Amaç

Bu çalışma; ulusu, ulus tahayyülünü, ulusu oluşturan kadın ve erkek kimliklerini inşa edilen bir gerçeklik olarak ele almakta, ulusun ve ulusun kadınlarının inşasında iktidar alanının biçimlendirici niteliğini ve bu biçimlendirmede halkla ilişkiler uygulamalarının rolünü törenler aracılığıyla sorgulamaktadır. Çalışma kapsamında halkla ilişkiler tüm uygulama alanları, teknik ve taktikleri ile kültürel bir pratik, bir kültürel aracı olarak kabul edilmekte ve değerlendirmeler bu kabulden yola çıkılarak yapılmaktadır.

Mesleki uygulamaların böyle bir bakışla analizinin; onu doğrusal ve ilerlemeci normatif-liberal bakış açısının sabitliğinden kurtararak ait olduğu toplumsal bağlam içine yerleştireceği, dolayısıyla uygulamaların toplumsal ve kültürel rolünü açığa çıkaracağı düşünülmektedir.

Toplumsal işleyişin ilişkişel düzenini kavrama noktasında Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nun açtığı yol; bir yanıyla halkla ilişkiler uygulamalarının çok yönlü, alanlar arası, eşanlı, bağlantısal ve iktidar ilişkilerine içkin doğasını anlamayı sağlarken bir diğer yanıyla uygulamaları değerlendirme noktasında disiplinlerarası bir yaklaşımı mümkün kılar. Öte yandan bu bakış açısının toplumsal yaşamın işleyiş mantığının kültür- iktidar ilişkiselliğinde ve bunlar arasında konumlanmış yeniden inşa vasıtalarında saklı olduğu vurgusu, halkla ilişkiler, toplum, kültür ve iktidar arasındaki bağıntıların araştırılması için adeta bir motivasyon görevi görür.

Sosyo-kültürel/İlişkisel bakış açısı ile günümüzde kültürün önemli bir parçası haline gelen halkla ilişkilerin yüzeyde görünenin ötesindeki geniş ve karmaşık ilişki yapıları içindeki iletişimsel rolünü ve sorumluluğunu anlamak mümkün hale gelir. Sosyo-kültürel paradigmadan Bourdieucu bakış açısıyla böylesi bir irdeleme; halkla ilişkilerin anlam, zihin ve toplum arasında kurulan bağlar içindeki işleyişine, işleyişin muhteviyatına ve nedenlerine ışık tutar.

Halkla ilişkiler uygulamaları; film, tanıtım bülteni, broşür, afiş, ilan, gezi, açılış, konuşma metni, kutlama, toplantı, yarışma, sergi, kurumsal reklam gibi materyal gerçekliği olan ortam ve araçları içerir. Tüm bunlar; adına faaliyetler gerçekleştirilen, etkinlikler tertiplenen kurum/kişi/oluşum hakkında çok önemli bilgiler içerir; halkla ilişkiler çalışanları bu bilgileri oluşturur, düzenler ve halka yani kamulara iletir. Ancak bundan daha önemli olanı; uygulamaların tüm bu bilgilerle birlikte eş zamanlı olarak toplum, yaş, sınıf, ırk, milliyet, cinsiyet ve iktidar konusunda da çok şey söylemesidir.

Bu çalışmada iktidarların iktidarı konumundaki devlet, algılama kategorilerini belli bir toprak parçası dâhilinde evrenselleştirme imkânına sahiplik; millet ise, bu mantığa göre devletin aynı dayatma ve telkinlerine maruz kalmış olmalarından ötürü, temel meselelere dair ortak görme ve bölme esaslarına, algı çerçevelerine, zihinsel şemalara sahip insanlar bütünü olarak kabul edilmektedir. Böylece bir iktidar olarak devleti toplumun bütününe yayılmış bir alan olarak değerlendirmek ve bu alanda değerli ve geçerli sermayelerin analizini gerçekleştirmek mümkün hale gelmektedir.

Devletin sembolik iktidarı; toplumsal kategorilere dair meşru ve ortak bir bakış açısı oluşturmayı yani grupları, sınıfları, ayrımları, farklılıkları ve benzerlikleri ve tüm bunlara ilişkin anlam ve değerleri inşa etme hedefindedir. Üstelik bu sembolik iktidar; ikili karşıtlıklar üzerinden gerçekleştirilen bu toplumsal bölünmeleri

yaratacak, dünyaya ilişkin anlayışı düzenleyecek ve şartlar el verdiğinde dünyanın bizatihi kendisini düzenleyecek imkânlara sahiptir.

Önceki bölümlerde de tartışıldığı üzere modern devlet düşüncesinin (ulus-devlet) temeli bu ikili karşıtlıklar silsilesine dayanmaktadır. Esasen devlet, bir yandan değişime ve gelişime çağırırken, bir yandan da korumaya davet etmektedir. Bir yanıyla hâkimiyeti ulusa dayandırır ve onu bütünleştirirken, bir diğer yanıyla hâkim olabilecek ulusun tanımını yaparak onu ayrıştırmaktadır. Bu devletin meşru sembolik şiddet tekeline yani ortak görme ve bölme kategorilerine ilişkin yarattığı resmi söyleme işaret etmektedir. Devletin sembolik şiddetinin en açık izlenebildiği iki nokta milliyet ve cinsiyet alanlarıdır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar irdelendiğinde ulusun kadın ve erkeklerinin devletin millet tanımına farklı şekillerde dâhil edildiklerini görmek mümkündür. Bu bağlamda denilebilir ki; devlet sembolik iktidarını meşru kültürü tanımlama; birleştirme ve ayrıştırma imkânını kullanarak korumaya çalışır.

Bir kültürel aracı olarak halkla ilişkilerin kültür ve iktidarın bu yakın ilişkisindeki rolü ise; bu meşru kültürün üretimi, yayılımı ve dolaşımı noktasında belirlemektedir. Halkla ilişkiler sadece adına çalıştığı kuruma/kişiye/oluşuma ilişkin anlamlar üretmekle kalmaz aynı zamanda bu anlamları konumlandırarak hiyerarşize eder böylece toplumsal işleyişin eşitsiz gidişatının sürekliliğini sağlar. Öte yandan uygulamalar; yaş, cinsiyet, milliyet, ırk, gelir gibi sosyo-ekonomik nitelikleri de içerdiğinden toplumsal iletişim sisteminin bir parçası olarak çalışır.

Bu bağlamdan hareketle konusu; sembolik gücü ile varlığını bütünlüklü toplumsal alanda gösteren devlet tarafından uygulanan halkla ilişkiler çalışmalarının kültürel aracılık mahiyeti olan bu çalışma; inşa edilen bir gerçeklik olarak milletin ve milletin kadınlarının biçimlendirilmesinde iktidarın ve iktidar eliyle gerçekleştirilen halkla ilişkiler pratiklerinin rolünü ortaya çıkartmayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla gerçekleştirilen araştırma çalışmasında, devlet tarafından gerçekleştirilen halkla ilişkiler uygulamaları kültürel aracılık niteliği ile devletin meşru bakış açısını yaratmak üzere kullandığı söylem alanlarından biri olarak ele alınmıştır. Çalışmada, somut araştırma nesnesi olarak bir halkla ilişkiler pratiği olan Cumhuriyet Bayramı törenleri seçilmiş, bütünlüklü toplumsal alan olarak işaret edilen devlet alanı ve bu alanda inşa edilen milliyetçi düşünce ve onunla yoğrulmuş toplumsal cinsiyet algısı ve kadın kimliği bir sermaye olarak analiz edilmiş, değişim, dönüşüm ve sabitliklere odaklanılmıştır.

Tikel cemaatlerin uluslara dönüşme sürecinde zamanı ve mekânı ulusçuluğun gramerine göre yeniden yapılandıran (Açıkel, 2009: 134) törenler; ulus-devletin din ile sorunlu ilişkisi nedeniyle “kolektif bir kimliği” vurgulayan, bu “hayal edilmiş / icat edilmiş cemaat” için “iktidarın” kristalize olduğu ritüellerdir. Ritüel kavramının genel olarak dinsel bir göndermeyi içerdiği kabul edilmekle birlikte özellikle ulus-devletlerin tarih sahnesine çıkışıyla toplumsal işlevleri bakımından irdelendiklerini, dahası kutsal olanın artık toplumsal (sivil din¹⁹) olanla özdeşleştiğini söylemek mümkündür. Durkheim’ın toplumsal dayanışma kuramında tören/ayin/ritüellere attığı rol böylesi bir bakış açısının en erken ifadelerinden biridir. Durkheim’a göre törenler, bir bakıma insanların bireyler ve gruplar arasındaki toplumsal olarak

¹⁹ Ulus-devletin din ile ilişkisi, daha doğuşundan itibaren sorunlu olagelmıştır. Çelişkinin bir kaynağı tek-tanrılı dinlerin tümele seslenirken, ulusalcılık ideolojisinin tikele (ulusal sınırlarla diğerlerinden ayrılan bir ulusa) seslenmesidir. Öte yandan bu ideolojilerin, farklı iktidar odaklarına (din feodaliteye, ulusalcılık ise kapitalizme) bağlı olması çelişkinin bir başka nedenidir. Bin yılı aşkın varlığıyla toplumsal bünyede güçlü bir meşruluk odağı olan dinin yanında ulusalcılık ise görece olarak yeni bir kimliğe gönderme yapmaktadır. 18. yüzyıl siyasetçilerinin bu çelişkileri aşma yolundaki pratik girişimleri, 19. yüzyıl toplumbilimcileri tarafından ‘Sivil Din’ formülüyle kuramlaştırılacaktır. Sivil din kavramı, anılan çelişkileri, bir yandan cemaatlere ulusal simgeler (bayrak, ulusal marş, ulusal önder, ulusal mitolojiler, ulusal törenler) aracılığıyla bir ulusal kimlik kazandırarak, bir yandan dinin meşruluk kaynaklarını sivil topluma aktararak, bir yandan da kapitalist ilişkilerin toplum içinde neden olduğu eşitsizlik, gerilim ve çatışmaları ‘kıvançta ve tasada ortaklık’, ‘ulusal birlik’ görüntüsü altında perdeleyerek çözümlemeye yönelmiştir. Ve bu işlevinde en önemli aracı, tahmin edilebileceği üzere, törenlerdir (Özbudun, 1997:125-126).

onaylanmış “uygun” ilişkiler sistemini simgeleştirmektedir (Kertzer, 1998’den aktaran Özbudun, 1997:22).

Dinsel işlevinin yanı sıra törenler; toplumsal yaşama bir örneklik kazandırarak kaygı giderici bir rol oynarlar. Bireyleri toplumla bütünleştirir, toplumsallaştırırlar. Toplumun kültürünün gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlarlar ve toplumsal statüyü perçinlerler (Oğuz, 1980:45). Bu işlevleriyle birlikte değerlendirildiğinde cumhuriyetin ilanı ile ülkede düzenlenmeye başlanan milli sıfatlı törenler, resmi toplumsallaşmanın zemini olmanın yanı sıra uygarlaşma ve uluslaşmanın açıkça sergilendiği gösterilerdir. Bu anlamda uluslaşmanın hem üretim bandı hem de vitrinidirler (Açıkel, 2009:134).

Ulusun inşa edilen bir gerçeklik olduğu kabulünden hareket ile bu gerçekliğin içinde milletin ve milletin kadınlarının biçimlendirilmesinde ulus-devlet iktidarının halkla ilişkiler uygulamalarından biri olan törenler nasıl bir rol oynamaktadır? temel sorusu kapsamında kültürel aracılık mahiyetiyle bir halkla ilişkiler etkinliği olarak ele alınan Cumhuriyet Bayramı törenleri; *kültür çevrimi modeli* esas alınarak birbirleriyle iç içe geçmiş bir görüntü veren yasal, materyal ve sembolik olana ilişkin çok katmanlı bir biçimde irdelenmiştir.

Cumhuriyet Bayramı törenlerine ilişkin kanun, yönetmelik ve kararnameler kutlamaların yasal boyutunu ve incelemenin ilk aşamasını oluşturmaktadır. Denilebilir ki; modelin “düzenlemeler” momenti bu aşamada edinilen verilerin çözümlenmesine karşılık gelmektedir. Bu adımda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- İlgili hukuki metinlerin türe, konuya ve yıllara göre dağılımları nasıldır?
- İlgili hukuki metinlerde törenlere yüklenen işlevler nelerdir?
- İlgili hukuki metinlerde törenlerin içeriğini oluşturan etkinlikler nelerdir?

- İlgili hukuki metinlerde törenleri düzenlemekle görevlendirilenler kimlerdir?

“Üretim” ve “tüketim” momentlerine karşılık gelebilecek habitus ile alan arasındaki etkileşimin bir neticesi olan *pratik* ise; şu sorularla irdelenmeye çalışılmıştır:

- Törenlere hazırlık aşamasında yapılanlar nelerdir?
- Törenler hangi etkinlikleri kapsamaktadır?
- Törenleri düzenleyenler kimlerdir?
- Törenler kapsamında düzenlenen etkinliklerde aktif rol alanlar kimlerdir?
- Törenler kapsamında düzenlenen etkinliklerin izleyicisi kimdir?
- Törenlere ilişkin değerlendirme nasıldır?

Araştırma çalışmasının bundan sonraki kısmı ise; modelin “temsil” ve “kimlik” momentlerini detaylandırmaya yönelik olarak yapılan çözümlemeleri içermektedir. Bu noktada iktidar kavramı ile iktidar alanının bileşenlerine odaklanılmakta alan-habitus ilişkiseliliği bağlamında toplumsal habitus milliyet ve cinsiyet noktasında çözümlenmeye çalışılmakta ve şu sorulara cevap aranmaktadır:

- Cumhuriyet Bayramı törenleri aracılığıyla devletin iktidar alanı nasıl tanımlanmaktadır?
- Devletin iktidar alanının bileşenleri nelerdir?
- Törenlerde toplumsal habitus nasıl inşa edilmektedir?
- Törenlerden yansıyan ulus inşası nasıldır?
- Törenlerden yansıyan kadın inşası nasıldır?

Üretim ve tüketim momentlerine karşılık gelebilecek “pratik” başlığı altında aranan cevaplar, halkla ilişkilerin görünen yüzü olarak uygulamaları işaret etmektedir. Halkla ilişkiler uygulamaları en temel ve basit şekli ile hazırlık, planlama, uygulama ve değerlendirme aşamalarını içerir. Bu yönde oluşturulan araştırma sorularına aranan cevaplar ile bu aşamalar keşfedilmeye çalışılmıştır. Öte yandan buz dağının görünmeyen kısmı ise; temsil ve kimlik momentlerine ilişkin oluşturulan araştırma soruları ile sorgulanmıştır. Bu irdeleme, halkla ilişkiler

uygulamaları ile gerçekte kitlede hangi değişim, dönüşüm ve sabitliklerin hedeflendiğini ortaya çıkaracaktır. Böylesi bir irdelemenin bu tezin konusunu ve amacını oluşturan halkla ilişkilerin sosyo-kültürel rolünü gözler önüne sereceği düşünülmektedir.

Bu kapsamda yasal metinler tüm bayramları bağlayıcılıkları (onuncu ve ellinci yıl kutlamalarına ilişkin çıkarılan özel kanunlar ayrıca ele alınmıştır) nedeniyle tek bir başlık altında değerlendirilirken, her on yılda bir yapılan kutlamalar ayrı başlıklar halinde tek tek irdelenmiştir. Kutlamalardan yansıyan ulus ve kadın ayrı başlıklar altında ele alınmış yansımalar kategorik olarak aktarılmıştır. Bu noktada odağa değişim dönüşüm ve sabitlikler alınmıştır.

Çalışmanın genel amacı ve yukarıda sıralanan temel ve alt araştırma sorularının yanıtları nitel veri toplama ve çözümleme yöntemlerinden faydalananak verilmeye çalışılmıştır.

4.2. Verilerin Toplaması

Önceki başlık altında aktarılan araştırma konusu, araştırmanın temel sorusu ve sıralanan alt sorular doğrultusunda iktidar tarafından düzenlenen Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına ilişkin veri toplama yöntemi olarak doküman taraması (incelemesi) yöntemi benimsenmiştir. Doküman, araştırma öncesi elde mevcut olan herhangi bir şey olarak tanımlanmaktadır. Yaygın olarak dokümanların; resmi kayıtlar, mektuplar, gazeteler, şiirler, şarkılar, ortak kayıtlar, günlükler, otobiyografiler gibi belgelerden oluştuğunu (Merriam, 2015:132) söylemek mümkündür. Doküman incelemesi ise; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yukarıda sıralanan türdeki yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:187).

Bu çalışmada doküman taraması yöntemi ile konuya ilişkin Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivlerinden edinilen karar, talimatname, program ve içeriğe ilişkin çok sayıda belge taranmış, konu ile ilgili kanun, yasa, yönetmelik ve genelgeler için resmi gazete arşivinden yararlanılmıştır.

Ayrıca çalışmada yoğun olarak basın incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda Cumhuriyet (1933-1943-1953-1963-1973-1983-1993-2003), Hürriyet (1993-2003), Milliyet (1933-1963-1973-1983), Tercüman (1973-1993-2003), Vakit (2003), Hakimiyet-i Milliye-Ulus (1933-1943-1953), Son Posta (1933), Akşam (1933-1943-1953), Yeni Şafak (2003), Tan (1943) gibi farklı siyasal ve kültürel yelpazede olan günlük gazeteler onuncu yıl kutlamasından itibaren her on yılda bir taranmış, ülkede düzenlenen Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının hazırlık, düzenleme, uygulama ve değerlendirme aşamaları bu gazeteler aracılığı ile incelenmiştir.

4.3. Evren ve Örneklem

1924'ten bu yana 93 Cumhuriyet Bayramı kutlamasının oluşturduğu evrende yapılan incelemeler ve yasal metinlerin irdelenmesi sonucunda (örneğin; onuncu ve ellinci yıl için çıkarılan özel kanun ve kararnamelerin varlığı) her on yılda bir yapılan kutlamaların evreni temsil eder nitelikte olduğu yargısına ulaşılmıştır. Bu kapsamda 1933 yılı cumhuriyetin onun yılı kutlamaları başlangıç noktası olacak şekilde 1933, 1943, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 yıllarında düzenlenen törenler örneklem olarak belirlenmiştir.

4.4. Verilerin Çözümlemesi

Elde edilen verilerin çözümlemesinde, amacı metinlerdeki içeriğin ne anlama geldiğini, temel vurgusunun ne olduğunu anlamak ve metinleri bu bağlamda yorumlamak olan içerik analizi yöntemi (Bal, 2013:179) kullanılmıştır. İçerik

analizi, metnin tekrar eden kelimeler veya temalar açısından taranması anlamına gelmekte, genellikle gözleme dayalı alan bilgisinden çok metin analizini ifade etmektedir (Patton, 2014:453). Patton'a göre içerik analizi; hacimli olan nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veri indirgeme ve anlamlandırma çabası girişimlerini işaret eder (2014:453). İçerik analizi nicel ve nitel olmak üzere iki türü içermektedir. Nicel içerik analizinde analiz biriminin kendi içinde tekrarlanma sıklığı önemli iken nitel içerik analizi yönteminde ise kategoriler önemli hale gelir.

Berg ve Lune (2015:385-386) tarafından dile getirildiği gibi nicel içerik analizi; veriyi tanımlama ve düzenleme konusunda yetkindir ancak araştırmacı ve araştırma konusu bundan daha fazlasını gerektiriyorsa veri içindeki tekrarların kategoriler haline getirildiği, kategorilerde ve anlamlarda gizli bilginin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı nitel analiz kaçınılmazdır.

Niteliksel içerik analizi metnin kelimelerini dinlemek ve bu kelimeleri oluşturan bakış açısını ya da bakış açılarını daha iyi anlamak için kullanılan bir araçtır. Bu çalışmada nitel içerik analizi yöntemi ile 1933-2003 yılları arasında düzenlenen Cumhuriyet Bayramları; planlama, hazırlık ve uygulama aşamaları açısından törenlerin, törenlerden yansıyan devletin iktidar alanının ve bileşenlerinin, toplumsal habitusun, milliyetçi kurgunun, toplumsal cinsiyetin ve bunlar arasındaki karmaşık ilişkinin çözümlenmesi yoluyla irdelenmiş, bulgular başlıklar halinde sunulmuştur.

4.5. Bulgular

Batı toplumlarında eski tarihlerden beri var olan ayin, karnaval ve festivaller 1789'da patlak veren kısa zamanda dalga dalga Avrupa'ya yayılan Fransız Devrimi'nin etkisiyle nitelik değiştirmiş, imparatorlukların yerini milli devletler

almaya başlayınca yeni sistemin meşruiyetini sağlayacak bayrak, marş, milli günler, törenler gibi yeni semboller belirmeye başlamıştır (Bolat, 2012:7). Tekeli'nin de (1997: 6) dile getirdiği üzere Fransız Devrimi tekil bir ulusal kimliğe bağlanmış, ortak bir yazgıyı paylaşmaya gönüllü bir ulus yaratabilmek için yeni simgeler yaratmıştır. Milliyetçilik temeli üzerine oturan yeni düzende önemli günler; gurur veren, zafer kazanılan günler veya devlet kurucularını anma ve kutlama üzerine kurulmuş ve bu bağlamda yapılan törenler tüm yeni rejimler tarafından sistemin korunması ve güçlendirilmesi için en önemli unsurlar olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde; milli bayram geleneği ilk olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan (1920) gününün 1921 yılında milli bayram olarak kabulü ve kutlanması ile başlamış, bunu saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım (1922) gününün 1923 yılında Hakimiyet-i Milliye Bayramı olarak ilan edilmesi izlemiştir. 1925 yılında 29 Ekim günlerinin Cumhuriyet Bayramı, 1926 yılında ise 30 Ağustos'un Zafer Bayramı olarak kutlanması kabul edilmiştir.

1935 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan kanun ile 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı devlet adına törenlerin düzenlenebileceği ülkenin tek ulusal bayramı olarak kabul edilmiştir. Çalışmanın bundan sonraki kısmı Cumhuriyet Bayramının ve düzenlenen törenlerin yasal, materyal ve sembolik içeriğine ilişkin bulguların aktarılmasından oluşmaktadır.

4.5.1. Cumhuriyet Bayramı Kutlamalarına İlişkin Yasal Düzenlemeler

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş süreci; imparatorluktan ulus-devlete geçiş olarak basit kelimelerle yazılabilir ancak bundan çok daha fazlasını ifade ettiği bilinen bir gerçektir. Yeni devletin ilanı; cumhuriyeti ve laikliği peşi sıra getirmiş, Osmanlıdan kopuşu gerektirmiştir. Zira ulus-devletlerin kuruluş süreçlerinde iki temel nitelik ayırt edicidir. Bunlardan ilki ulus-devlet öncesi döneme ait olanı geride bırakma, zaman zaman silme çabası iken diğeri yeni döneme ait olanı temellendirme ve kabul ettirme girişimleridir. Bu açıdan bakıldığında yeni devletin yeni kutlamaları yani ulusal törenler; ulus-devletin meşruiyetini gerekçeleyen

söylemin ve cumhuriyetin sembollerinin taşıyıcısı olarak iktidarın kristalize olduğu sahnelerdir. Bu törenlerden yeni Türk devletinin ulusuna ilişkin tahayyülü, ideali de okumak mümkündür.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları devlet tarafından düzenlenen resmi törenler olarak kutlamanın nasıl yapılacağı, kimlerin katılacağı ve katılanların görevlerinin kanun, kararname ve yönetmeliklerle belirlendiği, dini bayramlardan bu yanılla ayrılan ritüellerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde ulusal törenlere ilişkin yasal düzenlemeler; kutlamaların sınırlarını ve içeriğini belirleyen, bu kapsamda yapılacak etkinlikleri tanımlayan, dâhil olanları; töreni düzenleyen, törene iştirak eden ve töreni izleyen olarak sınıflandıran, katılımcıları statülerine bağlı olarak hiyerarşize eden metinlerdir.

4.5.1.1. Cumhuriyetin İlanı ve Birinci Yıldönümü

Cumhuriyet Bayramına ilişkin yasal düzenlemelerin irdelenmesine geçmeden evvel cumhuriyetin ilan edildiği güne ve o gün yapılan kutlamalara değinmekte yarar vardır.

1923 yılının Eylül ayının son günlerinden itibaren gazetelerin Ankara muhabirleri tarafından geçilen haberlerde yönetim şekline ilişkin bir değişiklikten bahsedilmekte, gelen haberler üzerine kaleme alınan başyazılarda ve köşe yazılarında cumhuriyet rejimi anlatılmakta, halka bu konuda bilgi verilmekteydi. Tüm basının cumhuriyet rejiminden yana olduğunu söylemek mümkün değildi ancak büyük çoğunluk iktidarın kararını desteklemekte, bu yönde yayın yapmaktaydı (Özkaya, 1993:280-283). Nihayet 29 Ekim 1923 günü yönetim şeklinin değiştirilmesine ilişkin kanun teklifi meclise taşınmış ve oylamaya sunulmuştu.

Nutuk'un (2012: 494-501) konuyla ilgili kısımlarından edinilen bilgiye göre 29 Ekim 1923 günü Mustafa Kemal yönetim şeklinin cumhuriyet olarak değişikliğine ilişkin kanun teklifini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmuş, değişikliğe ilişkin teklif İsmet İnönü tarafından; "Millet, hâkimiyetini ve mukadderatını fiili olarak ele almıştır. O halde bunu hukuki olarak dile getirmekten neden çekiniyoruz?" sözleriyle değerlendirilmişti. Mustafa Kemal'in değişiklik teklifi parti grubunda ve mecliste görüşülerek "Yaşasın Cumhuriyet!" sesleri arasında kabul edilmiş, meclis oybirliği ile Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Atatürk'ü cumhurbaşkanı olarak seçmiş, ilk kabine ise İsmet İnönü tarafından kurulmuştu. Aynı eserde Mustafa Kemal (2012:501) cumhuriyetin ilanını şu şekilde aktarmaktadır:

"Mecliste cumhuriyet kararı 29 Ekim 30 Ekim bağlayan gece (1923) saat 20:30 da verildi. On beş dakika sonra yani 20:45'te cumhurbaşkanı seçildi. Durum aynı gece bütün memlekete bildirildi ve her tarafta gece yarısından sonra yüz bir pare top atılarak ilan edildi"

Osmanlı Devletinde bir merasim kaidesi olarak top atışının en önemli günlerde dahi yirmi bir pare ile sınırlı (Batmaz, 2007:187) olduğu düşünüldüğünde yapılan değişikliğe ne denli önem ve değer atfedildiğini görmek mümkündür. Bu karar bir rejim değişikliğinden çok yeni bir devletin kuruluşunun ilanıdır. Kararı yüz bir pare top atışı ile ilan etme ve bu yolla kutlama kararı; iktidarın bu değişime verdiği önemin halk tarafından görülmesi, hissedilmesi ve benzer bir değer atfedilmesi yolunda oldukça stratejiktir.

İstanbul'da da kutlamalar gece yarısı atılan toplarla başlamış, okulların tatil edildiği duyurulmuştur. 30 Ekim günü sabah erken saatlerde bayraklarla donatılan şehirde öğleden sonra valilikte ve kolorduda tebrik merasimi yapılmış, akşam ise halkın katıldığı fener alayları ile eğlenceler tertiplenmiştir. Benzer kutlamaların İzmir ve Ankara'da da yapıldığını söylemek mümkündür. Gazetelerin verdiği bilgiye göre;

halkın her kesiminden bireyler Ankara’da meclis önünde ve Ulus meydanında kendiliğinden kutlama için toplanmıştır (Özkaya, 1993:299; Bolat, 2007:57-58).

Cumhuriyetin ilanının milli bayram olarak kabul edilmesinden önce, ilk yıl dönümü (1924) çıkarılan bir kararname ile devlet tarafından özel bir törenle kutlanmıştır. Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına ilişkin ilk hukuki metin bu kararnamedir. 26 Ekim 1924 tarihinde “*Cumhuriyet’in tarih-i ilanı olan 29 Teşrinievvel yevm-i mezkûr zevalinde yüz bir pare top endahtı suretiyle ve merasim-i mahsusa ile tesidi hakkında*” (Düstur 5, Tertip C.5, 1924:666) çıkartılan kararname ile bazı çevrelerde 1 Kasım 1923 olarak bilinen cumhuriyetin ilan tarihinin kesinleştirilmesi, 29 Ekim 1924 günü yüz bir pare top atışı yapılması ve bu günün özel bir törenle kutlanması amaçlanmıştır.

4.5.1.2. 1925-2012 Yılları Arasındaki Yasal Düzenlemeler

Yapılan doküman taraması sonucunda Cumhuriyet Bayramı kutlama törenlerine ilişkin ilki 1924 sonuncusu ise 2012 yılında yürürlüğe alınan 22 adet hukuki metne ulaşılmıştır. Yasa, kararname, genelge ve yönetmeliklerden oluşan bu 22 hukuki metnin ad, sayı numarası, yıl ve türüne ilişkin bilgiler Tablo 1’de bir bütün olarak sunulmuş, Tablo 2, 3 ve 4’te ise hukuki düzenlemelerin tür, konu ve yıllara göre dağılımları aktarılmıştır.

Tablo 1. Hukuki Metinlerin Tür Konu ve Yıllara Göre Dağılımı

Sıra No	Yıl	Sayı No	Türü	Adı	Konu
1	1924	Düstur, 5. Tertib, C.5,26 Teşrinievvel 1340, S.666	Kararname	Cumhuriyet'in Tarihi İlanı Olan 29 Teşrinievvel Yevm-İ Mezkûr Zevalinde Yüz Bir Pare Top Endahtı Suretiyle Ve Merasim-İ Mahsusa İle Tesidi Hakkında	Birinci Yıl Kutlaması
2	1925	96	Kanun	Milli Bayram Kanunu	Milli Bayram Olarak Kabul
3	1933	2305	Kanun	Cumhuriyet İlanının 10. Yıl Dönümünü Kutlulama Kanunu	Onuncu Yıl Kutlaması
4	1933	2318	Kanun	Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Bayramını Kutlulamak Üzere Vekalet ve dairelerin 1933 Bütçelerinden 50.000 Liranın Tenzilile Maliye Bütçesinden Yeniden Açılacak 172. Fasla Konulmasına Dair Kanun	Onuncu Yıl Kutlaması
5	1933	2319	Kanun	Cumhuriyet İlânının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlulama Hakkındaki 2305 Sayılı Kanuna Müzeyyel Kanun	Onuncu Yıl Kutlaması
6	1933	2320	Kanun	11/6/1933 Tarih Ve 2305 Sayılı Kanuna Müzeyyel Kanun	Onuncu Yıl Kutlaması
7	1933	2321	Kanun	Cumhuriyetin İlânına Müsadif 29 Teşrinievvel Gününün Milli Bayram Addi Hakkında 19 Nisan 1341 Tarih Ve 028 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun	Onuncu Yıl Kutlaması
8	1933	14668	Kararname	Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü İşini Tanzim Ve Tesbit Etmek Üzere Merkezde Ve Vilâyetlerde Teşkil Edilecek Komisyon, Komite ve Heyetler Hakkında	Onuncu Yıl Kutlaması

Tablo 1. Hukuki Metinlerin Tür Konu ve Yıllara Göre Dağılımı (Devamı)

Sıra No	Yıl	Sayı No	Türü	Adı	Konu
9	1933	15073	Kararname	Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Hatırası Olarak Çıkarılan Madalya Hakkında	Onuncu Yıl Kutlaması
10	1933	15098	Kararname	Cumhuriyet Bayramı Dolayısıyla Mazot Talebinin Normal İhtiyacın Üstünde Olması Dolayısıyla Kontenjanın Arttırılması	Onuncu Yıl Kutlaması
11	1933	15113	Kararname	Cumhuriyetin 10.Yıl Dönümünü Kutlulamak Üzere Yapılacak Şenlikler İçin Lâzım Olan Ampul Duylar ile Kâğıt Kontiyonları İhtiyaçlarının Karşılanması	Onuncu Yıl Kutlaması
12	1933	15306	Kararname	Cumhuriyet Bayramının Onuncu Yıl Dönümü Münasebetile Yapılan Tezahürat Esnasında Asayiş ve İntizamın Korunması	Onuncu Yıl Kutlaması
13	1935	2739	Kanun	Ulusal Bayram Ve Genel Tatiller Hakkında Kanun	Milli Bayram Olarak Kutlama
14	1973	1701	Kanun	Türkiye Cumhuriyetinin 50nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun	Ellinci Yıl Kutlaması
15	1973	7/6472	Kararname	Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 inci Yıldönümü Dolayısıyla Şehir, Kasaba ve Köylerin Aydınlatılması ve Donatılması Hakkında Yönetmeliğin Yürürlüğe Konulmasına Hakkında Kararname	Ellinci Yıl Kutlaması

Tablo 1. Hukuki Metinlerin Tür Konu ve Yıllara Göre Dağılımı (Devamı)

Sıra No	Yıl	Sayı No	Türü	Adı	Konu
16	1973	7/6472	Yönetmelik	Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 inci Yıldönümü Dolayısıyla Şehir, Kasaba ve Köylerin Aydınlatılması ve Donatılması Hakkında Yönetmelik	Ellinci Yıl Kutlaması
17	1973	7/6473	Kararname	Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanunun 9 uncu Maddesine Öngörülen Fonun Teşkili ve Bu Fondan Yapılacak Sarfiyatın Esasları ile Hesap Usullerini Gösterir Yönetmeliğin Yürürlüğe Konulması Hakkında Kararname	Ellinci Yıl Kutlaması
18	1973	7/6473	Yönetmelik	Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanunun 9 uncu Maddesine Öngörülen Fonun Teşkili ve Bu Fondan Yapılacak Sarfiyatın Esasları ile Hesap Usullerini Gösterir Yönetmelik	Ellinci Yıl Kutlaması
19	1973	7/6960	Kararname	Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümü Nedeniyle Umuma Açılmış Olan Müzelerin, Müze Haline Konulmuş Tarihi Binaların ve Düzenlenmiş Ören Yerlerinin Parasız Gezdirilmesi Hakkında Kararname	Ellinci Yıl Kutlaması

20	1981	2429	Kanun	Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun	Milli Bayram Olarak Kutlama
21	1981	8/3456	Yönetmelik	Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği	Milli Bayram Olarak Kutlama
22	2012	2012/3073	Yönetmelik	Ulusal Ve Resmi Bayramlar İle Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde Yapılacak Tören Ve Kutlamalar Yönetmeliği	Milli Bayram Olarak Kutlama

Tablo 2. Hukuki Metinlerin Türe Göre Dağılımı

Metnin Türü	Sayı	Yüzde
Kanun	9	%40.9
Yönetmelik	4	%18.18
Kararname	9	%40.9
Toplam	22	% 100

Tablo 3. Hukuki Metinlerin Konuya Göre Dağılımları

Konu	Sayı	Yüzde
Birinci Yıl Kutlamaları	1	% 4.5
Onuncu Yıl Kutlamaları	10	% 45.45
Ellinci Yıl Kutlamaları	6	% 27.27
Milli Bayram Olarak Kabulü ve Kutlanması	5	% 22.72
Toplam	22	% 100

Tablo 4. Hukuki Metinlerin Yıllara Göre Dağılımları

Yıl	Sayı	Yüzde
1924	1	% 4.5
1925	1	% 4.5
1933	10	% 45.45
1935	1	% 4.5
1973	6	% 27.27
1981	2	% 9
2012	1	% 4.5
Toplam	22	% 100

Cumhuriyetin ilanının kutlanmasına dair yayınlanan ilk yasal belge; 1924 yılında ilk yıldönümünün devlet töreni ile kutlanmasına yönelik kararnamedir. 1924 yılında birinci yıl dönümü kutlamalarından sonra 1925 yılının Nisan ayında Başvekil Ali Fethi ve Vekiller Heyeti tarafından cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim günün milli bayram olarak kutlanmasına ilişkin bir kanun teklifi verilmiştir. Meclisin 106. Birleşiminde sunulan kanun teklifi Başvekil Ali Fethi tarafından şöyle gerekçelendirilmiştir (19.04.1925, İçtima:106, Celse:2):

“Memaliki mütemeddineden (medeni memleketlerden) her biri kendisi için milli bayram olmak üzere tek bir gün kabul etmiştir. Her millet o vahiyle tayin ettiği günün yevmi mahsus addi ile yalnız o gün gerek memleket dahilinde, gerek memaliki ecnebiyedeki sefarethane ve şehbenderhanelerinde (Yurt dışındaki elçiliklerde ve konsolosluklarda) merasimi milliye icra ederler. Ezcümle Fransa’da İhtilali kebirden beri birbirini velyeden muhtelif eşkali devletin cümlesi (14 Temmuz tarihini resmi yevmi mahsus olarak muhafaza ettikleri gibi Şimali Amerika Cemahiri müttedesinin yevmi mahsusunu da 24 Temmuz) a müsadiftir. Filhakika her millete resmi yevmi mahsustan maada dini ve milli bir takım itiyadı muayene ve eyyamı mahsusuna vardır. Lakin bugünlerde merasimi milliye icra olunmayıp devair ve mekatibin bir veya birkaç gün tatile veya hususi tebrikat ifası ile iktifa olunmaktadır.

Ecnebilere de tesit ettirilmesi lazım gelen Türkiye Cumhuriyetinin ve milletimizin resmi yevmi mahsusunu mileli mütemeddine saireye kıyasen bir gün olarak tayin etmek lazımdan görülür. O gün ise Cumhuriyetin yevmi ilanı olan (29 Teşrinievvel) de başka bir gün olmamalıdır. Eğer ki Hükümeti Milliye’nin yevmi teessüsü olan (23 Nisan) tarihinin kabulü varidî hatır olursa da işbu iki günden birini tercih ızdırarı karşısında (29

Teşrinievvel)i tercih etmek icap eder. Zira (23 Nisan) Türkiye İnkılap Tarihinde bir merhale ifade eyler. İnkılabı mezkur (29 Teşrinievvel) de Cumhuriyetin ilanı ile tamam olmuş ve eylem istimal oluna gelen resmi damga ve mühürlerde bittabi bu sonucu tarih mahkuk bulunmuştur.”

Böylece aynı gün yapılan oylama ile 29 Ekim günü Türkiye Cumhuriyetini ve milletini yurтта ve yurt dışında temsil edecek tek milli bayram ilan edilmiş, diğer bayram günleri ise resmi bayram günleri olarak kabul edilmiştir. Başvekilin sunduğu gerekçeden de anlaşıldığı gibi milli bir bayram gününe sahip olmak aynı zamanda modern milletlere benzer olmak ve bu modern milletler arasında Türkiye Cumhuriyetinin temsil edilmesi anlamını da taşıyor, diğer modern milletlerin Türkiye Cumhuriyeti devletini tanımaları ve benimsemeleri için bir vesile olarak konumlandırılıyordu. Bu tarihten sonra her yıl ulusal birliğin bir ifadesi, bir yansıması olarak şenliklerle kutlanan bayramın onuncu yıl dönümüne ayrı bir önem verilmiş, kutlamaların biçim ve içeriği yasa ve kararnamelerle düzenlenmiştir.

Yapılan düzenlemelerle; onuncu yıl kutlamalarının üç gün olacağı, kutlama günleri için ulaşım ücretlerinde indirim uygulanacağı, törene katılan asker, polis, jandarma, öğrenci ve izcilerin kara ve deniz seyahatlerinin ücretsiz olacağı, telgraf, mektup ve kart ücretlerinin yarı yarıya indirileceği karara bağlanmıştır. Ayrıca kutlama işleriyle meşgul olacak bir yüksek komisyon ve bu komisyona bağlı komite ve heyetler oluşturulacağı, komisyon, komite ve heyetlere kutlama masrafları için bütçe temin edileceği ve bu birimlerin birbirleriyle olan iletişimlerinin ücretsiz olacağı belirlenmiştir. Resmi ve özel kurumların bina dışları ile bu binalarda kutlamaların yapılacağı salonlarda yer alacak bayrakların miktarı, hatıra olarak basılacak madalyanın satışı, inkılaplar ve cumhuriyet konusunda hazırlanan kitapçıkların ülke genelinde uçaklardan atılacağı, bina dışlarına asılacak levha ve afişler ile sinema ve tiyatro salonlarının kutlama günlerinde nutuk, temsil ve konferanslar için ücretsiz olacağı yine 1933 yılında yürürlüğe konulan bu metinler yoluyla yasallaştırılmıştır. 2305 sayılı 10. Yıldönümü kutlama kanunu 11.06.1933 tarihinde kabul edilmiş, tören ve kutlamalara ilişkin yukarıda sıralanan detaylar

2318, 2319, 2320, 2321 sayılı kanunlar ve 14668, 15073, 15098, 15113, 15306 sayılı kararnameler ile hükme bağlanmıştır.

Bu tarihten sonra 27.05.1935 tarihinde Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında çıkarılan kanun ile 29 Ekim günü ulusal bayram, 30 Ağustos günü Zafer Bayramı ve 23 Nisan günü Ulusal Egemenlik Bayramı tatil ilan edilmiştir. Resmi bayramların yanı sıra aynı kanun ile Kurban ve Şeker Bayramlarının tatil günü sayısı, 1 Mayıs Bahar Bayramı, yılbaşı günü ve Pazar günün hafta tatili olarak kabulü karara bağlanmıştır. Öte yandan 1935 yılında yasalaşan bu kanun ile 1909'dan beri kutlanan II. Meşrutiyet'in ilan günü 10 Temmuz (23 Temmuz 1908) "İyd-i Milli" bayram olmaktan çıkarılmış, böylece Osmanlı Devletinin tek milli bayramının artık Türkiye Cumhuriyeti'nde kutlanmayacağı ilan edilmiştir.

Onuncu yıl kutlamaları gibi özel bir kanunla düzenlenen ve törenlerin neredeyse tüm yıla yayıldığı bir başka sene ise Cumhuriyetin ilanının 50. Yıldönümüne rastlayan 1973 yılıdır. "Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50. Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun" Nisan ayında yayınlanarak yürürlüğe girmiş, tıpkı onuncu yıl kutlamalarında olduğu gibi Bakanlar Kurulunca tespit edilen kutlama faaliyetlerini planlamak, koordine etmek ve gerekli programları hazırlamak ile sorumlu tutulan bir yüksek kurul (Ellinci Yıl Kutlama Yüksek Kurulu) kurulmuştur. Kanun; üniversiteler, akademiler ve TRT kutlama programlarında Kutlama Yüksek Kurulu ile işbirliği yapacağı, kamu kurum ve kuruluşları ise kutlama hazırlık ve uygulamaları sırasında tüm imkanlarını seferber etmelerinin zorunlu olduğu maddelerini içermektedir. Ayrıca 1973 içinde yılı 50inci yıldönümü dolayısıyla yurdun her tarafında konferans, seminer ve festivaller tertipleneceği, kitap, broşür, film ve öğretici malzeme yayını, Türk Bayrağı, madalya, pul, rozet dağıtımı gerçekleştirileceği, Sivas'ta ilk fakültesi 29 Ekim 1973'te öğretime başlamak üzere Cumhuriyet Üniversitesi adıyla bir üniversitenin kurulacağı, Kurtuluş Savaşı ve Büyük Zafer anısına yaptırılacak anıtların fon ile destekleneceği, yıldönümüne özel altın ve gümüş para bastırılacağı karara bağlanmış, bayram tatili ise 26 Ekim saat 13:00 ila 30 Ekim saat 24:00 olarak uzatılmıştır.

Söz konusu 1701 Sayılı Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50. Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun metnine dayandırılarak çıkarılan üç kararname ile iki yönetmelik bulunmaktadır. Bu metinlerde yıldönümü dolayısıyla şehir, kasaba ve köylerin aydınlatılması, resmi ve özel kurum ve kuruluşlar ile ev ve işyerlerinin bayraklarla süslenmesi, belirlenen noktalara taklar kurulması, anıt, park ve köprülerin aydınlatılması, Milli Eğitim Bakanlığı’na belirlenmiş yerlere vecizeler ve dövizler asılması, fener alayları düzenlenmesi, havai fişek gösterilerinin yapılması, 50.yıla özel köşe ve vitrinler düzenlenmesine ilişkin hükümler ile yapılacak harcamaların fondan tahsisine ilişkin kararlar yer almaktadır. Kararnamelerden biri ise; 29 Ekim 1973 tarihi itibarıyla 1 hafta süre ile müze, tarihi bina ve ören yerlerinin ücretsiz ziyarete açılmasına ilişkindir.

1981 yılına gelindiğinde Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ile bu kanuna dayanan bir yönetmelik düzenlendiğini görmek mümkündür. 1935 yılında yayınlanan Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun’un yerine düzenlenen yeni kanun metninin birinci maddesine göre; “1923 yılında Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim günü ulusal bayramdır. Türkiye’nin içinde ve dışında Devlet adına yalnız bugün tören yapılır. Bayram 28 Ekim günü saat 13:00’ten itibaren başlar ve 29 Ekim günü devam eder.” Böylece 1935 yılından 1981 yılına dek 28 Ekim-30 Ekim tarihleri arasında kutlanan ve tatil olarak kabul edilen Cumhuriyet Bayramı 1 gün kısalmıştır. Bu kanuna bağlı olarak yayınlanan yönetmelik ise; koordinatör olarak belirlenen kuruluş ve bakanlıkları, kutlama komitelerini, bunların görev, yetki ve çalışma usullerini içermekte ayrıca ulusal ve resmi bayramlara ilişkin (Cumhuriyet Bayramı, Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Atatürk’ü Anma ve Gençlik ve Spor Bayramı, Zafer Bayramı) törenlerde uyulacak genel esasları belirlemektedir. Bu yönetmelik 2012 yılında Ulusal ve Resmi bayramlar ile Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde yapılacak Tören ve Kutlamalar Yönetmeliği kabul edilince yürürlükten kalkmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında hakkında kısa bilgi verilen bu 22 hukuki metnin içeriği; törenlerin işlevleri, kutlama ve uygulama ilkeleri, düzenleyenleri, katılımcıları ve sembolleri bakımından niteliksel içerik analizi yöntemi ile irdelenmiş, bulgular yasal düzenlemelerin cumhuriyet bayramlarına yüklediği işlevler başlığı altında sunulmuştur.

4.5.1.3.Yasal Düzenlemelerin Cumhuriyet Bayramlarına Yüklediği İşlevler

1924-2012 yılları arasında yayınlanan 22 hukuki metin niteliksel açıdan değerlendirildiğinde, cumhuriyet bayramı törenlerinin ulusa ve devlete ilişkin işlevlerle donatıldığını görmek mümkündür. Bu başlıkta sadece yasal düzenlemelere ilişkin araştırma sorularına yanıt aranmış, bayram hazırlıkları, düzenlenen etkinlikler, katılım ve değerlendirmeler izleyen sayfalarda ele alınmıştır.

1925 yılında 29 Ekim (Teşrinievvel) günü milli bayram olarak kabul edilmiş (1935 yılından itibaren ülke içinde ve dışında devlet adına düzenlenen tek milli bayram olarak) ve devlet adına yalnız bugün kutlama yapılabileceği onaylanmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde halkta milli bilinci oluşturmak üzere seçilen bayram gününün cumhuriyetin ilan tarihi olması ulusun ancak cumhuriyet rejimi ile var olabileceğine dair inancı yerleştirmek üzere tesis edilmiştir. Cumhuriyet bayramı olarak özellikle halkın geniş katılımıyla kutlanması beklenen 29 Ekim günü yeni devletin kuruluş günü olarak kabul görmüş ve bu niteliği ile ulusal bilinci yerleştirmenin ve pekiştirmenin bir vesilesi olarak benimsenmiştir.

Değerlendirilen tüm hukuki metinlerde inşa edilmek istenen ulusa ilişkin üç temel niteliğin sıklıkla vurgulandığı dikkat çekmektedir. Kutlamaların ilk yıllarında hazırlanan metinlerde daha ağırlıklı olmak üzere çıkarılan yasalarda törenler yoluyla halkın birlik ve beraberliğini pekiştirmenin, cumhuriyete sadakatini sağlamanın,

Atatürk’e, onun ilke ve inkılaplarına bağlılığını arttırmanın hedeflendiği görülmektedir.

Örneğin cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü dolayısıyla çıkarılan kanun ile başbakanlığa bağlı kutlama yüksek komisyonu ve vilayetlerde bu işle meşgul olacak komite ve heyetler kutlama törenlerinin Cumhuriyetin bugüne kadar ve gelecekteki başarılarını gösterecek şekilde düzenlenmesiyle görevlendirilmişlerdir (Kanun No:2305 Kabul Tarihi: 11.06.1933 Madde: 2).

Ayrıca yine bu kanun (Kanun No:2305 Kabul Tarihi: 11.06.1933 Madde: 9) ve ona bağlı olarak kaleme alınan kararname (Kararname No: 15073 Kabul Tarihi: 19.10.1933) ile *cumhuriyetin onuncu yıl hatırası olarak bir madalya basılıp satılması*, elde edilen gelir ile “*inkılaba hizmet eder bir eser*” yaptırılması ve uçaklardan yurdun çeşitli yerlerine “*inkılap ve istiklali ifade eden yazıların*” atılması karara bağlanmıştır (Kanun No: 2319 Kabul Tarihi: 19.10.1933 Madde: 2).

1973 yılı cumhuriyetin ellinci kuruluş yıldönümü kutlamaları tıpkı onuncu yıl gibi çok sayıda etkinliğin düzenlendiği ve tüm bunların yılın ilk aylarında özel bir kanun ile hükme bağlandığı törenlere ev sahipliği yapmıştır. Hükme bağlanan ilk belge olan Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun’da kutlama programlarının amacına geniş yer ayrılmıştır. Törenler yoluyla ulusu birlik ve beraberliğe çağıran, tarih ve kaderde ortaklığı vurgulayan şu maddelere yer verilmiştir:

“Milletimizin istiklaline, tarihi haklarına ve yurdumuza yapılan haksız saldırılara karşı milletçe direnişi, saldırgan düşmanları yurdumuzdan kovmak için şahlanan milli şuur ve milli mücadele ruhunu,

Türk milli mücadelesinin mazlum milletlerin kurtuluş çabalarına örnek ve önder oluşunu,

Türk Milletinin bütün fertleriyle kaderde, kıvançta ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülkü etrafında birleşme gereğini bütün imkanlardan yararlanarak

içte ve dışta duyurmak, anlatmak ve kavratmaktır (Kanun No: 1701 Kabul Tarihi: 30.03.1973 Madde: 2).”

Ayrıca kanun metninin aynı maddesinde “*Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve hayat sebebi olan Atatürk inkılabının milli hayatımızdaki önemli rolü*” vurgulanmış, Mustafa Kemal Atatürk’e olan bağlılığın altı çizilmiştir.

Aynı kanunun 10. Maddesi hükümleri uyarınca kaleme alınan yönetmelik, kutlama törenleri kapsamında yapılacak işleri hükme bağlarken *milli bilince ve şuura tesir edecek* çeşitli etkinlikler tertiplemiştir. Örneğin; şehir ve kasabalarda kutlama süresince resmi dairelerle bütün kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar resmi ve özel bütün işyerleri ve konutların bayraklarla süslenmesi ve aydınlatılması esastır. Atatürk portreleri ile donatılmış taklar sınır kapıları ile şehir ve kasabaların uygun yerlerine konumlandırılmalı; anıtlar, mabetler, yollar, parklar, köprüler ve taşıtlar bayraklarla süslenmelidir. Uygun görülen yerlere Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenmiş Atatürk’ün vecizeleri ile Cumhuriyetin elli yılda ulaştığı sosyal, ekonomik, kültürel ve teknik kalkınmayı ifade edecek dövizler asılmalı, camiler de aynı nitelikte mahyalar ile ışıklandırılmalıdır (Yönetmelik No: 7/6472 Kabul Tarihi: 26.05.1973 Madde: 4-5-6).

Yönetmeliğin dikkat çeken 7. Maddesi ise; “*50. Yıl Köşesi*” olarak adlandırılan uygulamanın esaslarına ilişkindir. Buna göre; kamu kuruluşları, özel kuruluşlar ve işyerlerinde uygun yer ve vitrin imkanı olanlar, kutlamanın anlam ve önemini belirtir nitelikte 50. Yıl Özel Köşe ve Vitrinleri düzenlenmesi ve geceleri bu alanların aydınlatılması ile sorumlu kılınmışlardır (Yönetmelik No: 7/6472 Kabul Tarihi: 26.05.1973 Madde: 7).

Köylerde yapılacak işler başlığı adı altında ise; köy meydanına veya uygun bir yere Atatürk portesi ve bayraklarla taklar kurulması ve aydınlatılması, mümkün

olmayan hallerde Atatürk portresi veya büstünün aydınlatılması, okulların, muhtarlık binalarının, karakolların ve mümkün olduğu kadar çok sayıda köy evinin bayraklarla bezenmesi, Atatürk vecizeleri ile Cumhuriyetin elli yılda ulaştığı sosyal, ekonomik, kültürel ve teknik başarısını ifade eden dövizlerin uygun yerlere asılması konusunda yapılacaklar aktarılmıştır (Yönetmelik No: 7/6472 Kabul Tarihi: 26.05.1973 Madde: 11-12-13).

Bayram süresi boyunca *kutlamaların anlamlı ve canlı geçmesi* için geceleri şehirlerde fener alayları tertiplenmesi, havai fişek ve maytap atılması; köylerde ise bu etkinliklerin davul ve zurna eşliğinde yapılması uygun görülmüş, kurul ve komiteler tüm bunlardan sorumlu kılınmıştır (Yönetmelik No: 7/6472 Kabul Tarihi: 26.05.1973 Madde: 10-14-15).

Onuncu yıl kutlamalarında da ellinci yıl kutlamalarında da ulusa ilişkin benzer idealleri görmek mümkündür. Milli birlik, Atatürk'e bağlılık ve Cumhuriyete sadakat kutlamaların toplumsal işlevleri olarak belirlemekte; bayraklar, Atatürk posterleri, vecizeler, cumhuriyetin başarısını anlatan sözler, aydınlatmalar, fener alayları devlet tarafından düzenlenen etkinliklerde yine ilk sıralarda yer almaktadır. Ancak bu noktada; onuncu yıl kutlamaları ile ellinci yıl kutlamaları arasında hukuki metinler üzerinden bir karşılaştırma yapıldığında onuncu yıl kutlamalarının cumhuriyet rejimini halka benimsetmek üzerine kurulu olduğu ellinci yılda ise milli birlik vurgusunun daha fazla olduğunu söylemek mümkündür.

1981 yılında 2429 Sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ile bir gün kısalan cumhuriyet bayramı kutlamaları aynı yıl yayınlanan yönetmeliğe (8/3456) göre düzenlenmeye başlanmıştır. Yönetmeliğin ilk maddesi ile Atatürk'e ve ilkelerine bağlılığı geliştirmek, ulusal birliği pekiştirmek üzere bayram günlerinin coşku ile kutlanmasının amaçlandığı belirtilmektedir (Yönetmelik No: 8/3456 Kabul Tarihi: 14.08.1981 Madde:1). 2012 yılında aynı kanuna bağlı olarak yayınlanan yeni yönetmelikte (Yönetmelik No: 2012/3073 Kabul Tarihi: 16.04.2012) bu maddeye

yer verilmemiş, bunun yerine kutlama komisyonları törenlerin milli onur gereklerine uygun kutlanması ile sorumlu kılınmıştır (Yönetmelik No: 2012/3073 Kabul Tarihi: 16.04.2012 Madde: 4(a)).

Her iki yönetmeliğin cumhuriyet bayramına ilişkin maddeleri irdelendiğinde, bayram kutlamalarının 28 Ekim günü saat 13:00’de 21 pare top atışı ile başladığı bilgisinin verildiği, Atatürk Anıtlarına ve Anıtkabir’e çelenk koyma, İstiklal Marşı, göndere bayrak çekilmesi ve tebrik kabul törenlerinin sıralandığı ve ekte liste halinde tebrikata giriş sıralamasının aktarıldığını görmek mümkündür. Denilebilir ki; 1981 yılından bu yana bayram kutlamaları devlet tarafından aynı düzen dâhilinde ve aynı sıralama ile yapılmaktadır.

1925 yılından günümüze kanun, yönetmelik, kararname ve genelgelerle devlet nezdinde kutlanan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kuruluşunu sembolize eden, bu yeni devletin halkını yeni yönetim biçimi ile buluştururken, biçimlendiriciliği ile de halkını oluşturan törenler günümüze yaklaştıkça değiştirilen ve/veya çıkarılan maddeler ile didaktik olma özelliğini bir nebze olsun geride bırakmış, aynı zamanda metinlerde Atatürk, ilke, inkılap ve cumhuriyet vurguları da azalmıştır.

Milli törenlerin ulus-devletlerin sembollerinden biri olduğu ve bayrak, marş, kurtarıcı ya da lider gibi diğer sembollerle birleşerek milli duyguları ve şuuru en yüksek noktaya taşımaya çalıştıkları bilinmektedir. Yasal metinler aracılığı ile törenler sadece milletin ve milliyetçi düşüncenin şekillendiricisi değildir kuşkusuz, aynı zamanda devletin varlığını, niteliklerini, gücünü ve otoritesini gösterdiği alanlar olarak da işlevlendirilmişlerdir.

Örneğin; 1701 sayılı Türkiye Cumhuriyetinin 50nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkındaki Kanun’un 2. maddesi törenlerin başlıca amaçlarını sıralarken Türkiye Cumhuriyeti Devletinin “egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” ilkesini temel sayan,

insan hak ve hürriyetlerine dayalı, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğu bu yönleriyle dünyanın modern milletleri arasında yer aldığı, insan hak ve hürriyetlerini geliştirme azmi içinde yurttan ve dünyada barışı hedeflediği belirtilmekte, kutlamalar kapsamında devletin bu niteliklerinin hem yurttan hem de yurt dışında ilan edilmesi, vurgulanması çağrısı yapılmaktadır.

Devletin gücünün ve otoritesinin göstergesi olarak yansıyan uygulamalardan biri ve en önemlisi merkezde oluşturulan kutlama yüksek komisyonu ile vilayetlerde ona bağlı olarak çalışan komite ve heyetlerdir. Bu bağlamda kutlama işleri ile meşgul olacak komisyon, komite ve heyetler tören hazırlıkları, resmigeçit ve diğer etkinlikler ile bu etkinliklerde kullanılacak materyallerin temin ve tahsisi ile katılımcılar konusunda yetkilendirilmişlerdir (Kanun No: 2305 Kabul Tarihi: 11.06.1933 Madde: 2-3; Kararname No: 14668 Karar Tarihi: 06.07.1933 Madde: 1-2-3; Kanun No: 2319 Kabul Tarihi: 19.10.1933 Madde:1; Kanun No: 1701 Kabul Tarihi: 30.03.1973 Madde: 3-4-9-10; Kararname Sayısı: 7/6472 Karar Tarihi: 26.05.1973 Madde: 15-16; Kararname Sayısı: 7/6473 Karar Tarihi: 26.05.1973 Madde: 2-3-4-5-6-7-8-9-10; Yönetmelik No: 8/3456 Tarih: 14.08.1981 Madde:5-6; Yönetmelik No: 2012/3073 Tarih: 16.04.2012 Madde:3).

Törenlerin düzenlenmesinden ve kutlamalardan sorumlu olan komitelerin oluşumu devleti temsil eden makamlar ve statüler konusunda bilgi verici, dönem dönem bu oluşumda yaşanan değişimler ise devlet anlayışı konusunda aydınlatıcıdır. Yasal metinlerde Başbakanlığa bağlı kutlama yüksek komisyonunun ve vilayetlerde görevli komite ve heyetlerin kimlerden oluşacağı detaylarıyla belirtilmiştir. Örneğin onuncu yıl kutlamaları için belirlenen komisyonda; Cumhuriyet Halk Fırkası genel sekreteri ile Milli Savunma, İç İşleri ve Milli Eğitim Bakanlıkları müsteşarları yer almıştır. Bayramın organizasyonu ile yetkilendirilen kutlama yüksek komisyonunun oluşum biçimi dönemin hükümet, parti ve devlet arasındaki ilişki yapısını gösterirken aynı zamanda siyasal bakış açısını da yansıtmaktadır (Kararname No: 14668 Karar Tarihi: 06.07.1933 Madde:1).

1981 yılında çıkan Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği (8/3456) ile Cumhuriyet Bayramı törenleri için Ankara’da Dışişleri Bakanlığı, Ankara dışında ise İçişleri Bakanlığı koordinatör olarak belirlenmiştir. Yine bu yönetmeliğe göre kutlama komiteleri; il, ilçe ve bucaklarda bütün törenler Mahalli Mülkiye Amirinin veya görevlendireceği kişinin başkanlığında, Garnizon Komutanlığı, Belediye Başkanlığı, Jandarma, Emniyet, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı temsilcilerinden; Bucak Müdürü olmayan Bucaklarda, Kasaba ve Köylerde en yüksek dereceli okul müdürleri arasından en kıdemlisinin koordinatörlüğünde varsa Belediye Başkanı, Köy Muhtarı ve bir öğretmenden oluşur (Madde4-5).

2012 yılında yürürlüğe giren yeni yönetmelikte ise; kutlama komitelerinde görevlendirilenler arasından (2016 yılında yapılan değişiklik ile) garnizon komutanlığı çıkarılırken, gençlik hizmetleri ve spor müdürlüğü ile sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri eklenerek daha sivil bir komite oluşumunun önü açılmıştır (Yönetmelik No: 2012/3070 Tarih: 16.04.2012 Madde: 3).

Kutlama komitelerini oluşturan isimlerden ve yetki alanlarından devlet otoritesini, merkezi yönetimin gücünü ve yetki hiyerarşisini okumak mümkün görünmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş yılları diyebileceğimiz dönemlerde ve askeri hükümetlerin görev yaptıkları yıllarda oluşturulan komitelerin çeşitlilikten uzak olduğu ancak sonraki yıllarda bakış açısının değiştiği söylenebilir.

Onuncu ve ellinci yıl kutlamalarına özel olarak ulaşımın ücretsiz şekilde yapılması, telgraf, mektup ve kart ücretlerinde tenzilata gidilmesi, resmi geçite katılacak asker, polis, jandarma, öğrenci ve izcilerin seyahatlerinin ücretsiz olması, müzelerin ve ören yerlerinin parasız gezdirilmesi, etkinlikler için kullanılacak taşıtların yakıt giderlerinin karşılanması gibi kararlar halkın törenlere katılımını dolayısıyla bayram coşkusu arttırmayı amaçladığı gibi devletin gücüne yönelik algıyı da biçimlendirmektedir.

Yasal metinlere ilişkin bu başlık altında cumhuriyet bayramı törenlerine ilişkin 22 yasa, yönetmelik ve kararname bir arada değerlendirilmiş, araştırma soruları kapsamında kutlamaların hukuki çerçeve içindeki görünümüne odaklanılmıştır. Her on yılda bir özel kanun yönetmelik ya da kararname çıkarılmadığından ve genel kapsamlı yasal metinler düzenlenen törenlerin tümünü kapsadığından kanuni hükümler için ayrı bir başlık açılmıştır. İzleyen sayfalarda her bir on yıl için açılan ayrı başlıklar altında kutlamalar kapsamında düzenlenen etkinlikler, hazırlık çalışmaları ve yarattığı etkiler değerlendirilmiştir.

4.5.2. Bayram Hazırlıkları, Kutlamalar ve Değerlendirmeler

1925 yılından itibaren milli bayram olarak kutlanan Cumhuriyet Bayramı için yapılan hazırlıkların, başkentte düzenlenen etkinliklerin ve diğer illerde yapılan kutlamaların 1933 senesine kadar benzer programlara sahip olduğunu söylemek mümkündür.

1924-1932 yıllarında bayram törenleri yıldönümünü ilan eden ve adeta herkesin bayramını tebrik eden top atışıyla başlamış, cumhurbaşkanlığında tebriklerin kabulünü resmigeçit izlemiştir. Gece ise düzenlenen fener alayları, balo ve ziyafetler ile kutlamalar tamamlanmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1930-1932; Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 27 Ekim 1930). 1924 yılında cumhuriyetin ilanının birinci yıldönümü ile başlayan kutlamalarda etkinliklerin çeşitleri her ne kadar yıllar geçtikçe artsa da bayramların üç etkinlik etrafında yoğunlaştığını görmek mümkündür. Bunlardan ilki cumhurbaşkanlığı makamında tebriklerin kabulüdür. Cumhuriyetin ilanının ilk yıldönümünden başlamak üzere her yıl tebrikat yapılmış ve tebrik sırası törenler öncesinde yayınlanan bir bildiri ya da yönetmelik ile belirlendiği şekilde uygulanmıştır (Elmacı, 1998: 52). Tebriklerin kabulünden sonra cumhurbaşkanı ve devlet erkânının izlediği geçit düzenlenmiş. Gece ise fener alayları ve balolar kutlamaların neredeyse geleneği haline dönüşmüştür. Bu dönem içinde

bayraklarla donatılmış şehirler ve büyüklükte yarışan taklar ise sokakların bayram fotoğraflarını oluşturmuşlardı.

1933 yılında ise; cumhuriyetin onuncu yılını kutlama törenleri adeta bir dönüm noktası olmuş, kendinden sonraki kutlamalar için örnek oluşturacak ve yıllar sonra bile hatırlanacak etkinliklere sahne olmuştur.

4.5.2.1. 1933 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Devlet onuncu yıl kutlama programını büyük bir titizlikle, çok geniş kapsamlı ve detaylı bir biçimde hazırlamış, kutlamalar için daha önceki satırlarda ayrıntılarına değindiğimiz bir kutlama kanunu dahi çıkartmıştır.

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

İdare ve gazı işleri için Başvekkâlet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur.	26 HAZİRAN 1933 PAZARTESİ	SAYI: 2437

KANUNLAR

Cumhuriyet ilânının onuncu yıl dönümünü kutlulama kanunu

Kanun №: 2305

Kabul tarihi: 11/6/1933

Madde 1 — Cumhuriyet ilânının onuncu yıl dönümü üç gün kutlanılır. Bu üç gün de resmî daireler tatil, hususî daireler ve müesseseler ve ticaret evleri hakkında hafta tatili kanunu tatbik olunur.

Madde 2 — Kutlulama işleriyle meşgul olmak üzere merkezde Başvekkâlete bağlı olan bir yüksek komisyon ve vilâyetlerde yine bu işle meşgul olacak komite ve heyetler teşkiline ve bunlar için vazifelerle Cumhuriyetin bu güne kadar ve gelecekteki muvaffakiyetlerini tebarüz ettirecek surette kutlulama için şekiller tayinine Hükümet mezdur.

Madde 3 — Bu komisyon, komite ve heyetler, Hükümet, hususî idareler ve belediye bütçelerinde kutlulama masrafı olmak üzere takatile uygun konacak paralardan Hükümetçe tesbit olunacak hükümler dairesinde sarfiyat yaparlar.

Madde 4 — Kutlulama işleri için ikinci maddede yazılı komisyonlarla heyet ve komitelerin muhabereleleri parasızdır.

Madde 5 — Bayramdan on gün evvel başlamak ve bayram günleriyle, nihayetinden sonra on gün daha sürmek üzere Hükümet kendi nakil vasıtaları tarifelerini indirebilir.

Madde 6 — Asker, polis, jandarma, mektep talebeleri, izciler gibi Cumhuriyet bayramının onuncu yıl dönümü geçit resmine iştirak edeceklerin Hükümetçe tayin olunmak üzere kara ve denizden seyahatleri Hükümete ait nakliye vasıtalarında parasızdır.

Madde 7 — Cumhuriyetin onuncu yılını doldurması münasebetile neşredilip Maarif Vekâletince tesbit edilen ve adları Nafia Vekâletine bildirilen matbualardan posta ücreti alınmaz.

Madde 8 — Bu bayram günlerinde bütün telgraf, mektup, ve kart ücretleri yarıya indirilir.

Madde 9 — Cumhuriyetin ilk on yılı hatırası olarak bir madalya basıp isteyenlere satmağa ve hasılat fazlasını inkılâba

hizmet eder bir esere sermaye olarak ayırmağa Maarif Vekâleti mezdur.

Madde 10 — Teşrinisani 1933 maaşı ile teşrinievvel ayı ücretleri teşrinievvelin 28 inci günü ödenir.

Madde 11 — Bu Kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 12 — Bu Kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

17/6/1933

Şirketlerin müruru zamana uğrayan kupon tahvilat ve hisse senedi bedellerinin Hazineye intikali hakkında kanun

Kanun №: 2308¹

Kabul tarihi: 12/6/1933

Madde 1 — Anonim ve limitet şirketlerle sermayesi eshama ayrılmış komandit şirketlerinin komanditerlere ait hisse senetlerinin ve tahvillerinin kanunî mazeret bulunmaksızın beş senelik müruru zamana uğryan faiz, temettü ve ikramiye gibi menfaatlere bu şirketlerin hisse senetleri ve tahvillerinden bedele inkılâp etmiş olanlarının on senelik müruru zamana uğryan bedelleri Devlete intikal eder.

Bu şirketler bahsolunan menfaat ve bedelleri müruru zaman müddetlerinin bitmesinden itibaren üç ay içinde mahallî mal-sandığına vermeğe mecburdurlar.

Nizamnamelerinde müruru zaman müddeti tasrih edilip de ticaret kanunu mucibince Hükümetçe tasdik edilmiş olan şirketler için tayin olunmuş müddetler müruru zamana esas tutulur.

Madde 2 — Birinci madde hükmüne riayet etmeyen şirketler vermeğe mecbur oldukları parayı üç misli tazminatla birlikte ödemeğe mahkûm ediliirler.

Madde 3 — Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.

Madde 4 — Bu kanunun hükümlerini icraya Adliye ve Maliye Vekilleri memurdur.

17/6/1933

Görsel 2. Cumhuriyetin İlânının Onuncu Yıldönümü Kutlama Kanunu

Kutlama kanununa bağlı olarak çıkarılan kararnameler ile bayram programının içeriği zenginleştirilirken işlerlik de kazandırılmıştır. Bu kararnamelerden biri de haziran ayında yürürlüğe giren kutlama kanunun 2. Maddesine ilişkin temmuz ayında çıkan 14668 sayılı kutlama yüksek komisyonunun kimlerden oluşacağına ilişkindir. Kutlama yüksek komisyonunun oluşumunun karar bağlanmasıyla birlikte çalışmalara başlanmış ve toplanan komisyon altı alt komite belirlemiştir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 13 Ekim 1933). Bu komiteleri, görev alanlarını ve bayram programında yapılması tasarlananları ise şu şekilde sıralamak mümkündür (BCA Fon Kodu: 490 01 Yer: 11 5 36.1 29.07.1933):

A) *Merasim Komitesi*: Yapılacak merasimin bayram kutlamasına daha fazla kişinin katılmasını ve bayramın daha önemli kutlanmasını sağlayacak şekilde bütün şehirlerde kutlamanın nasıl ve ne şekilde başlayacağı,  gün boyunca her saatin bayrama ait heyecan ve alaka ile geçirilmesini temin etmek üzere oluşturulmuş komitedir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 13 Ekim 1933)

Komite bayramın ilk günü yapılması planlanan büyük merasim için nüfusun en az yarısını alabilecek bir meydanın hazırlanması, hazırlanan bu meydanın geçit resmine de uygun hale getirilmesi, meydana “*Cumhuriyet Meydanı*” adı verilerek, onuncu yıl hatırasının yüksekliğine yakışacak bire taş dikilerek zerine “.... *İlinin..... kazası Onuncu Cumhuriyet bayramını coşkunlukla bu meydanda kutluladı, 29 Birinci Teşrin 1933*” yazılması uygun bulunmuştur.

Yine bu komite illerde düzenlenecek olan resmi geçite ilişkin ayrıntıları da etraflıca ele alarak karara bağlamıştır. Bu kapsamda merasim duruşu ve resmi geçite ilişkin sıralama belirlenmiş; il, ilçe ve köylere gönderilen merasim talimatnamesinin daha iyi anlaşılabilmesi için bir kroki de ilave edilmiştir.

gündüz canlandırması kabul edilmiştir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 13 Ekim 1933).

Kutlama programı hazırlanırken bunun *her şeyden evvel canlı, hareketli ve manalı olmasına bilhassa önem verildiği* belirtilerek on cumhuriyet yılında yapılan işleri halka anlatmak ve göstermek için temsili resimler, grafikler ve döviz tabloları yaptırılması kararlaştırılmıştır.

Komite bu amaçla 25 resim ve yazı levhası hazırlatmış, her birinden 8000 adet bastırmış ve dağıtmıştır. Levhaların hazırlanmasında sadece resme bağlı kalınmamış “*Büyük Gazinin her biri bizim için daima heyecan ve hamle kaynağı olan büyük sözlerine ve hitaplarına birinci derecede önem*” verilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1).

Hazırlıklardan halkı haberdar eden gazeteler grafikler, afişler, levhalar ve temsili resimlerin basıldığını duyurmuşlardır. Örneğin Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 25 Eylül 1933’te hazırlıklara ilişkin şu sözlere yer vermiştir:

“Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde Türk Milletinin duyduğu heyecanı ifade edebilmesi, ifade edilmiş görmesi için yapılan hazırlıkların hemen hepsi tamamlanmış gibidir. Büyük bayramı kutlarken heyecanları göstermek ve beslemek kadar fikirleri de aydınlatmak ve aşılacak için tertibat alınmıştır. Sokaklardan gelip geçene bile olgun ve kati fikirler vermek üzere bir nevi açık sergiye dönüşen sokaklar grafik, resim ve afişlerle donatılacaktır.”

C) Radyo Komitesi: Bayramın üç gününde mümkün olduğu kadar çok vatandaşın radyo dinleyebilmesini sağlamakla görevli komite, bayram dolayısıyla yazılmış konferans, şiir ve destanların söylenmesini ve musiki parçalarının çalınmasını temin etmiştir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 23 Ekim 1933).

İstanbul ve Ankara radyo istasyonlarının üç bayram gününde birleşik olarak tek bir programı vermeleri kararlaştırılmış, şehir ve köy meydanlarında halka açık yayın yapacak radyo tertibatı kurulması uygun bulunmuştur.

Üç gün boyunca İstiklal Marşı ve Onuncu Yıl Marşı ile başlayacak ve sonlanacak program ayrıca konferanslar, şiirler, destanlar, halk türküleri ve konserler de içerecek şekilde hazırlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1).

Üç Bayram Günü İçin Radyo Programı.

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü bayramında bugün gündüz ve gece radyo ile gerçekleştirilecek şiir, destan, konferans, halk türküsü, müzik ve piyeslerin zamanlanmış programıdır.
Ankara ve İstanbul radyo istasyonları üç bayram gününde birleşik olarak bu programı gerçekleştirilecektir.

Birinci Gün

29 BİRİNCİ TEŞRİN 1933, PAZAR

Birinci Kısım :

(SAAT 10 — 11)

1. — Ankara'da yapılacak merasimin başlangıcına dair malumat.
2. — Reisiçümhur Hazretlerinin Ankara'da merasim meydanında verecekleri nutuk.

(Yüksek komisyonun her yere tebliğ ettiği esas merasim programına göre bu saatte yurdun bütün şehir, kasaba ve köylerinde meydanlarda toplanmış olacaktır. Gene bu meydanlarda mevcut fennî vasıtaların yettiği kadar radyo alıcı makineleri hazır bulundurulacaktır.

Bu tertibatla meydanlarda toplanmış bütün halk kitleleri ve hususî radyolar saat 10 ile 11 arasında Reisiçümhur Hazretlerinin nutuklarını dinleyebilirler.

Meydanlarında radyo tertibatı olan yerler bu nutuk dinledikten sonra programlarındaki sıra ile merasimlerini yaparlar. Meydanlarında radyo tertibatı olmayan yerler saat 10 dan itibaren kendi merasim programlarını tatbikî bağlarlar.)

İkinci Kısım :

(SAAT 12 — 14)

- Saat dakika
12	—	İstiklâl marşı
12	04	Cumhuriyetin onuncu yılı marşı
12	08	Şiir, Destan :
Türk milletini inkılâp içinde
Samsun'a çıktığı gün
(Behçet Kemal)
Gazi destanı (Aşık Hasan)

— 1 —

12	22	Halk türkütleri (plâkla) Sarı Zeybek Sepetçi oğlu Ankara kasabı	16	24	Konser : (Ferhunde Hanım, piyano ile) Polonez (Şopen) Prelüt ve Füg (Bach)
12	34	Dans plâkları	16	58	Şiirler : 1919 - 1933 (Yusuf Ziya)
12	45	Şiir, Destan : Onuncu yıl destanı (İshak Refet)	17	8	Konser : (Necdet Remzi ve Ulvi Cemal Beyler, Piyano ve Kemane) Prelüt ve Allegro (Pünyani) İki Rus halk türküsü (Krayzler) Rondino (Krayzler) Şehrazat (Rimski Korsakov) Füg La Majör (Tartini)
13	01	Halk türkütleri (plâkla) Aydın Kara Ali Efe Antep türküsü Eğin türküsü	17	19	Konser : Ulvi Cemal Bey tarafından piyano ile Beş damla (Ulvi Cemal) Bayram (Ulvi Cemal)
13	11	Konferans : Türkiye Cumhuriyeti ve Osmanlı devleti	18	10	Koral : Zeybek türküsü (" ") İstiklâl marşı (Ankara M. M. M. zabesi) Gençlik marşı (Zeki Bey)
13	32	Şiirler : Çankaya (Kemalettin Kâmi) On yıl içinde (Behçet Kemal) Ajans haberleri	18	04	Cumhuriyetin Onuncu Yılı Marşı
13	57	İstiklâl marşı	18	08	Şiir : Hasan adam (Orhan Seyfi)

Üçüncü Kısım :

(SAAT 16 — 19.30)

- Sa. Da.
16	—	İstiklâl marşı
16	04	Cumhuriyetin Onuncu Yılı Marşı
16	08	Şiir :
Hasan adam (Orhan Seyfi)

— 2 —

Görsel 4. 1933 Yılı Kutlamaları - Üç Bayram Günü İçin Radyo Programı

D) Matbuat Komitesi: Yurt içinde ve dışında basında yer alacak bayram haberleri ile basılacak *Onuncu Yıl Rehberinden* sorumlu olan komitedir. Türk basınında cumhuriyet bayramı dolayısıyla bayramın birinci günü tüm gazetelerin her zamanki hacminin dört beş misli çıkacağını öngören komite; vilayet komitelerini

inkılabın ve istiklalin büyük kıymet ve mahiyetini gazetelere anlatmakla yükümlü kılmiştir. Ayrıca şehrin önemli kişilerine cumhuriyetin getirdikleri konusunda yazılar hazırlamak ve bunların gazetelerde yayınlanmasını sağlamak il komitelerinin görevleri arasında sayılmıştır. Gazetelerin mümkün olduğu kadar renkli ve resimli olmaları tercih edilmiş, on cumhuriyet yılına ilişkin çeşitli yazıların merkezden gönderileceği ve gazetelerde bu yazılar için yer ayrılması karara bağlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1).

Hazırlanan rehber kitap ise; 255 sayfa uzunluğunda olup on yılın işlerini ve kazançlarını halka söz, yazı, resim ve rakamlarla anlatmayı amaçlamıştır. Bu amaçla kaleme alınan rehberin önsözünde kitabın kaleme alınma amaçları açıklanmıştır. Onuncu yıl rehber kitabı bir yandan Cumhuriyet Halk Fırkasının Tarifi, Cumhuriyet Halk Fırkasının Tarihi, Halk Fırkasının prensiplerinin muhtelif kongrelerde adım adım şekillenışı gibi partiye ilişkin geniş bilgiye yer verirken aynı zamanda Türk İstiklal Harbi kronolojisi, İnkıapların kronolojik sıralaması, Adliye, Bayındırlık, İktisat, Ziraat, Maarif, Milli Müdafaa ve diğer devlet şubelerinin on yıllık gelişimlerini anlatan yazılar içermektedir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 14 Ekim 1933). Ayrıca bu rehber yapılacak kutlamalarda kullanılmak üzere Fransızca'ya çevrilerek yurtdışındaki temsilciliklere ve basın mensuplarına da gönderilmiştir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 20 Ekim 1933).

E) Konferans ve İnşat Komitesi: Komite, on yıl içinde yaşanan ilerlemeleri anlatmak üzere bayram günlerinde yurdun dört bir yanında radyoda, meydanlarda, salonlarda verilecek konferanslardan, hazırlanacak destan ve şiirlerden sorumlu idi. Konu ile ilgili hazırlanan talimatta merkezden gönderilecek konferans metinleri ve şiirlerin yanı sıra vilayet komitelerinin de uygun konularda konferans ve şiir yazdırması, konferans verecek kişilerin tespit edilip çalıştırılması, temsillerde rol alacak temsil heyetinin bir an evvel provalara başlaması kararlaştırılmıştır (BCA Fon Kodu: 490 01 Yer: 11 5 36.1 29.07.1933; Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 14 Ekim 1933).

Kutlama yüksek komisyonuna baēlı konferans ve inşat komitesinin hazırladıēı konferansların dikkat çekici yönlerinde biri hedef kitleye uygun olacak şekilde ayrı ayrı kaleme alınmış olmalarıdır. Bu kapsamda yapılan tarama sonucunda dört ayrı hedef kitlenin belirlendiēi ve örnek metinlerin bu çerçevede hazırlandıēı tespit edilmiştir. Bütünüyle deēerlendirildiēinde onuncu yıl kutlama programının bu farklılaştırma üzerine bina edildiēini söylemek mümkündür. Kutlama programı genel olarak yurt içinde kentli vatandaşlar ve köylü vatandaşlar ile yurt dışında; Türk vatandaşları ve dış basına hitap edecek şekilde ayrı ayrı ancak bütüncül bir nitelikte hazırlanmıştır.

Yurt içinde şehirlerde verilecek konferanslar için “İnkılap ve İnkılapçılık”, “İstiklal”, “Laiklik”, “Devletçilik” gibi konu başlıklarında örnekler hazırlanmış ve vilayetlere gönderilerek konferans verecek kişilerin belirlenmesi istenmiştir. Ayrıca konferansların cumhuriyetin prensipleri ve on yıllık başarılarını anlatan içerikte olması, Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında geniş bir karşılaştırma yapılması, on yaşına basan cumhuriyetin yurda getirdiēi iyi, doēru, güzel şeylerin anlatılması istenmiştir. Cumhuriyetle birlikte yurt, nüfus, kadın vaziyeti, sıhhat ve içtimai yardım (saēlık ve toplumsal yardım), milli talim ve terbiye, hukuk, adliye, dahiliye, nafia (bayındırlık), demiryolları, iktisat ve tasarruf, ziraat yaşanan deēişimlerin kısa fakat etraflıca dinleyicilere aktarılması, bu kısa zaman içinde yaşanan ilerlemenin özellikle vurgulanması istenmiştir.

CUMHURİYET HALK FIRKASI
KATİP MÜHÜRÜ

İstiklâl mevzulu bir konferans için ana hatlar

Dünyanın yeni devrinde gerçek tam bir millet olmak iddiası, insanlığa çok çeşitli vasıflar ve çok ağır yükler yükler. Başta herifle yüksek ve yaşayış geniş ve rahat insan olmanın başta heri da böyle bir cemiyet ucu olmalıdır.

Serfili millet manası, tamamiyetle sahip olan devletin kurandır.

İstiklâlin başlıca şartları şunlardır :

1 — Bütün başka devletler tarafından resmen tasdik edilmiş ve fiilen yürürlükte bulunan buhudun içinde genişliği ne olursa olsun millî bir toprağa sahip olmak.

2 — İç politikamız ve idareti bütün tedviratın bir bir dış tesirin altında olmaması yalnız millî trade ile uyarım edilmek. Dış politikanın bütün aktarımlarını idareti verirken yalnız öz vatanın menfaatleri karşısında bulunmak; kısıt ile millî siyaset.

3 — Millî mahallî, millî sanayiî memleketin iç pazarlarında millî menfaatini koruyacak bir iktisat sistemi tabii edilmek; Kara deniz ve hava nakliyatında usul ve vasıtalarla hakimiyet, millî kırsal.

4 — Yalnız milletin ödeme takatı ile devletin yaşama ihtiyacının tesiri ve mutalakan altında vergileri, geliri ve masraflarını tesbit edilen bir bütçe yapabilmek devlet tedbirleri için yalnız devlet kanunlarının ve otoritelerinin imzasına dayanan mukavelelerin tesirini tanımak. Bütün devlet tasarruflarında Millet Meclisi ile onun idin verdiği makamların karar ve imzalarından başka bir kuvvetin tesiri ve nüfuzu olmaması. Millî hazine ve maliye.

5 — Bütün tahsil ve terbiyenin ve baki çalışmalarının ve her türlü dış tesirin nüfuzu dışında millîleşme. Millî terbiye ve kültür.

6 — Yalnız hudutları içinde bütün ve kaza bakiyatı yalnız millî mahkemelerde bulunması. Adli istiklâl.

7 — Hizmet zamanları; yetişirme tarzı ve usulleri. Silahların elis ve miktarı yalnız millî makamlara ve otoritelerin kararlarıyla tesbit edilmiş, millî bir orduya sahip olabilmek ve bu orduyu millî taktikre göre harekettirmek ve muvaffakiyetlendirmek.

Bunlar günümüzün mütakül devlet tipi için asıl şartlardır.

CUMHURİYET HALK FIRKASI
KATİP MÜHÜRÜ

İnkılâp ve İnkılâpçılık mevzulu bir konferans için ana hatlar.

1 — *İnkılâp nedir, Tarih içinde inkılâbın geri nedir?*

A) Tarih içinde inkılâbın yeri: Tarih, düz bir hat üstünde ilerlemez. Bazan ileri bazan da geri gümüşür. Bunu mutlak bir kaon halinde göstermek mümkün değildir. Bununla beraber beşeriyet, en yüksek hayat şekline-bir bir zaman tamamiyet vasi olamamakta beraber ona bir az daha yaklaşmak için yer yer mütemadi hamleler yapmıştır. Bu hamlelere inkılâp hareketi diyoruz. Ve bunda gayemiz, hiç olmaması yaşadığımız devrin modernliğinde ön safa geçmek. Tam zamanında inkılâp yapmak; bir milletin hayat ve baki müvazir. İngiltere, Avrupa'da ilk esası bir inkılâp yaptılar ve o zamandanberi bugüne millî vicdan ve şure yeni esası üstünde anarşist ve istikrarın buldu. Fransızlar da inkılâplarıyla nihayet bu anarşist ve istikrarın yeni esası üstünde kurdular. Bu milletlerin millî politikası, millî mefkûresi esaslaştı ve vuzuhlaştı. Ve o milletler kuvvetlendiler. Bu iki misal, devrin birer destanıdır. Biz, bugün bu iki inkılâbın hatlarını da temyiz edebiliyoruz. Ait olduğumuz milletlere getirdiği faydaları de. Onun için ayten onları taklit etmeyiz. Çünkü onlar, İngiliz ve Fransızların millî inkılâpları değil. Biz de millî inkılâbımızla kendi millî yurumuzu ediniş buluyoruz.

B) O halde inkılâp nedir? - İnkılâp, Bir milletin eskiyen ve o günkü hayat şartlarına, ihtiyaç ve temayüllerine uymayan içtimai kurumlarını hakikat sahından koyması ve onların yerine o zamana kadar el bağli, inkılâp cümlesi ve yalnız bir inkılâb halinde kalması kurumlarını getirip hakikat kılması demektir. İnkılâpla kıymet teklifleri değişir. Koşullar kurumlar tarihin basincasına emaset edilir. Tarih te onları, yaşamış diye kaybeder.

İnkılâp, daha yüksek bir hayat şekline inmek için yapıldığına göre bir vasıta. Bizzat bir gaye değildir. Yani inkılâb, o öldüğümüz yaşayış şeklini bulmak için yaparız. Onu bulduğumuzda insanca inkılâp ta biter. Ondan sonra onu kökleştirir ve esaslaştırır. Ve yaşayışımıza yeni esası üstünde ıstıklar veririz. Millî hayatta şurî değli, istikrar esasır.

2 — *İnkılâbın mureffekiyetinde en mühim esası nedir?*

A) İnkılâp ilk esası: İnkılâbın prensiplerini ve taktik tarzlarını sarh olarak ortaya koymak ve bunların kati ve değişmez olduklarını ilân etmektir. Bunların varlığını, katınlığını ve değişmezliğini ilhâl edenlerle buna iman et-

Görsel 5. 1933 Yılı Kutlamaları - Yurt İçinde Verilecek Konferanslar İçin Örnek Metinler

**Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü bayramında konferans
verilecek yerler, konferansların gün ve saatları**

<u>Konferans yeri</u>	<u>K. Gün</u>	<u>K. Saati</u>	<u>K. Veren adı</u>
Fatih parkı önünde	29-10-933	16	Avni bey
» » »	30-10- »	16	Agâh Sırrı bey
» » »	31-10- »	16	Ali Kâmi bey
Üsküdar C. H. F.	29-10- »	16	İsmail Şevket bey
» » »	30-10- »	16	Hüsnü bey
» » »	31-10- »	16	Halil Nimetullah bey
Kadıköy belediye meydanı	29-10- »	16	Hüsnü bey
» » »	30-10- »	16	İlakkı Nezihi bey
» » »	31-10- »	16	Tarik bey
Beykoz hükümet dairesi önünde	29-10- »	16	Reşat yılmaz bey
» » » »	30-10- »	16	Salih Zühtü bey
» » » »	31-10- »	16	Sadi bey
Büyükdada iskele meydanı	29-10- »	16	Emin Âli bey
» » »	30-10- »	16	Hüsnü bey
» » »	31-10- »	16	Fethi bey

Heybeliada iskele meydanı	30-10- »	16	Emin Âli bey
» » »	31-10- »	16	Fazıl bey
Kartal kazası metruk kilise binasında.	29-10- »	16	Halil Nimetullah bey
» » »	31-10- »	16	Mahir bey
Büyükdere C. H. F.	29-10- »	21	Meki Sait bey
» » »	30-10- »	16	Osman Şerafettin bey
Beşiktaş C. H. F. Balkonunda	29-10- »	21	Etem Akif bey
» » »	30-10- »	21	Abdülkadir Ziya bey
Kasımpaşa C. H. F.	30-10- »	16	Dilşat bey
Kasımpaşa dokuzuncu mektepte	30-10- »	21	Etem İzzet bey
Eyüp Kemal filim binasında	29-10- »	21	Ali Kâmi bey
» » »	30-10- »	21	Feridun bey
» » »	31-10- »	21	Hasan Refik bey
Bakırköy C. H. F.	29-10- »	21	Rıfat bey
» » »	30-10- »	21	Galip Bahtiyar bey
» » »	31-10- »	21	Ali Rıza bey
Yeşilköy sinemadsına	30-10- »	21	Sungur hanım
» C. H. F.	31-10- »	16	Galip Bahtiyar bey

Görsel 6. 1933 Yılı Kutlamaları - İstanbulda Konferans Verilecek Yerler Gün ve Saatler

Yukarıdaki satırlarda dile getirildiği gibi şehirde yaşayan vatandaşlar için hazırlanan örnek metinlerin yanı sıra köylere ve dış temsilciliklere gönderilmek üzere de ayrı konferanslar hazırlanmıştır. Köylüler için hazırlanan kutlama

programının ayrıntıları aktarılırken konferans metinlerinin içeriğine de ayrıca değinilecek, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları ile dış basına yönelik kaleme alınan örnek konferanslara ve yapılan diğer faaliyetlerin tümüne izleyen satırlarda yer verilecektir.

Konferansların dışında komite, destan ve şiirlerin kaleme alınmasından ve yurda dağıtılmasından da sorumlu idi. Bu kapsamda sözlü kültürün en önemli örneklerinden ve eski Türk geleneklerinden biri olarak kabul edilen destanlardan yararlanılmış, onuncu yıl kutlamaları kapsamında ortak tarih bilincinin ve ulusal kimliğin biçimlendirilmesinde şiirler gibi destanlar da kullanılmıştır (Hakimiyet-i Milliye, 19 Ekim 1933).

Onuncu yıl kutlama yüksek komisyonu tarafından hazırlanan eserler arasında yer alan destanlar; cumhuriyetin manasını, istiklalin değerini ve son on yılki Türk inkılabının kapsam ve değerini halk için halka mahsus köylünün askerin dilinden yazılmış eserler olarak betimlenmektedir (Hakimiyet-i Milliye, 11 Ekim 1933). Örnek görsellerde de görüldüğü gibi destan ve şiirler tek yaprak halinde basılmış ve dağıtılmış, en fazla sayıda kişinin istifade edebilmesi için asıldığı yerlerden sökülmemesi istenmiştir.

Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü için

ŞİİRLER

29 Teşrinivel 1923 — 29 Teşrinivel 1933

Dumlupınar İnsanına

Bir topan ağız ufuk giline gineğin adı;
O sabah artık gineş utuklarken doğmadı;

O gece, Ayvazın yanan büyük ginehi
Ah o sabahki doğuş, ah o mahşer sabahı

Kırma can vermemişti zevkini tada tada
Bu kadar eniş, temiz ve kutsal bir makeda.

Dumlupınarın kalın isiklil, sakat, yarı;
Dumlupınarın millet yapacak yığınları

Şen nâsi alâşması ilk hedef Akdenize;
Ve nâsi getirdi dünyayı orda dize

Şehit asker birde de ayrı hamle ayrı hü;
Sana büyük bir vatan yaprak davasındayız

Başkumandan ve onun onbeş milyon askeri
Hedefi: Medeniyetin ön salıdır, ileri!

And içtik korumaya, kurmaya maksadım.
Her ana "oğlum, diye anmaktıdır adım.

"Mehmetçğim, diyecek her genç adı" sor
Sana büyük olma bu millet ant içiyor.

Dumlupınarlardayız bir bugün de yarın da.
Yaşayan Mehmetçikler dayanamı salırlarında...

Belgi KEMAL

Türküm,

Ne mutlu

Bana...

Ne mutlu bana ki Türk yaratıldım.

Gonlümün en yüce, gururdur bu.

Ne est edildim, ne de satıldım;

Türk benliğ, Türkçe şuurudur bu.

Bu gurur, bu şuur dünyalar de ger

Değişmem cihan verseler eğer...

İsmet REŞİT

Sakarya Türküsü

Sakarya Sakarya yanan Sakarya

Diğmana vermedin aman Sakarya

Çoğun diğmaları başında boğdun

Kaçmaya vermedin zaman Sakarya.

Sakarya Sakarya durgun Sakarya

Sana bütün Türkler vurgun Sakarya

En güzel ismi sana az gelir

Senin ismin bana uygun Sakarya.

Mehmet ALI

2. H. F. No. 2

Bu şiirleri okuyan yurttaş, başkalarına da okutsun, yitirmeyarak çok okumasına dikkat etsin.

Ankara Türküsü

Ankara Ankara güzel Ankara

Seni görmek ister her bahar kara

Senden medet umar her diğman dera

Yeterün onlara güzel Ankara.

Ankara Ankara karadır taşın

Kartallar yuvanı eğlince başın

Sen olun canevî büyük savaşın

Var olsun toprağın taşın Ankara.

Mehmet ALI

Biz taze kanlarını hürriyetine karan
Bir neşir, ülkemizde biziz bir tek hükümler
Tan yeri nur alıyor muzaffer alımlardan.
Karşınıza çıkmayın Akdeniz dalgalardan.
Yolumuzu bekliyor bütün bir anavatanı.

Kemal KAMU

Burcunu seyreder dik başlar ineniz
"Tebiat nâsi Türk arzını yen sin?"
"Yoktan var edilmiş, ilk şair acısın!"
"Türk sende kulluktan çıktı Ankara."

Her Türk can atıyor senin olma ya

Türkün canevir sende Çankaya

Kimimiz atıyız kimimiz yaya

Sana inamaya geldik Ankara.

Görsel 8. 1933 Yılı Kutlamaları - Şiirler

F) *Temsil Komitesi*: Komite hali hazırda var olan milli piyesler arasından cumhuriyet bayramında oynanması uygun olanların seçimi, yine bu mahiyette yeni eserlerin yazdırılması ve sahnelenmesi ile görevliydi (Hakimiyet-i Milliye 14 Ekim 1933).

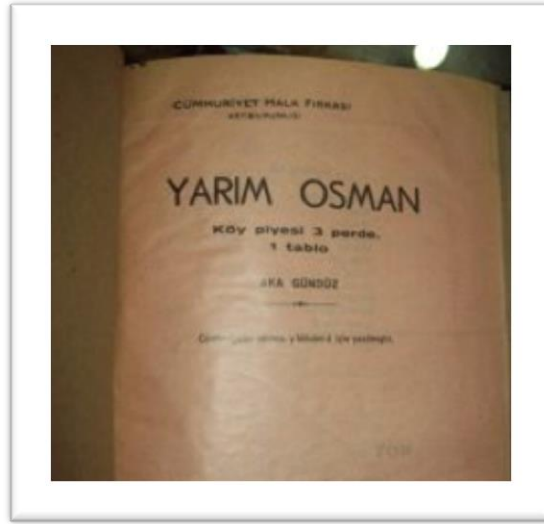
Temsil komitesinin eser seçiminde her yerde oynanabilecek ya az dekor gerektiren ya da hiç dekor gerektirmeyen oyunların belirleyici olduğu, bu tercihin ise dekor ve sahneden ziyade oyunun ruhunu taşıyacak oyunculara verdiği önemi gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu yolla oyunların en ücra köşede dahi oynanmasının önündeki engeller bertaraf edilmiş, halkı bu yolla bilgilendirmenin ve biçimlendirmenin yolu açılmıştır.

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü kutlamaları kapsamında Aka Gündüz'ün *Yarım Osman* ve *Mavi Yıldırım*, Reşat Nuri'nin *İstiklal*, Yaşar Nabi'nin *İnkılap Çocukları* ve *Mete*, Halit Fahri'nin *On Yılın Destanı*, Kazım Nami'nin *Uyanış*, İbnürrefik Ahmet Nuri'nin *Şeriye Mahkemeleri*, Faruk Nafiz'in *Kahraman* isimli piyesleri sergilenmiştir. Temsillere ilişkin bilginin yer aldığı bir belgede piyesler özetlenmiştir, özetlenen piyeslerden bazıları şu şekildedir²⁰:

Yarım Osman: Piyenin kahramanı Yarım Osman savaşa gitmiş, yaralanıp köye dönmüş bir baba yiğittir. Halkın hakkını tanır ve mahalle muhtarı ile beraber aşar mültezimlerinin, yamaklarının köylüyü kasıp kavurmalarından, tohumluk buğdayı bile zapt etmelerinden yüreği sızlayanlardandır. Mültezimle, kâtibi ile kavga eder. Onların önünde satılmış padişahlara, dinini değiştirmiş halifelere, korkuluk vezirlere lanet okur. Aşarcı jandarma çağırır hâlbuki jandarma padişaktan değil, millettendir. Yarım Osmanı yakalamaz. Bu aralık sporcu kıyafetli kalpaklı bir misafir gelmiştir. Bu Mustafa Kemal kuvvetlerine mensup bir zabittir. Bu zat, bütün köylüye ve

²⁰ Piyeslerin özetleri doğrudan alıntıdır. Cümleler değiştirilmeden aktarılmıştır.

memurlara milli kuvvetlerin varacağı ülküyü, tutacağı yolu, yıkacağı engelleri anlatır. Artık herkes onun yolunda, Mustafa Kemal'in izindedir. Sonra milli savaşa giderler, muhtar şehit düşer, Yarım Osman bir daha yaralanır; fakat millet kurtulduktan, yurt bütünlendikten sonra artık kendisine yarım değil bütün Osman adını takmıştır. Cumhuriyet ilan olunur; bütün köy şenlik içindedir. Yarım Osman gür sesle hemşerilerine “sabaha kadar eğlenelim, on yıl sonra gene burada olacağız” der. Piyesin son tablosu köyde Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünün kutlulanmasını gösterir.

Görsel 9. 1933 Yılı Kutlamaları - Yarım Osman Piyesi

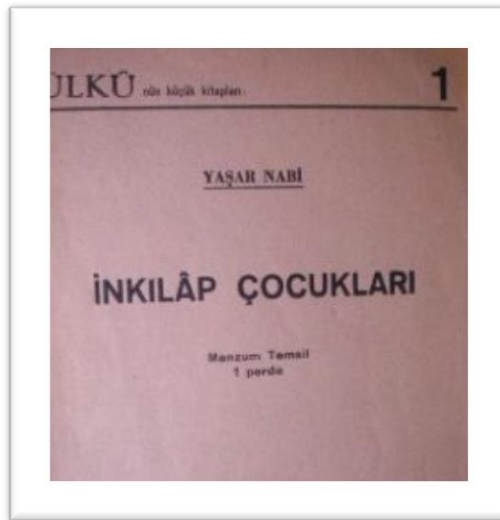
İstiklal: Reşat Nuri Beyin “İstiklal” adlı piyes, yurdu düşman bürüdüğü çağlardan milletin ruhunda gizlenen istiklal aşkını gösteriyor. Hayali bir Türk adasını hayali ad verilmiş bir düşman işgal etmiştir. Burada bir katil asılma hükmünü giyiyor. Bu adam tam asılmak üzere iken, orayı işgal eden zabitler, işe müdahale ederek katili asılmaktan kurtarmak istiyorlar. Ada işgal altındadır ve yerli memurlar yabancı zabitlere karşı koyamayacak. Lakin asılacak olan adam bu müdahaleye tahammül edemiyor ve “Asacaksa bile beni kendi milletim, kendi kanunlarım asacak, Yabancıların bu işe karışmasına tahammül edemem. Unutmayın ki biz istiklal dediğimiz şeyi her şeyden üstün tutarız” yolunda sözler söylüyor. İstiklal

duygusunun yalnız, milletin yüksek tabakasında değil, suçlu ve katil bir yurttaşta bile ne kadar derin olduğunu gösteren bu piyes çok muvaffakiyetlidir.

Görsel 10. 1933 Yılı Kutlamaları İstiklal Piyesi

İnkılap Çocukları: Yaşar Nabi Beyin “İnkılap Çocukları” isimli bir tablolu manzum piyesi, bir Avrupa şehrinde gözlerini denize dikerek Marmara’yı anan ve yurdu düşünen Türk çocuklarını tasvir ediyor. Nihayet radyodan Gazinin sesini duyan bu inkılap çocukları bütün özlemlerini avutuyorlar.

Görsel 11. 1933 Yılı Kutlamaları - İnkılap Çocukları Piyesi

Cumhuriyetin Onuncu yıl dönümü bayramında temsil verilecek yerler, temsillerin gün ve saatleri

Temsil yeri	Günü	S. Temsil verenin adı	Temsilin ismi
Büyük ada iskele gazinosu	30-10-933	21 Deniz Lisesi T.	Yarım Osman ve inkılâp çocukları
Heybeli ada deniz lisesi	29-10-933	21 " "	" "
Bakırköy fırka merkezi	29,30,31-10-933	21 Bakırköy heyeti	Mavi yıldırım, kahraman, şeriye mahkemesinde
Bakırköy Miltiyadi gazinosu	30-10-933	16 " 2 inci "	" "
Yeşilköy sinemasında	30-10-933	21 Yeşilköy "	Kahraman piyesi
Beşiktaş Spor kulübü	30-10-933	21 Şişli G. birliği	Ergenekon ve inkılâp çocukları
Beykoz iskele gazinosu	30,31-10-933	16 Beykoz heyeti	İstiklâl, uyanış, Şeriye mahkemesinde
Karagömrük 15 inci mektep	29-10-933	16 Gençler birliği	Yarım Osman, inkılâp çocukları
Şehrinininde 34 üncü ilk M.	30-10-933	21 Genç ülkü heyeti	Kahraman
Eyipte eski Kemal film atölyesi	29,30,31-10-933	21 Eyip gençler birliği	Şeriye mahkemesinde ve inkılâp çocukları
Fenerde Kılburnu gazinosu	29-10-933	16 Eyip idman yuvası	İstiklâl ve Yarım Osman
Kadıköy Süreyya sineması	29-10-933	21 Hasanpaşa gençler birliği	Şeriye mahkemesinde
Erenköy sineması	29-10-933	21 Erenköy Cumhuriyet gençler birliği	İstiklâl ve inkılâp çocukları
Düyükdere fırka merkezi	29-10-933	21 Düyükdere gençleri	Öz yurt
Üsküdar fırka merkezi	29,30,31-10-933	16 Üsküdar gençleri	İstiklâl, inkılâp çocukları ve şeriye mahkemesinde
Bağlarbaşıda Amerikan kız lisesi	31-10-933	16	Yarım Osman
Kartalda metruk kilise	29-10-933	16 Kartal gençleri	Şeriye mahkemesinde ve inkılâp çocukları
Maltepede 2 inci mektep	30-10-933	16 Maltepe gençleri	İstiklâl, Yarım Osman ve inkılâp çocukları
Pendikte tiyatro binası	30-10-933	16 Pendik heyeti	Sönmeyen ateş,
Şehir tiyatrosu	29,30,31-10-933	21 Şehir Tiyatrosu sanatçıları	Onyılın destanı
Halkevi Beyoğlu şubesi	30-10-933	15,30 Şehir Tiyatrosu sanatçıları tarafından resmi kışad mütetkip	İstiklâl piyesi

Görsel 12. 1933 Yılı Kutlamaları – İstanbul’da Sahnelenecek Temsiller Yerler Gün ve Saatler

Kutlama yüksek komisyonunun önemseydiği bir diğer etkinlik ise; afiş, resim ve grafiklerdir. Her şehir ve kasabada cadde, sokak ve meydanların halkın uzaktan görebileceği büyüklükte cumhuriyet devrinin yapılmış ve yapılacak önemli işlerini anlatan mukayeseli grafikler ve resimler ile donatılması uygun bulunmuş, her şehir ve kasabanın kapalı bir salonunda da bu resim ve grafiklerden oluşan bir sergi

açılmasına karar verilmiştir. Bu afişler için esas olacak malumat ve örneklerin merkezden gönderileceği bildirilmiştir.

Benzer şekilde her kasaba ve şehirde onuncu yıl bayram kutlamaları boyunca dövizler de kullanılmıştır. Yüksek komisyon cumhuriyet ve inkılabın esasını gösteren kelime ve küçük cümleler için örnekleri merkezden göndermiş; tren, vapur, otobüs ve otomobil gibi araçların dışlarının da bu yazılarla donatılmasını istemiştir.

Görsel 13. 1933 Yılı Kutlamaları - Eski Mektep- Yeni Mektep Dövizi

Görsel 14. 1933 Yılı Kutlamaları - Eski Kıyafet – Yeni kıyafet Döviz

Kutlama yüksek komisyonu tarafından kutlama programına dahil edilen bir başka etkinlik ise halk kürsülerinin kurulmasıdır. Kürsüler Cumhuriyet Halk Fırkası'nın gerçekleştirmekte olduğu inkılapların somut bir göstergesi olarak cumhuriyet idaresi altında halkın duygu ve düşüncesine verilen önemi yansıtmaktadır. Kurulacak kürsülerde isteyen her yurttaş söz alarak cumhuriyetin ve inkılabın anlamı, getirdiği yenilikler ve verilen eserler hakkında fikirlerini serbestçe dile getirme imkanı bulacaktır.

Üç bayram günü gündüzleri açık olacak bu kürsüler için basın yoluyla çağrı metinleri yayınlanmış, söz almak isteyenlerin kayıt yaptırmaları istenmiştir.

Cumhuriyet Bayramında

C.H.F. Yurttaş'arı Açtığı Halk Kürsülerinden Konuşmaya Çağırıyor.

Cumhuriyet Halk Fırkası Ankara Vilâyeti İdare Heyeti Riyasetinden: En büyük bayramımız olan cumhuriyetimizin onuncu yıldönümünü vatanın her köşesinde ve milletçe kutlulamağa hazırlanan fırkamız, milli heyecanı her vasıta ile açığa vermek cumhuriyet aşkımızı her çehrede göstermek, her ağızdan seslendirmek ve on yıllık cumhuriyetin yeni devlete getirdiği sayısız eyilik'eri bu büyük bayram münasebetiyle yaymak için tedbirler almaktadır. Bu meyanda üç bayram gününde fırka teşkilâtımızın her yerde halk kürsüleri açmasına ve bu kürsülerde inkılâba içten bağlı bütün vatandaşların inkılâp mefhumu etrafında konuşmalarına, karar vermiştir.

Fırkamız Kâtibi Umumiliğinden aldığımız emir üzerine Cumhuriyet bayramında Ankara'da üç yerde halk kürsüsü açılacaktır. Bu kürsüler Hâkimiyeti Milliye, Samanpazarı, ve Hama-mönü meydanlarında bulunacaktır.

Üç bayram gününde milli duygularımızın inan verici sesler halinde bütün millete yayılmasına hizmet edecek yurttaşları "CUMHURİYET HALK FIRKASI Halk Kürsüsü" ismini taşıyacak olan bu kürsü'ere davet ediyoruz.

Bu milli ve şerefli vazileyi ila etmek halk kürsüsünde söz söylemek isteyen vatandaşların Cumhuriyet Halk Fırkası Ankara vilâyeti merkezinde bu husus için teşekkül eden heyete gımdiden müracaat etmelerini rica ederiz.

Heyetin telefon numarası 1269 dur.

Görsel 15. 1933 Yılı Kutlamaları - Halk Kürsüleri İçin Çağrı Metni

Kutlama yüksek komisyonunun vilayetlere gönderdiği talimatta kürsülere ilişkin ayrıntılar şu şekildedir (BCA, Fon Kodu 490 01 Yer No 11 50 36.1):

1. Fırka teşkilatı bulunan vilayet ve kaza merkezlerinde halkın en çok toplanabileceği yerlerde kurulacaktır. Çok nüfuslu şehirlerde semt ve meydanlara göre bu kürsüler ona kadar çıkarılabilir. Yağmur ihtimaline karşı her kürsünün yakınına bir yere geçirilebilmesi önceden düşünülmelidir.

2. Halk kürsüleri esas olarak bayramın başından sonuna kadar üç gün güneşin doğmasından güneş batıncaya kadar açık bulundurulur. Kürsülerde söz saatleri her yerin icabına göre fırka idare heyetleri tarafından tespit ve vaktinde ilan olunur. Bu saatler çok olmalıdır.

3. Kürsüler halkın gelip geçmesine mani olacak cadde, yol üstüne yapılmayacaktır.

4. Kadın ve erkek 18 yaşından yukarı her yurttaş halk kürsüsünden söz söylemek hakkına sahiptir.

5. Her kürsü yerden en az yarım metre yüksek yapılır, bayraklanır ve üstüne “Cumhuriyet Halk Fırkası Halk Kürsüsü” levhası asılır.

6. Halk kürsülerinde söylenecek nutukların mevzuu inkılabın, cumhuriyetin ve istiklalin kıymetini, üstünlüğünü ve ehemmiyetini mefhumlarla ve misallerle anlatmaktan ibarettir.

7. Bu kürsüleri mahallin fırka idare heyeti tarafından seçilen üç kişilik bir heyet idare edilecektir.

8. Bu talimatın bir sureti ile nerede ve hangi meydanda yapılacağına dair olan malumatın bayramdan 4 gün evvel mahalin en büyük hükümet makamına bildirilmesi lazımdır.

9. Halk kürsülerinde söz söylemek bayramdan evvel veyahut bayram esnasında kürsü başında söz istemek ve almakla mümkündür. Önceden söz almak için mahallin fırka binasında fırka reisine veya bu maksat için memur edeceği heyete müracat olunur.

10. Halk kürsüsünde söz bir defada bir zat için en çok bir saat sürer.

11. Halk kürsüleri, bu talimatnamenin beşinci maddesinde yazılı maksada yarar sözler için açılmış olduğundan kürsü başında fırkanın bulunduracağı heyet, söz sırasını tanzimden başka mevzuun maksada uygunluğuna ve söz zamanının bir saati geçmemesi noktasına dikkat eder. Ve Türk Ceza Kanununda ve Umumi İctimaat Kanununda yazılı suçlar mahiyetinde söz söylemelerine izin vermez.

Görsel 16. 1933 Yılı Kutlamaları – Zonguldak’ta Bir Halk Kürsüsü

Bayram hazırlıklarına ilişkin haberlerde halk kürsülerinden konuşma yapacaklara ilişkin bilgiler geçilmiş, Cumhuriyet Halk Fırkası yönetici ve üyelerinin de listelerde yer aldığı haber verilmiştir. Fırka mensuplarının partinin amaç ve hedeflerini anlatacakları duyurulurken, köylüler ve Türk sanatkarları adına konuşma yapacak kişilerin yanı sıra diğer isimler de bildirilmiş, yüz kadar kişinin söz alacağı belirtilmiştir (Milliyet Gazetesi 27 Ekim 1933).

Onuncu yıl kutlamalarının en önemli ve akılda en kalıcı etkinliklerinin başında kuşkusuz “Onuncu Yıl Marşı” gelmektedir. Kutlama yüksek komisyonu bayram kutlamaları sırasında geniş halk kitlelerinin sevinç ve heyecanını artırmak ve benzer duyguları hissetmelerini sağlamak üzere bir marş hazırlatmıştır. Güftesi Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar’a, bestesi ise Cemal Reşit Rey’e ait olan marş Eylül ayından itibaren öğrenilmeye ve öğretilmeye başlanmıştır (Hakimiyet-i Milliye, 24 Eylül 1933; SonPosta, 23 Ekim 1933). Tüm halk tarafından bir ağızdan

söylenmesi için bütün imkanların seferber edildiği marş, akşamları halkevlerinde öğretilmiş, sinemalarda her seanstan önce ve sonra çalınmış, her akşam radyolardan yayınlanmış, meydanlarda kurulan düzenekler yoluyla seslendirilmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 17 Ekim 1933).

24 Eylül 1933'te halkevi tarafından verilen bir ilan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ne şu şekilde yansımıştır:

“Halkevi Güzel Sanatlar Komitesinden:

Her gün saat 17'de Halkevi'nde İstiklal ve Cumhuriyetin 10. Yıl marşları öğretilmektedir. Her vatandaşın bu derslerden istifade etmesi lazımdır. Akşamları halkevine geliniz.”

Komisyounun onuncu yıl marşı ile ilgili hazırladığı yazıda; marşı öğrenmenin ve bilmeyenlere öğretmenin her şuurlu yurttaş için bir inkılap borcu olduğunu belirtilmektedir, sona düşülen “Gazeteler bu yazıyı onuncu yıl marşı ile besleyeceklerdir” notu ise; aynı yazının gazetelere de gönderildiği ve marşın sözlerini de içerecek bir haber yapmalarının beklendiğini göstermektedir.

Çıktık açık alınla on yılda her savaştan,
On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan;
Başta bütün dünyanın saydığı Başkumandan;
Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan
Türk'üz, Cumhuriyet'in göğsümüz tunç siperi,
Türk'e dumak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri!

Bir hızla kötülüğü, geriliği boğarız;
Karanlığın üstüne güneş gibi doğarız,
Türk'üz, bütün başlardan üstün olan başlarız;
Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız,

Türk'üz, Cumhuriyet'in göğsümüz tunç siperi,
Türk'e dumak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri!...
Çizerek kanımızla öz yurdun haritasını,
Dindirdik memleketin yıllar süren yasını.
Bütünledik her yönden İstiklâl kavgasını,
Bütün dünya öğrendi Türklüğü saymasını.

Türk'üz, Cumhuriyet'in göğsümüz tunç siperi,
Türk'e dumak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri!...

Örnektir milletlere açtığımız yeni iz;
İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz.
Uyduk görüşte bilgiye, gidişte ülküye biz;
Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz.

Türk'üz, Cumhuriyet'in göğsümüz tunç siperi,
Türk'e dumak yaraşmaz, Türk önde, Türk ileri

Görsel 17. 1933 Yılı Kutlamaları - Onuncu Yıl Marşı Sözleri

Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları kapsamında düzenlenen en yaratıcı etkinliklerin başında kuşkusuz toprak alma törenleri gelmektedir. Törenler kapsamında merkezden vilayet ve kazalara gönderilen bir yazı ile yurt içinde kutlama yapılan her meydandan alınacak bir avuç toprağın Ankara'ya gönderilmesi istenmiş, toprak alma töreni için uygulanacak merasimin ayrıntıları yine aynı belgede belirtilmiştir.

Milletin Gazi ülküsü yolunda birleştiğini ve Türk vatanının birliğini gösterme fırsatı olarak (Hakimiyet-i Milliye, 22 Ekim 1933) değerlendirilen merasimin üç bayram gününün herhangi birinde cumhuriyetin kutlanacağı meydana yapılması istenmiştir. Gönderilen talimata göre; toprak alama merasimine katılması istenen geniş halk kitlelerine cumhuriyetle ilgili nutuklar söylenmeli, nutuklardan sonra vali veya kaymakam, Fırka Reisi, Belediye Reisi, bir gazi, bir kız bir erkek öğrenci, bir şehit çocuğunun meydandan alacağı birer avuç toprak paketlenip mühürlenerek il merkezine orada da Ankara'ya gönderilmeli idi (BCA, Fon Kodu 490 01 Yer No: 11 50 36.1).

2305 Sayılı (Kabul Tarihi: 11.06.1933) Onuncu Yıl Kutlama Kanunu'nun 9. Maddesi ile, cumhuriyetin ilk on yılı hatırası olarak bir madalya basılması ve satılması, elde edilen gelir ile de inkılaba hizmet eder bir eser yaptırılması kararlaştırılmıştır. Bu karara ilişkin 15073 Sayılı (Kabul Tarihi: 09.10.1933) kararname ise madalyanın bronz olmasına, 15 kuruş bedel ile Ziraat Bankası şubelerinden “her yaştaki kadın ve erkek vatandaşlara, arzu eden ecnebilere” satılmasına hükmetmiştir.

Görsel 18. 1933 Yılı Kutlamaları - Onuncu Yıl Madalyası

Görselden de görüldüğü gibi bir yüzünde Mustafa Kemal'in resmi bir yüzünde Türkiye Cumhuriyeti 1923-1933 yazısı bulunan madalya satışa çıktığı 28 Ekim günü hemen her yerde öğle vaktine kadar tükenmiş ve tekrar sipariş ettirilmiştir. Bazı kaynaklarda 400.000 adet basıldığı (Son Posta, 12 Ekim 1933) bildirilirken, sadece Ankara'da birkaç saat içinde 250.000 adet satıldığı (Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1933) da ulaşılan bilgiler arasındadır.

Cumhuriyetin onuncu yıl hatıralarından bir başkası ise Posta Genel Müdürlüğü tarafından çıkartılan "Onuncu Yıl Pulları"dır. 3.5 milyon adet anı pulu basılmış (Cumhuriyet, 18 Ekim 1933), her geçen gün değerleneceğinden gazeteler aracılığıyla alımı tavsiye edilmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 17 Ekim 1933).

Görsel 19. 1933 Yılı Kutlamaları - Onuncu Yıl Anı Pulları

Yine onuncu yıl kutlamaları kapsamında hem katılımı artırmak hem de geçen on yıllık dönemde merkezi otoriteyi sağlamak adına alınan sert tedbirlerin ardından cumhuriyet rejimine ilişkin olumlu düşüncelerin gelişmesini ve bir normalleşme sürecinin başlamasını sağlamak üzere 26 Ekim 1933 günü kabul edilerek yasalaşan bir af kanunu çıkarılmıştır. Çıkarılan af kanunun gerekçesi (TBMM Zabıt Ceridesi, Düstur: 4, Cilt: 17, İctima:2, 26. 10. 1933, 51):

"Türkiye Cumhuriyeti Devleti onuncu yılını kutlarken, Türk inkılabının bu çok kısa bir devre içinde daima ileri atılışlarla elde ettiği ve bütün medeni cihanın hayranlıkla gördüğü siyasi ve içtimai muvaffakiyetlere vekar ve iftiharla bakmaktadır... Böyle mesut bir yıl dönümünü kutlarken muhtelif sebep ve tesirlerle; ihtiras ve hatalarına kurban olmuş, kanuni cezalarla mahkum olmuş, kimseleri de düşünmek, onları bir kıymet olarak tekrar cemiyetin sinesine almak muvafık olur. Bu biçarelere karşı gösterilecek müsamaha; kendilerini temiz bir unsuru istihsal olarak alacak olan cemiyet lehine bir hareket olduğu kadar memleketin haiz olduğu kuvvetin de bir delili olacaktır"

ifadeleriyle açıklamıştır.

Kanun, 28 Temmuz 1933 tarihine kadar işlenmiş olan suçlar için geçerli olacaktır. Hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasına dair olan 431 sayılı kanundaki şahıslar ile Lozan Antlaşmasıyla belirlenmiş olan 150 kişi ise bu affın dışında tutulacaklardır. Hükümet ayrıca, sunduğu tasarıda, "*af tedbiri*

ne kadar geniş olsa bile cemiyetteki vazifeleri ve ahlaki temayülleri itibariyle bu affa mazhar olmaya layık olmayanlar" olduğu gerekçesiyle bazı suçları affın dışında bırakmıştır. Buna göre; zimmet suçu, rüşvet almak, müzayedeye fesat karıştırmak ve kaçakçılık suçlarından mahkum ya da tutuklu bulunanların aftan istisna edildiği tasarıda, hırsızlığı meslek haline getirmiş olanlarla, belirtilen suçların her hangi birisinden ikiden fazla mahkum olanların da bu aftan yararlanamayacakları belirtilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Düstur: 4, Cilt: 17, İçtima:2, 26. 10. 1933, 51).

Onuncu yıl kutlamalarında ses getiren etkinliklerden biri de hava kuvvetlerinin gösterileri olmuştur. Kutlamada Deniz ve Hava başlığı ile yayınlanan belgede, hava kuvvetlerine bağlı uçakların 29 Ekim günü Ankara'da yapılacak kutlamalara iştirak edeceği, bundan sonraki günlerde ise gruplara ayrılarak tüm yurdu dolaşacağı ifade edilmiştir. Üç gün devam edecek olan bu büyük uçuş sırasında uçaklar geçtikleri her yere kırmızı beyaz renkli kağıtlara basılmış olan cumhuriyet, inkılap ve istiklal konulu vecizeleri atacaktırlar. Bu yolla bir yandan belirtilen konularda halkı bilgilendirmek bir yandan da orduya olan emniyet ve itimadı kuvvetlendirmek amaçlanmıştır (BCA, Fon Kodu: 490 01 Yer No: 11 50 37.1 Tarih: 25.10.1933).

Cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü kutlama programını önceki yılların kutlamalarından ayıran en görünür nokta köy kutlama programlarının hazırlanmış olmasıdır. Önceki satırlarda da dile getirildiği gibi bu yılki kutlamalarda program dört hedef kitleyi gözeterek hazırlanmıştır. Etkinliklere ilişkin hazırlık aşamalarının buraya kadar olan kısmı daha ziyade şehir halkı için yapılan hazırlıklardır. İzleyen satırlarda ise köy kutlamalarının ayrıntılarına yer verilecektir.

Köylere gönderilen talimatnameye göre; 29, 30, 31 Ekim günlerinde ve gecelerinde köyün muhtar odası, okul binası, Fırka ocağı, köy odası ve mümkün olduğunca çok sayıda ev bayraklarla ve merkezden gönderilecek inkılaba ait kısa sözlerin yer aldığı yazılar ile on cumhuriyet yılının edinimlerini karşılaştırmalı olarak gösteren resimlerle süslenecektir.

Her il ve kazada olduğu gibi köylerde de köy meydanının kutlama için hazırlanması ve bu meydanın kutlamalardan sonra “Cumhuriyet Meydanı” olarak anılması istenmiş, ayrıca meydana dikilecek bir taşın üzerine “29 Teşrinievvel 933 (29 Ekim 1933) – Cumhuriyet Meydanı” yazılması arzu edilmiştir. Bu meydan talimatnamede aktarılan sıra ile köy nüfusunun bayram günü toplanacağı hep bir ağızdan İstiklal ve Onuncu Yıl Marşlarının okunarak, gönderilen konferans metninin okunacağı yerdir.

Tüm köylere gönderilen konferans metninin 1. Dünya Savaşı’ndaki yenilgilerden başlayarak, Kurtuluş Savaşı, Lozan, Cumhuriyetin ilanı, Osmanlı zamanında köylünün durumu, cumhuriyetle birlikte kavuşulan yollar, köprüler, raylar, aşar vergisinin kaldırılması, eğitim (köy okulları), sağlık (sıtma ile mücadele), yurtdışına satılmaya başlanan hububat gibi köyü ve köylüyü ilgilendiren konulara yer verdiği görülmektedir.

Ayrıca konuşma metninin içine toplanan kalabalıkta heyecan yaratacak “Ey Türk: dünü unutma bugünü iyi anlarsın”, “Çünkü hakimiyet yalnız milletindir”, “Ey Türk genci Gazi cumhuriyeti sana emanet etti”, “Türk inkılabı asrı yıla sığdırdı”, “Durmayalım düşeriz” gibi slogana benzer çarpıcı sözler ilâştirilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1).

Onuncu Cümhuriyet bayramında Köylülere konferans

Yurttaşlar,

Bugün yüce Türk Cümhuriyeti'nin onuncu yıldönümünü kutluyoruz. Bu bayram milletimizin bin bir zaferle dolu büyük tarihindeki millî bayramların en uğurlusu, en yücesidir.

Arkadaşlar,

Biz bu büyük güne kolaylıkla erişmedik. Cümhuriyete ermek için milletimiz, tarihin eşini yazmadığı kahramanlıklar, yigittikler gösterdi, başka milletlerin yenemeyeceği kuvvetleri yendi, engelleri devirdi.

Hep biliriz ki adına umumî harp denilen büyük savaşta milletimiz dünya milletlerinin hemen hepsiyle çarpıştı, fakat yenildi. İşte bu yenilme üzerine düşman devletler Türk ülkesini paylaşmaya, Türk milletini esir ve köle olarak kullanmaya karar verdiler. Ordumuzun elinden silâhını, sırtından elbisesini aldılar. Kalelerimizi, istihkâmlarımıza zaptettiler. Vatanın bir çok yerlerini, mühim ticaret limanlarını, demiryollarını işgal ettiler. O kara günleri çoğumuz gördük ve acısını tattık.

Ey Türk : *dünü unutma bugünü iyi anlarsın.*

Yurttaşlar,

Dost, düşman herkesin artık bu millet dirilmez dediği bir zamanda milletimizin büyük ve kahraman evladı Gazi Mustafa Kemal 19 mayıs 1919 da Samsun üzerinden Anadolu'ya geçti. O sırada Devletin başında bulunan padişah milletin; yukarda söylenen ağır ve kederli vaziyet içinde çırpınmasına bakmayarak ve uzun asırlardan beri ana, baba yurdu olan vatanın düşman ayakları altında çığnenmesinden acı duymayarak yalnız taç ve tahtını, kendi rahatlığını, varlığını koruma sevdasına düştü ve düşmanlarla birleşti. Bununla da kalmadı, yurt içinde, eyi, doğru düşünen, milletin şerefini ve vatanın kuvvetini koruma yolunda çalışanları dağıtmak için Anadolu'ya fesat soktu. Dini de kendi şahsî maksadına alet olarak kullandı. Hepimizi birbirimize kırdırmak için tertipler aldı. Büyük Gazimiz bu padişahın rütbe ve nişanlarını

49

Köylülere Konferans isimli belgede metnin bayramın birinci günü okunması istenmiş, ikinci ve üçüncü günde de tekrar edilmesinin faydalı olacağı hatta bayram sonrasında da köy okuma odalarında ya da köydeki Cumhuriyet Halk Fırkası Ocakları'nda muhafaza edilmesi salık verilmiştir.

Kutlama programının bundan sonraki kısmında ihtiyar heyeti, fırka ocak heyeti, okul öğrencileri ve bütün halkın meydana dikili olan bayrağın önünden başları açık vaziyette selam vererek geçmeleri istenmiştir.

Akşamları meydanda ateşlerin yakılması, meşalelerin taşınması, toplanan kalabalığa köyün öğretmeni tarafından cumhuriyetin faydalarının anlatılması, davul ve zurna çalınması, türküler söylenmesi, pehlivan güreşleri, cirit oyunları gibi eğlencelerin tertiplenmesi, merkezden gönderilen destan ve şiirlerin okunması, yine merkezden gönderilen levhaların köylüye anlatılması, açıklanması, kurtuluş savaşına ilişkin anıların paylaşılması, özellikle köy halkı için kaleme alınmış olan Yarım Osman piyesinin oynanması talimatname ile belirlenen ve istenen köy kutlama etkinlikleridir (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1).

Önceki satırlarda temsil komitesinin hazırlıkları anlatılırken değinilen Yarım Osman isimli temsil özellikle köy piyesi olarak kaleme alınmıştır. Köylere dağıtılan temsil metninin başında sahne ve dekor için kati bir kayıt olmadığı, sahnenin yerin kabiliyetine, dekorların ise eldeki araçlara göre düzenlenebileceği belirtilmiş böylece her köyde oynanabilmesinin yolu açılmıştır (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1).

Aynı talimatnameni 9,10 ve 11. Maddeleri kadın ve çocuklara ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Örneğin 9. Madde de hakiki hayatta büyük payları olan köy kadınlarına layık oldukları yeri vermek üzere köy komitelerinde vazife

almalarını sağlamanın elzem olduğu belirtilmiş bunun takibinin ise kaza ve vilayet komitelerince yapılması istenmiştir. 10 ve 11. Maddelerde ise köy çocuklarının bayram günleri boyunca en iyi kıyafetlerini giymeleri, bayram heyecanının artırılması için çocuklara yönelik eğlenceler ve oyunlar düzenlenmesi yönünde fikir beyan edilmiştir.

Bu noktada onuncu yıl kutlamaları münasebetiyle Büyük Millet Meclisi'nde görüşülen bir kanun teklifi konusunda bilgi vermek elzemdir. 26 Ekim 1933 günü Köy Kanununun 20. ve 30. Maddelerinde değişiklik yapılması hakkında kanunun layihası (tasarısı) Dahiliye Vekilinin önerisi ile meclise sunulmuştur. Belirtilen maddelerde değişik yapılmasına ilişkin tasarı; köy kadınlarına köy yönetimleri için seçme ve seçilme hakkının tanınmasını içermektedir.

Bilindiği gibi Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını tanıyan Yeni Belediye Kanunu 3 Nisan 1930'da meclis tarafından kabul edilmiş, 14 Nisan 1930'da remi gazetede yayınlanarak 1 Eylül 1930'da yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 14 Nisan 1930, Sayı 1471). Bu haklar ilk kez 1933 seçimlerinde kullanılmıştır.

Dahiliye vekili köy kadınlarının seçme ve seçilme hakkı konusunda sunulan tasarımı şu şekilde gerekçelendirmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 26.10.1933. Devre 4, İçtima 2, Cilt 17. Sayfa: 48):

“Türk kadını, tarihin ilk devirlerinden beri daima faziletin, cesaretin, şecaatin ve aynı zamanda yurt sevgisinin sıcak bir kaynağı olmuştur. Eğer Türk çocukları tarihte büyük şerefler kazanmışlarsa ve diğer milletler arasında serefraz olmuşlarsa, emin olunuz ki bu, ana kucağında aldığı terbiye sayesinde olmuştur. eğer Türk çocuğu zinde ve sıhhatli ise, güçlü ve kuvvetli ise, emin olunuz ki bu, anasının damarlarında cvelan eden kanın temizliği ve terbiyesinin sağlamlığındandır.

Eğer Türk çocuğu tarihte en yüksek seciyeli bir insan olarak tanınmışsa, eğer Türk çocuğu dünyada en yüksek insanıyetperver olarak tanınmışsa emin olunuz ki ana kucağında aldığı şefkatten mülhem olmuştur. Türk kadınının mazisini saymak, malumu ilam kabilinden bir şey olur. Kendisi evimizin müdürüdür. Köyde de köy iktisadiyatının müdürü odur. Her hangi bir köye gitseniz en evvel karşınıza köyün iktisadiyatını idare edenin kadın olduğunu görürsünüz. Kadına evinde olduğu gibi, belediyelerde olduğu gibi köylerde de idare hakkını vermek bir vazifedir.”

Sonrasında söz alan Kütahya Milletvekili ise; cumhuriyet bayramının onuncu yıl dönümüne rastlayan bugünlerde böyle bir teklifin yapılmasından duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, cumhuriyet rejiminin kadına kanun, eğitim ve yönetim alanında sağladıkları konusunda yaptığı açıklamalardan sonra şöyle devam etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 26.10.1933. Devre 4, İçtima 2, Cilt 17. Sayfa: 48-50):

“Arkadaşlar; İnkılâba girdiğimiz günden beri Türk kadını bir defa erkekler de dahil olduğu halde bütün Türk vatandaşları arasında müsavi, şerefli vatandaşlık hakkını almıştır.

Arkadaşlarım, belediye intihabı demek, Türk kadın vatandaşlarının yalnız şehir ve kasabalarda oturanların kendi oturdukları şehrin idaresine ait olan tesisleri ve kararları fiilen ifa edecek bir vazife ve role sahip olması demektir. Bu gün köylerde oturan Türk kadınlarına da kanunda yazılı hakları fiilî surette vermiş bulunuyoruz. Teklif edilen kanun Türkiye’de köy kadınlarına dahi, bir iki sene evvel şehir kadınlarına verilmiş olan hakkın verilmesinden ibarettir.

...

İşte bu kanun, köy kadınlarının, yeni kanunda zikredilmiş olan esasları yazılı şartlar altında idaresini tanzim edecektir.

...

Biz belediye intihabında Türk kadınına, şehir ve kasabalarda reye iştirak haklarını kendilerine vermek suretile iki, iki buçuk milyon kadar vatandaşın şehirlerin siyasî ve idarî hayatında tesirlerini tanımıştık. Bu kanunu kabul ettiğimiz takdirde, küsuratı nazarı itibare almamak şartile yuvarlak olarak beş milyon Türk vatandaşı kadının idarî ve siyasî nüfuzunu bulunduğu sahada kullanabilmesini temin etmiş oluyoruz. Bu itibarla onuncu Cumhuriyet bayramına girdiğimiz gün Hükümetin yerinde yaptığı bu teklif,

Heyeti Celilenizin de tasvibile kanuniyet kesbedecek olursa Türkiye’de Türk kadını için büyük bir iş yapılmış ve inkılâp namına bu yokla büyük bir safha atlanılmış olacaktır.

...

Onuncu Cumhuriyet yıl dönümü bayramından bir kaç gün evvel çıkacak olan ve köy kadınlarına intihap hakkını vermek hususundaki prensibimizi ihtiva eden bu kanun münasebetile, hepimizin Türk kadınılığının umumî, içtimaî hayatı üzerindeki düşüncelerimizi kısaca hulâsa etmiş oluyorum ve bulunduğumuz günün icaplarına muvafık bir vazifeyi yerine getirdiğimi zannediyorum (Alkışlar) .”

Bu konuşmalardan sonra 20. ve 30. maddeler teklif edildiği değişik halleriyle okunmuş ve oylama yapılarak kabul edilmiştir.

Köylüler için yapılan etkinliklerin bir başkası da on beş günde bir renkli olarak yayınlanacak ve parasız olarak köylere dağıtılacak olan “Yurt Gazetesi”dir. Memleketin en yoğun halk tabakasına hitap edecek olan bu gazete, kendisinden istenen büyük görevi yapacak şekilde üç renkli güzel resimler ve faydalı yazılarla hazırlanmış ve yıldönümü günü ikişer tanesi bütün köylere dağıtılmak üzere gönderilmiştir. Daha sonra da her on beş günde bir defa renkli resimler, temsili levhalarla köyün ve köylünün işlerine ait yazılarla çıkarılacak olan bu gazete, posta uğrağı olan veya posta merkezlerinde posta kutusu bulunduran her köye parasız olarak gönderilecektir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 23 Ekim 1933; BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50.36.1).

Cumhuriyet bayramı kutlamaları kapsamında Ankara ve İstanbul’da yapılacak şenliklere katılmak üzere civar köylerden heyetler davet edilmiş, bir kadın, bir erkek ve bir çocuktan oluşan bu heyetler evlerde misafir edilerek bayram boyunca ağırlandırlardır (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 11 Ekim 1933).

Kutlama Yüksek Komisyonun aldığı kararların bayram süresi boyunca halkı cumhuriyete ve inkılaba ilişkin bilgilendirme ve dolayısıyla biçimlendirme yolunda her fırsatı değerlendirdiğini, halka temas edebilecek her noktayı kullandığını görmek mümkündür. Dikkat çekici uygulamalardan biri de inkılaba ilişkin sözlerin küçük kâğıtlara yazılarak sigara paketlerinin içine eklenmesi ve satışa bu şekilde sunulmasıdır. Ayrıca bu paketlerden bir kısmının üzerine “CHF’nin hediyesidir” yazısı basılmış ve köyden geleceklere hediye etmek üzere hazırlanmıştır (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 24 Ekim 1933).

Kutlama komisyonu tarafından yurt dışında da bayramın aynı heyecanla kutlanmasını sağlamak, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının ana vatanla yapılan bayramın coşkusuna ortak olmalarını temin etmek ve tüm dünyaya 29 Ekim gününün içerdiği anlamı aktarmak üzere çeşitli etkinlikler organize edilmiştir. Bu milli bu önemli günü tüm dünyaya duyurmak, değişen, gelişen, uygar ve batılı yeni ülkeyi anlatmak üzere özellikle radyonun kullanılması kararlaştırılmıştır. Bu sebeple komisyon başkanlığından yurtdışı temsilciliklere gönderilen yazıda, elçiliklerden bulundukları ülkenin radyoları ile görüşmeleri ve Türkiye hakkında en az yarım saatlik program yapmalarını sağlamaları istenmiştir. Fakat bunun karşılığında herhangi bir ödeme yapılmayacağını, bu şartla program yapan radyolara teşekkür edileceğini bildirmişlerdir. Kabul eden istasyonlarda programın; Türkiye’nin kurtuluş mücadelesi, istiklal savaşı ve inkılapların anlatımı ile milli marş ve milli türkülerden oluşabileceği belirtilmiştir. Ayrıca yurtdışı temsilcilerinden gazete ve dergilerle de görüşmeleri ve çeşitli yayınlar için girişimlerde bulunmaları da istenmiştir (BCA, Fon Kodu: 490 01 Yer No: 11 50 36.1 Tarih: 02.09.1933).

Yurt dışı kutlamalar çerçevesinde yüksek komisyon, yurtdışında bulunan elçiliklere, konsolosluklara ve eğitim almakta olan Türk öğrencilerine bayram kutlamaları çerçevesinde hazırlanan rehber kitaptan, fotoğraflardan, afişlerden, piyeslerden, şiirlerden ve destanlardan göndermiş, 29 Ekim günü elçilik ve konsoloslukların bayrak, döviz ve levhalarla süslenmesini istemiştir. Ayrıca bayram günün heyecanını ve sevincini artırmak için istiklal ve onuncu yıl marşları ile türkü

ve oyun havalarından oluşan kayıtlar da ilgili yerlere gönderilmiş, bayram günü  alınıp dinlenmesi uygun bulunmuştur.

Aynı belgede dış basının bayramdan günler önce cumhuriyetin onuncu yılı ile ilgili yayınlar yapmaya başladığı ve bayram günü birçoklarının kutlama haberlerine yer vereceğı bildirilmiştir. Öte yandan bayramı Türkiye’den takip edecek muhabirlerin ülkeye gelmeye başladıkları da eklenmiştir.

Fransa, Rusya, Romanya, Almanya ve Balkan  lkelerinde 29 Ekim günü kutlama yapılacağı; Bükreş, Brüksel, Washington, Peşte, Viyana, Stockholm, Londra, Kahire, Bern ve Lahey gibi önemli radyo istasyonlarının ise Türkiye Cumhuriyetinin Onuncu Yild n m  Kutlamaları ile ilgili program yapmayı kabul ettikleri bilgisi verilmiştir. Edinilen bilgiye göre; yazılacak yazılar, yapılacak radyo programları ve verilecek nutuklar için ülke içinde basılıp dağıtılan Onuncu Yıl Rehberi’nin Anadolu Ajansına Fransızca tercümesi yaptırılmış ve dış basına gönderilmiştir.

Son olarak komisyon dış temsilciliklere ulaştırılmak üzere bir konferans metni hazırlamış, metinde 1. Dünya Savaşı yılları, Osmanlı Devletinin yönetim, eğıtim ve aile hayatında s rd rd ğı teokratik saltanat ile bu uçurumun kenarından Türk milletini kurtaran Mustafa Kemal ve onun sevk ve idaresi altında yapılan inkılaplara yer verilmiş, ülkenin bugün modern, halk ı, laik bir cumhuriyet olduğı vurgulanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin geçirdiğı on yılı radikal hareketler yılları olarak niteleyen metinde aşağıda sıralanan şu değışimlere yer verilmiş, etraflıca anlatılmıştır (BCA Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1 Tarih: 17.10.1933):

1. Saltanat ve halifelik kaldırıldı. Tekke, zaviye ve medreseler lağvedildi. Bunların alametleri olan giysiler atıldı. Türk kadın ve erkeği bugün bir Avrupalı gibi giyiniyor.

2. Latin harfleri kabul edildi. Mektep dışında kalmış kadın ve erkeklere yeni harflerle okuma yazma öğretmek için teşkilatlar kuruldu. Türk dili yabancı kelimelerin tesirinden kurtarıldı.

3. İsviçre Medeni Kanunu kabul edilerek, mecelle kaldırıldı. Kadın hürriyetini kazandı. Mekteplerde, dairelerde, mahkemelerde kadın öğretmenler, memurlar ve hakimler var. Kadın doktor, kadın mühendis, kadın belediye azası Türkiye’de alışılmış şeylerdendir. Köy kadınlarının köy yönetimleri için seçme ve seçilme hakkı konusunda CHF kanun teklifini TBMM’ye sundu. Fırka Türk kadınının milletvekili olarak mecliste yer almaları için bir süre belediye ve köy seçimlerinde yetişmeleri gerektiğini düşündü.

4. Lozan sonrası kapitülasyonlar kaldırılınca kendi kendine yeten tam bağımsız bir ülke olma yolunda tarım ve sanayi de önemli adımlar atıldı.

5. Deniz ve kara yolları düzenlendi. Otoyollar ve demiryolları misli misli arttı.

6. Sağlık ve toplumsal yardım işleri için kurulan bakanlık kurularak, milli politikanın bir parçası haline gelmiş, salgın hastalıklarla mücadelede önemli bir yol alınmıştır.

7. Sürekli açık veren ve dış borçlanma ile kapatılmaya çalışılan Osmanlı bütçesinin yerini, denk bütçe aldı. Denk bütçe ve düzenli ödeme sayesinde yabancı sermayenin en çok iş yaptığı ülke Türkiye oldu.

8. İzlenen barışçı dış politika sayesinde on yıl gibi kısa bir sürede birçok devlet ile tarafsızlık, hakem ve dostluk anlaşmaları imzalandı.

Metnin devamında CHF’nin temellerinden, Mustafa Kemal’in fırkanın kurucusu ve reisi olduğundan bahsedilmiş, Fırka’nın altı esası nakledilmiştir. Son cümleler ile Türkiye Cumhuriyeti’nin dünya devletleri arasındaki yerine işaret edilmekte ve şöyle denilmektedir:

“Milli bir enerji ile mazinin bütün kötü miraslarından sıyrılarak tatbik eylemekte olduğu diriltici prensiplerle medeniyet dünyasında hakiki bir varlık olmak yolunda Türkiye Cumhuriyeti her gün yeni ve geniş adımlar atıyor. Gerek memleket içinde milli meselelerin, gerek bütün dünyada beynelmilel meselelerin iç rejimin kuvvetine güvenen ve milletin büyük vasıflarına inanan derin bir itimadı nefse güvenerek uyuşma ve anlaşma yollarıyla hallolunabileceğine kanaat etmek ve bu kanaatle her meselede bu yolu tercih etmek yeni Türkiye Devletinin en göze çarpan vasfıdır.”

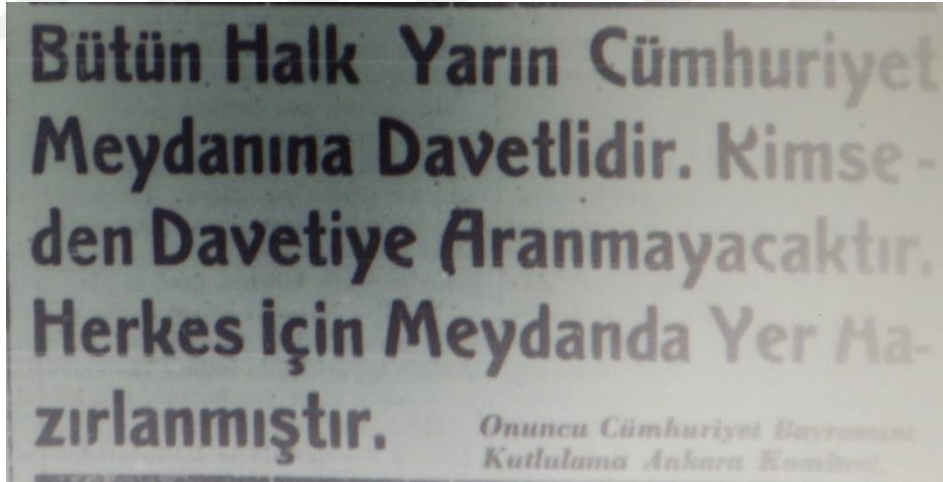
Cumhuriyet bayramının onuncu yıldönümünü kutlamak üzere tüm yurttaki yapılan hazırlıklara, bu hazırlıkların yapılması için alınan önlemlere bakıldığında oldukça kapsamlı bir planlama yapıldığını söylemek mümkündür. Kutlama Yüksek Komisyonu ve ona bağlı olarak oluşturulan alt komiteler aylar öncesinden çalışmalara başlamış, titiz ve ayrıntılı yürütülen hazırlıklar için yoğun mesai harcanmıştır. 29, 30, 31 Ekim günlerinde 3 gün boyunca gece gündüz kutlanması planlanan cumhuriyet bayramının iletisi içeriği açık ve nettir; “cumhuriyet rejimi herkes için en fevkalade yönetim biçimidir”. Bu düşüncenin halkta oluşması ve pekişmesi için her türlü önlem alınmış, her fırsat değerlendirilmiştir.

Aylarca süren hazırlık çalışmalarının ardından cumhuriyet bayramı tüm yurttaki büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Bu noktada, ayrıntılarıyla planlanan, talimatlarla yurdun her bucağına duyurulan kutlama programlarının nasıl uygulandığını, Ankara ve İstanbul kutlamalarının yankılarını, diğer şehirlerden gelen haberleri, kutlama konuşmalarını, düzenleyenler ile izleyicilerin heyecanını basından yansıyanlarla aktarmak uygun olacaktır.

27 ve 28 Ekim günleri basında kutlama programlarının içeriğine ve hazırlıkların tamamlandığına ilişkin haberler ağırlıktadır. Örneğin Hakimiyeti Milliye Gazetesi Ankara Kutlama Programının üç günlük tam listesini vermiş, ayrıca Ankara Halkevinin programını da paylaşmıştır (27 Ekim 1933). Yine 28 Ekim günü; ülkenin dört bir yanından gelen izcilerin Ankara’ya ulaştıkları ve Gazi Abidesine çelenk koydukları, köy heyetlerinin şehirlere geldiği, Ankara’da bayram

hazırlıklarının tamamlandığı, İstanbul'un eşi görülmemiş bir tarzda süslendiği ve yüzlerce tak ile donatıldığı, bayram münasebetiyle İstanbul tramvaylarında indirim uygulanacağı, bayram boyunca tüm müzelerin açık olacağı, mecliste kabul edilen af kanunun hemen uygulanacağı, bayram gösterileri sırasında hava kuvvetlerine bağlı uçakların 50 milyon kağıt atacağı, bayram kutlamalarına katılmak üzere gelen diğer ülke temsilcilerinin Ankara'da cumhurbaşkanı ve başbakan tarafından ağırlandıkları haberlerine yer verilmiştir (Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 28 Ekim 1933; Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1933; Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1933, Akşam Gazetesi, 28 Ekim 1933).

İlaveten kutlama komitesinin Ankara halkını Cumhuriyet Meydanı'ndaki kutlamalara davet eden çağrısı dikkat çekicidir.

Görsel 21. 1933 Yılı Kutlamaları – Basında Yer Alan Davet Metni

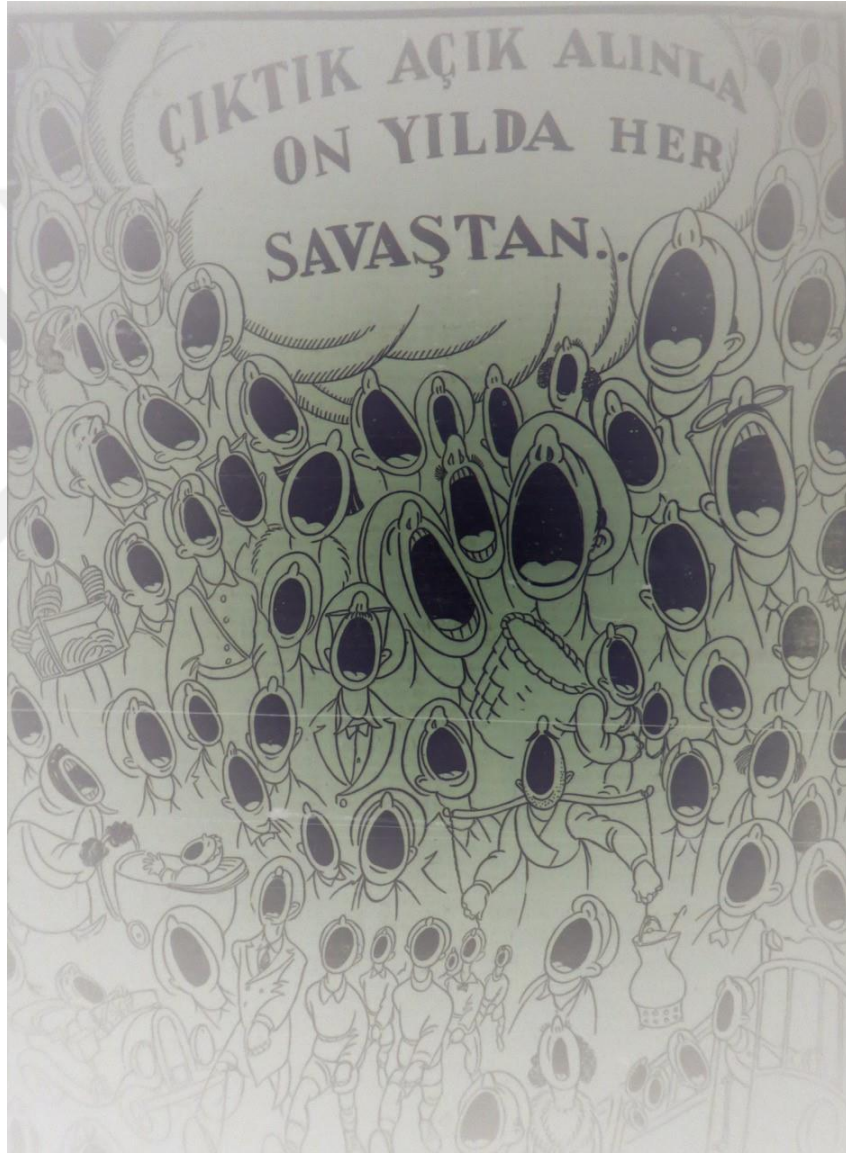
Bayramın ilk günü 29 Ekim sabahı gazeteler coşkulu manşetlere ve haber başlıklarına imza atmışlardır. Hakimiyeti Milliye Gazetesi tam sayfaya fotoğraf üstünde “Cumhuriyetçiyiz, Milliyetçiyiz, Halkçiyiz, Devletçiyiz, Laikiz,

İnkılapçıyız” manşetiyle yayınlanmış, “ Hakimiyeti Milliye Türk Milletinin En Büyük Bayramını Kutlar” ve “Bugün Cumhuriyet Meydanlarında Yüzbinler Gazi’yi ve Cumhuriyeti Bağrına Basıyor” başlıklarına yer vermiştir.

Görsel 22. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Hâkimiyeti Milliye Gazetesi İlk Sayfa

Akşam gazetesi ise; “O’nun Sönmez Işığında Türk’ün 10 Yılı Çalışarak, Öğrenerek, İlerleyerek, Yükselerek Geçti. O’na Tümen Tümen Sevgi, Sonsuz Saygı” manşetiyle çıkmıştır. Gazetede dikkat çeken bir diğer başlık Onuncu Yıl Marşı’na ilişkindir; başlıkta “Bugün Türkiye’de Yükselen Yegane Ses” sözlerine yer verilmiştir.

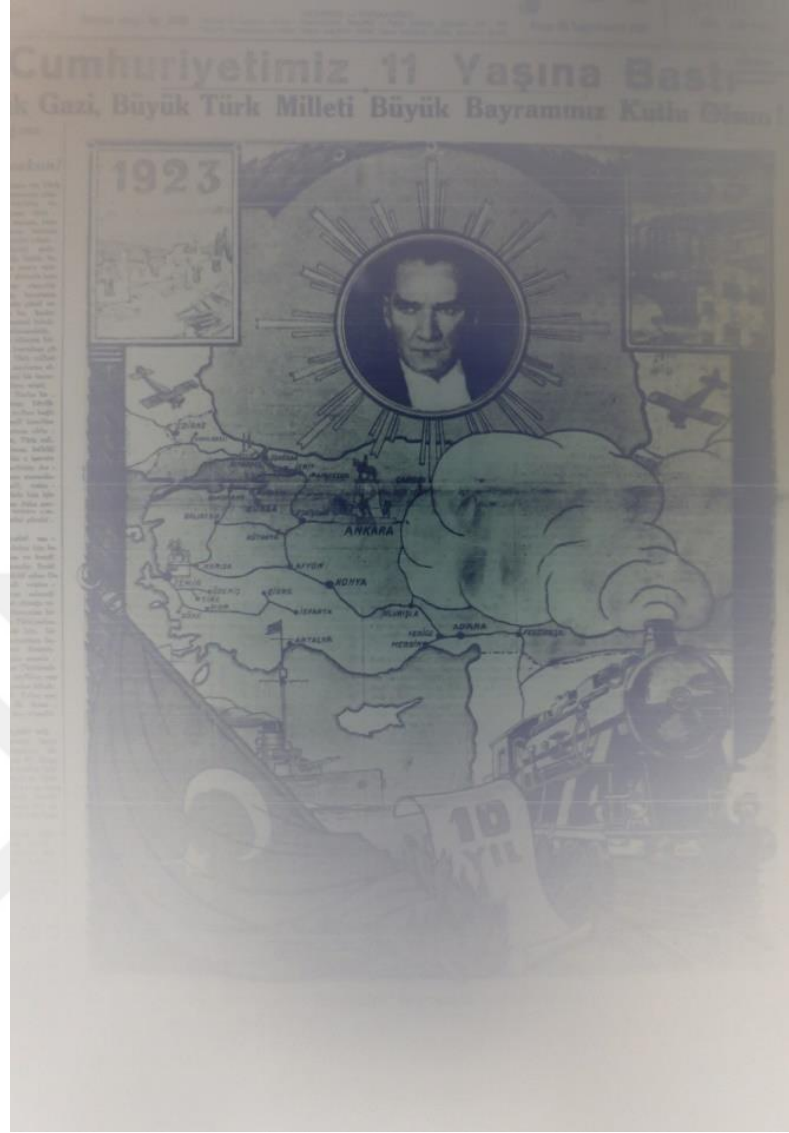
Görsel 23. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Akşam Gazetesi İlk Sayfa

Milliyet Gazetesi “Türk Büyük Bayramın Kutlu Olsun, Yaşasın Cumhuriyet” manşeti altında “Bugün Memleketin İçinde Ve Dışında Türk Milleti Yekpare Bir Kütle Halinde En Büyük Bayramını Yapıyor” alt başlığını atmıştır.

Görsel 24. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Milliyet Gazetesi İlk Sayfa

Cumhuriyet Gazetesi ise; “Cumhuriyetimiz 11 Yaşına Bastı – Büyük Gazi Büyük Türk Milleti Büyük Bayramınız Kutlu Olsun” manşeti ile 29 Ekim Cumhuriyet Bayramının onuncu yılını kutlamıştır.

Görsel 25. 1933 Yılı Kutlamaları - 29 Ekim 1933 Cumhuriyet Gazetesi İlk Sayfa

Onuncu yıl kutlamalarının yapıldığı 1933 senesinin 29 Ekim günü gazeteler normal sayfa sayılarının üç, dört misli olarak basılmış, bayram ilaveleri ilk kez bu sene verilmeye başlanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi 64, Milliyet Gazetesi 52, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi 88, Akşam Gazetesi ise 32 sayfa olarak çıkmış, gazetelerin hemen hemen tamamı kutlama ve tören haberleri ile cumhuriyetin ve inkılapların on yıllık kazanımlarına ayrılmıştır. Yine görsellerden de izlenebileceği

gibi onuncu yılın manşet fotoğrafları neredeyse tüm gazetelerde tam sayfa verilmiştir.

Kuşkusuz kutlamaların merkezi Ankara idi ve basında oldukça geniş yer bulmuştu. Başkent bayram sabahına mahallelerde çalınan davul sesleri ile uyanmış, kadın, erkek, genç, ihtiyar herkes sokakları doldurmuş, il dışından gelenlerle birlikte nüfusun misli misli arttırmıştı, tüm cadde ve sokaklar kırmızı beyaz renklerle süslenmiş, yirmişer metre uzunluğundaki dövizlerin asılmış, cadde ve sokaklarda evlerin boş duvarları afişlerle bezenmiştir. Halk sokaklardan “Türk vatanı bölünmez bir bütündür”, “Türk ordusu milletin özüdür”, “Sevr ölüm Lozan hayat”, “Sevr saltanatın, Lozan Cumhuriyetin”, “On yıllık Cumhuriyet Türkün engin gücünü tanıtır”, Görüşte bilgiye, gidişte ülküye inanırız”, “Gazi en güçlü bir tarihin en genç bir iradesidir” sözlerini okuyarak geçmiştir (Cumhuriyet Gazetesi 30 Ekim 1933; Tarihi Araştırmalar Grubu,1999: 30) . Aktarılanlara göre bütün şehir derli toplu bir düğün evi gibi süslenmiş, abideler, taklar tüm şehri doldurmuştur (Hakimiyet-i Milliye, 30 Ekim 1933). İstanbul kutlamaları da sabahın erken saatlerinde başlamış, baştanbaşa donanan şehrin büyük caddeleri hatta ara sokakları bile taklarla bezenmiştir (Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1933).

Daha önceki yıllarda olduğu gibi bu yıl da en önemsenen etkinlik geçit resmidir. Ankara’da saat 09:00’da geçit resmine katılacak askeri kıtalar, polis ve jandarma kıtaları, izciler, okullar, sporcular, halk, kasaba ve köylerden gelen atlı ve yaya misafirler merasim duruşu talimatnamesinde izah edildiği şekilde yerlerini almışlardır. Davetliler (devlet erkanı ve yurtdışından katılan diğer devlet temsilcileri) ile seyircilerin (halk) saat 10’dan evvel tören alanında hazır bulunmaları, bu saatten sonra nizam ve intizamın bozulmaması için giriş çıkış yapmamaları istenmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 29 Ekim 1933). İstanbul için ise kutlamaların ve resmigeçidin adresi bayramla birlikte Cumhuriyet Meydanı adını alacak olan Beyazıt Meydanı olmuştur. Asker, izci ve öğrencilerin başını çektiği geçit resmi için sabahın erken saatlerinde toplanılmış, vali vilayet konağında konsolosların tebriklerini kabul

ettikten sonra meydana gelmiştir (Akşam Gazetesi, 29 Ekim 1933). Burada valinin konuşması, İstiklal ve Onuncu Yıl marşlarından sonra geçit resmi düzenlenmiştir.

Ankara’da Mustafa Kemal ise; saat 09:15’te BMM’de tebrikleri kabul etmiş, saat 10:10’da geçit resmi meydanına gelmiştir. Burada hiç eksilmeyen alkışlarla karşılanmış, basında bu karşılama şiirsel anlatımlarla tekrar tekrar vurgulanmıştır. *“Gazi’nin otomobili yolun neresinden geçerse meydanın içindeki kalabalık, dibi oraya doğru heyelan etmiş bir deniz gibi akıveriyordu. Bu manzara bir milletin bir eşsiz şef arkasından bütün imkânsızlıkları aşarak akışının en belli, en belîğ bir misali idi”* sözleri bu anlatımın en açık örneklerinden biridir (Hakimiyet-i Milliye, 30 Ekim 1933).

İstiklal Marşı ile başlayan tören Mustafa Kemal’in nutku ile devam etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1933). Onuncu yıl kutlamalarının unutulmaz anlarından birini Mustafa Kemal’in ünlü “Onuncu Yıl Nutku” oluşturmaktadır.

Türk Milleti! diye başlayan ve milletin bayramını kutlayan Mustafa Kemal, heyecan ve sevincini halkla paylaşmış, kutlama yüksek komisyonu tarafından hazırlanan belki de Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kapsamlı ve görkemli kutlamasının hazırlık safhalarında tüm etkinliklerde yinelenmesi ve vurgulanması istenen “az zamanda yapılan çok ve büyük işler” e değinmiştir. Devamında Türk milletin cumhuriyetten alacağı güç ile ilerleyen zamanlarda neleri başarması gerektiğini sıralamış, muvaffak olunacağına ilişkin güvenini belirtmiştir. *“Çünkü, Türk milletin karakteri yüksektir; Türk milleti çalışkandır; Türk milleti zekidir. Çünkü, Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü, Türk milletin, yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir”* diyerek millete duyduğu güveni vurgularken aynı zamanda millettten beklentilerini de sıralamış, daha nice bayramlar dileyerek, ünlü sözü *“Ne mutlu Türküm diyene!”* ile konuşmasını sonlandırmıştır

(Hakimiyeti Milliye Gazetesi; Cumhuriyet Gazetesi; Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Ankara’da nutku dinleyenler sık sık “Yaşa”, “Varol”, “Büyük Gazi” sözleri ve alkışlarla karşılık vermişler, son cümle üzerine meydan dakikalarca süren alkış sesleriyle inlemiştir (Tarihi Araştırma Grubu, 1999: 34). Merasim töreninin safha safha vatana ve tüm dünyaya aktarıldığı radyodan “Onuncu Yıl Nutku” da verilmiş, tıpkı Ankara’da canlı olarak dinleyenler gibi diğer illerin meydanlarında radyolardan takip edenlerin de nefeslerini tutarak dinledikleri ve sonunda uzun süren kuvvetli alkışlarla karşıladıkları anlatılanlar arasındadır (Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1933; Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1933). Günün şartları açısından değerlendirildiğinde onuncu yıl nutkunun tüm ülkede canlı dinlenmesi imkanını sağlamak onları birleştirme ve bütünleştirme yolunda önemli bir adımdır. İzleyen günlerde basında nutkun tam metninin yer alması ve nice güzellemlerle aktarılmış olması bu adımın ne derece etkileyici olduğunun göstergesi niteliğindedir.

Örneğin 30 Ekim 1933 Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nde “memleketin her tarafından dinlenen ve büyük bir heyecan ile her cümlesi ayrı ayrı alkışlanan bu nutuk, milletin bayramını kutlamakla kalmıyor, ona daha büyük ve parlak yarınlar vadediyor” şeklinde yorumlanmıştır. Aynı gün Akşam Gazetesi nutukla ilgili şu satırlara yer vermiştir “Anadolu orta yaylasında akisler uyandıran bir ses; Gazi milletine hesap veriyor, insan denizi dile gelerek mukabele ediyor: Senin yolundan dönmeyeceğiz”.

Mustafa Kemal’in söylediği bu kısa ancak etkili sözler sonrasında asker ve jandarma kıtalarına, izcilere, öğrencilere ve halka üzerinde Türk bayrağı bulunan Onuncu Yıl Marşının sözlerini içeren kağıtlar dağıtılmış, Cumhurbaşkanlığı Bاندosu eşliğinde binlerce insan hep bir ağızdan marşı söylemiştir (Tarih Araştırmaları Grubu, 1999: 35).

Onuncu Yıl marşının bitimiyle başlayan cumhuriyet bayramlarının en önemli etkinliklerinin başında gelen geçit resmi dört buçuk saat sürmüştür. Geçit resmine katılan askerler, polisler, izciler, sporcular, öğrenciler, köylüler ve halk arasından en kuvvetli övgüleri askerler almış, basın askeri birlikleri ve teçhizatları neredeyse tek tek sayarak anlatmıştır.

“Kumanda heyetleri, süngülü askerler, toplar, tanklar, süvariler bitmeyen tükenmeyen Türk ordusunun küçük bir numunesi önümüzden geçti. Geçit saatlerce sürdü. Askerin muntazam yürüyüşü, düzgün ve temiz kıyafeti, yağız ve sıhhatli çehresi, teçhizatın mükemmelliği” diye anlatan Hikmet Feridun, geçit resminde en göze çarpan şeyinin ordunun son derece makineleşmiş olması olduğunu belirtmiştir (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Askerin intizamla geçişinin milletin bağımsızlığı ve hakimiyetinin süreceğine olan inancı pekiştirdiği, seyredenlerin gururlandıkları, heyecanlandıkları hatta ağladıkları anlatılmış, “Hele ihtiyar Türk kadınları sevinç ve heyecanlarından durmadan ağlıyorlardı” (Tarih Araştırmaları Grubu, 1999: 35) sözlerine yer verilmiştir.

Başkentteki onuncu yıl kutlamalarında geçit resminin dikkatleri çeken bir diğer grubunu ise Ankara’ya davet edilen köylüler oluşturmuşlardır. Yerel kıyafetleri ile atlı ve yaya olarak resmigeçide katılan köylüler seyircilerden büyük tezahürat almış, Mustafa Kemal her birini tek tek selamlamıştır (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü kutlamaları birçok ilke ev sahipliği yaptığı gibi kız izcilerin ilk kez geçit resmine katılmaları da yine bu yıl gerçekleşmiştir. Ankara’daki kutlamaya katılan 4500 izcinin 300 kadarının kız olduğu bilgisi verilmiştir. İzcilerin özellikle kız izcilerin resmigeçide katılımları on yılını dolduran

cumhuriyetin müspet meyveleri olarak işaret edilmiştir (Tarihi Araştırmalar Grubu, 1999: 36).

Yine bu yıl ilk kez resmi program içine halkın geçişi de dahil edilmiş, halkın büyük şefin önünden derli toplu geçmesi takdirle karşılanmıştır (Hakimiyeti Milliye, 30 Ekim 1933). Devletin gücünün, yapısının, işleyişinin ve hiyerarşisinin timsali olan resmigeçitler bir izleyici kitlesi olarak halkın askeriyle, tankıyla, tüfeğiyle, okuluyla, belediyesiyle, imar ve fen işleriyle devletini bir bütün olarak yukarıdan aşağıya canlı canlı izlediği gösterilerdir. Bu yıl ilk kez bu gösteriye köy ve şehir halkı da katılmış, cumhuriyetin yarattığı kendinin izleyicisi olmuştur. Geçişlerin anlatımında göze çarpan düzen, intizam, nizam, muntazam sözcükleri dikkat çekici olmakla birlikte yek vücut gibi hareket etmenin tekleştirici, kitleleştirici, birleştirici çekiciliğini de göstermektedir. Sadece hareketlerde değil, görsel olarak da yaratılmaya çalışılan teklik kıyafetlere de yansımış, geçit resmine davetli olan sivillerden siyah yelekli frak, askerlerden üniforma giymeleri istenmiş, seyirci halkın dahi koyu renkli kıyafetler giymeleri beklenmiştir (Hakimiyet-i Milliye, 29 Ekim 1933).

29 Ekim 1933 gününün gündüz saatleri gibi akşamı da renkli görüntülere sahne olmuştur. On yıl önce cumhuriyetin ilan edildiği an olan 20:30'da yüz bir pare top atışı yapılmış, top atışına fabrika düdükları, araç kornaları eşlik etmiştir. İlk topu duyan herkes istiklal şehitleri için bir dakikalık saygı duruşunda bulunmuştur (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Gece meşaleler ve ampullerle aydınlatılan sokaklarda fener alayları ve havai fişek gösterileri düzenlenmiş, halk tüm geceyi dışarda, uykusuz onuncu yıl marşını söyleyerek, dans ederek geçirmiştir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 30 Ekim 1933; Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933). Ankara' da Halkevi ile orduevinde ve Ankara Palas'ta, İstanbul'da ise Dolmabahçe Millet Sarayı'nda balolar düzenlenmiştir (Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 29-30 Ekim 1933; Akşam Gazetesi, 29 Ekim 1933).

Halk meydanlarda, ileri gelenler balolarda eğlenirken radyoda inkılabı ait iktisadi, mali, adli, eğitim ve bayındırlığa ilişkin konferanslar verilmiş, aralarda halk türküleri ile konserler çalınmış, şiirlerle halk destanları okunmuştur.

Bayram kutlamalarının ilk günü geçit resmi, fener alayları ve balolarla neredeyse sabaha kadar sürerken ikinci günün önemli etkinliklerinden biri izcilerin Ankara'da Sakarya Şehitleri Mezarlığı'nı ziyaret etmeleri olmuştur. Gün içinde başkentin dört bir yanında ayrı bir etkinliğin olduğunu söylemek mümkündür. Temel atma törenleri, açılışlar, sergiler, müsamereler, konferanslar arasında en çok ilgiyi halk kürsüleri toplamıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 1 Kasım 1933). Ankara'da üç yerde kurulan halk kürsülerinde coşkun nutuklar verilmiş, söz alarak heyecanlı bir şiir okuyan ilk kadın hatip basında haberlere konu olmuştur (Hakimiyeti Milliye, 30 Eki 1933). İnkılaplar, Türk gençliği, saltanat devri ile mukayese, Mustafa Kemal'e övgüler, kadın hakları, vergi sistemi, köylünün kazanımları, Gazi'nin başarıları, Türk milletinin yüksek mevkii gibi konularda hararetli ve duygu dolu konuşmalar yapılmış, kısa alıntılarla çok sayıda söylev basında sayfalarca haber olmuştur (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933; Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Aynı gün yine Ankara'da Kız Enstitüsü eğitim sergisi, Ticaret Okulu inkılap ve kitap sergileri açılmış, Ziraat Enstitüsü eğitim hayatına başlamış, yeni hal binasının temel atma töreni yapılmış, Numune Hastanesi'nin yeni binası faaliyete girmiştir (Tarihi Araştırmalar Grubu, 1999:38; Cumhuriyet Gazetesi, 1 Kasım 1933). Günlerce basında yer bulan açılış ve sergi haberlerinin anlatımında devre uygunluk, yenilik ve modernlik, günün zevkini yansıtmaya gibi sıfatların öne çıktığı bir dil tercih edilmiştir.

Bayram boyunca halkın yoğun ilgi gösterdiği bir diğer etkinlik ise müsamereler olmuştur. Öğlen ve akşam olmak üzere genellikle günde iki kez ve ardarda iki

oyunun sahnelendiğini görmek mümkündür. Oyunlardan önce İstiklal ve Onuncu Yıl Marşları okunmuş, ardından inkılap ve cumhuriyet konulu bir konuşma yapılmıştır.

Onuncu yıl kutlamalarının en yaratıcı etkinliklerinden biri olan toprak alma merasimi İstanbul'da Beyazıt Cumhuriyet Meydanı'nda yapılmıştır. Marşlar ve nutuklardan sonra merasim ile toprak alımı yapılmış, büyük bir katılım olmuştur (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Adana'da 29 Ekim sabahı düzenlenen kutlamalar İstiklal Marşı ve Onuncu Yıl Marşının hep bir ağızdan söylenmesi ile başlamış, sonrasında Ankara'ya gönderilecek toprağın Cumhuriyet Meydanından alınma merasimi yapılmıştır. Merasimi müteakiben Fırka Reisi heyecan dolu bir konuşma yapmış bunu 29 Ekim ve toprak alma merasimi konulu bir şiirin okunması izlemiştir (Yeni Adana Gazetesi, 30 Ekim 1933'ten aktaran Alparslan, 2017:100).

Konya'da düzenlenen cumhuriyet bayramı kutlamaları kapsamında ise; bayramın üçüncü günü yapılan toprak alma merasimi coşkulu konuşmalara sahne olmuş, halk merasime geniş katılım göstermiştir (Aydoğan, 2014:427).

31 Ekim'de Ankara'da Cumhuriyet Meydanında düzenlenen toprak alma merasimi için oluşturulan tören alayına beş bin kişi katılmıştır. Beş bin kişilik dev bir kadroyla bir açık hava sahnesinde cumhuriyet, milli mücadele, Mustafa Kemal, inkılaplar ve on yılın eserleri dramatize edilmiş, Kurtuluş Savaşı ile başlayan mücadele dönemi ve cumhuriyetle geçen on yılın kazanımları halka canlı bir biçimde anlatılmıştır. Temsil alayının canlandırdığı çeşitli semboller Cumhuriyetin Her On yılı isimli çalışmada (1999:39-40) şu şekilde aktarılmaktadır:

Alayın ilk sırasını taşıdıkları dev levhalarla ortaokul öğrencileri oluşturmaktaydı. Bu levhaların sağ tarafında 1 yaşında bir bebek resminin üzerinde 1923 yazısı, sol tarafında ise 10 yaşında bir çocuk üzerinde 1933 yazısı ile ortada

güneş ışıkları altında 10 rakamı görülüyordu. Bu *cumhuriyeti* simgeleyen ilk semboldü. Bu kabileyi takip eden yüz kadar zeybek, arkalarında kağnılar ile üzerinde cepthane taşıyan öküzler, mandalar “Ankara’nın taşına gözlerimin yaşına bak” türküsünü söyleyerek geçerken, *milli mücadele*yi sembolize ediyorlardı. Süvari ve piyade bölükleri ile *ordu* temsil edilmiş, *Mustafa Kemal*’in dört metre boyundaki heykeli bir kamyonun üzerine onları takip ediyordu. İstiklal ve inkılaplar uğruna canlarını feda edenleri temsil eden kaideler yine kamyonlarla taşınıyor, *meçhul asker*leri simgeliyordu. Yine bir kamyon üstünde taşınan elinde bir makine dişlisi ile işçi heykeli, fabrika ve baca görüntüleri *milli sanayii* anlatıyordu. İki gencin taşıdığı Mustafa Kemal’in tunç renginde resmi büyük bir ay içinde başından da bir yıldız görünüyor bayrağın *ay ve yıldızını* temsil ediyordu. 29 öğrencinin taşıdığı harfler *harf devrimini*, adliye görevlilerinin geçişi *hukuk* alanındaki inkılapları, *demiryolu* çalışanları ise sekiz senede 4000 kilometrelik demir ağları anlatıyordu. *Lozan* anlaşması sonrası sınırlarını gösteren bir harita ile *Cumhuriyet Halk Fırkasının* altı oku son semboller olarak alayda yer almışlardır.

Türkiye’de ilk defa yapılan bu şekil temsili alay, inkılabın bütün gelişimlerini halkın önünde bir defa daha yaşatmıştır. Toprak alma merasimi saat 12:00’de başlamış Fırka’nın gönderdiği talimatlar doğrultusunda belirlenen kişiler birer avuç toprağı bir Türk bayrağının içine koyarak milletin eşsiz minnet ve şükranlarını sunmak üzere Mustafa Kemal’e göndermişlerdir. Merasim okunan heyecan dolu nutuklar, şiirler ve akabinde binlerce kişinin bir ağızdan söylediği onuncu yıl marşı ile tamamlanmış, dünyada eşi benzeri görülmemiş bu etkinlik halkta büyük coşku uyandırmıştır (Türk Araştırmalar Grubu, 1999:40).

Gazeteler toprak alma törenini milli birlik anlatısıyla aktarmışlar, etkinliğin cumhuriyetin onuncu yılı kutlanırken imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütle olarak, anayurdun birliğini, kopmaz ayrılmaz bir birlik ve beraberlikle millet ve vatan sevgisini anlatmak üzere tertiplendiği bilgisini geçmişlerdir (Hakimiyet-i Milliye, 22 Ekim 1933).

Onuncu yıl kutlamaları ile ilgili bir başka dikkat çekici detaya Akşam Gazetesi'nin 29 Ekim 1933 tarihindeki baskısında rastlanmıştır. “Bayramın Filmi” başlıklı haber; cumhuriyetin onuncu yıl kutlamaları kapsamında bir yerli film stüdyosunun çeşitli filmler kaydedeceğini duyurmuştur. Bu kapsamda Cemal Reşit Rey idaresinde şehir bandosu ve iki yüz elli kişilik bir koronun seslendirdiği Onuncu Yıl Marşı, Gazi'nin söyleyeceği nutuk, İstanbul'daki merasim ve on sene zarfında yapılanlara ilişkin filmler çekilmiştir.

İncelenen 1933 senesi onuncu yıl kutlamalarına gazetelerin sayfa sayılarını üç dört misli artırarak ve/veya ilaveler vererek katıldıkları önceki sayfalarda dile getirilmişti. Bu içerikler kutlamaların bir parçası olarak irdelendiğinde tarım, eğitim, sanayi, hukuk, sağlık, kültür, kadın hakları, imar ve iskan, alt yapı çalışmaları, dış ticaret gibi alanlardaki gelişmelerin sayfalarca yazı, grafik, tablo ve resimle aktarıldığı, cumhuriyet yönetiminin kazanımlarının hem somut hem de şiir, destan gibi sembolik iletilerle anlatıldığı görülmüştür. İlâveten gazetelerde kutlamaların önemli bir parçası olarak sokakları süsleyen vecizelere, dövizlere benzer sayfa altlarına iliştirilmiş cümlelere rastlanmıştır. Örneğin 29 Ekim Cumhuriyet Gazetesi'nde şu örneklerle rastlanmıştır: “Türk genci, Gazi cumhuriyeti sana emanet etti”, “Öz tarihimizi, öz dilimizi cumhuriyet öğretti”, “Türk kadını sana hakkını veren cumhuriyettir”, “Türk genci birinci vazifen Türk cumhuriyetini ve Türk istiklalini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir”, “Mektepli! Seni nasara yensurudan, karabaş tecvitten kurtaran cumhuriyettir”; aynı gün Hakimiyet-i Milliye Gazetesi “Dünyanın en şefkatli anası Türk kadını yeni harfleri öğrenmeyi çocuğunu emzirmek kadar ulvi ve insani bir vazife bilmiştir”, “İnandılar, dövüştüler, öldüler; bıraktıkları emanetin nöbetçisiyiz” sözlerine yer vermiş, Milliyet Gazetesi'nde ise; “Hakimiyet Milletindir”, “Genç kütle, düzgün ödeme işte cumhuriyet maliyesi” cümleleri yer almıştır.

Cumhuriyet bayramı dolayısıyla Ankara ve İstanbul'da yapılan kutlamaların yanı sıra diğer şehirlerde de yapılan kutlamalar önemlidir. Onuncu yıldönümünün Anadolu şehirlerinde de büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Sivas'ta bin atlı

resmigeçide katılmış, Mersin’de yerli malları sergisi açılmış, Samsun’da her yer ışık ve bayraklarla donatılmış, Geyve’de traktör ve karasaban zirai ilerlemenin temsili olarak geçitte yer almış, Haymana’da halk büyük bir sevinçle evlerini bayrak ve fenerlerle süslemiştir (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Yeni Türkiye gerçeğini kolay kolay kabul etmeyen Batılı ilkelerle ilişkiler zaman zaman şiddetli safhalardan geçmiş ancak 1930’lardan sonra yumuşamaya, 1936 yılından itibaren ise değişim göstermeye başlamıştır. Bu dönemde dış politikanın temel dayanağının Sovyet Rusya olduğunu söylemek mümkündür (Armaoğlu, 2015:56). 1933 yılı cumhuriyet kutlamalarında bu yumuşamanın aynı zamanda Rusya ile iyi ilişkilerin izlerini görmek mümkündür.

Cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarına yurtdışından Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Sovyetler Birliği birer heyet göndererek katılmıştır (Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 29 Ekim 1933; Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1933). Ayrıca yine Sovyetler Birliği’nden, Avusturya’dan, İngiltere’den, Amerika’dan, İtalya’dan, İran’dan, Afganistan’dan, Irak’tan tebrik telgrafları gelmiş, Selanik’te Mustafa Kemal’in doğduğu eve bir hatıra levhası konulacağı bildirilmiştir (Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 30 Ekim 1933; Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933; Milliyet Gazetesi, 2 Kasım 1933).

Gelen heyetlerin ve tebriklerin dışında kutlamaların dünya basınında geniş yer bulduğu da görülmüştür. Sovyetler Birliği’nden İzvestiya ve Krasnaia Svesda Gazeteleri bayrama ilişkin haberlere yer vermiş, İzvestiya 29 Ekim günü ilk sayfasını Türkiye Cumhuriyeti’nin bayramına ayırmış (Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 29 Ekim 1933), Krasnaia Svesda Gazetesi ise yeni Türkiye’nin siyasi, iktisadi ve harsi (kültürel) başarıları konusunda bir makale yayınlamıştır (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

İngiltere'den Times Gazetesi başmakalesinde “Türk Milletinin Gazi'ye duyduğu güven tamamıyla yerindedir çünkü onun başarıları hayretle karşılanacak bir hadisedir önünde hürmetle eğilmek lazımdır.” diyerek; Türk köylüsü, Türk kadını, cumhuriyet rejimi, dış politika konularındaki başarılarından övgü ile söz etmiştir (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933). Yine bir İngiliz gazetesi olan Daily Telgraph'ta da Türk inkılabının başarıları anlatılmıştır (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933). Almanya, Avusturya, Romanya, Fransa ve Yunanistan gazetelerinde de cumhuriyet bayramının onuncu yıl kutlamaları ve Türk İnkılabı konusunda çok sayıda makale yayınlanmıştır (Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 29-30 Ekim 1933; Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 30 Ekim tarihli haberine göre 29 Ekim gününün uluslararası alanda en büyük hadisesi Cumhuriyet Bayramıdır. Gazetenin milliyetçi ve provakatif sayılabilecek haber detayı ise şöyledir; “Bütün milletler içlerinde sonsuz şeref ve muvaffakiyet hamlelerimizden duydukları saygıyı artık saklayamaz oldular. Dünyanın en asil, en sulhçu, en mefküreci, Türk milletine bütün dünya milletleri saygı ve sevgi duymaktadır. ... Tüm dünyadan haber aldık herkes bize hayran oldu.”

Yurtdışında Türk elçilikleri, konsoloslukları ve temsilciliklerinde düzenlenen bayram kutlamaları dışında, Fransa Cumhuriyetçileri tarafından Fransa'da, Avrupa Fikir Cemiyeti tarafından Romanya'da, American Friend of Turkey Cemiyeti tarafından Amerika'da da çeşitli kutlama ve törenler yapılmıştır (Hakimiyeti Milliye, 30 Ekim 1933; Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1933).

4.5.2.2. 1943 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1943 yılı kutlamaları Türkiye siyasi tarihinde “Milli Şef” dönemi olarak adlandırılan zaman dilimine denk gelmektedir. 1938 yılında Mustafa Kemal’in ölümünün ardından İsmet İnönü, aday ismi önerilmeden yapılan gizli seçimde neredeyse oybirliği (karşı oy sayısı sadece 1 olarak) ile cumhurbaşkanı olarak seçilmiş (Koçak 1989:122), parti kurultayında değiştirilen tüzük ile CHP’de Ebedi Şef olarak Mustafa Kemal Atatürk, Milli Şef olarak ise İsmet İnönü kabul edilmiş, İnönü değişmez genel başkanı olarak benimsenmiştir. Genel başkan olarak kabul edilen İnönü bu tarihle birlikte Milli Şef olarak anılmaya başlanmış, bu adlandırma (sadece tüzük değişikliğinin gerekçesinde geçmesine rağmen) resmi bir unvan halini almıştır. Parti, İsmet İnönü’ye milli şef denilmesini; CHP’nin dar anlamda bir siyasi parti olmak yerine tüm vatandaşları birleştiren bir milli parti olması ile gerekçelendirmiş bu nedenle bu partinin şefinin de milli şef olduğunu ilan etmiştir (Yetkin, 1983: 159). İnönü’nün milli şef olarak benimsenmesinin gerekçeleri arasında; dönem itibariyle dünyada şef sistemlerinin yaygın kabulü (Almanya, İtalya, İspanya), iç siyasete dönük olarak konumunun güçlendirilmesi düşüncesi, rejim/sistem değişikliğine ilişkin kaygıların giderilmek istenmesi sayılabilir (Koçak, 1989:124).

1936’dan itibaren Türkiye’nin tüm çabalarına rağmen Rusya’nın uzaklaşma politikası özellikle Türk-İngiliz ilişkilerinde yakınlaşma denilebilecek bir görünüme yol açmış, 1939-1945 yılları arası ilişkilerin temel belirleyicisi ise İkinci Dünya Savaşı olmuştur (Armaoğlu, 2015:57). Patlak veren büyük savaş nedeniyle yaşanan ekonomik buhran, kaynakların daralması, toplumsal ve kültürel tahribatlarla huzursuzluk ortamının yayılması dönemin hâkim resmidir.

Türkiye bu yıllarda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün stratejik hamleleri ile genel bir yaklaşım olarak tarafsızlık siyasetini benimsemiş, ülke savaşın yıkıntılarından korunmuştur (Armaoğlu, 2015:366). 1945’te savaşın sona ermesinden hemen önce ise; Birleşmiş Milletler kurucu üyeliğine hak kazanmak için Almanya’ya

savaş ilan edilmiş, bu sembolik hareket ile fiilen savaşa girmeden Birleşmiş Milletler dahilinde söz sahibi olunmuştur (Zürcher, 2017:301).

Ülke içinde savaşa katılmama kararı, köy enstitülerinin ve halk odalarının açılması ve yaygınlaştırılması çabaları, tüm olumsuz gelişmelere rağmen inkılapların devam ettirilmesine yönelik tedbirler ile istikrar korunmuş, ancak dönemin savaş ekonomisinin ülkeye yansımalarının bir sonucu olan Milli Koruma Kanunu, Varlık Vergisi Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi gibi uygulamalar hoşnutsuzluk ve huzursuzluk yaratmış, halk stratejik dış politika kararları sayesinde savaşa girilmemesini değil kendisinin karşı karşıya kaldığı ekonomik güçlükleri önemsemiştir.

Böyle bir dönemde kutlanan cumhuriyetin yirminci yılı törenlerine tıpkı onuncu yılda olduğu gibi özel bir önem verildiğini ancak bu dönemin temel belirleyicisinin ekonomik sıkıntılar olduğunu söylemek mümkündür. 1943 yılının Mayıs ayında CHP Genel Sekreterliği tarafından Maraş, Manisa, Kocaeli, İçel, Zonguldak, Eskişehir ve Kütahya milletvekillerine kutlamalar kapsamında yapılacak hazırlıkların organize edilebilmesi için görüş ve önerilerin talep edildiği bir yazı gönderilmiştir (BCA Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11.57.62.1 Tarih: 04.05.1943). Talebe cevaben gönderilen öneriler; ikinci on yılda cumhuriyetin fevkalade gelişimi göz önünde bulundurularak daha geniş, daha zengin bir içerikle hazırlanması, ekonomik sıkıntılara rağmen onuncu yıl kutlamalarından aşağı kalınmaması yönünde görüş beyanı ile başlamaktadır. Onuncu yıl kutlamalarında olduğu gibi yirminci yılda da bayram etkinlikleri çeşitli başlıklar halinde ele alınmıştır (BCA Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11.57.62.1): dekor, ıştırma, resmigeçit, şenlik, özel kutlamalar, temsiller, müzik, neşriyat, sergiler ve radyo öneri raporunda yer alan kutlama alanlarıdır.

A) *Dekor*: Bayrak, döviz ve taklar bu başlık altında ele alınmış, üç gün sürecek kutlamalarda Türk bayrağı ve parti bayrağının her yerde ve tüm vatandaşların

ellerinde olması gerekliliği belirtilerek, ihtiyaç duyulan bayrak sayısı konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca yeni dövizler basılması, süslenmesi kolay ve ucuz olan takların bolca kullanılması tavsiye edilmiştir. Yine bu başlık altında parti ve ay yıldızlı göğüs bayrağı yaptırılmasının yerinde olacağı belirtilirken sayının, cumhuriyetin artık milli vicdan halini ve kemalini bulmuş olduğu gözetilerek fazla tutulması istenmiştir. İsmet İnönü masa büstü ve yirminci yıl cumhuriyet madalyası yaptırılması önerilen diğer anı objeleri olarak yer almıştır.

B) Işıtma: Resmi daireler, ulusal kurumlar, parti, Halkevleri, Halkodaları, okullar, cemiyetler ile bunların yaptığı sergiler, grafikler, afişler, abideler ve heykellerin bol ışıkla aydınlatılması, elektrik olmayan yerlerde fenerlerden, lambalardan ve meşalelerden yararlanılması gerekliliği belirtilmiş, havai fişek gösterilerinin özellikle aydınlatma konusunda zayıf kalan köylerde düzenlenmesi istenmiştir.

C) Resmi Geçitler: Asker, izci, öğrenci, milli kurumlar ile halk teşekküllerinin oluşturacağı geçit resimlerinin ele alındığı bu başlıkta, halkın en az yüzde on beşinin katılımının sağlanmasına çalışılması böylece maneviyatın yükseltme fırsatının kaçırılmaması istenmiştir. Yaşanan ekonomik buhran sebebiyle hayvan sıkıntısı ve köylü vatandaşların kıyafet düşkünlüğü olduğundan resmigeçide katılmamaları, katılması istenenlerin ise kılık ve kıyafetlerinin gözden geçirilmesi istenmiş, geçitlerin en önemli unsurunun ordu olduğu belirtilerek bu boşluğun kara ve hava kuvvetleriyle doldurulması yönünde görüş bildirilmiştir.

D) Şenlik: On yıl öncesine göre her alanda ve her seviyede yaşanan gelişimi aktarabilmek üzere, cumhuriyet balosu düzenlenmesi, resmi ve özel bando ile orkestraların seferber edilmesi, milli dansların organize edilmesi, köy enstitülerinin şenliğin merkezi haline getirilmesi, fener alaylarının düzenlenmesi, konferanslar verilmesi, İstiklal Savaşı'nın levhalarla anlatılması, temsiller oynanması, şiirler okunması, ilk ve ortaokul çocukları için eğlenceler tertiplenmesi, hava gösterileri

düzenlenerek Atatürk ve İnönü adlarının gökyüzüne yazılması, uçaklardan dövizler atılması, İzmir-Ankara yolu üzerindeki harp ve zafer meydanlarında muharebe tarihine ilişkin bilgiler verilmesi yönünde önerilerde bulunulmuştur.

E) Özel Kutlamalar: Bu başlık altında cumhuriyetin ilan edildiği saatte top atışı yapılması ve öncesinde radyoda cumhuriyetin ilan anının anlatılması istenmiştir. Ayrıca köy ve mahallelerin parti ocağında o yerde Kurtuluş Savaşı'na katılmış kişiler için bir kutlama ve saygı töreni yapılması ile Halkevleri ve Halkodalarında özel olarak düzenlenecek bir İsmet İnönü salonunda, İsmet İnönü saati organize edilmesi ve kendisinin ulu şahsiyeti adına konuşmalar yapılması talep edilmiştir.

F) Temsiller: Halkevlerinde, salonlarda, açık havada, orduda, radyoda yapılacak temsiller ve söylenecek şiirlerin planlandığı bu maddede, hâlihazırda var olan temsil ve manzumeler arasından seçim yapılacağı ve yenilerinin yazdırılacağı belirtilmiştir.

G) Müzik: Yirminci yıl anısına özel bir marş bestelenmesi istenmiş, yabancı beste kaynaklı yürüyüş marşının ihtiyacı karşılamadığı dile getirilerek acilen bir yürüyüş marşının da yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Halka toplu olarak milli marşların söylenmesinin önemi vurgulanarak en az on marşın broşür halinde basılıp dağıtılması, milli türkülerin de kitapçık olarak halka ulaştırılması, bunların plaklara da kayıt edilmesi uygun görülmüş, yine aynı amaca hizmet edecek şekilde radyoda “marş öğreniyoruz” saati programlanması tavsiye edilmiştir.

H) Neşriyat: Yayınlar konusunun ele alındığı bu başlıkta onuncu yılda basılan rehber kitap niteliğinde iki kitap basılması önerilmiştir. Bunlardan ilkinin; devlet ağız ile söylenmiş nutuklar ile konferans metinlerinden ve grafik ve istatistiklerden oluşacağı, ikincisinin ise; halk için propaganda maksatlı olarak nutuklar, şiirler, destanlar, türküler, marşlar, kahramanlık menkıbeleri ve hikâyeleri barındıracağı

belirtilmiştir. Yine bu başlık altında gazete ve dergilerin özel sayılar çıkartmaları sağlanacağı, cumhuriyet edebiyatı antolojisi oluşturulması için girişimlerde bulunulacağı, resimli ve renkli duvar afişlerinin düzenleneceği, yirminci yıl filmi çekileceği, posta pulları bastırılacağı kaydedilmiştir.

I) Sergiler: Yirmi yılın karşılaştırılmasına imkan tanıdığı için özel önem atfedilen Köy Enstitüleri ve teknik tedrisat hamlelerini, imar, nafia, iktisat, resim, basın ve yayın gelişmelerini gösteren sergiler tertipleneceği belirtilmiştir.

J) Radyo: Bayramın üç gününün ve her saatinin doldurabilecek güzellikte ve ruha uygun bir radyo programının hazırlanacağı ve bu programın on beş gün evvel bildirileceği dile getirilmiştir.

Onuncu yıl kutlamalarında olduğu gibi köyler için ayrıca bir program hazırlanmamış olması dikkat çekici olmakla birlikte yurtdışında; elçiliklerde kutlama yapılması, yurtdışı temsilcilerin bulundukları ülkelerin radyolarından ülkenin medeni dünya içindeki üstün konumunu, iç ve dış politikasını izah eden konferanslar verdirmeleri, bir Türk saati programı yaptırımları, gazetelerde makaleler yazdırmaları istenmiştir.

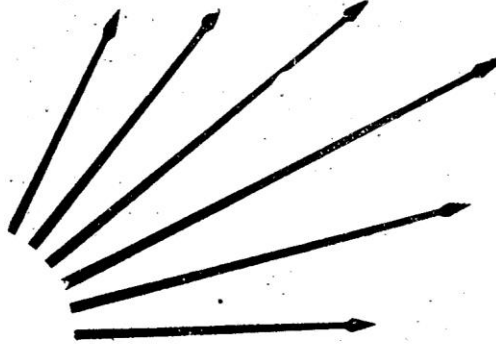
Öneri raporunun son bölümünde ekonomik sıkıntıların zaten malum olduğu bu nedenle iş yerlerine ilişkin çalışma yasağının uygulanmaması ve onuncu yılda bir genel af kanunu çıkarıldığı önerisi ve bilgisi de sunulmuştur.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

CÜMHURİYET'in

XX inci Yıldönümü Bayramı

KUTLAMA TALİMATI

490

01

1157621

Görsel 26. 1943 Yılı Kutlamaları - Kutlama Talimatı

1943 yılında CHP Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan talimatnameye ve dönemin basınından izlenen haberlere göre; cumhuriyetin yirminci yıldönümünün yurt içinde tüm şehir, kasaba ve köylerde, kara, deniz ve havada, gece ve gündüz tüm halkta alaka uyandıracak bir coşkuyla, Türk elçiliklerinde ve konsolosluklarında Türk vatandaşlarının iştiraki ile törenle kutlanacağı bildirilmiştir. Bayramı cumhuriyetin iyiliklerini halka anlatacak sesli, ışıklı, renkli, manalı ve fikirli kutlamalar ile yapılması ve katılımı geniş olması için tüm tedbirlerin alındığı beyan edilmiştir. Bu talimatname ile şehir ve kasabaların süsleneceği, merkezden listesi gönderilen vecizelerin asılacağı, tespit edilen yerlere takların kurulacağı bilgisi verilmiştir. Törenlerde İstiklal ve Onuncu yıl Marşlarının okunacağı bildirilmiş, temel atma ve yeni müesseselerin açılması işlerinin bayrama denk getirilmesi istenmiştir. Resmigeçitlerin düzenleneceği belirtildikten sonra bu yıl malul gaziler ve şehit anaları için bir kahramanlar tribünü oluşturulacağı söylenmiştir. Bayramların renkli, ışıklı ve eğlenceli olması gerekliliğinden tüm resmi dairelerin, halkodalarının, okulların, bankaların, evlerin, dükkânların, taşıtların, cadde ve meydanların ışıklandırılacağı ve süsleneceği; çocuklar için salıncak, atlıkarınca, kukla ve diğer eğlencelerin alışıktır olunan yerlerde tertipleneceği bildirilmiş, çocukların ilgi göstereceği bu yerlerde gözlerine çarpacak şekilde cumhuriyeti anlatan ifadeler yer alması gerekliliği hatırlatılmıştır. Geceleri ise her mahallin imkânına göre aydınlatma, ışıklandırma, fener, meşale kullanılarak donatılması, camilerin inkılabı ait vecizeler ile mahyalarla süsleneceği belirtilmiştir. Kurtuluş ve yükseliş savaşının remzi olan bu bayrama azami katılım konusunda halkın teşviki arzulanmıştır (BCA Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11.57.62.1., Ulus Gazetesi, 25 Ekim 1943).

Hazırlanan talimatname ve gazetelerde yer alan haber metinleri irdelendiğinde milletvekillerinden gelen öneri raporunun dikkate alınmadığını söylemek mümkündür. Onuncu yıl kutlamalarından farklı olarak bu yıl için geliştirilen yeni önerilere talimatnamede yer verilmemiş, bu yönüyle yirminci yıl kutlamaları ekonomik sıkıntıların da getirisiyle onuncu yılın coşkusu az bir tekrarı olmaktan öteye gidememiştir. Öneriler içinde yer alan iki farklı Yirminci Yıl Rehber Kitabı'nın basımı uygun bulunmamış, bunun yerine talimatnamede on beşinci yıl için basılan kitaptan istifade edilmesi önerilmiştir. Ayrıca arşivlerde ya da basında

önerilerde yer alan Yirminci Yıl Marşı'nın ve yürüyüş marşının yapıldığına, yeni vecizelerin düzenlendiğine, uçaklardan vecize yazılı kâğıtların atıldığına, af çıkarıldığına, yirminci yıl pullarının basıldığına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Yapılan tarama sonucunda 1943 yılının en kapsamlı etkinliğinin radyo konuşmaları olduğunu söylemek mümkündür. Gönderilen talimatlardan ve eklenen belgelerden edinilen bilgiye göre; 28 Ekim günü başbakanın ve 29 Ekim günü cumhurbaşkanının yaptığı açılış konuşmaları radyodan naklen yayınlanmış ayrıca üç bayram günü boyunca yirmi konuda ilgili birimlerin konuşmaları aktarılmıştır.

20 Ocak 1943

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

8
60760

BAĞLISI 1

Sayın Kemal Gedeleş
Cumhur Reislîğı Umumî kâtiplîğı

Cumhuriyetin XX. inci yıl dönümünü kutlamak için hazırlanmış olan kutlama talimatnamesiyle, bayram günleri asılacak dövizler listesinden evvelce sunulmuştu.

Bu umumî tören programından başka olarak, Bayramın birinci günü Ankaradaki merasime ait program alakalılarıca ,ayrıca hazırlanmaktadır.

Bayram, 28.X.943 Perşembe günü saat 13 de Radyoda C.H.P. Genel Başkan vekili ve Baş vekil Sayın Şükrü Saraçoğlunun Millet'e bir hitabesiyle başlayacaktır.

Bundan başka, bağlı listede yazılı makamlar adına üç bayram günü sarfında radyoda Cumhuriyet ve İnkılap devrinin her sahadaki yüksek başarıları hakkında birer konferans ~~verilecektir~~ verdirilecektir.

Büyük Millî Şefimizin yüksek katına arz edilmesini diler, derin saygılarımı sunarım.

et

Kansu

19

Görsel 27. 1943 Yılı Kutlamaları - Radyo Konuşmalarına İlişkin Üst Yazı

Görsel 28. 1943 Yılı Kutlamaları - Radyoda Konferans Verecek Makamlar

Görsel 28’de de görüldüğü üzere yirmi vekâlet, başkanlık ve genel merkez adına radyo konuşmaları düzenlenmiş, konuşmalarda genel olarak adına konuşulan kurumun yirmi senede kat ettiği yol örnek ve istatistiklerle anlatılmıştır. Yirminci yıl

kutlamalarında bir rehber kitap basılmadığı, temsil, şiir, destan gibi edebi ürünler üretilmediği, örnek konferans metinleri kaleme alınmadığı bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında etkinlikler kapsamında yer alan bu yazılı belgeler yirmi yıllık cumhuriyet kazanımları hakkında bilgi verirken aynı zamanda devlete ve millete ilişkin bakış açısını da yansıtmaktadır. Bu noktada, konuşma metinleri salt kazanımlar konusunda irdelenmiş, milliyet ve toplumsal cinsiyet açısından ise izleyen başlık altında değerlendirilmiştir. Örneğin Adliye Vekâleti adına yapılan konuşmada; teşkilatın bünyesine kazandırılan yeni mahkemeler, terfiler, yeni hâkimler, yeni avukatlar anlatılmış, cezaevleri, mahkum sayıları ve mahkumların çalışma olanaklarından söz edilmiştir. Dahiliye konusunda ise; toplumsal hizmetler noktasında modern devletlerin konumunun yakalandığı belirtilerek, emniyet müdürlükleri, kaymakamlar, idare amirlerinin görev ve başarıları aktarılmış, köy kanunu ve şehircilik anlayışı ile yapılan yollardan, parklardan, alt yapı çalışmalarından, köprü, hastane, revir ve dispanserlerden bahsedilmiştir. Cumhuriyet maliyesinin esasları, vergi kanunu gibi teknik bilgilerin yanı sıra açıkça bütçe hesaplarının verildiği Maliye Vekâleti adına yapılan konuşmada Varlık Vergisi konusuna açıklık getirilmiş, köylünün mahsulünden alınan devlet payı hususunda; 1929 bunalımını köylüye hissettirmemek, onu zor durumda bırakmamak için tüm mahsulünü yüksek fiyata alan devletin hatırlanması ve fedakârlık sırasının köylüye geldiğinin bilinmesi istenmiştir. Maarif Vekâletinin çalışmalarının aktarıldığı konuşma metninde yeni harflerin kabulünden başlayarak cumhuriyetin yirmi yıllık mazisinin eğitim alanında ülkeye neler kazandırdığı dile getirilmiş, yeni kurumlar olan Köy Enstitüleri ve Köy Eğitim Kursları tanıtılmış, sayılarla okullaşma oranı aktarılmıştır. Ayrıca ilköğretim, teknik öğretim, orta öğretim, yükseköğretim, güzel sanatlar, kütüphaneler, müzeler, beden eğitimi, yayınlar, bütçe, milli talim ve terbiye konusunda bilgi verilmiştir. Sağlık ve toplumsal yardım konusunda ise; salgın hastalıklarla mücadele, sağlık personeli, hastaneler, dispanserler, hükümetin tıbbi yardım ve halk sağlığını koruma programı, aşılama, halkı bilinçlendirmek üzere dağıtılan kitapçık, broşür, afişler, sinema filmleri, radyo konferansları, sağlık sergileri, sıhhi müzeler hakkında bilgi aktarılmıştır (BCA Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11.57.62.2).

Bayındırlık, ziraat, ulaştırma, g  mr  k, ticaret, Kızılay, merkez bankası, beden terbiyesi,   ocuk esirgeme kurumu, T  rk Hava Kurumu, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu, Yardımsevenler Cemiyeti, Maarif Cemiyeti adına konuşmalar yapılmış, t  m konuşmalarda Ebedi şef Mustafa Kemal Atat  rk ve Milli şef İsmet İn  n   anılmış, cumhuriyet değerleri ve inkılap kazanımları vurgulanmıştır.

1943 yılı cumhuriyetin yirminci yıl d  n  m  ne ilişkin bayram haberlerinin ilkinde 23 Ekim 1943 tarihli Ulus Gazetesinde rastlamak m  mk  nd  r. Her yıl cumhuriyet bayramı kutlamalarının   nemli bir par  ası olarak tekrarlanan halk k  rs  lerinin bu yılda kurulacağı, Ankara'daki k  rs  n  n Ulus Meydanında olacağı bilgisinin yer aldığı haber metninde; her yurttaşın bu k  rs  den konuşabileceği, gen  lerin inkılabı, istiklali ve cumhuriyeti ulusa tanıtıp sevdirmek yolundaki g  zel duygularını yaymak fırsatını bu k  rs  lerden yakalayacağı aktarılmış, konuşma yapmak isteyenlerin hazırladıkları metinlerle birlikte CHP Vilayet Teşkilatlarına başvurmaları istenmiştir. 28 Ekim g  n   başlayacak olan bayram kutlamalarından birkaç g  n   nce gazetelerin bayram hazırlıklarına ilişkin haberlere yer verdiklerini g  rmek m  mk  nd  r (Ulus Gazetesi, 25, 26, 27 Ekim 1943).

Bayram kutlamaları t  m yurttan olduğu gibi Ankara'da da 28 Ekim g  n   saat 13:00'te başlamıştır. Bu vakte kadar t  m kurumlar, apartmanlar, evler, d  kk  nlar, sokaklar, taşıtlar, defne dalları ve resimlerle donatılmış, bayraklar, afişler, d  vizlerle bezenmiştir (Ulus Gazetesi, 28 Ekim 1943). Gen  lik adına Mustafa Kemal'in kabrine   elenk konulmuş, Ulus Meydanında toplanan halk ve izciler Ankara radyosundan   alınan İstiklal Marşına eşlik etmiştir. Marş sonrası başbakanın yaptığı t  ren açılış konuşması radyodan t  m yurda naklen yayınlanmıştır. Konuşmasına "  lkeyi yirmi bir yaşında gen  , bilgili, kuvvetli, hesaplı, sevimli ve uyanık bir delikanlıya" benzeterek başlayan başbakan, "d  zenli birliğin, olgun bilginin ve verimli   alışmanın zorluklara karşı en keskin silah olduğunu" hatırlatarak tamamlamıştır (Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1943; Tan Gazetesi, 28-29 Ekim 1943).

Mustafa Kemal'in vefatının ardından düzenlenen törenlerde 29 Ekim günü sabahının cumhurbaşkanı, başbakan ve devlet erkanının Atatürk'ün Etnografya Müzesi'ndeki kabrini ziyaretine ayırdıkları bilinmektedir. Her yıl olduğu gibi bu yıl da 29 Ekim günü bu ziyaret ile başlamış, sonrasında Hipodrom'daki törenlere geçilmiştir. Burada cumhurbaşkanının konuşması sonrası, resmigeçit düzenlenmiş, gece 20:30'da 21 pare top atışı yapılmış, fener alayları ve balolar tertiplenmiştir (Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1943; Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1943). Ankara'nın sokaklarının vatandaşlarla dolu olduğu, halk kürsülerine ilginin en üst seviyede gösterildiği, coşkun bir sevinç ve neşenin hakim olduğu yine basından edinilen izlenimler arasındadır (Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1943).

İstanbul'da ise; vilayette tebriklerin kabul edilmesi ile başlayan törenler, abideye çelenk konulmasını müteakip resmigeçit ile devam etmiştir. Geçide; kara, hava ve deniz kuvvetleri ile ordu, polis, itfaiye, öğrenciler, izciler, resmi ve hususi müesseseler, fabrikalar ve köylüler iştirak etmişlerdir. Ankara'da olduğu gibi İstanbul'da da gece fener alayları düzenlenmiş, izleyen bayram günlerinde ise; konuşmalar, konferanslar ve piyesler tertiplenmiştir (Tan Gazetesi, 29 Ekim 1943). Yirminci yıldönümü vesilesiyle Kızılay tarafından düzenlenen yardım kampanyası ihtiyaç sahiplerine 17.500 parça giysi dağıtmıştır (Akşam Gazetesi, 29 Ekim 1943).

Ayrıca bu yıl Londra Radyosu, Amerika Radyosu ve Budapeşte Radyosu bayram konulu konuşmalara yer vermiş, Budapeşte'de, Sofya'da ve Londra'da bayram törenleri düzenlenmiştir (Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1933; Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1943).

Manşetleri, sayfa sayıları ve ilaveleri açısından 29 Ekim günü gazetelerinin bayramın değerlendirilmesi noktasında fikir verici olduğu önceki sayfalarda dile getirilmişti. Nitekim cumhuriyetin yirminci yıldönümünde Ulus Gazetesi 12 sayfa, Cumhuriyet Gazetesi ise sadece 8 sayfa olarak çıkarılabilmektedir. Tam sayfa manşetlere bu yıl rastlanmamıştır.

1943 senesi Cumhuriyet Bayramı'nın yirminci yıl dönümü genel olarak değerlendirildiğinde kuşkusuz ilk göze çarpanın onuncu yıl kutlamaları kadar parlak, heyecan dolu, coşkulu olmadığıdır. Bunun en mühim sebebi dört yıldır sürmekte olan harp ve onun yarattığı iktisadi zorluklardır. Yeterli kaynak aktarımı yapılamadığından düzenlenmesi önerilen etkinliklerin büyük kısmı düzenlenmemiştir dünyayı saran huzursuzluk ortamının da bunda etkili olduğunu söylemek mümkündür. Gazetelerde bayram günlerine ilişkin etkili, şiirsel hatta destansı anlatımlara bu yıl rastlanmamıştır. Bayramın en önemli anı kabul edilen geçit resimleri dahi abartısız, düz bir biçimle ifade edilmiştir.

4.5.2.3. 1953 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1953 yılı cumhuriyetin ilanının otuzuncu yıldönümü kutlamaları çok partili Türkiye'de yapılan üçüncü kutlamalar olacaktır. 1945 yılında 2. Dünya Savaşı'nın diktatör yönetimlerin yenilgisi ile sonuçlanması Türkiye'de de tek parti devletinin meşruiyetini zayıflatmış, savaş dönemi boyunca yaşanan ekonomik sıkıntılar ve her an askeri teyakkuz halinde bekletme zorunluluğu ekonominin 1930'larda elde ettiği kazanımları sarsmıştır (Ahmad, 2014:104).

Avrupa'da başlayıp gelişen savaş, Türkiye'de birçok malın piyasadan çekilmesine, fiyatların yükselmesine, enflasyonun katlanmasına sebep olmuştur. Bu gidişatın önüne geçmek adına 1940'da kabul edilen Milli Koruma Kanun'u; temel ihtiyaç maddelerine getirilen narh uygulaması ve bu maddelerden alınan dolaylı vergilerin önemli ölçüde artması, günde fazladan üç saat mesaiye izin verilmesi ve hafta tatilinin kaldırılması ile halkın yaşam koşullarını iyileştirmek yerine haksız kazançlara yol açtığı gibi daha da yoksullaşmaya sebep olmuştur. Yine 1942 Kasımında çıkarılan iktisadi şartların darlığını istismar eden gelir ve varlık sahiplerinin fevkalade kazançları üzerinden orantılı olarak alınacak bir vergi olarak Varlık Vergisi Kanunu tüm savaş zenginlerinin vergilendirilmesini öngörmüştür

(Yetkin, 1983:182-202). Oysa uygulamada söz sahibi olan takdir komisyonları Müslüman Türklere hoşgörü gösterirken ekonomi de önemli rolleri olan gayrimüslim azınlıklar ağır bedeller ödemek zorunda kalmışlardır (Koçak, 1989:130-131). Böylece gayrimüslim sermayesi çok uygun fiyata Müslüman-Türk sermayesine akmış, yeni bir Türk-Müslüman burjuvazisinin temelini oluşturmuş ancak sonuçları hem uluslararası alanda itibar kaybına sebep olmuş hem de hükümetin devletçi ekonomi politikalarına yabancılaşmış yeni sermaye sahipleri yaratmıştır. Yine 1942’de ekmek karneye bağlanmış, 1944’te kırsal alanda biriken servetin geri alınması düşüncesiyle getirilen Toprak Mahsulleri Vergisi kırsal kesimi küstürmüştür (Koçak, 1989:131). Geline bu son nokta ile bürokrasi haricinde neredeyse tüm halk sınıflarının ya mağduriyetten ya da fikir ayrılığından rejimle arası açılmıştır.

1944 yılı ile birlikte ekonomik ve sosyal sıkıntıların artık saklanamayacak boyuta ulaştığı, dönemin gazete ve dergilerinde sık sık eleştiri yazılarının kaleme alındığı bilinmektedir. Aynı yıl Almaya yanlısı ırkçı pantürkist hareket dava edilmiş²¹ ve yasaklanmış (Ahmad, 2014:104) bu görüşün yayın organları ve bunlarla birlikte muhalif yayınlar da yasaklanmıştır.

Değişen, dönüşen ekonomik sisteme ve yerleştirilmeye çalışılan demokratik yeni dünya düzenine uyum göstermek zorunda kalan Türkiye ve onun tek parti rejimi; 1946’da İsmet İnönü’nün “milli şef” ve “değişmez genel başkan” unvanlarının kaldırılması gibi bazı liberal hamlelerde bulunduyorsa da halkı bu noktada ikna etmek mümkün olmamıştır. Neticede 1946 seçimleri CHP’den ayrılanların kurduğu Demokrat Parti’nin de katılımıyla gerçekleşmiştir.

²¹ Savaş dönemi boyunca iç siyasetin dış gelişmelere bağlı olarak yönlendiğini söylemek mümkündür. Savaşın ilk yıllarında Almanya’nın üstünlük sağladığı 1943’e kadar ülke içinde gelişen ırkçı, Turancı, pantürkist hareketlerin gelişimine izin verilirken, 1944 yılında müttefiklerle yakınlaşma çabası bu akımların bastırılmasını getirmiştir.

1923 yılında cumhuriyetin ilanı ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti; Mustafa Kemal, modernleşme ve cumhuriyete temelden bağlı Türk milliyetçiliğinin, tek partili yıllar boyunca rejim; Kemalizm olarak adlandırılan cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılık ilkeleri temelinde önce 1931’de bir parti düsturu, sonra ise 1937’de devletin temel ve değişmez prensipleri olarak Anayasa’nın 2. Maddesinde yer alan umdeler ile dönemin en belirgin özelliği olarak devlet-parti bütünleşmesi ekseninde korunmuştur. 1946 ilk çok partili seçimlerde zafer yine CHP’nin olmuş ancak değişen iklim ve güvensizlik ortamı 1950 seçimlerinde Demokrat Parti’yi iktidara taşımıştır. Bununla birlikte Bora’nın da belirttiği gibi; Türk siyasetinde kutuplaştırıldığı şekli ile DP ve CHP ile tek parti ideolojisi kuvvetli devamlılıklar arz etmektedir. DP’yi cumhuriyet ideolojinden ve tek parti siyaset kültüründen mutlak bir kopuş olarak düşünmek de doğru değildir.

Dönemin genel görünümü sonrasında 1953 yılı cumhuriyet bayramı kutlamalarına gelindiğinde, dikkatleri çeken ilk şeyin kutlamalar dolayısıyla yapılan hazırlıklara ilişkin bir belge ya da resmi yazıya rastlanmamış olmasıdır. Lakin Demokrat Parti dönemi ile birlikte düzenlenen kutlamalarda bazı değişiklikler olduğunu da söylemek gerekir. Örneğin bakanlıkların ve genel müdürlüklerin radyodan yaptıkları konuşmalar, esnaf ve siyasi partilerin resmigeçide katılmaları ve 29 Ekim gecesi düzenlenen balolar kaldırılmıştır (Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1950; Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1950). Bunlar dışında cumhuriyetin otuzuncu yıldönümü münasebetiyle yapılan hazırlıkları basından takip etmek mümkündür. Her yıl olduğu gibi bu yıl da bayram 28 Ekim günü yurdun her yanından Ankara’ya gelen izcilerin yapacakları gösteriler ile başlayacak, 29 Ekim günü top atışı, mecliste tebriklerin kabulü, bandolar, milli havalar ve marşlarla park ve meydanlarda ile devam edecek, 30 Ekim günü ise şehitlik ziyaretleri ile tamamlanacaktır. Resmi dairelerin ve okulların bayram boyunca kapalı olacağı, özel işletmelerin ise sadece 29 Ekim günü çalışmayacakları bildirilmiştir (Akşam Gazetesi, 28 Ekim 1953). Ankara’da düzenlenen bayram kutlamalarında top atışının yıl içerisinde tamamlanacak olan Anıtkabir’in bulunduğu Anıttepe’den yapılacak olması, törenlere mehter takımının iştiraki ve hava kuvvetlerine bağlı jetlerin Ankara semalarına T.C.

yazacak olmaları bu yılın farklı etkinlikleri olarak anılabilir (Akşam Gazetesi 29,30 Ekim 1953).

30. yılda basından takip edildiği kadarıyla onuncu ve yirminci yıldönümlerinde görülen vecizeler, pullar, marşlar, kitaplar gibi özel etkinliklere rastlanmamıştır. 28 Ekim günü Ankara’da kutlamalar izcilerin gelişi ve gösterileriyle başlamıştır. 1950 yılına dek bayramın 28 Ekim günü izcilerin gelişi, Atatürk Anıtı’na çelenk koyuşları ve gösteri provaları ile başladığı ve bu etkinlik dâhilinde başbakanın bir konuşma ile bayram kutlamalarının açılışını yaptığı bilinmektedir. Bu noktaya dikkat çeken Ulus Gazetesi 29 ve 30 Ekim tarihinde durumu eleştiren birer yazı yayınlamıştır. Cumhuriyet bayramlarının 28 Ekim günü başbakan tarafından yapılan bir konuşma ile açılmasının 1950 yılına kadar bir gelenek olduğu ancak Demokrat Parti’nin bu geleneği bozarak bayramlara alakasız kaldığından yakınılmıştır. Başbakanın bu yıl Mersin’de bulunduğunu kaydeden gazete, radyodan açılış konuşması yerine verilen Mersin konuşması nedeniyle başbakanı, bayram günü halkı bütünleştirmek yerine parti propagandası yapmakla eleştirmiştir.

Bayramın başlangıcı olan 28 Ekim günü Ankara’nın diğer bayram törenlerinde olduğu gibi baştanbaşa bayrak ve ışıklarla donatıldığı, birçok yere tak ve sütunlar yapıldığı, Mustafa Kemal’in resimlerinin asıldığı, şehrin hâkim tepelerine konan projektörler ile Anıtkabir’in her cepheden aydınlatıldığı bildirilmiştir

29 Ekim günü ise, cumhurbaşkanı ve siyasi erkân Mustafa Kemal’in Etnografya Müzesi’ndeki geçici kabrini ziyaret etmişler, çelenk koyarak saygı duruşunda bulunmuşlardır. Ziyaret sonrası cumhurbaşkanı meclise geçerek tebrikleri kabul etmiştir. Resmigeçit için Hipodroma gelen cumhurbaşkanı burada bir konuşma yapmıştır. Büyük Türk milletine seslendiği konuşmasında, cumhuriyetin otuz yılı arızasız bir şekilde geride bıraktığını vurgulamış, bunun olgun ve büyük bir millet olan Türk milletinin eseri olduğunu söylemiştir. Sözü çok partili seçim sistemine getiren cumhurbaşkanı milletin ancak bu yolla gerçek özgürlüğe kavuştuğunu

belirtmiş, bu demokrasi ortamının kazanımlarından bahsetmiştir (Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1953; Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1953):

“Milli gelirimiz, hayat standardımız ve içtimai seviyemiz yükselmiştir. Kudretli ordumuz, elinde modern silahlarıyla sulhun teminatı olarak dış politikamızda bize itibar sağlamaktadır. Bu suretle medeni milletler topluluğu içinde müstesna mevkiimizi almak yolunda ve azmindeyiz.”

Akabinde her yıl olduğu gibi Hipodromda izciler, mehter takımı, askeri birlikler ve öğrencilerden oluşan resmigeçit düzenlenmiş, halk sevgi ve güveninin ifadesi olarak geçişi dakikalarca alkışlamıştır. Geçit sırasında üzerinde ay yıldızlı bayrak bulunan uçak ile gökyüzüne T.C. yazan jetlerin gösterileri de ilgi toplamıştır (Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1953; Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1953). Aynı gün Ulus Gazetesi yaptığı bir haberle, tören programının açıklandığı şekilde uygulanmadığını, tören alanının karmakarışık bir vaziyette olduğunu bildirmiştir. Habere göre; davetli misafirler ve diplomatlar tribünde oturacak yer bulamamışlar, izinli olmalarına rağmen basın mensupları içeri alınmamış, halk kordonları aşır sahaya girerek karışıklığa sebep olmuştur.

Milli Türk Talebe Birliği de cumhuriyet bayramı dolayısıyla bir beyanname yayınlayarak; gençliğin Büyük Atatürk’ün tevdi ettiği kutsal emanetlerin layık bekçileri olduğunu, çalışmalarında Atatürk ve devrim yolunu takip ettiklerini, bu yolda kudret kaynağının ise damarlardaki asil kan olduğunu belirtmiştir (Akşam Gazetesi, 29 Ekim 1953). Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı görevini yürüten İsmet İnönü ise cumhuriyet bayramı dolayısıyla verdiği röportajda; cumhuriyetin millet için kuvvet, itibar, istikrar ifade ettiğini belirtmiş, Türkiye Cumhuriyeti’nin hür ve medeni milletler arasındaki kudretli yerine dikkat çekmiştir (Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1953).

Bu yıl gazetelerde ülkenin diğer şehirlerinde yapılan kutlamalara ilişkin haberlere pek rastlanmamıştır. Sadece Ulus Gazetesi'nde ülkenin her yerinde bayramın coşkuyla kutlandığına ilişkin küçük bir bilgi verilmiştir. Ancak yine aynı gazetede 30 Ekim 1953 tarihinde kutlamalarla mahalle esnafının kendi imkânlarıyla taklar kurduğu ve bu taklardan birine asılan “Demokrasi tahammül demektir” sözü nedeniyle tartışma çıktığı ve polis eşliğinde gelenlerin yazıyı söktürdüğü haberi ülkenin siyasi havasına ilişkin bilgi verici niteliktedir (Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1953).

1953 yılı cumhuriyetin 30. Yıldönümü kutlamalarında Ulus Gazetesi dışındaki gazetelerde büyük manşetlere, tam sayfa görsellere ve cumhuriyetin otuz yıllık kazanımlarına ilişkin bilgilere rastlanmamıştır. Önceki yıllarda bu bilgilerin hükümet kanalından gönderildiği ve yayınlanmasının beklendiği bilinmektedir. 1953 yılında ise hükümette olan Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi'nin parti-devlet türdeşleşmesinden uzaklaşmaya çalıştığı bu nedenle böyle bir uygulamaya gitmediği düşünülebilir ancak hem cumhurbaşkanının yaptığı kutlama konuşmasında hem de başbakanın Zafer Gazetesi'ne verdiği demeçte Demokrat Parti yönetiminin başarılarına yaptıkları vurgu, benzer siyasal kültüre sahip olduklarının göstergesi olarak görülebilir ve törenlerin bu anlamda araçsallaştırıldığı bir göstergesi olarak okunabilir.

Bu yıl cumhuriyet bayramı törenlerine genel olarak siyasal çekişmelerin, iktidar ve muhalefet arasındaki gerilimin yansıdığı yıl olmuştur. Bu yansımayı basından özellikle köşe yazarlarından takip etmek mümkündür. Cumhuriyet Halk Partisi yanlısı bir görünüm sergileyen Ulus Gazetesi yazarları; son yıllarda hükümetin samimiyetsiz Atatürk sevgisi, inkılapları unutturma çabaları, dini muhafazakârlığa doğru gidişatı, baskıcı ve gerici tutumu üzerinde durarak cumhuriyet kazanımlarının kaybedilmesinden duydukları endişeleri dile getirmişlerdir (Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1953). Öte yandan Demokrat Parti taraftarı Zafer Gazetesi köşe yazarları ise; özellikle Milli Şef dönemini eleştirerek ülkeye asıl cumhuriyetin, asıl demokrasinin Demokrat Parti ile geldiğini savunmuşlardır (Zafer Gazetesi, 29 Ekim 1953). Görüldüğü gibi 1953 yılı kutlamaları cumhuriyet

taraftrları ile demokrasi taraftrları arasında ülkenin geçmiş otuz yılı ile gelecek günleri konusunda uzlaşamamazlıklarının damgasını vurduğu yıl olmuştur.

4.5.2.4. 1963 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1950 seçimlerinde oyların %53'n meclisteki sandalyelerin ise %83'n kazanan Demokrat Parti yönetimi ile birlikte Türk siyasal tarihinde bir dönüm noktası yaşanmış, hükümet ve meclisin niteliği değişmiştir.

DP milletvekillerinin toplumsal özelliklerine bakıldığında, Kemalist dnemdekilerden ayrılan birtakım farklılıklar göze çarpmaktadır. Ortalama olarak daha genç, seçim bölgeleriyle çok daha köklü ilişkilere sahip, daha azı niversite eğitimli, daha fazlası ise ticaret veya hukuk formasyonuna sahip olan Demokrat Partili milletvekilleri açısından CHP'yle olan en çarpıcı farklılık, bürokratik ve/veya asker formasyona sahip neredeyse hiç milletvekili olmamasıdır (Zürcher, 2017:323).

Demokratlar kendilerini, toplumlarını anlayan bu nedenle de “milli irade”nin tecellisi şeklinde konumlandırmaktaydılar. Demokrat Partinin kendisini konumlandırmasının ötesinde partinin “ne”liği ve “kim”liği konusunda tartışmalı bakış açıları olduğu muhakkaktır. Partinin tek-parti otokrasisine karşı yükselen bir halk hareketi olduğu ileri srldğu gibi, memleketi kapitalist ve emperyalist bloka teslim eden egemen sınıflar (büyük toprak sahipleri ve ticaret burjuvazisi) koalisyonu olduğu da iddia edilmiştir (Tunçay, 1989:177)

Seçimlerden sonra Bayar cumhurbaşkanlığı görevine getirilince partiden istifa ederek Menderes'in başbakanlık ve genel başkanlık yolunu açmıştır²². Hükümetin güvenoyu almasından hemen sonra ise; genelkurmay başkanından başlanarak ordu üst kademesi hükümeti devirebilirler endişesiyle değiştirilmiştir (Tunçay, 1989:178). Yine ilk icraatlardan biri 1941'den bu yana Türkçe okunan ezanı Arapçaya çevirmek ve Türkçeleştirilen anayasa dilini tekrar Osmanlıca'ya yakınlaştırmak olmuştur (Ahmad, 2014:114).

Demokrat Patinin ilk dönemi; dış ilişkileri tesis etmek adına Kore'ye asker gönderilmesi, Türkiye'nin NATO' ya kabulü, CHP'nin mal varlığının hazineye devri, halkevlerinin kapatılması, dış kaynak aktarımları, tek parti döneminin devlet işletmeciliği yerine dolaylı devlet desteği, tarımda makineleşme ve ABD yardımlarının etkisiyle artan üretim, basına ve üniversitelere getirilen yasaklar dönemi olmuş, bu ilk dönem; hükümetin yerine yerleştiği, halkın ekonomik olarak rahatladığı ancak demokrasi vaadi ile seçilen partinin dönemin sonlarına doğru bu vaadi ekonomik önceliklere kurban ettiği yıllar olmuştur (Tunçay, 1989: 177-181; Ahmad, 2014:114-115).

1954 seçimlerinden oylarını ve meclisteki sandalye sayısını artırarak çıkan Demokrat Parti; 1955 yılı ile birlikte yanlış ekonomik kararlar neticesinde hızla artan enflasyonla karşı karşıya kalmıştır (Zürcher, 2017:330). Bununla birlikte orduda yapılan tasfiyeler ve erken emeklilik kararları, özellikle basın mensuplarına açılan davalar ve tutuklamalar, yargı bağımsızlığının fiilen ortadan kalması, dış ilişkilerdeki

²² Tunçay (1989:178); Bayar'ın partiden istifasını, "bu olaydan beri Türkiye'de değil bir siyasi partinin genel başkanı, üyesi bile cumhurbaşkanı olmamıştır. Böylece askeri müdahaleler ve anayasal değişikliklerle pekiştirilen –şeklen de olsa- bir "cumhurbaşkanının tarafsızlığı ilkesi" doğmuştur. Ondan önce cumhurbaşkanı İnönü'nün fiilen olmasa bile, hukuken partisinin genel başkanlığını yapması, çok eleştirilen bir noktaydı." şeklinde açıklamış, Feroz Ahmad (2014:114) ise çizgi arasındaki şeklen de olsa sözüne açıklık getirecek şekilde dönemin Bayar-Demokrat Parti ilişkisini; göstermelik bir davranış olarak yorumlamış, Bayar'ın partiyle tüm bağlarını kesemeyecek kadar yakından ilgili olduğunu belirtmiştir.

başarısızlıklar sebebiyle aydınlar ve askerler hükümetten soğumaya başlamıştır. Yine aynı yıl yaşanan Kıbrıs sorunu ve ardından gelen hükümet destekli 6-7 Eylül tarihlerinde Rum ve Ermenilere yaşatılan yağma, talan ve yıkım hükümet içinde büyük bir bunalıma sebep olmuştur (Tunçay, 1989: 183-184). Bu manzarayı ve güvensizlik ortamını bertaraf etmek için seçimler bir yıl öne alınmış, 1957’de üçüncü kez Demokrat Parti iktidarı elde etmiştir. Partinin son dönemi ise; iktisadi şartların bir türlü toparlanamadığı, baskı ve sıkıntıların muhalefetin elini güçlendirdiği, öğrenci gösterilerinin yatışmadığı yıllar olmuş, 27 Mayıs 1960’ta ise asker “kardeş kavgasına meydan vermemek” ve “demokrasiyi içine düştüğü buhrandan kurtarmak” üzere yönetime el koymuştur. Ordu bundan böyle iktidarın Milli Birlik Komitesinin elinde olduğunu duyurmuş, komite bir süre sonra yeni bir anayasa hazırlama işine girişmiştir.

Yirmi kişilik bir Anayasa Komitesi tarafından hazırlanan yeni anayasa meclisi başka kurumlarla dengelemek suretiyle geçmişte yaşandığı gibi iktidar tekeli engellemenin üzerine bina edilmiş, bu maksatla tüm yasaların ikisinden de geçmek zorunda olduğu iki meclisli bir yapı tasarlanmıştır. 1961 anayasasının temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alındığı, yargı, üniversiteler ve kitle iletişim kurumlarının özerkleştiği ancak devletin koruyuculuğunun Milli Güvenlik Kurulu’na verildiği, Genelkurmay başkanının konumunun güçlendirildiği ve Anayasa mahkemeleri aracılığıyla rejimin korunması fikrini taşıyan egemenliğin bölünmesine temel oluşturan bir anayasa olduğunu söylemek mümkündür (Zürcher, 2017:356; Aydın ve Taşkın, 2017:95).

Milli Birlik Komitesi’nin 1961 seçimleri için parti kurulmasına ve partilerin faaliyete geçmesine izin vermesiyle zaten kapatılmamış olan Cumhuriyet Halk Partisi ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi dışında on bir parti daha kurulmuştur. Kuşkusuz bunların en önemlisi Adalet partisi olmuştur. Yapılan seçimlerde CHP %36.7 AP ise %34.7 oranında oy alarak her kesimi ancak özellikle askeri şaşırtmayı başarmış, ileride yaşanacak siyasi ortamın sinyallerini vermiştir. Hiçbir partinin tek başına iktidar olmadığı mecliste askerlik görevinden emekliye ayrılmış olan Cemal

Gürsel cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Cumhurbaşkanının hükümet kurma yetkisini CHP'ye vermesi ve ordunun da baskısını hissettirmesiyle 1961-1965 yılları arası CHP'nin kuruculuğunda üç koalisyon hükümetinin²³ yılları olacaktır (Özdemir, 1989:207-210).

1963 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları Haziran 1962 – Aralık 1963 yılları arasında CHP'nin kurucu olduğu Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi koalisyon hükümeti dönemine rastlamaktadır. Başbakanlık görevinin İsmet İnönü tarafından yürütüldüğü, 40. yılı kutlamaları hakkında devlet arşivlerinden elde edilen tek belge Amerikan Büyükelçisinin gönderdiği kutlama mesajı olmuştur.

Bayrama ilişkin hazırlık ve kutlamalar basından değerlendirildiğinde; ilk haberin 21 Ekim 1963 günü yapıldığı görülmüştür. Bu tarihte Cumhuriyet Gazetesi 40. yıldönümünün değerine yakışacak törenlerle kutlanacağını bu gaye ile vilayetlerde valilerin başkanlık edeceği komisyonların kurulduğu bilgisini vermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 21 Ekim 1963).

Ankara ve İstanbul'da tören hazırlıkları yapılmış her iki şehirde resmi ve özel binalar, cadde ve meydanlar, anıtlar ve taşıtlar bayraklarla ve dövizlerle süslenmiş, gece kutlamalarında kullanılmak üzere çok sayıda ampul tedarik edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1963). Milliyet ve Cumhuriyet Gazetelerinde

²³ 1961'de yapılan genel seçim sonuçlarına göre CHP oyların %36.7'sini almış, DP tabanını temsil eden AP, YTP ve CKMP ise toplam %62.3 oy oranına ulaşmıştır. Bu durum çok da haksız sayılmayan bazı çevrelerce "Menderes'in Zaferi" olarak yorumlanmıştır. Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından hükümeti kurma görevini alan CHP, AP ile 1. Koalisyon Hükümetini kurarak Kasım 1961-Haziran 1962 arasında görev yapmıştır. Yaşanan anlaşmazlıklar ve çözilemeyen sorunlar 1. Koalisyon Hükümetinin istifasını ve Haziran 1962- Aralık 1963 arasında görev yapacak CHP-YTP-CKMP'den oluşan 2. Koalisyon Hükümeti dönemini getirmiştir. 3. Koalisyon Hükümeti ise; Aralık 1963-Şubat 1965 arasında CHP ve bağımsızlar ile YTP'nin dış desteği sayesinde kurulmuştur (Özdemir, 1989:207-210)

Mustafa Kemal'in Onuncu Yıl Nutku'nda her on yılda bir bayramların daha muhteşem törenlerle kutlanması hakkındaki isteği göz önüne alınarak, bu yıl bayram için özel program hazırlandığı belirtilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1963; Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1963).

Diğer yıllarla karşılaştırıldığında 40. yıl kutlamalarında resmi törenler bakımından asker üstünlüğü dışında önemli bir farklılığa rastlanmamıştır. Ankara'da törenler; 28 Ekim günü gençlerin bando eşliğinde yaptıkları yürüyüş ile başlamış, gençler Zafer Anıtı'na çelenk koyarak, cumhuriyeti koruyacaklarına ant içmişlerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1963). 29 Ekim günü sabah saat 9'da Anıtkabir ziyaret ile başlamış, ziyarete cumhurbaşkanı rahatsızlığı sebebiyle katılamamıştır. Cumhuriyet senatosu başkanı, meclis başkanı, başbakan, bakanlar kurulu üyeleri, mülki ve askeri erkânın katıldığı törende saygı duruşunda bulunulmuş, mozoleye çelenk konulmuş ve özel deftere notlar düşülmüştür. Yeni anayasa ile birlikte gelen çift meclisli sistemin cumhuriyet senatosu başkanı Anıtkabir özel defterine şu cümleleri yazmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1963):

“Eşsiz Atatürk,

Çok sevdiğin ve güvendiğin asil Türk Milletinle kurduğun cumhuriyetin 40. Yılına kutlamak için huzurundayız. Darda, ferahta senden kuvvet alan, olmazlığına sığınan bizler, ilkelerinin bekçisiyiz. Nur içinde yat, en büyük Türk evladı aziz Atamız.”

Anıtkabir'deki törene katılanlar sonrasında Hürriyet Şehitleri Mezarlığı'nı ziyaret etmişlerdir (Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1963). Ardından Büyük Millet Meclisi'nde tebrik merasimi yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Gürsel'in tebrikleri kabul esnasında duygulanarak ağladığını basına yansıyan haberlerden görmek mümkündür. Cumhurbaşkanı'nın mecliste tebrikleri kabul etmesinden sonra başbakan, cumhuriyet senatosu başkanı ve millet meclisi başkanı ve diğer devlet adamları ve yabancı misafirlerle birlikte Hipodromdaki resmigeçit alanına gidilmiştir. Saat 12'de 21 pare top atışı yapılmış, büyük bir kortej Ankara ana caddelerini dolaşmıştır.

Hipodromdaki örenler okunan istiklal marşı ile başlamış sonrasında cumhurbaşkanı ve genelkurmay başkanının kıtaları teftiş etmişlerdir. Her yıl olduğu gibi bu yıl da törenlerin en parlak anı olarak tasvir edilen resmigeçide izciler, çeşitli kurumların temsilcileri, askeri okullar, askeri birlikler, öğrenciler ve motorlu birlikler katılmış, 21 Mayıs'tan²⁴ sonra ilk kez resmigeçide katılan harp okulu öğrencileri halkın büyük alkış ve tezahüratı ile karşılanmışlardır (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1963; Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1963). Gece düzenlenen fener alayı hemen tüm Ankara sokaklarını dolaşmış, meydanlarda ise folklor ekipleri gösteriler düzenlemişlerdir.

Her alanın süslendiği İstanbul'da ise tüm yurttaki olduğu gibi 28 Ekim günü başlayan kutlamalar kapsamında 29 Ekim günü Taksim Abidesi, Orduevi, Atatürk İnkılap Müzesi, Üniversite bahçesindeki Atatürk Anıtı ile Turan Emeksiz Anıtı'na çelenk konulmuş ve bayraklar çekilmiştir. Vali, vilayette tebrikleri kabul edilmesinin ardından bir konuşma yaparak devlet adına cumhuriyet bayramını kutladıktan sonra gençlik temsilcileri de duygularını dile getirmişlerdir. Ardından Vatan Caddesinde büyük bir geçiş merasimi düzenlenmiştir. Askeri okul ve birliklerinin geçişi halkta genel bir heyecan yaratmıştır. Tören, Edinekapı Şehitliği'ne yapılan ziyaret ile son bulmuştur. Bina ve abidelerin aydınlatıldığı İstanbul'da gece şehrin muhtelif meydanlarında bando konserleri verilmiş, Orduevinde bir aile toplantısı tertiplenmiştir. İETT'nin Saraçhane Parkı'nda yaptığı "Atatürk Kocatepe'de" ışıklı resmi, şehre hakim yerlere konulan ışıklı Atatürk anıtları ve bulvarlara konulan renkli ışıklarla yapılmış çiçek demetleri çok ilgi çekmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1963; Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1963).

²⁴ Bir Kara Harp Akademisi mensubu olan Talat Aydemir, 1950'nin ikinci yarısından itibaren DP iktidarına karşı olmasına rağmen 1959 yılında Kore'ye tayin edildiğinden 1960 darbesine katılamamış dolayısıyla ülke yönetimini üstlenen Milli Birlik Komitesi içinde yer alamamıştır. Bu mağduriyetle birlikte demokratik hayata geçilmesini erken bulan Aydemir, Kara Harp Okulu öğrencileri üzerindeki etkisini kullanarak iki başarısız darbe girişiminde bulunmuş ilkinde affedilmiş ve görevden el çektirilmiş ancak ikinci girişim hayatına mal olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2017:123).

Cumhuriyetin 40. Yıldönümün dolayısıyla yayınladığı mesajda cumhurbaşkanını cumhuriyet rejimine bağlılığa dikkat çekmiştir:

“İnsan haysiyeti ile yaşamanın ve medeni bir millet olarak tekamül etme ve yükselebilenin tek yolunun cumhuriyet idaresi olduğuna inanmalıyız. Bütün millet ve dünya önünde şunu tekrar ediyorum ki, Türk milleti cumhuriyetle idare edilecek ve bu idare ebediyen yaşayacaktır.”

Bayram dolayısıyla Genelkurmay Başkanı, Adalet Partisi Genel Başkanı, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Genel Başkan Vekilinin mesaj yayınladıkları görülürken, Başbakan İsmet İnönü tarafından yayınlanan bir kutlama mesajına rastlanmamıştır. Ayrıca Genelkurmay Başkanının, Silahlı Kuvvetlere Cumhurbaşkanına, Başbakana, Cumhuriyet Senatosu Başkanına, Millet Meclisi Başkanına, EMİNSU’ya Malüller Derneğine, Muharipler Derneğine ayrı ayrı birer kutlama mesajı göndermesi dönemin hassasiyetleri açısından ilgi çekicidir.

Genelkurmay başkanı Silahlı Kuvvetlere gönderdiği mesajda “Memleketimizin bugünkü emniyetini ve yarınki teminatını milletçe silahlı kuvvetlerimizin bu şuurlu vazife anlayışında geleneksel feragat ve fedakârlığında disiplinli ve müttehit çalışmasında buluyoruz. Gelecek cumhuriyet bayramlarını da artan şerefle kutlamaları dileğiyle” diyerek Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütün mensuplarına sağlık, saadet ve başarı temennilerini sunmuştur.

Yine Genelkurmay Başkanının silahlı kuvvetler adına cumhurbaşkanına ve başbakana gönderdiği mesajlar şöyledir (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1963):

“Sayın Cumhurbaşkanı,

Silahlı kuvvetlerimiz, bugüne kadar şerefle korudukları ve ilelebet korumaya azimli oldukları aziz Cumhuriyetin 40. Yıldönümünü idrak etmekten müstesna bir gurur ve

heyecan duymaktadırlar. Kendilerinin bu asil heyecanına tercüman olarak büyük bayram münasebetiyle tebriklerimi ve saygılarımı sunarız.”

“Sayın Başbakan,

Cumhuriyetimizin fedakâr koruyucusu ve Atatürk devrimlerinin imanlı destekleyicisi olan silahlı kuvvetlerimizin bütün mensupları adına, şerefli merhalelerden geçerek ulaştığımız 40. Cumhuriyet yıldönümünde zatinalinize en kalbi tebriklerimi ve saygılarımı sunarım.”

Basında, Ankara ve İstanbul dışındaki kutlamalara iki haber dışında özel olarak yer verilmemiş, Ankara ve İstanbul kutlamalarına ilişkin haber metinlerinin içinde tüm yurttaki kutlamaların yapıldığına değinilmiştir. Ayrıca köylerde düzenlenen kutlamalara ilişkin bir bilgiye de rastlanmamıştır. 30 Ekim 1963 Milliyet Gazetesi cumhuriyet bayramı kutlama haberleri içinde Adana’dan ve Burdur’dan gelen iki habere yer vermiştir. Burdur’da düzenlenen bayram kutlamaları kapsamında Burdur Şeker Fabrikası mensupları halka şeker dağıtmış, Adana’da ise; vali ve belediye başkanı çeşitli suçlardan dolayı kapanan bar, pavyon, gazino, kahve ve kulüplerin suçlarını affederek tekrar faaliyete geçmelerine izin vermiştir.

Amerika ve Sovyet Rusya’dan cumhuriyetin 40. yıldönümüne dair kutlama mesajları gelmiş, her iki ülkenin mesajlarında da karşılıklı dostluk ve işbirliğinin devam ettirilmesine ilişkin dilekler yer almıştır. Özellikle Rusya devlet başkanının mesajında ve yine Rus Pravda Gazetesi’nin başyazısında Mustafa Kemal ile Lenin arasındaki dostane münasebetler hatırlatılarak o yıllara özlem duyulduğu belirtilmiştir. Amerika Başkanı Kennedy ise gönderdiği kutlama yazısında, Türkiye’nin askeri ve iktisadi gücünün artırılmasında Amerika’nın desteğini bildirmiştir (Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1963). Dönemin iki büyük gücünün gönderdiği mesajlar ülke içinde 1950’lerde başlayan ve sonraki yıllarda da devam edecek olan sağ-sol çatışmalı zemini ve devletin bu kaygan zeminde izleyeceği yol açısından manidardır.

4.5.2.5. 1973 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

27 Mayıs 1960 ertesinde kapanan Demokrat Parti'nin oylarına yeni kurulan Adalet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi sahip çıkmış, bu yüzden Demokrat Partili seçmenin oyları 1961 seçimlerinde bölünmüş, geçiş dönemi; koalisyonlar dönemi olmuştur. Mayıs 1960 – Ekim 1965 yılları arası yaklaşık beş yıl süren askeri yönetimden sivil rejime geçiş dönemi Süleyman Demirel'in genel başkanlığında Adalet Partisi'nin 1965 seçimlerini kazanmasıyla son bulmuştur.

Ekim 1965'te Demirel'in başbakanlığı ile başlayan Adalet Partisi'nin ilk evresi, Silahlı Kuvvetler tarafından görevden ayrılmak zorunda bırakıldığı 12 Mart 1971 askeri müdahalesine kadar sürmüştür. Tıpkı Menderes gibi halk diliyle konuşan iyi bir hatip olan Demirel (Zürcher, 2017:363), dünya politikasındaki yumuşamanın da etkisiyle rahat davranma imkânı bulmuş, Türk-Sovyet ekonomik ilişkilerinin gelişiminde olumlu rol oynamıştır. Bununla birlikte Demirel hükümetinin asıl avantajı, Batı Avrupa ülkelerinde çalışmak zorunda kalan işçi yurttaşların ülkeye gönderdikleri döviz olmuştur. Bütün bunlara iyi giden havanın etkisiyle bol ürün ve montaj da olsa sanayinin gelişmesi eklenince halk Demirel'le birlikte Menderes iktidarının ilk evresinde (1954'e kadar) yaşanan bolluk döneminin yeniden geldiğini düşünmüştür (Özdemir, 1989:218).

Kalkınma ve refah artışı olarak görülen modernizmi, devlet teşvikleriyle köylüden sanayiciye kadar geniş bir kesimi memnun etmeye yönelik popülist iktisat politikası, ülke çapında bir patronaj ağına dayanan örgütlenmesi, geniş kitlelerin dini duygularını okşayan mukaddesatçılığı ve Avrupa'dan çok Amerika'yı örnek alan Batıcılığı ile Adalet Partisi iktidarı adeta Demokrat Parti iktidarının yeniden doğuşu gibi görünmektedir (Aydın ve Taşkın, 2017:141). Adalet Partisi; sanayiciler, küçük tüccar ve esnaf, köylüler ve büyük toprak sahipleri, dinci gericiler ve batıcı liberallerin bir koalisyonu olmuş, ideolojik tutarlılığı olmayan bu yapıdaki bir partiyi ve kabineyi bir arada tutmak zorlaşmıştır. Ancak aynı heterojen yapı bürokratik-devletçi ittifaka ve onun temsil ettiği zihniyet ve politikalara karşı olma noktasında

birleşmiş dolayısıyla parti, farklı eğilimlere ve farklı sosyo-ekonomik gruplara hitap edebilmiştir (Demirel, 2013:548-549). Demirel'in, parti birliğini sağlamak ve başkanlık konumu pekiştirmek üzere özellikle seçimler sırasında partinin İslami niteliğini ön plana çıkarttığını, geleneksel değerlerden yana olduğunu vurguladığını ve sürekli komünizm aleyhtarı bir propaganda izlediğini söylemek mümkündür. Başbakanlığının ilk yıllarından itibaren sol örgüt ve kişiler üzerinde sürekli baskı uygulanmış, okullarda öğretmenler, üniversitelerde akademisyenler tahakküm altına alınmaya çalışılmış, kitaplar ve dergiler toplatılmıştır. Demirel izlediği bu politika neticesinde tıpkı Menderes gibi entelektüeller arasında sevilmez hale gelmiş ancak kırsal kesimden destek devam etmiştir. 1969 seçimlerinde yine ilk parti olarak çıkmayı başarmıştır (Zücher, 2017:365).

Kıbrıs sorunu ile başlayan ve ABD tarafından sağlanan silahların Amerika'nın izni olmadan kullanılamayacağını açıklanmasıyla tırmanan Amerikan karşıtı gösteriler 1968'de büyük gençlik hareketlerine dönüşmüş, Türkiye'de milliyetçi duygular harekete geçmiştir. Amerikan karşıtlığı, toplumu muhafazakâr sağ ve milliyetçi radikal sol kutuplara ayırmış, 2. Dünya Savaşı sonrası ülkede yaşananları Atatürk'ün emperyalizme karşı verdiği bağımsızlık mücadelesine ihanet olarak nitelendiren, bunun milli çıkarlara aykırı olduğunu savunan solun karşısına, tüm bunların komünizm propagandası olduğu söyleyerek yüzünü dine dönen sağ yerleşmiştir (Ahmad, 2014:137-139).

Solun çıkışları ve dikkat çektiği noktalar CHP içinde bir kıpırdanmaya sebep olmuş, ilk kez İnönü tarafından kullanılan "ortanın solu" tanımını partide önce genel sekreterliğe getirilecek 1972 yılında ise genel başkan olacak olan Bülent Ecevit tarafından sahiplenilmiştir. Hatta Amerikan karşıtlığı ve anti-emperyalist söylemleri nedeniyle "Ecevit solculuğu" ile etiketlenerek kendisiyle mücadele edilmeye çalışılan ve parti bildirisine CHP sosyalist değildir (Aydın ve Taşkın, 2017:154) ifadelerini ekletmeye çalışanlar karşısında Ecevit'in partideki nüfuzunun artmasıyla bir grup milletvekili ayrılarak Güven Partisi'ni (Turhan Feyzioğlu başkanlığında) kurmuştur. Sağda ise; 1965'te CKMP'ye katılan Alparslan Türkeş kısa bir süre sonra

genel başkan olarak seçilmiş, açıklanan yeni parti programı Kemalizm'den çok öteye düşmese de fiiliyatta vurgulanan unsurlar şiddete yönelik komünizm karşıtı bir milliyetçilik olmuştur. Yeni kurulan partilerle birlikte ülkede şiddet iyiden iyiye tırmanmış ve hükümetteki Adalet Partisi'nin şiddeti önlemek için eyleme geçecek gücü kalmamıştır (Zürcher, 2017:373).

12 Mart 1971'de genelkurmay başkanı, deniz, hava ve kara kuvvetleri komutanları birer muhtıra sunarak hükümetin istifasını ve güçlü, güvenilir, anayasaca belirlenmiş reformları uygulamaya muktedir yeni bir hükümetin kurulmasını istemişler. Demirel'in istifasıyla kurulan bu yeni hükümete "partiler üstü" bir nitelik atfedilmiştir (Ahmad, 2014:142). Asayiş ve düzeni sağlamak adına tüm sol örgütler, bazı partiler ve sendikalar kapatılmış, yayını durdurulan gazeteler ile satışı durdurulan kitaplar olmuş, gazeteciler tutuklanmış, yazarlar gözaltına alınmış, işkence olağanlaşmış, anayasada yapılan değişikliklerle Türkiye "sosyal bir devlet" olmaktan çıkarılmıştır (Ahmad, 2014: 143-144; Zürcher, 2017:374-376).

Partiler üstü hükümete Mart 1971 – Mart 1972 arasında Nihat Erim, Mayıs 1972 – Nisan 1973 arasında Ferit Melen, Nisan 1973 – Ocak 1974 arasında Naim Talu başbakanlık yapmış, bu dönemde görev süresi dolan Cevdet Sunay yerine cumhurbaşkanı olarak ordunun işaret ettiği isim değil, partilerden bağımsız bir asker olan Fahri Korutürk günlerce süren 15 tur gizli oylama sonucunda seçilmiştir. 1973 Ekim'inde yapılan genel seçimlerden CHP-MSP koalisyonu doğmuş, hükümet Ocak 1974'te kurulmuştur.

Böyle bir dönemde kutlanan Cumhuriyet Bayramının 50. Yıldönümü dolayısıyla bir kutlama kanunu çıkarıldığı önceki satırlarda dile getirilmişti. Mart 1973'te kabul edilerek kanunlaşan hükümler yaklaşık bir yıl öncesinden Nisan 1972'de hazırlanan kanun tasarısından beri komisyonlarda ve meclislerde tartışılmaktaydı. Hazırlanan kanun tasarısı 15 Nisan 1972'de İçişleri, Milli Eğitim ve Plan Bütçe Komisyonlarının görüşüne sunulmuştur. Aynı yılın mayıs ayında İçişleri,

Temmuz ayında Milli Eğitim ve Ekim ayında Plan Bütçe komisyonlarının raporları tamamlanmış, Kasım ayında kanun meclis gündemine alınmıştır. Gündeme taşınırken kanun gerekçesi şu şekilde sıralanmıştır (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 29.11.1972, Cilt:29, Birleşim: 11, syf:292-298):

“Büyük Türk Milletinin, mümtaz ve eşsiz evladı Yüce Atatürk'ün önderliğinde başardığı hürriyet ve istiklâl mücadelesini ebedileştiren Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun 50. yıldönümünü milletçe kutlamaya hazırlanmaktayız. Millî hasletlerimiz, tarihimiz ve gerçekleştirdiğimiz örneklerle, Türk Devletinin dünya milletleri arasındaki yerini ve önemini gereğince yüceltecek olan bu kutlama, millî şuur ve ülküler etrafında bölünmez bir bütün halinde toplanmış olan milletimizin yücelme gücünü ve azmini bir kere daha kanıtlayacaktır. Kutlama programının millet ve Devlet olarak el ele ve tam bir ahenk içinde düzenlenip yürütülmesi ve millî bir saf halinde gerçekleştirilmesi, Bakanlar Kurulunun sorumluluğuna alınmış, gerekli malî, idarî ve düzenleyici tedbirler tasarıda öngörülmüştür. Tasarıda, kutlama programının ilke ve esasları belli edilmiş, Balkanlar Kurulunun bir “50. Yıl Kutlama Yüksek Kurulu” kurmak suretiyle hizmetleri düzenlemesi, uzmanlar komitelerinin danışmandan yararlanılması ve lüzumlu ödenek, araç ve gereçlerin Komisyon Görevine verilmesi için gerekli hükümler tedvin olunmuştur. Yine tasarıda sevk edilen hükümlerle, hizmetlerin, Komisyonun kuracağı Alt Kurul ve komiteler eliyle, merkez ve il teşkilâtımız arasında tam bir koordinasyon içinde gerçekleştirilmesi ve yürütülmesinin sağlanması amacı güdülmüştür.”

Aralık ayında kanunun tasarısının maddeleri görüşülürken milletvekillerinin kanuna ilişkin görüşleri dönemin karışık siyasi ve toplumsal yaşamını yansıtır şekilde tutanaklara geçmiştir. Aşağıda yer alan örnekler partilerin cumhuriyet bayramı kutlamalarına yüklediği anlam noktasında açıklayıcı, böylesi ulusal günlerin nasıl işlevlendirildiğine ilişkin aydınlatıcı niteliktedir.

Adalet Partisi Nevşehir Milletvekili (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 15.12.1972, Cilt:30, Birleşim: 21, syf:333):

“Cumhuriyetin 50. yıldönümünü kutlamak için bu kanun tasarısı Yüce Meclise gelmiştir. Atatürk Cumhuriyet idaresini seçmiştir. Elbette ki bunun büyük bir manası vardı. Çünkü Cumhuriyette egemenlik kayıtsız şartsız milletindir; yani halk, kendi iradesini, kendi düşüncesini ancak Cumhuriyette bulabilir. Aristokrasi, oligarşi ve istibdat idarelerini Atatürk hiç bir zaman seçmemiş ve tercih etmemiştir. Tabî ki demokrasinin Cumhuriyet şeklinde prensip fazilettir. Fazilet eşitlik ve vatan sevgilidir. Atatürk Cumhuriyeti kurduktan sonra Türk gençliğine emanet etmiştir, fakat görüyoruz ki, 50. yıldönümüne yaklaşırken bir kısım anarşist gençler Atatürk'ün zorluklarla kurmuş olduğu bu Cumhuriyeti yıkmak için Örfî İdare Mahkemelerinde hesap vermektedirler. Bu da 50. yıl için üzücü bir olaydır. Gençlerimizin bir kısmını anarşi yolunda, Cumhuriyetten başka, istibdat idaresi veya komünist idare arar şekilde görmemiz elbette ki üzüntüyü muciptir. Bu bakımdan Türk Milletinin hürriyetini, gasp etmek, Cumhuriyeti yıkmak, demokrasiyi ortadan kaldırmak isteyen kim olursa olsun, Türk Milleti olarak bunun karşısına el birliğiyle çıkacağız ve çıkmaya devam edeceğiz. 50. yıldönümü yurdun her yerinde elbette ki büyük şenliklerle kutlanacaktır; Cumhuriyetin, demokrasinin yaşaması için partilerimize, vatandaşlarımıza, gençliğe büyük vazifeler düşmektedir.”

Cumhuriyet Halk Partisi Samsun Milletvekili (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 15.12.1972, Cilt:30, Birleşim: 21, syf:334):

“Binaenaleyh, “öyle bir kanuna lüzum yoktur” diyen arkadaşlarımız bilmelidirler ki, bir millet zaman zaman varlığını yaşamalı, hatırlamalı ve gelecek nesillere günlerin ve zamanların ehemmiyetini intikal ettirmelidir. Bu kanun bunu da taşımaktadır. Keza bu kanun, Anayasanın dibacesinde söylendiği gibi, “milli demokratik, lâik, sosyal” bir hukuk Devletin bütün prensiplerini, bütün duygularını, bütün ağırlığını, bütün imkânlarını da milletinin önü ne koymaktadır. Dünya milletleri önünde ve Türkiye'nin bugün birçok yerlerde münakaşası yapılan durumunu hissettirmekte ve yaşatmak için yine hükümler getirmektedir. Bu maddenin ışığı altında, memleketin dört bir tarafında bu duygu, düşünce ve bu fikirler dalga, dalga yayıldığı zaman Türk Milleti yeni baştan bir silkinme ve uyanma ve gelecek ikinci 50. yılı hatırlamak ve bunun heyecanını yaşamak duygusu ile baş başa, karşı karşıya kalacak ve bu mutluluğu duyacaktır. Bu kanun bunları da getirmektedir.”

Cumhuriyet Halk Partisi Kayseri Milletvekili (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 15.12.1972, Cilt:30, Birleşim: 21, syf:335):

“Bu kanuna “Yurtta sulh, Cihanda sulh” sözü alınmıştır. Cihandaki sulhu bırak bir tarafa hâlâ yurtta sulhu temin edebilmiş miyiz? Dün kardeş kardeşi vurmuştur, sokaklarda. Üniversite gençleri birbirine karşı silâh kullanmışlardır. O halde yurtta sulhu temin etmemişiz. Yurtta sulhu temin etmediğimiz içindir ki, iktisadî uçurum, vatandaşlar arasında alabildiğine genişlemiş olduğu içindir ki, işte Örfî İdare başımızda: “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir” dediğimiz halde, ordu bir ölçüde müdahale etme ihtiyacını duyuyor. Şu veya bu sebepten müdahale etme ihtiyacını duyuyor. O halde önemli olan kanun maddelerinde parlak cümleler ortaya getirmek değil, bunu tatbik ederek içinde bulunduğumuz ortamdan Türk Ulusunu kurtarmaktır. Eğitim sorunlarını ele aldığımız zaman, içinde bulunduğumuz durum belli. Hâlâ binlerce çocuk okula yazılamıyor. Hâlâ okuma - yazma bilenler; üniversiteyi bitirenler işsiz aydın sürüsü halinde dolaşıyor. O halde “hiç kimseyi suçlamıyorum” diyorum, ama bazı arkadaşlar nedense anlamıyor. Diyorum ki, “Meclis olarak” biz bunlara çare bulmak ve parlak cümleleri ve parlak nutukları bir tarafa bırakmak ve memleketin gerçeklerine eğilmek zorundayız.”

Mecliste tasarı maddelerine ilişkin görüşmeler tüm gün sürmüş, çıkarılan kanunda 5. Maddenin b) bendinde yer alacak olan “*50. Yıl münasebetiyle Cumhuriyet Üniversitesi’nin kurulması*” önerisi saatler boyu tartışılmış, üniversitenin Sivas yerine Erzurum ya da Samsunda da kurulabileceği konusunda görüşler bildirilmiştir. Komisyon adına yapılan açıklamalarda ise, Sivas’ın cumhuriyet rejimi fikrinin temellerinin atıldığı il olması nedeniyle seçildiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine birçok milletvekili temsil ettikleri illerde de birer üniversite veya fakülte açılması için komisyona önergede bulunmuş, hatta komisyon bölgecilik yapmak hususunda ayrımcılıkla suçlanmıştır. İlaveten ilk taslak metinde yer aldığı şekli ile “*Anadolu’da, yükseköğrenim kuruluşu bulunmayan ve Cumhuriyetin temelini attığımız Sivas ilimizde yeni bir üniversitenin kuruluş hazırlıkları 29 Ekim 1973 yılına kadar ikmal edilecektir*” maddesi sert tartışmalara neden olmuş, Anadolu diyerek Trakya’nın saf dışı bırakıldığı iddia edilmiş, yine komisyon bölücülük ile suçlanmıştır. Komisyon Anadolu’nun tüm Türkiye anlamında kullanıldığı bahsine milletvekillerini ikna edememiş, madde “50 nci yıl münasebetiyle Sivas’ta ilk

fakültesi 29 Ekim 1973'te öğretime başlamak üzere, Cumhuriyet Üniversitesi adıyla bir üniversite kurulur” şeklinde kabul edilmiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 12.01.1973, Cilt:32, Birleşim: 39, syf:154-205).

Ayrıca taslak metnin 4. maddesinde yer verilmiş olan “Okulu olmayan köylerde program dışı 1000 tane ilkokul yaptırılarak, 29 Ekim' 1973'te Cumhuriyet ilkokulları olarak açılması hazırlıkları ikmal edilir” maddesindeki okul sayısı komisyon raporları neticesinde bütçe göz önüne alınarak 200'e düşürülmüş, mecliste sayı konusunda yürütülen tartışmalar sonuçsuz kalmış, bütçe sebep gösterilerek bu madde kanuna hiç eklenmemiştir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 12.01.1973, Cilt:32, Birleşim: 39, syf:154-205).

Nihayetinde 30 Mart 1973 günü ismi “Cumhuriyetin İlanının Ellinci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun” olarak önerilen ancak son kerte “Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50inci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun” olarak değiştirilerek kabul edilen ve resmi gazetede yayınlanan kanunun son şekli Görsel 29'da görülmektedir.

Kanunun 3. Maddesi ile Ellinci Yıldönümü Kutlama Komisyonu kurulmasını karara bağlanmış ve Mayıs ayında kutlama komisyonunun Basın-Yayın Genel Müdürlüğü işlerini yöneten Devlet Bakanının başkanlığında, Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Ticaret, Sanayi ve Teknoloji, Turizm ve Tanıtma ile Gençlik ve Spor Bakanlarının katılımı ile kurulması bir kararname ile kesinleşmiştir (BCA Fon Kodu: 30 18.01 Yer No: 02 298 36.13). Kararnameye göre; kutlama yüksek komisyonu tayin edeceği alt komisyon ve komitelerle kutlama faaliyetlerini planlamak, koordine etmek, iç ve dış olmak üzere iki ana kutlama programı hazırlamak, hazırlatmak, programların uygulanmasını denetlemek ve bu faaliyetlerle ilgili her konuyu kesin karara bağlamak ile yükümlü kılınmıştır. Yapılan arşiv taramasında kutlama programına rastlanmamıştır ancak 19 Şubat 1974 tarihli Millet Meclisi Tutanaklarında (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 19.02.1974, Cilt: 1,

Birleşim: 42, syf: 622-630) Demokratik Parti Çankırı milletvekilinin Türkiye'nin Kuruluşunun 50. Yıldönümü kutlamaları için yapılan harcamalara dair başbakanlığa bir soru önergesi verdiği ve gerekli inceleme yaptırılarak cevaben açıklamalarda bulunulduğu tespit edilmiştir. Tek tek bakanlıklar bazında yapılan etkinliklerin, yayınların ve faaliyetlerin sıralandığı tutanak belgesinden kutlamaların kapsamına ve içeriğine ilişkin geniş kapsamlı bilgi sahibi olmak mümkün olmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 nci yıldönümünün kutlanması hakkında Kanun

(Resmî Gazete ile yayımı : 5 . 4 . 1973 - Sayı : 14498)

No.
1701

Kabul tarihi
30 . 3 . 1973

Kapsam :

MADDE 1. — Türkiye Cumhuriyetinin Ellinci Yıldönümü, bu kanun esasları içinde kutlanır.

MADDE 2. — Kutlama programlarının başlıca amacı :

Milletimizin istiklâline, tarihi haklarına ve yurdumıza yapılan haksız saldırılara karşı millete direnişi, saldırgan düşmanları yurdumuzdan kovmak için şahlanan milli şuur ve milli mücadele ruhunu,

«Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir» ilkesini temel sayan, insan hak ve hürriyetlerine dayalı, milli demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetinin doğuş ve gelişimini,

Türkiye Cumhuriyetinin varlık ve hayat sebebi olan Atatürk inkılabının milli hayatımızdaki önemli rolünü,

Türk milli mücadelesinin mazlum milletlerin kurtuluş çabalarına örnek ve önder oluşunu,

Modern Türk Devletinin dünya milletleri arasındaki yerini,

insan hak ve hürriyetlerini geliştirme ve koruma azmini,

«Yurtta sulh, cihanda sulh» ilkesine bağlılığını,

Türk Milletinin bütün fertleriyle kaderde, kıvırmaz ve tasada ortak bölünmez bir bütün halinde milli şuur ve ülkü etrafında birleşme gereğini bütün imkânlardan yararlanarak içte ve dışta duyurmak, anlatmak ve kavratmaktır.

MADDE 3. — Kutlama faaliyetlerini plânlamak, koordine etmek ve gerekli programları hazırlamak üzere Bakanlar Kurulunca (Ellinci Yıldönümü Kutlama Yüksek Kurulu) kurulur. Bu kurulan üye sayısı, görev ve yetkisi Bakanlar Kurulunca tespit edilir.

Mahalli kutlama programlarının hazırlanması ve yürütülmesi için illerde il kutlama kurulları, ilçe, buçak ve köylerde kutlama komiteleri teşkil edilir.

Bu kurul ve komitelerin kuruluş, görev ve yetkileri valiliklerce düzenlenir. İl, ilçe ve buçaklardaki kutlama kurul ve komitelerinin başkanları mahallin en büyük mülkiye amirleridir. Köylerde ise kutlama komitelerine muhtarlar başkanlık eder.

Dış ülkelerde bu komiteler, büyükelçi, yoksa konsoloslar başkanlığında kurulur.

Üniversiteler, akademiler ve TRT, 50 nci yıldönümü kutlama programlarını, Kutlama Yüksek Kurulu ile işbirliği yaparak hazırlarlar.

MADDE 4. — Kamu kuruluşları, kutlama hazırlık ve uygulaması için; 50 nci yıl Kutlama Yüksek Kurulunun isteyeceği teknik ve idari personeli, hizmet için lazımlı araç, gereç ve malzemeyi bu komisyon emrine vermekle yükümlüdür. Bu personelin özlük hakları esas dâirelerince karşılanır.

MADDE 5. — Cumhuriyetin 50 nci yıldönümü dolayısıyla 1973 yılı içinde;

a) Yurdun her tarafında konferans, seminer ve festivaller tertibi; kitap, broşür, film ve öğretici malzeme yayını, Türk Bayrağı, madalya, pul, rozet dağıtımı ve tedavülü ile v. s. hususlar ayrıca programlanır,

b) 50 nci yıl münasebetiyle Sivas'ta ilk fakültesi 29 Ekim 1973'te öğretime başlamak üzere, Cumhuriyet Üniversitesi adıyla bir üniversite kurulur.

Üniversite kuruluşu ile ilgili ilk harcamalar bu kanunla sağlanan fondan Kutlama Yüksek Kurulu kararı ile yapılır.

c) Kurtuluş Savaşında gösterilen kahramanlıkları ve Büyük Zaferi tarihe mal etmek için yurdun çeşitli yerlerinde kurum ve derneklerce yaptırılacak anıtların tamamlanmasına bu kanun ile sağlanan fondan Kutlama Yüksek Kurulunun kararı ile yardım yapılabilir.

MADDE 6. — Cumhuriyetin 50 nci yılını kutlama amacıyla yapılacak her türlü törenler, toplantılar, yayınlar ve diğer faaliyetler hakkında seçim yasakları hükümleri uygulanmaz.

MADDE 7. — Cumhuriyetin 50 nci yıldönümü bayramı, hazırlanacak programa göre; 26 Ekim 1973 günü saat 13,00'te başlar ve 30 Ekim 1973 günü saat 24,00'te sona erer.

MADDE 8. — Cumhuriyetin 50 nci yıldönümünün hâtırası olarak 25 milyon TL. sına kadar altın ve gümüşten mamul paraların tedavile çıkarılmasına Maliye Bakanlığı yetkilidir.

MADDE 9. — Bu kanun gereğince hazırlanacak program ve yatırım harcamalarını karşılamak üzere, aşağıda yazılı kaynaklardan meydana gelen bir fon teşkil edilir;

a) 1973 yılı için Maliye Bakanlığı bütçesinden ayrılacak 80 milyon TL. tutarındaki ödenek,

b) Kutlama amacı ile özel ve tüzel kişiler tarafından yapılacak bağışlar (aynı ve nakdi yardımlar),

c) Yayın, filim, rozet ve benzerleri faaliyetlerle satışlar sonucu sağlanacak gelirler,

Bu fondan yapılacak her türlü harcamalar, fona katılan ödeme ve bağışlar, her türlü vergi, rüsum ve harçlardan muafır. 50 nci yıldönümü Kutlama Yüksek Kurulunca onaylanan programları için ilgili makamlar tarafından yukarıda söz konusu edilen fondan yapılacak harcamalar hakkında 2490 sayılı Artırma ve Eksiltme ve ihale Kanunu ile 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanunu hükümleri uygulanmaz.

MADDE 10. — 5 nci maddede gösterilen hizmetlere ait hesap usulleri, kutlama programı, tören süsleme ve ışılandırma esasları, törenlerde kullanılacak vecize, döviz ve benzerlerinin metinleri, fondan yapılacak sarfiyatın esasları, bakanlıklar ve diğer kamu kuruluşları dışından çalışmalara katılacaklara verilecek jüri ödeneği, huzur hakkı ve yol masrafları ödemesi esasları ile bu konularda 50 nci yıl Kutlama Yüksek Kuruluna verilecek yetkiler Bakanlar Kurulu kararı ile tespit edilir. Bu konularda gerektiğinde yönetmelikler hazırlanır.

Görsel 29. 1973 Yılı Kutlamaları – Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 50. Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun

1973 yılı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. Yıldönümü kapsamında tüm yıla yayılan etkinlikler oldukça kapsamlı planlanmış, farklı kitlelere ulaşmak üzere çeşit bakımından geniş bir yelpazede tutulmuştur. 50. Yıldönümü kutlamaları çerçevesinde kitap, film, sergi, kongre, yarışma, piyes, festival türlerinde etkinlikler düzenlenmiş, anı objeleri ve pullar yaptırılmıştır. Düzenlenen etkinliklerin kutlama kanununun amacında da belirtildiği üzere yurtiçi ve yurtdışı hedef kitlelere göre tespit edildiğini ve uygulandığını söylemek mümkündür.

Türkiye Cumhuriyetini tanıtmak ve dünya milletleri arasındaki konumunu pekiştirmek üzere düzenlenen etkinlikleri yurtdışında düzenlenenler ve yurtdışından ülkeye gelen temsilciler için düzenlenenler olarak sınıflandırmak mümkündür. Fransız yönetmen Claude Lelouch tarafından çekilen ülkenin ilk tanıtım filmi kuşkusuz bu etkinliklerin başında gelmektedir. 50. Kuruluş yılı münasebetiyle çekilen filmin kopyaları yurtdışı temsilciliklere gönderilmiş, yayınlanması temin edilmiştir. Yine bu kapsamda Türkiye'nin dış siyasetini konu alan 7 kitaptan oluşan bir dizi kaleme alınmıştır. Büyükelçiler tarafından organize edilen yurtdışındaki okullarda “Türkiye Saati” veya “Türkiye Günü” tertiplenmiş, özel etkinlikler düzenlenmiştir. Bu kapsamda Brüksel’de uluslararası iki okulda düzenlenen Türkiye gününde öğrencilere Türk mamülleri dağıtılmıştır.

Cemil Başargan Müzik Topluluğu tarafından devlet desteği ile Almanya, Avusturya ve Hollanda turnesi düzenlenmiş, bir folklor ekibi de kendilerine iştirak etmiştir. Elde edilen belgeden topluluğun sahne aldığı yerlerin Cumhuriyet Bayramı havasını yaşatacak şekilde bayrak, Atatürk fotoğrafları, afişler ve dövizler ile süslendiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca Almanya, İngiltere, Belçika, İtalya ve Tunus’ta Türk giysileri, Türk el işleri ve modern Türk müziği gösterileri yapılmıştır. Paris’te piyanist İdil Biret tarafından 50. Yıl Konseri verilmiş, Paris Müsee de L’Homme’da Daimi Türkiye

Sergisi açılmıştır. Yine bu kapsamda Milli Türk Askeri temsil Heyeti Belçika’da kutlamalar tertiplemiştir.

50. yıldönümü kapsamında ülkeye davet edilen devlet adamlarının yanı sıra Türk dostu bilim insanları ve sanatkârların da en iyi şekilde ağırlanması için azami dikkat sarf edilmiş, Devlet Operası tarafından şereflerine bale gösterisi düzenlenmiş ve hatıra altınları takdim edilmiştir. Türkiye’nin daveti üzerine Pakistan Müzik Heyeti ülkeye gelerek İstanbul, Ankara ve İzmir’de konserler vermiş, yine davet üzerine gelen Federal Almanya Bandosu İstanbul’da eserlerini sergilemiştir.

Yurtiçinde düzenlenen etkinliklerde ise kitap, film ve sergilerin öne çıktığını söylemek mümkündür. Neredeyse tüm devlet kurumları tarafından kurumların işleyişlerine ve 50 yıllık gelişimlerine ilişkin filmler yaptırıldığı, bazı kurumlar için birden fazla film ile alt çalışma kollarına dair bilgi aktarıldığı görülmüştür. Bu çerçevede askeri gelişim, Sağlık Hizmetleri, Tekel üretimleri, Türk sanayii, Şeker Sanayii, Sümerbank, selüloz ve kâğıt fabrikaları, Makine Kimya Endüstrisi, Türk Hava Yolları, yapağı ve tiftik, zirai donanım kurumu, devlet üretme çiftlikleri, Atatürk çiftlikleri, hayvancılık, tarla ve bahçe ziraatı, köy işleri, tapu kadastro, ticaret, toplumsal ve ekonomik gelişmeler konularında filmler yaptırılmıştır.

Benzer şekilde elli yıllık cumhuriyet tarihini kurumlar ve faaliyet alanları temelinde irdeleyen, kurumsal gelişimi sayı ve grafiklerle gözler önüne sermesi amaçlanan kitaplar kaleme alınmıştır. Örneğin; izcilik, karayolları, kömür işletmeleri, köyler, Kurtuluş Savaşının mali kaynakları, mahalli idareler, milli eğitim, ormanlar ve ormancılık, Sayıştay, Türk sineması, Sümerbank, şeker sanayii, Türk dili, vakıflar, dini yapılar, kurtuluş ve cumhuriyetin manevi mimarları, adalet, içişleri, bayındırlık, ticaret ve ekonomi, imar ve yerleşme, gençlik ve spor, sağlık, iller bankası, ulaştırma, üniversiteler konularında kitaplar basılmıştır.

Görsel 30. 1973 Yılı Kutlamaları – Kutlamalar Kapsamında Basılan Eserlerden Örnekler

Cumhuriyetin 50. Yıl kutlamalarında basılı eserlere ayrı bir önem verildiğini söylemek mümkündür. Yukarıda bahsi geçen kitapların yanı sıra Halk Eğitimi Kitapları Dizisi yayınlanmış, ayrıca her ilin valisi tarafından hazırlatılan il yıllıkları basılmıştır.

Görsel 31. 1973 Yılı Kutlamaları - Halk Eğitimi Kitapları Dizisinden Örnekler

Görsel 32. 1973 Yılı Kutlamaları - İl Yıllıklarından Örnekler

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. Yıldönümü münasebetiyle devlet kurumlarının elli yıllık gelişimlerinin ve çalışmalarının ifadesi olarak düzenlenen etkinliklerden bir diğeri de sergiler olmuş, çalışma alanı uygun olan her kurum sergi tertiplemiştir. Milli eğitim bünyesinde açılan okul sergileri, 50 yıllık gelişim sergileri, Enerji ve Tabii Kaynaklar Sergisi, Turizm Sergisi, Sağlık Hizmetleri Sergisi, Ankara Garı'nda düzenlenen TCDD Sergisi, 50. Yılda Türk Sanayii Sergisi, Jandarma ve Polis Sergileri örnek olarak anılabilir. Kurum sergilerinin yanısıra Ankara'da resim-heykel ve seramik-cam sergileri düzenlenmiştir. Ülkenin uluslararası alandaki yerinin anlaşılması ve anlatılması yollarından biri olarak nitelendirilen (50. Yıl Türk Seramik ve Cam Eserleri Sergi Katoloğu, 1973:1) bu sergiler, Amsterdam, Brüksel, Paris gibi Avrupa şehirlerinde de gösterilmiştir.

Görsel 33. 1973 Yılı Kutlamaları - Türk Seramik ve Cam Eserleri Sergisinden Örnekler -1

Görsel 34. 1973 Yılı Kutlamaları - Türk Seramik ve Cam Eserleri Sergisinden Örnekler -2

Ayrıca İstanbul'da İl Kutlama Komitesi tarafından alınan karar ile “Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul’a 50 Heykel Yerleştirme Etkinliği” kapsamında ülkede bir ilk gerçekleştirilmiş ve sanatçılardan herhangi bir tarihsel konuyu anlatmaları şartı olmadan anıt mantığı dışında eserler üretmeleri talep edilmiştir. Komite tarafından uygulamanın gerekçeleri; cumhuriyet döneminde yapılan anıtlar dışında kalan serbest eserlerin müzelerle sınırlı kalmasının önüne geçmek, ülkenin en büyük kültür merkezi olan İstanbul’a üç boyutlu serbest sanat eserleri kazandırmak, park meydan ve yollara konulacak bu eserler aracılığıyla halkın serbest heykel sanatı ile buluşmasını sağlamak şekilde belirtilmiştir (İKSV Rapor, 2011 :14-15). Bu kapsamda yapılan 20 heykel İstanbul’un çeşitli yerlerine yerleştirilmiş, ancak İKSV

Raporundan elde edilen bilgiye göre bu 20 heykelin sadece birkaçı günümüze kadar korunabilmiştir.

**Cumhuriyet'in 50. Yılında İstanbul'a 50 Heykel
Yerleştirme Etkinliği'nde İstanbul'da Açık Alanlara
Yerleştirilen Heykellerin Listesi**

1973	Muzaffer Ertoran	Tophane	İşçi Heykeli
1973	Gürdal Duyar	Yıldız Parkı	Güzel İstanbul
1973	Ferit Özşen	Arnavutköy Akıntı Burnu	Yağmur
1973	Metin Haseki	Gümüşsuyu Parkı Dolmabahçe	Soyut: Negatif Form
1973	Bihrat Mavitan	Hilton Oteli önü, Harbiye	Soyut: Yükseliş
1973	Namık Denizhan	Taksim Gezi Parkı	İkili figür
1973	Haluk Tezonar	Maçka	Soyut
1973	Ali Teoman Germaner	Bebek Parkı	Soyut
1973	Hakkı Karayığitoğlu	Yıldız Parkı	Bahar
1973	Zühtü Müridoğlu	Fındıklı Parkı	Soyut: Dayanışma
1973	Hüseyin Anka Özkan	Gümüşsuyu Parkı	Soyut: Yankı
1973	Fusun Onur	Fındıklı Parkı	Soyut
1973	Yavuz Görey	Taşlık Parkı, Beşiktaş	Soyut
1973	Mehmet Uyanık	Barbaros Bulvarı, Beşiktaş	Birlik
1973	Nusret Suman	Saraçhane Parkı, Fatih	Mimar Sinan
1973	Seyhun Topuz	4. Levent	Soyut
1973	Zerrin Bölükbaşı	Orduevi Bahçesi, Harbiye	Figür
1973	Tamer Başoğlu	Yenikapı	Soyut: Bediha Muvahhit Anısına
1973	Kuzgun Acar	Gülhane Parkı	Soyut
1973	Kamil Sonad	Gülhane Parkı	Kadın figürü

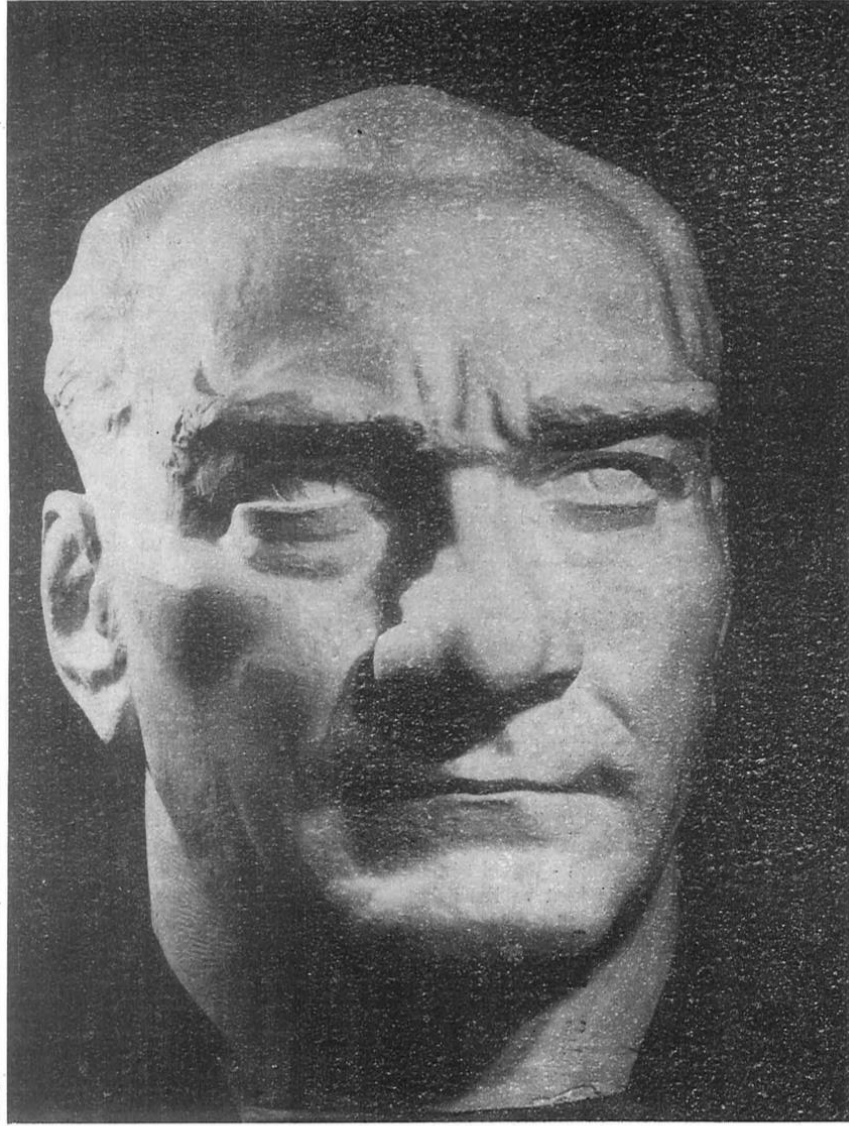
Görsel 35. 1973 Yılı Kutlamaları - 50. Yılda İstanbul'a 50 Heykel Yerleştirme Etkinliği Kapsamında Yerleştirilen Heykellerin Listesi

Cumhuriyetin 50. Yılı kutlamaları kapsamında Atatürk büstü, resim-heykel, piyes, amblem ve hutbe dallarında yarışmalar düzenlenmiş, sıralamada ilk üçe giren eser sahiplerine para ödülleri verilmiştir. Basılan tüm yayınlarda, yazışmalarda ve anı objelerinde kullanılan 50. Yıl ambleminin bir yarışma sonucunda tespit edildiği saptanmış, ancak yarışmaya ilişkin daha fazla bilgiye ulaşılammıştır.

Görsel 36. 1973 Yılı Kutlamaları - Cumhuriyetin 50. Yılı Amblemi

Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı tarafından düzenlenen “Cumhuriyetin 50. Yılı Atatürk Büstleri” yarışması ise; tüm Türk heykeltıraşlarına açık olarak tertiplenmiş, yarışmaya katılan 41 eser arasından iki kademeli seçim sonrasında ilk üç eser belirlenmiştir. Seçilen bu eserlerin Sanat Enstitüleri tarafından bronz olarak çoğaltılması ve talep eden kurumlara gönderilmesi böylece Mustafa Kemal’in hatırasının korunması ve eserler üzerinde kontrolün sağlanması amaçlanmıştır (Arkitekt, 1973:115-116).

1. ödöl

Prof. Heykeltraş Hüseyin GEZER

Görsel 37. 1973 Yılı Kutlamaları - Cumhuriyetin 50. Yılında Atatürk Büstleri Yarışması Birincilik Eseri

Cumhuriyetin 50. Yıldönümü vesilesi ile tüm yıla yayılan etkinlikler arasında iki büyük festivale ve bir galaya da rastlamak mümkündür. *Uluslararası Akdeniz Kültür Festivali* İzmir’de, *Kültür ve Sanat Festivali* ise İstanbul’da düzenlenmiş, İzmir’de düzenlenen İtalya, İspanya, Fransa, Tunus, Libya, Cezayir, Kıbrıs, Yugoslavya ve Suriye’den katılımların gerçekleştiği festival, ülkelerin milli dans gösterileri ile Haziran ayında açılmıştır (Milliyet Gazetesi, 10 Haziran 1973). İstanbul’da düzenlenen festival ise; yine 50. Yıl kutlamaları kapsamında kar amacı

gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olarak 17 işinsanının katılımıyla kurulmuş, bugün bilinen ismi ile İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın düzenlediği ilk festivaldir. Yine aynı yıl kutlamalar kapsamında dünya çapında bir organizasyona ev sahipliği yapan Türkiye, cumhurbaşkanının himayesinde Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Galası'nın ülkede düzenlenmesini temin etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1973).

Cumhuriyetin 50. Yılı kutlamaları kapsamında sanatsal etkinliklerin yanı sıra bilimsel çalışmalar da düzenlenmiştir. Bunlar arasında Uluslararası Hidrolik Araştırma Birliği Semineri, Milli Folklor Semineri, TÜBİTAK 4. Bilim Kongresi, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu ortak Sempozyumu, Uluslararası 10. Klasik Arkeoloji Kongresi, Sanayi Bakanlığı 50. Yıl Endüstrileşme Süreci İçinde Teknoloji Seçimi ve Değerlendirilmesi Semineri, 3. Olağanüstü Türk Dil Kurultayı, Türk Tarih Kurumu Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri yer almaktadır.

1933'te düzenlenen onuncu yıl kutlamalarına benzer şekilde 50. Yıldönümü kutlamalarında da devlet tarafından yazımı desteklenen makale ve piyeslere rastlamak mümkündür. *Cumhuriyet*, *Atatürk İnkılapları*, *Türk milliyetçiliği*, *milli birlik ve beraberlik* konusunda makaleler kaleme alınmıştır. Sadet ve Ayhan Gönültaş tarafından yazılan “Bizimkiler”, Semiha Türkyılmaz tarafından yazılan “Ne Mutlu Türküm Diyene”, Emrullah Nutku tarafından yazılan “Zafer Yolu” ve Abdülkadir Ünlü tarafından kaleme alınan “Göcekler Göğerince” isimli piyesler ilk ve orta dereceli okul öğrencileri için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmış ve sahnelenmesi temin edilmiştir.

Görsel 38. 1973 Yılı Kutlamaları - 50. Yıldönümü Kapsamında Sahnelenen Piyesler

Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. Kuruluş yıldönümü münasebetiyle yapılan etkinlikler arasında müzik ve marşlara büyük önem verildiğini söylemek mümkündür. Özellikle onuncu yıl kutlamaları kapsamında bestelenen ve halkın büyük bir coşku ile karşıladığı “Onuncu Yıl Marşı” sonrasında çeşitli zamanlarda öneriler getirilmiş olmasına rağmen başka bir marş bestelenmemiştir. 1973 yılı ise yeni bir marşın yılı olacaktır. Devlet tarafından açılan “50. Yıl Marşı Güftesi Yarışması”na 200 adet şiir gönderilmiş, jüri tarafından Bekir Sıtkı Erdoğan'ın beş kıtalık şiiri seçilmiştir. Şiirin iki kıtası kendisi de güfte seçim jürisinde bulunan Necil Kazım Akses tarafından 50. Yıl Marşı olarak bestelenmiştir. Onuncu yıl Marşı ile kıyaslandığında ezberlemesi ve hep bir ağızdan söylemesi daha zor olduğu için jüri tarafından pek de beğenilmeyen marş, jüri üyelerine ülkedeki ilerlemenin müziğe yansımaları uzun uzun açıklayan ve bestenin Mustafa Kemal'in fikirleri doğrultusunda ülkenin gelişmiş müzik anlayışını aksettirdiğini savunan Necil Fazıl haklı bulunarak marş *Cumhuriyetimizin 50. Yıl Marşı* olarak kabul edilmiştir (Gizli, 1989).

CUMHURİYETİMİZİN 50. YIL MARŞI

Müjdeler var yurdumun toprağına tasına
Erdi Cumhuriyetim elli şeref yasına
Bu rüzgarla şahlanmış dalga dalga bayrağım
Başka bir tuğ yaraşmaz Türk'ün özgür başına.

Cumhuriyet, özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Yılları bir çığ gibi asarak hafta hafta
Koşuyoruz durmadan kadın-erkek bir safta
Elimizde meşale, ilke ilke Atatürk
Işıklarla donattık ülkeyi her tarafta

Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Ayni kandan feyiz alır bunca toprak, bunca taş
Kılıç tutan bilekler, verdi sabanla savaş
Tekniğin dev nabzında her adım, her dakika
Çarklarda ayni tempo, yüreklerde ayni mars

Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Biz yürekten bağlıyız elli yıldır bu yolda
"Yurtta barış" ilk hedef, "Cihanda sulh" parola
Koparamaz hiçbir güç bizi milli birlikten
Ata'mızın izinde koşuyoruz kol kola

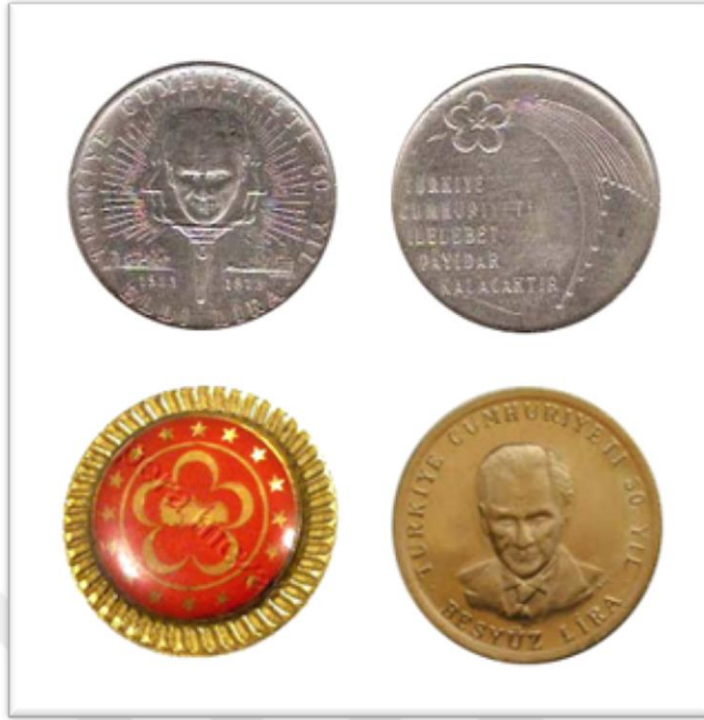
Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu

Yaşasın hür ulusum, soylu gencim, benliğim
Yaşasın şanlı ordum, sarsılmaz güvenliğim
Ersin elli yıllarım nice mutlu çağlara
Örnek olsun cihana devletim, düzenliğim

Cumhuriyet özgürlük, insanca varlık yolu
Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu.

Marşın notaları ilgili kurumlar tarafından hızla çoğaltılmış, plaklara basılmış ve yurdun çeşitli yerlerine dağıtımı sağlanmıştır. Ayrıca 50. Yıl kutlamaları kapsamında Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası da bir yurt turnesi düzenlemiştir.

1973 yılı Cumhuriyetin 50. Yılı hatıra objeleri olarak 50. Yıl Rozeti, 50. Yıl Altın Parası ve 50. Yıl Gümüş Parası hazırlanarak hem yurtdışından bayram münasebeti ile kutlamalara katılan misafirlere hediye edilmiş, hem de satışa sunularak gelir elde edilmiştir. Hatıra paralarından 50 ve 100 liralıklar gümüş, 500 liralıklar ise altın olarak basılmıştır. Gümüş paraların ön yüzünde meşale üzerinde parlayan Atatürk rölyefi ile meşalenin iki yanında kağnısı ile yürüyen bir köylü ve bir fabrika figürü bulunmaktadır. Paraların arka yüzünde ise tarih boyunca kurulan 16 Türk devletini sembolize eden yıldızlarla birleştirilen Cumhuriyetin 50. Yıl amblemi bulunmaktadır. Bu yüzde "Türkiye Cumhuriyeti İlelebet Payidar Olacaktır" vecizesi de yer almaktadır. Altın paraların ön yüzüne ise, Atatürk portresi işlenmiş, arka yüzü gümüş paralarla aynı olacak şekilde basılmıştır (Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 1973).

Görsel 39. 1973 Yılı Kutlamaları - Cumhuriyetin 50. Yılı Rozeti, Altın ve Gümüş Paraları

1933 yılından 1973 yılı kutlamalarına dek rastlanmayan hatıra pullarının basımı bu yıl gerçekleşmiş, ayrıca PTT tarafından ilk gün zarfları da hazırlanarak satışa sunulmuştur. Tıpkı onuncu yıl kutlamalarında olduğu gibi bu yıl da Tekel'in özel olarak ürettiği sigara paketleri üzerine “Türkiye Cumhuriyeti 1923 – 1973 50. Yıl” yazılmış, Çaykur tarafından ise “50. Yıl Cumhuriyet Çayı” üretilmiştir.

Görsel 40. 1973 Yılı Kutlamaları - Hatıra Pulları

Görsel 41. 1973 Yılı Kutlamaları - Sigara Paketi ve Çay Kutusu

Kutlamalar kapsamında bir başka görkemli etkinlik Boğaziçi Köprüsü'nün açılışı olmuştur. İstanbul'da boğazı karayolu geçişine açma fikri ilk olarak 1950'li yıllarda ortaya atılsa da ilk ciddi girişim 1969 yılında yapılmış ve 1970'te ilk

temelleri atılarak 1973 yılında yapımı tamamlanmıştır (Şahin ve Ersoy, 2015:190). Cumhuriyetin 50. Kutlama günlerine rast gelen açılış töreni 30 Ekim 1973 günü 500 bin kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiş, adı Boğaziçi Köprüsü olarak belirlenmiştir. Cumhuriyetin 50 yıllık gelişimini taçlandıran sembolik bir yapı olarak köprü bir yol bağlantısı olmasının ötesinde ülkenin Batı ile olan ilişkisinin somut ifadesi olarak benimsenmiştir. Açılış günü satışa sunulan anahtarlık ve rozetler; bu açılış ile Cumhuriyetin 50. Yıldönümü kutlamalarını bütünleştirmek maksadıyla her iki etkinliği de sembolize eden görünümde tasarlanmıştır.

Görsel 42. 1973 Yılı Kutlamaları - Boğaziçi Köprüsü Açılışına İlişkin Anı Objeleri

1973 yılı cumhuriyetin ilanının 50. Yıldönümünün tüm yıla yayılan etkinlikler ile kutlandığı önceki satırlarda dile getirilmişti. Bu nedenle kutlama hazırlıklarına ilişkin basında yer alan haberlere de daha önceki yıllara nazaran erken tarihlerde

rastlanmıştır. Bu kapsamda yayınlanan ilk haber; Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 50. Yıldönümünü Kutlama Kanunu'nun mecliste görüşülerek kabul edildiği haberidir (Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mart 1973).

Bu yıl dikkat çeken bir başka ayrıntı ise; Nisan ayı itibariyle yani kanunun meclisten geçmesinden hemen sonra devlet tarafından düzenlenen etkinliklerin dışında kurum ve kuruluşlar tarafından da 50. Yıldönümü anısına çeşitli organizasyonlar düzenlenmiş olmasıdır. Örneğin; Konya Turizm Derneği tarafından “Geleneksel Türkiye Aşıklar Bayramı” 50. Yıldönümü dolayısıyla cumhuriyeti en güzel şekilde dile getiren halk ozanlarına ödül vereceğini duyurmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1973). Darüşşafaka Cemiyeti Cumhuriyetin 50. Yılı onuruna “Darüşşafaka Sanat Ödülü Yarışması” düzenlemiş (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Mayıs 1973), Cumhuriyet Gazetesi ise Cumhuriyetin 50. Yılında Türk basını konulu bilimsel incelemeler yarışması (Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1973) tertiplemiştir. İş Bankası kutlamalara iki sosyal proje ile katılmıştır. Bunlardan ilki 50. Yıl için çıkarılan on adet kitaptan oluşan setten 25.000 adet kitabın orta ve yüksek dereceli okullara *İş Bankası'nın 50.yıl armağanı* olarak dağıtılması, diğeri ise; 50 sene önce cumhuriyeti ilan eden meclis üyelerinden sağ kalanlara ilk meclis binasının gümüş maketinin hediye edilmesidir. 28 Ekim 1973 günü ilk meclis binasında üyeler ağırlandı ve kendileri için özel bir tören düzenlenmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 3 – 26 Ekim 1973). Bir başka banka olan Yapı-Kredi bankası ise Atatürk Kitaplığı oluşturmuş ayrıca heykeltıraş Şadi Çalık'a Galatasaray Meydanı için bir 50. Yıl Heykeli yaptırmıştır (Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1973).

Sivil toplum örgütlerinin de 50. Yıl kutlamaları kapsamında sergi ve yarışmalar düzenledikleri görülmektedir. İstanbul Gazeteciler Cemiyeti 50. Yıl Gazete ve Fotoğraf Sergisi açmış (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1973) , Konya Kadınlar Birliği şiir yarışması (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1973), Kurtuluş Kulübü Atletizm müsabakaları (Milliyet Gazetesi, 25 Ekim 1973) düzenlemiştir.

Cumhuriyetin 50. Yılı münasebetiyle düzenlenen İstanbul Festivali ise; 21 Haziran'da etkinliklerine başlamış, Festival kapsamında 13 ülkenin sanatçıları yurttan ağırlanmışlardır. Üç hafta sürecek sanat festivalinde 6 opera, 12 bale, 25 tiyatro, 13 senfonik konser, 6 oda müziği, 4 resital, 4 koro konseri ve 7 müzikal ile toplam 86 gösteri yer bulmuştur. Açılış konuşmaları kapsamında Festival düzenleme komitesi adına Nejat Eczacıbaşı; “ Bu festivalin Cumhuriyetimizin 50. Yılında yapılması güzel sanatlara büyük önem veren Atanın ruhunu şad edecektir” sözlerine yer vermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 21 Haziran 1973).

Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 50. Yıldönümünün kutlanması hakkında Kanun'un 7. Maddesine göre bayram, 26 Ekim saat 13'te başlayacak ve 30 Ekim saat 24'e değin sürecektir (Kanun No: 1701, Kabul Tarihi: 30.03.1973). Bayramın başladığı 26 Ekim günü gazetelerin konu ile ilgili haberleri incelendiğinde özellikle başkent Ankara'da yapılacak törenin gün be gün ayrıntılarıyla aktarıldığı ve şehrin donatılmasına ilişkin bilgilerin verildiği görülmektedir(Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1973; Milliyet Gazetesi, 26 Ekim 1973).

26 Ekim sabahında uzun zamandır yürütülen hazırlıklar tamamlanmış, tüm yurttan cadde ve sokaklar bayraklarla süslenmiş, büyük zafer takları ve bayramı sembolize eden vitrinler kurulmuştur. Saat 13'te Ankara'da 21 pare top atışı ve akabinde Kutlama Yüksek Kurulu Başkanının yaptığı konuşma ile bayram resmi olarak açılmıştır. Kutlama Yüksek Kurulu Başkanı radyolardan da canlı olarak yayınlanan konuşmasında; birlik ve beraberliği vurgulamış, “Milleti Cumhuriyet yolunda tereddüde, şüpheyeye ve akıl dışı yollara sürüklemek isteyenler bugüne kadar başarıya ulaşamamış ve halkın sağduyusu karşısında ezilmişlerdir. Şunu iyi bilmek lazımdır ki, Türk Milletini bölmeye, Atatürk'ün inkılaplarını yok etmeye ve milleti uygarlık yolunda hızla ilerlemekten alıkoymaya kimsenin gücü yetmeyecek ve Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır.” sözleri ile vatanın bölünmezliğinin altını çizmiştir (Tercüman Gazetesi, 27 Ekim 1973; Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 1973).

Aynı gün Anıtkabir dışındaki abidelere devlet kurumlarının ve özel kuruluşların temsilcileri tarafından çelenk konulmuş, her yıl olduğu gibi bu yılda bayramın ilk günü ülkenin her yerinden gelen izciler Ankara halkı tarafından sevinçle karşılanmışlardır (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1973). Ankara'nın Polatlı ilçesinde Sakarya Şehitler Abidesi'nin açılışı yapılmış, açılış dolayısıyla bir mesaj gönderen Genelkurmay Başkanı; “Bu Abide, bütün bir âleme Türklüğün ulaşılmaz kahramanlık örneklerini veren, vatanın her karış toprağını süngü ve bomba yanında dipçik ve taş kullanarak müdafaa eden Türk eriyle bu ere örnek olmak için ölümleri hiçe sayan Türk subayının abidesidir” sözlerine yer vermiştir (Tercüman Gazetesi, 27 Ekim 1973).

Ankara Valiliği tarafından 19 Mayıs Stadında folklor ve spor gösterileri ile şehrin çeşitli yerlerinde bando konserleri düzenlenmiş, halkın ücretsiz olarak katılımı temin edilmiştir (Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 1973). Bayramın ilk günü birçok kurumda konferans, sergi ve gösteri düzenlenmiş, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası 50. Yıl Kutlama Konseri vermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1973).

27 Ekim günü Yapı-Kredi Bankası tarafından hazırlanan Atatürk Özel Kitaplığı açılmış, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde Mustafa Kemal'in Nutuk adlı eseri oyunlaştırılarak 45 kişilik bir ekiple sahnelenmiştir (Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1973).

28 Ekim gününe ise bayram kutlama mesajları damgasını vurmuştur. Mesajlarda başbakan; ülkenin insan haklarına dayalı, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olduğunu vurgularken, Adalet Patisi Genel Başkanı; dikkatleri demokrasiye çekmiş, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı; barış çağrısında bulunmuş, Milli Selamet partisi Genel Başkanı ise aynı günlere denk gelen Ramazan Bayramını kutlamakla yetinmiştir (Tercüman Gazetesi, 28 Ekim 1973).

Yurdun çeşitli yerlerinde büyük gösterilerin düzenlendiği ve kutlamaların çok şenlikli geçtiği bilgisine yer veren gazeteler, yurt dışından bayram haberleri de vermişler, özellikle Boğaziçi köprüsünün açılışında yer almak isteyen yabancı misafirlerin İstanbul ve Ankara'ya gelmeye başladığını bildirmişlerdir. Öte yandan Cumhuriyetin 50. Yıldönümü dolayısıyla Hindistan hükümeti Yeni Delhi'de bir caddeye “Atatürk” adını vermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1973; Tercüman Gazetesi 28 Ekim 1973). İran Şahı, Pakistan Başbakanı ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri kutlama mesajları göndermişlerdir (Tercüman Gazetesi, 28 Ekim 1973; Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1973).

29 Ekim günü Ankara'da sabah saatleri cumhurbaşkanı, senato ve meclis başkanı, başbakan, anayasa mahkemesi başkanı, genelkurmay başkanı, bakanlar, parti liderleri ve kuvvet komutanlarının Anıtkabri ziyareti ile başlamıştır. Ziyarete Türkiye'de bulunan 79 ülkenin temsilcileri de katılmıştır. Cumhurbaşkanı ziyaret sonrasında TBMM'de tebrikleri kabul etmiştir. Öğleden sonra hipodromda yapılan geçit resmi büyük ilgi toplamıştır. Askeri birliklerin havada ve yerde yaptıkları gösteriler heyecan uyandırmıştır. Öğrencilerin ve mehter takımının geçişi izlenmiş, kara, deniz ve hava harp okullarının geçişi sırasında alkışlar hiç kesilmemiştir. Gece ise; Turizm ve Tanıtma Bakanlığı tarafından tertiplenen “Anıtkabir Ses ve Işık Gösterisi” ilgi odağı olmuştur. Her yıl olduğu gibi bu yıl da fener alayları düzenlenmiş, havai fişek ve maytap gösterileri yapılmıştır. Cumhurbaşkanı ve eşi tarafından bir davet tertiplenmiş, davete yabancı devlet adamları da katılmıştır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 30 Ekim tarihli haberinden diğer illerde bayram kutlamalarına ilişkin izlenimler edinmek mümkündür. Habere göre; 50. Yıl törenleri Anadolu'nun en küçük köy ve kasabalarından, ülkenin en büyük kentlerine kadar hemen her yerde kendi ölçüleri içinde parlak geçmiş, Türk ulusu bu törenlere içtenlikle ve coşkuyla katılmıştır. Köydeki törenler özellikle okullar tarafından düzenlenmiş, öğrenciler çeşitli gösterilerle cumhuriyetin 50. Yılı'nı kutlamışlardır.

Bayramın son günü cumhurbaşkanının katılımıyla açılan Boğaziçi Köprüsü'nde barışı temsilen ak güvercinler uçurulmuş, köprü 50. Yıl Marşı söylenerek 18 dakikada aşılmıştır. Açılış konuşmalarında doğu ve batı arasındaki sulh vurgulanmış, köprünün ekonomik, sosyal ve kültürel etkileri dile getirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1973). Böylece 1973 yılı Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. yılı beş gün süren bayram ile kutlanmış, yılın kalan kısmında da 50. yıl etkinlikleri devam etmiştir.

4.5.2.6. 1983 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

14 Ekim 1973'te yapılan genel seçimler esas olarak AP ve CHP arasında geçmiş, CHP özgürce ve hakça kalkınma hedefi koyarken, AP ise klasik refahçı popülist söylemini koruyarak seçimlere girmiştir. Kapatılan MNP'nin yerine kurulan Milli Selamet Parti'si Milli Görüş Programını açıklamış, Demokratik Parti'nin en büyük kozu ise Celal Bayar olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2017:247-249). Bugüne kadar yapılan seçimler arasında en düşük katılımı (%66.8) gerçekleştiren oylama sonucu CHP oylarını arttırarak birinci parti olmuş, sağ seçmen ise diğer partiler arasında bölünmüştür. Bu durum söylemini değiştiren CHP'nin şehirli işçilere ve kırsal köylülere temas edebildiğinin göstergesi niteliğindedir (Özdemir, 1989:236-237).

Hiçbir partinin oy oranı tek başına hükümet kurmaya yetmeyince Türkiye tarihinde bir ilk olmuş ve laik-devletçi CHP ile İslamcı MSP koalisyonu kurulmuştur. Bu koalisyon her iki liderin de kendi meşruiyetlerini ilan etmelerini sağlamış ancak ömrü uzun olmamıştır. Nitekim ekonomik ve toplumsal konularda uzlaşa yakalamakta zorlanan koalisyon üyeleri arasında gerginlikler yaşanmıştır. İktisadi kararlarda anlaşma sağlamakta güçlük çeken koalisyon partileri en büyük sorunu ise; Cumhuriyetin 50. Yıldönümü kutlamaları kapsamında gündeme gelen fakat başbakanın sıcak bakmadığı genel af konusunda yaşamıştır. Mecliste MSP ve

AP'yi yakınlaştıran bu süreç CHP liderinin yoğun uğraşı sonucu özellikle düşünce suçundan hüküm giymiş binlerce kişinin özgürlüğüne kavuşmasını sağlamıştır (Aydın ve Taşkın, 2017:258).

Koalisyon döneminde seçim sırasındaki vaatlerini yerine getirme çabası içinde CHP, haşhaş ekimin serbest bırakılması, af kanunun meclisten geçmesi ve Kıbrıs Barış Harekatı ile gündeme oturmuş ve Ecevit neredeyse bir kahraman ilan edilmiştir. Bu durum zaten koalisyonun gergin ilişkilerini iyice yıpratmış, oy oranlarının arttığını ve tek başına iktidara gelebileceğini düşünen Ecevit istifa etmiştir (Ahmad, 2014:150). Ancak meclis erken seçime gitmemiş, AP lideri Demirel, MSP, CGP ve MHP ile birlikte 1. Milliyetçi Cephe hükümetini kurmuştur (Zürcher, 2017:379). 1. Milliyetçi Cephe hükümeti dönemi; ekonomi alanında dışa bağımlılığın arttığı, sanayi yatırımlarının durduğu, enflasyonun yükselişe geçtiği bir dönem olmuştur. Bununla birlikte esas sıkıntılar toplumsal alanda yaşanmış, koalisyona bakanlık alma şartıyla dahil olan MSP ve MHP Milli Eğitim, Adalet ve İçişleri bakanlıklarını alarak hakimiyetlerini kurmaya başlamış, onlarca kişi sol görüşlü olduğu için işten çıkarılmış yerlerine “akıncı” ve “ülkücü” partililer yerleştirilmiş, özellikle eğitim ve güvenlik (polis) kadroları partiye sadakat kriteri ile belirlenmiş, silahlı çatışmalar parti liderlerine kadar uzanmış, hükümet ise tüm olanlara “komünizmle mücadele” ettikleri için sessiz kalmıştır (Aydın ve Taşkın, 2017: 275-280). Bu durumun getirisi Haziran 1977 erken seçimleri olacaktır.

1977 seçim sonuçları %42 ile CHP'nin birinci parti olarak çıktığı, dolayısıyla 1973 sonuçlarının pekiştiği, halkın büyük bir kısmının oyunu açıkça solda olduğunu ifade eden bir partiye verdiğini ve düzen değişikliği istediğini göstermiştir. Ancak CHP'nin azınlık hükümeti güvenoyu alamamış, hükümeti kurmak Demirel'e kalmış 2. Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuş o da altı ay görev yapabilmiştir. Akabinde Ocak 1978'de Ecevit'in azınlık hükümeti bağımsızların desteğiyle bu kez güvenoyu alarak iktidara gelmiştir (Özdemir, 1989: 243-245).

Ecevit hükümeti bir yandan büyük ekonomik buhranla uğraşıyor, yurt dışından borç bulmaya çalışıyordu, bir yandan da sağ-sol çatışmasından evrilen alevi-sünni çatışmaları ile boğuşuyordu. Malatya, Sivas, Maraş olayları, Ankara’da öldürülen öğrenciler, iş dünyasının sert eleştirileri, akademisyenlere saldırılar ve ölümler, petrol sıkıntısı, temel ihtiyaç maddelerinin yokluğu ve istifalar seçimi tekrar gündeme taşımıştır. Hükümet istifa etmiş, Demirel bir azınlık hükümeti kurmuştur. 1979 yılında şiddet olaylarında 1500 kişi yaşamını yitirmiş, ülke ekonomisi iflasın eşiğine gelmiş, dış borçlanma tıkanmış, döviz yokluğu petrol sıkıntısını getirmiştir. Ekonomi Amerikan desteği sayesinde düzelme eğilimine girmiş, IMF programını uygulayan ekonomi danışmanı Turgut Özal, 24 Ocak 1980’de alınan kararları uygulamaya koyarken generallerden partilere dayalı siyaseti beş yıl durdurmalarını istemiştir. Eylül ayında askerin aldığı kararlar Özal’a bu ortamı sağlamıştır (Ahmad, 2014:151-156; Aydın ve Taşkın, 2017:307-317).

Çatışmalar ve suikastlar devam ederken cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün görev süresi dolmuş, altı ay süren 112 oturum sonunda yenisi seçilememiş, meclis tatile girmiştir. Meclisin açılmasıyla birlikte, İsrail’in Kudüs’ü başkent ilan etmesini protesto eden MSP’liler Konya’da bir miting düzenlemiş, mitingde görülen İstiklal Marşı sırasında yuhalamalar ve yere oturmalar 12 Eylül’de askerin yönetime el koymasına gerekçe olarak gösterilmiştir (Aydın ve Taşkın, 2017:319).

Ülkenin yaşadığı siyasal, ekonomik, toplumsal sorunlar, anarşi, terör ve bölücülüğün gerekçe olarak gösterildiği darbenin, komünizm, faşizm ve şeriat ideolojilerinin yasaların uygulamasının önüne geçtiği için yapıldığı söylenmiştir. Bu maksatla Evren yönetiminde tüm siyasi partilerin faaliyetleri durdurulmuş, Türk-İş haricindeki sendikalar kapatılmış, THK, Çocuk esirgeme Kurumu, Kızılay dışındaki tüm dernekler sonlandırılmış, örgütlü sivil yaşam askıya alınmıştır. Tutuklamalar, işkenceler, ölümler ve anayasa değişikliği ile 1983 yılı Aralık ayına kadar süren askeri yönetimin esas amacı ülkede köklü bir restorasyon yapmak olmuştur. Bu amaçla, çift meclisli yapının sona erdirilmesi, anayasa değişikliği ve alınan yeni kararlar meclisin iki partili bir yapıya sıkıştırılmasını ve temsilde adalet ilkesinin göz

ardı edilmesini getirmiştir. Siyasal partilerin kuruluş ve işleyiş esasları yeniden düzenlenerek ideolojik kısıtlamalar yanında örgütlenme alanları da ciddi biçimde daraltılmış, toplumsal yapı ve değişimin meclise yansımalarının önüne ciddi bir set çekilmiştir.

Bu değişikliklerle Aydın ve Taşkın'ın (2017:340) işaret ettiği “muhafazakarlığın devletleştirildiği”ni ya da Ahmad (2014:160) ve Zürcher'in(2017:414) adlandırdığı biçimde “Türk-İslam Sentezi”nin önündeki engellerin kaldırıldığı söylenebilir. Bu noktada özellikle resmi ideolojinin istikametini gösterir biçimde Anayasada tanımlanan “Atatürk Milliyetçiliği”, komünizm karşıtlığı zemininde sol Kemalizm'i tasfiye ederek sağ Kemalizm'e yeni bir içerik kazandırmıştır.

1983 yılı Cumhuriyetin 60. yıldönümü kutlamaları yine bir askeri hükümet yönetiminde, sivil siyasetin yeniden iktidara döneceği 1983 6 Kasım seçimlerinden hemen önce yapılmıştır. Bu nedenle gündemin siyasete ve seçimlere odaklandığını söylemek mümkündür. Cumhuriyetin 60. Yıldönümünde devlet töreninin önceki yıllardan büyük farklılıklar göstermediğini söylemek mümkündür. 1983 yılı kutlamaları 28 Ekim günü 21 pare top atışı ile başlamış, 29 Ekim günü sabah saatlerinde devlet erkani Anıtkabri ziyaret etmiştir. Bu yılı önceki yılların kutlamalarından ayıran iki önemli özellik ise; 1981 yılında yürürlüğe giren “Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği” ile 30 Ekim gününün bayramdan çıkarılmasıyla (Kanun No:8/3456 Madde:7) iki yıldır Cumhuriyet Bayramlarının 1 gün daha az kutlanıyor olması ile yasaklı parti liderlerinin üç yıl sonra ilk kez törenlere dâhil olmasıdır.

Anıtkabirde düzenlenen tören öncesinde protokoldeki yerlerini alan liderler ile gazeteciler arasında şakalaşmalar olmuş (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1983), gazeteler bu anı sayfalarına “Özlenen Tablo” başlığı ile taşımışlardır (Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1983). Anıtkabirdeki tören sonrasında Cumhurbaşkanı Evren TBMM'de tebrikleri kabul etmiş, tebrik merasiminden sonra devlet erkani

Hipodromdaki törenlere katılmıştır. Hipodromdaki törenler İstiklal Marşı ve Cumhurbaşkanlığı Forsunun göndere çekilmesiyle başlamış, cumhurbaşkanı okul ve birlikleri teftişinin ardından bir kutlama konuşması yapmıştır. Cumhurbaşkanı konuşmasında, vatandaşların bayramını kutlayarak bugünlere hangi zorluklar pahasına geldiğini anlatmış “Bilindiği gibi bunun en son ama boyutları en korkunç olanı 12 Eylül öncesinde yaşanmış, milyonlarca şehit kanının ıslattığı bu kutsal vatan topraklarında, basiretsiz kadroların gevşekliğinden yararlanarak, bir an meydanı boş bulup sapık düşüncelerini hâkim kılabilecekleri hayaline kapılan iç ve dış ihanet odakları bir kere daha milletimizin sağduyusu ve kahredici gücü karşısında başarısızlığa uğramıştır” diyerek askeri müdahalenin gerekçesini bir kez daha hatırlatmıştır. Konuşmasının devamında ise şu sözleriyle seçimlere ilişkin görüşünü iletmiştir; “Türkiye’nin güçlü olmasını hiçbir zaman istemeyen dış odaklarla bu ülkeyi kendilerinden başkalarının yönetemeyeceği bağınazlığından bir türlü vazgeçmeyen kişilerin kışkırtmalarına asla iltifat etmeyin ve 6 Kasım’da mutlaka sadık başına gidin oy kullanın” (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1983).

Cumhurbaşkanının konuşmasından sonra geçit töreni askeri birliklerin geçişi ile başlamış, onları Ankara’nın orta dereceli okullarının öğrencileri, THK paraşütçüleri, izci taburları, mehter takımı, muharip gaziler ve Kızılay Hemşire Lisesi öğrencileri takip etmiştir. Hava kuvvetlerine bağlı savaş uçakları Hipodrom üzerinden alçak uçuş yaparak halkın bayramını kutlamıştır (Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1983).

Gece ise her yıl olduğu gibi fener alayları düzenlenmiş, askeri bandolar konserler vermiş ve devlet konuk evi olarak restore edilen Ankara Palas’ta bir resepsiyon verilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1983).

Bu yılın tek farklı etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı tarafından organize edilen 67 ilden gelen gençlerin Ankara’da buluşarak “Cumhuriyetin Bekçisi Gençler Yürüyüşü” düzenlemeleri olmuştur. Bunun dışında her yıl olduğu gibi ülkenin çeşitli

yerlerindeki açılışlar cumhuriyet bayramı gününe denk getirilerek coşkunun arttırılması hedeflenmiştir. Bu yılın açılış törenleri arasında Ankara’da yeniden düzenlenen Etnografya Müzesinin ve aynı gün başlayacak olan Kenan Evren’e yabancı devlet adamları tarafından verilen armağanlar sergisinin açılışı, Bursa Stadyum Meydanı’nda Hürriyet ve Gençlik 100. Yıl Anıtı açılışı, Ankara Esenboğa Havaalanı- Ankara karayolu geliş-gidiş yön olarak hizmete açılışı bulunmaktadır. İlaveten 60. Yıl vesilesi ile çeşitli il ve ilçelerde ilkokullar yapılmış, 60. Yıl Cumhuriyet Okulları adı verilen okullar 29 Ekim günü törenle açılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1983).

60. yıldönümü kutlamalarının ülkenin diğer şehirlerinde nasıl cereyan ettiğine ilişkin özel bir habere yer verilmemiş, bütün yurttta, dış temsilciliklerde ve Kıbrıs Türk Federe Devleti’nde törenlerle kutlandığı belirtilmiştir. 1970’lerden bu yana devam eden Kıbrıs hassasiyeti ile ülkeye Türkiye Cumhuriyeti tarafından sahip çıkıldığının bir göstergesi olarak kutlamaların Kıbrıs Türk Federe Devleti’nde de yapıldığı özellikle belirtilmiştir. Yabancı devletlerden gelen kutlama mesajları irdelendiğinde ise, bu yıl gelen tek mesajın Yunanistan Devlet Başkanına ait olduğu görülmüştür. Devlet başkanı “Türk milletinin daha iyi ve daha müreffeh günlere kavuşmasını dilerim” sözleriyle işbirliği ve iyi ilişkiler mesajı vermiştir (Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1983).

Cumhuriyetin 60. Yılı kutlamalarına ilişkin arşivlerden ve basından elde edilen bilgiler bu kadarla sınırlıdır. Farklı kaynaklarda Cumhuriyete 60. Yılı Marşı adı ile sözleri Nejat Sefercioğlu’na bestesi Nevit Kodallı’ya ait bir marşa rastlanmış ancak marşın devlet tarafından yaptırılıp yaptırılmadığına ilişkin bir bilgi edinilememiştir. Bu nedenle marşın sözleri değerlendirme kapsamına alınmamıştır.

Yine bu yıl 3000 lira değerinde gümüş *60. Yıl Hatıra Paraları* ile 60. Yıl pulları ve ilk gün zarfları bastırılmış ve satışa sunulmuştur. Ancak basında hatıra paralarına, pullara ve ilk gün zarflarına ilişkin bir habere rastlanmamıştır.

Görsel 43. 1983 Yılı Kutlamaları - 60. Yıl Hatıra Parası

Basılan hatıra parasının bir yüzünde profilden bir Atatürk resmi yer alırken, arka yüzünde ise Türk bayrağının ay ve yıldızı etrafında sıralanmış, kollarını kaldırmış insanlar bayrağı yukarı taşımaktadır. Tasarım, Türkiye Cumhuriyeti’ni ileri taşımaya azmetmiş Türk halkını simgelemektedir. İnsan figürlerinin tek tipolojide olması birlik ve bütünlüğü çağrıştırırken aynı zamanda farklılıkların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak potasında eridiğini ima etmektedir denilebilir.

Görsel 44. 1983 Yılı Kutlamaları - 60. Yıl Pulları ve İlk Gün Zarfı

Cumhuriyetin kuruluşunun 60. Yılı münasebetiyle PTT tarafından basılan pullar ve zarflarda Türkiye haritası üstünde dalgalan bir Türk bayrağı görülmektedir. İki farklı bedelde basılan pullar için aynı tasarım farklı zemin renklerinde tasarlanmıştır.

Ayrıca bazı kurumların kurum kitapları çıkarttıkları görülmüş lakin bir birlik arz etmedikleri için devlet talimatı ile yapılmadıkları, kurumların kendi inisiyatifi ile kaleme alındıkları izlenimi uyandırmıştır. Benzer şekilde bazı süreli yayınların 60. Yıl özel sayısı olarak basıldıklarını da görmek mümkündür. Bu noktada bazı dergilerde 60. Yıl amblemi izlenimi yaratacak bir amblem kullanıldığını, ancak rastlanan kurum kitaplarında bu amblemin olmadığı belirtmek gerekmektedir. Kullanılan bu amblem ne 60. Yıl Hatıra Parası üzerindeki ne de 60. Yıl Hatıra Pulları üzerindeki tasarımlar ile benzerlik göstermemektedir. Bu yönüyle Cumhuriyetin

Kuruluşunun 60.yıldönümleri iletişimsel açıdan değerlendirildiğinde karmaşık görsel iletilerin bulunduğu kutlamalar olduğunu söylemek mümkündür. 50.yıldönümü kutlamalarında rastlanan bütünlük ve ahenge bu kutlamalarda rastlamak mümkün olmamıştır. Kuşkusuz kutlamalarda rastlanan bu karmaşada üç yıldır devam eden askeri yönetimin de bir payı vardır.

4.5.2.7. 1993 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Eylül 1980 askerin Milli Güvenlik Konseyi adıyla yönetime el koyması ve izleyen iki gün içinde Kenan Evren'in cumhurbaşkanı olarak ilan edilmesi sonrasında emekli asker Bülent Ulusu yönetiminde (başbakan) bir kabine atanmıştır. Kurucu meclis adı verilen MGK ile Danışma meclislerinden oluşan meclis süratle çalışmalarına başlamıştır. Ekim 1981'de siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin bir kanun ile tüm siyasiler tasfiye edilmiş, Ekim 1982'de alınan bir başka karar ile anayasanın geçici maddelerinin ve Evren'in anayasa ile ilgili konuşmalarının eleştirilmesi de yasaklanınca, yapılan yeni anayasanın oylamaya sunulmaması için hiçbir neden kalmamıştır. Danışma Meclisi tarafından hazırlanan anayasa teklifi MGK'ya gönderilmiş ve ciddi değişiklikler sonrasında Kasım 1982'de halk oylamasına sunulmuştur. Son anda eklenen geçici bir madde ile Evren'in 7 yıllığına cumhurbaşkanı olarak seçimi de oylanmış ve ülke tarihinin en yüksek katılımı ile %91.4 oranında "Evet" oyu çıkmıştır (Aydın ve Taşkın, 2017: 326-334).

Yeni anayasa ile cumhurbaşkanının yetkileri arttırılmış, milli güvenlik kavramı genişletilmiş, milli güvenlik kurulu kararlarının etkisi yükseltilmiş, yasama ve yürütme birbirine yakınlaşmış, devlet menfaatleri en yüce değer olarak işaret edilmiş, hak ve özgürlükler sınırlandırılmış, bunlar üzerindeki müdahale olanakları genişlemiş, din dersleri zorunlu (İslam-Sünni) hale getirilerek din ve vicdan özgürlüğü baskı altına alınmış, kolektif ve sendikal haklar neredeyse askıya alınmış

anayasanın hak ve özgürlükleri temin edici ve siyasal iktidarı sınırlandırıcılığı tersine döndürülerek iktidar alanının koruyucusu haline gelmiştir (Tanör, 2008:49-54).

Yeni anayasanın kabulünün ardından Yeni Siyasi Parti Kanunu'na göre başvuru yapan partiler²⁵ arasından çeşitli gerekçelerle sadece Milliyetçi Demokrasi Partisi, Halkçı Parti ve Anavatan Partisi seçimlere katılmaya uygun görülmüş, MDP için seçimden bir gün önce açıkça oy isteyen Evren'e rağmen ve belki de bu nedenle sandıktan %45.1 oy alan ANAP zaferle çıkmıştır. Turgut Özal Anavatan partisinin genel başkanı olarak 1983 seçimlerinde başbakanlık koltuğuna oturmuştur. Askeri müdahale sonrası Kenan Evren yönetiminde yönetimden uzaklaştırılmayan tek isim olarak IMF'nin 24 Ocak kararlarını uygulamakla görevlendirilerek askeri hükümette ekonomiden sorumlu başbakan yardımcılığı yapmıştır. Darbe gerekçesi olarak gösterilen Konya Mitingini düzenleyen MSP'den adaylığı bulunmasına rağmen bu durum 12 Eylül döneminde yönetimde olmasını da, seçimlere katılmasını da, seçilmesini de engellememiştir (Yetkin, 2006: 191-192).

IMF ve Dünya Bankası ile görüşmeler, lüks tüketim mallarının ithalatı, ihracat teşvikleri, hızlı zenginleşenlerin yaşam tarzı ile uzun süredir zaten siyasetten soğumuş halkın gündemindeki boşluğu ekonominin doldurması bu yeni dönemin iktisat ağırlıklı bir dönem olacağının sinyalleri olarak okumak mümkündür.

Kendisini milliyetçi, muhafazakar, liberal ve sol dört eğilimin partisi olarak gören ANAP için 80'lerin ortasından sonra hem bu eğilimlerin toparlanması hem de Kürt meselesinin görünür hale gelmesi ile zor yıllar başlamıştır. 1987 erken

²⁵ 1983 Mayıs ayı itibariyle Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Büyük Türkiye Partisi (BTP), Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP) ve Sosyal Demokrat Parti (SODEP) kurulmuştur. AP'li 167 eski milletvekilinin BTP'ye katılması nedeniyle BTP AP'nin devamı niteliğinde olduğu gerekçesiyle kapatılmış, DYP ve SODEP'in ise çok sayıda kurucu üyesinin MGK tarafından veto edilmesiyle seçimlere katılmasının önüne geçilmiştir. Böylece seçime sadece MDP, HP ve ANAP katılabilmektedir (Aydın ve Taşkın, 2017: 345-346).

seçimlerine eski liderleri ile katılan partileri “eskiler” ve “ANAP” kutuplaştırmasına sıkıştıran zal, seçim sisteminde yapılan değişikliklerinde kolaylaştırmasıyla yine ilk parti olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2017:358-359). İlk yıllarda dūřen enflasyon, döviz gidisi, yabancı malların artışı, ihracat rakamlarının yūkselmesiyle esen rahat hava yıl 1987’ye geldiğinde sanayi yatırımlarının azaldığı tek gelir kaynağı olarak turizme bel bağlanan yıllar olmuştur (Ahmad, 2014:168-169).

Sonrasında suikast girişimi, erken yerel seçimler için halkın “hayır” oyu vermesi, sendikal eleştiriler, iřçi hareketleri ve grevler ile hayli çalkantılı bir dönem yaşanmış, zal’a tek seçenek olarak görev sūresi dolan Evren’nin yerine cumhurbaşkanlığına adaylığını koymak kalmıştır. Cumhurbaşkanı olduktan sonraki dönemde i siyasetten ve partisinden elini çekmeyen zal dış siyaseti ve hatta Körfez Krizi’ni dahi lehine kullanmaktan çekinmemiştir. Partisi içinde bir yandan muhafazakarları diğer yandan liberalleri destekler grūnmesi her iki kanadı da kendisinden uzaklaştırmıştır (Aydın ve Taşkın, 2017: 370-382).

zal dönemi ūlkenin siyasal ve toplumsal dnūřūmūnūn belirlediėi hem de zal’ın bu dnūřūmūn açıkça iteneėi olduėu yıllar olarak nitelendirilebilir. Bora’nın (2013:600) tespit ettiėi řekilde dūnyada Thatcherizm ve Reaganizm olarak bilinen dönem Tūrkiye’de zalizm olarak kendi “Yeni Saė”ını yaratmıřtır. 12 Eylūl rejiminin getirdiėi elveriřli kořullar altında saėdaki gūlerin yeniden harmanlanmasını saėlayan zal idaresinde baėlayıcı unsur ise ekonomidir. zal’ın pratik ve pragmatik iktisadi yaklařımı, halkın da hayatı ekonomi penceresinden deėerlendirmesini getirmiřtir. CHP’nin ve bundan etkilenen Tūrk saėının “Tek ulus/Tek millet” anlayıřını geride bırakarak özellikle “orta direk” olarak tanımladıėı sınıflara en dinamik ve en parlak kesimler olduklarına dair zgūven ařılamıř, bu durum kūltūrel maėduriyet hissiyatı içindeki Mūslūmanları iktisadi yūkselme özleminden, yoksulları ise geleceėe dair umut noktasından yakalamıřtır (Aydın ve Tařkın, 2017: 362-363). Toplumsal dinamizm ve ekonomik kalkınmacılık çerçevesinde Kūrtler ve Aleviler, muhafazakar solcular ve onların etkisinde kalan yoksullar ise zal’ın ūlkesinin ötekileri olmuřlar, berikilerin meřruiyetini saėlamakla

kalmışlardır. Bu aynı zamanda milli kültür karşısında piyasa etkileşimli popüler kültürün yükselişini de getirmiş 12 Eylül rejiminin itaatkar vatandaş profilini oluşturmayı hedefleyen Türk-İslam sentezi (Bora, 2013:593) ile milliyetçi muhafazakar söylem de bu popülerleşmeden payını almıştır.

1991 yılı seçim sonuçları toplumun bu bölünmüş yapısını yansıtır biçimde mecliste sekiz partinin yer aldığı, hükümetin DYP-SHP koalisyonundan oluştuğu bir görünüm sergilemektedir. 1993 yılı Özal'ın ani ölümü ile cumhurbaşkanlığına seçilen Süleyman Demirel ile DYP'nin genel başkanlığına ve başbakanlığa getirilen Tansu Çiller dönemlerinin başlangıcı olmuştur (Aydın ve Taşkın, 2017: 370-382). Bu dönem siyasal sistemden ötelenen Kürtler nedeniyle 1984'ten bu yana artarak ilerleyen ve yine yükselişe geçen İslamcı akımların Alevi ve aydınlarla karşı yürüttükleri şiddet olaylarının doruk yılları olacaktır.

1991 yılında DYP-SHP koalisyonunun ortağı Erdal İnönü'nün kürt kimliğinin tanınması yönündeki çağrısı, 1993 yılında Çiller'in ilk zamanlarında çözümün askeri değil sivil yollarla mecliste çözülmesi gerektiğini söylemesi ile yumuşama eğilimindeki hava hızla cumhurbaşkanı Demirel ve Genelkurmay Başkanının sert tepkileriyle bozulmuş hatta başbakanı terörle mücadele konusunda sert bir söyleme itmiştir. İktidar alanından beklenen olmuş başbakan Çiller de devletin kırmızıçizgilerine, oyunun kurallarının içine dönmüştür. 1993'ün son çeyreğinde Cindoruk'un ifadesiyle ülke artık "bir askeri cumhuriyet" (Aktaran Aydın ve Taşkın, 2017:398) görünümü almıştır. Yine 93'ün Temmuz ayında Sivas'ta yaşanan Madımak Oteli katliamı ve Ekim 93'te Lice'de bir Tuğgeneralin öldürülmesi aynı yıl kutlanan Cumhuriyetin 70. Kuruluş Yıldönümü törenlerine damgasını vurmuştur.

70. yıl Cumhuriyet Bayramı tüm yurttta, dış temsilciliklerde ve KKTC'de törenlerle kutlanmıştır. Bayram nedeniyle tüm kamu kuruluşları, sokak ve caddeler bayrak ve Atatürk posterleri ile donatılmıştır. Gelenek olduğu üzere bayramın başlangıcı şehirlerde atılan 21 pare top ile ilan edilmiş, saat 13:00'de tüm yurttta

Atatürk anıtlarına çelenk konularak saygı duruşunda bulunulmuştur. Ankara’da 29 Ekim günü devlet töreni sabah saatlerinde Anıtkabir’de yapılmış, Anıtkabir’deki törende cumhurbaşkanının yanı sıra başbakan ve yardımcıları, siyasi part liderleri ve milletvekilleri yer alırken DEP milletvekillerinin yer almaması basında haber konusu olmuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993). Saygı duruşu sonrası Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Anıtkabir özel defterine şu notu düşmüştür (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993):

“Aziz Atatürk,

Yüce Türk milleti bugün cumhuriyetin 70. Yıldönümünü coşkuyla kutluyor. Temeline milli hakimiyeti, hürriyeti, adaleti, kalkınmayı, refahı harç olarak koyduğunuz cumhuriyet, yüce milletimize sayısız yararlar sağlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü koruyarak sonsuza kadar var olacaktır.

Minnet sana, şükran sana, rahmet sana büyük Atatürk.”

Törenden sonra cumhurbaşkanı Anadolu Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Yılmaz Büyükerşen tarafından yapılarak müzeye armağan edilen Atatürk’ün bal mumundan heykelinin açılışını yapmış, sonrasında TBMM’ye geçerek tebrikleri kabul etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993). Hipodromdaki geçit töreni cumhurbaşkanı ve genelkurmay başkanının gelişi ile başlamış, bu yılın resmigeçidinde aralarında Harp Okulu öğrencilerinin de olduğu bir grup vatandaşın terör örgütü aleyhinde attığı sloganlar damgasını vurmuştur. Gece ise cumhurbaşkanı Çankaya Köşkü’nde resepsiyon vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993; Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993).

Diğer illerde yapılan kutlamalar irdelendiğinde bu yıl İstanbul ve İzmir’e ayrı bir önem verildiği söylemek mümkündür. 28 Ekim günü Hürriyet Gazetesi İstanbul’da yapılan kutlama hazırlıklarını yansıttığı haberinde bayramın bu yıl “ihamet çetelerinin Türkiye’yi bölmeye yönelik eylemlerine karşı daha bir coşkulu” kutlanacağını dile getirmiş, halkın tepki olarak evlerini işyerlerini, otomobillerini

bayraklarla donattığını belirtmiştir. Tören provaları kapsamında “Mehmetçik” kadar öğrencilerin bayraklı geçişleri sırasında halkın coşku içinde olduğu, duygularını alkışlarla dile getirdiği bildirilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 28 Ekim 1993). 29 Ekim günü sabah saatlerinde İstanbul valisinin kutlamaları kabulünün ardından Vatan Caddesinde düzenlenen resmigeçit önceki bayramlara göre daha fazla sayıda vatandaş tarafından izlenmiştir. Askeri birliklerin ve zırhlı araçların geçişi halkın coşkulu alkışlarıyla karşılanmış, Hürriyet Gazetesi bu manzarayı “Cumhuriyetin 70. Yılında güçlü Türkiye’nin Atatürk ilkeleri yolunda ilerlediğini bir kez daha gözler önüne serdiler” yorumuyla aktarmıştır. Akşam saatlerinde Taksim’de “Cumhuriyeti ve Demokrasiyi Seviyoruz” adı altında kutlamalar yapılmış, öğrencilerden oluşan 4000 kişilik koro şehir bandosu eşliğinde marşlar söylemiş, havai fişek gösterileri yapılmıştır. Kutlamalara yansıyan İstanbul halkının coşkusu ve ilgisi haberlere yansımıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993).

Cumhuriyetin 70. Kuruluş yıldönümü münasebetiyle İzmir’de düzenlenen törenlere SHP İzmir İl Örgütü’nün “Laik Cumhuriyet Yürüyüşü” damgasını vurmuştur. Konak’ta 10bin kişinin katılımıyla gerçekleştirilen yürüyüşte “cumhuriyetin sahipsiz olmadığı, demokrasi ve laik güçlerin onu korumadaki kararlılığı” dile getirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993). Yürüyüşe katılan İzmir halkının bayraklar, Atatürk ve İsmet İnönü posterleri ile Bahriye Üçok, Turhan Dursun, Uğur Mumcu, Musa Anter ve Sivas katliamı kurbanlarının resimlerini taşıdıkları belirtilmiştir. Ayrıca yine yürüyüşe katılanların taşıdıkları pankartlarda ise; “Cumhuriyet kurbanlarını saygı ve rahmetle anıyoruz”, Türkiye Cumhuriyeti bir bütündür, bölünemez”, “Kemalist gençlik”, “Laik özgürlüğün güvencesi”, “Cumhuriyeti biz kurduk biz yaşatacağız”, “Türkiye Cumhuriyeti laik kalacaktır” yazılarının yer aldığı belirtilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993).

Bu yılın liderler tarafından verilen kutlama mesajlarında da terör vurgusunun ön plana çıktığını, birlik ve bütünlük dileklerinin ağırlıklı olduğunu söylemek mümkündür. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel verdiği mesajda şu sözlere yer vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993):

“29 Ekim, Türkiye Cumhuriyeti’nin bütün vatandaşlarının bayramıdır. Hiç kimse endişeye kapılmasın. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu belanın hakkından gelecek güce sahiptir. Terörün üstesinden demokrasiyi koruyarak geleceğiz. Demokrasinin güçsüzlüğü söz konusu değildir. Yarınımız bugünümüzden daha iyi olacaktır.”

TBMM Başkanının mesajı ise (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993):

“Terör dahil tüm sorun, bunalım ve gerekirse zorunlu savaşları da demokrasiyle aşacağız. Teröre karşı en etkili silah demokrasidir”

Başbakan Tansu Çiller (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993):

“Son günlerde yaşadığımız vahşet bizim kaderimiz değildir. Bunun üstesinden mutlaka geliriz. Terör hiç birimizi asla yıldıramaz. Gelin hep birlikte Kuvayi Milliye meşalesini yurdun dört bir bucağına sevgiyle taşıyalım. Türkiye imtiyazlı bir çoğunluk ve hakları olmayan azınlıklar ülkesi değildir.”

Başbakan yardımcısı ve SHP Genel Başkanı Murat Karayalçın (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993):

“Bu kan en kısa zamanda mutlaka durdurulacaktır. Sivil toplum örgütleriyle, kahraman ve fedakar güvenlik güçleriyle ve tüm halkımızla bütünleşerek ülkemizi eski güzel günlerine kavuşturacağız”

DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993):

“Türkiye Cumhuriyeti, 70 yıl önce dünyanın en güçlü devletlerine ve ordularına karşı kurulmuştu. En zayıf döneminde bile bunu başarabilmiş olan Türk ulusu, perde arkasındaki dış güçlerin silahlı kuklalarını da ezip geçecektir”

Ayrıca CHP Genel başkanı, DP Genel Başkanı, ANAP Genel Başkanı, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı, Mustafa Kemal Deneği Genel Başkanı da bayram dolayısıyla açıklamalarda bulunmuşlar, teröre dikkat çekerek, birlik ve bütünlük çağrısı yapmışlardır. Gazetelerin kutlama mesajlarının terör bölümüne rağbet

ettikleri, halkın bayramının kutlanmasına ilişkin kısımları aktarmadıkları dikkat çekmiştir.

Yine bu yıl, yıl boyunca yaşanan terör (Kürt sorunu kaynaklı ve İslamcı ideoloji odaklı) hadiseleri nedeniyle 70. Yıl Cumhuriyet Bayramı kutlamalarını eleştirel bir zemin üzerinden aktaran Hürriyet Gazetesi'nin iki haberi ilgi uyandırıcıdır. Gazete 29 Ekim günü kutlama haberleri arasında şu bilgiye yer vermiştir; “Türkiye’yi bölüp parçalamak için girişilen eylemlere karşı halkın gösterdiği büyük tepki, yurdun her köşesini donatan bayraklarla dile getiriliyor. Cumhuriyet Bayramı nedeniyle Ulu Önder Atatürk’ün ebedi istirahatgahı Anıtkabir’in de halkın ziyaret akınına uğraması bekleniyor. Ankara büromuzu arayan çok sayıda kişi, bugün toplu bir biçimde Anıtkabir’e gideceklerini, Ulu Önder’in huzurunda saygı duruşunda bulunduktan sonra hep bir ağızdan Onuncu Yıl Nutku’nu okuyacaklarını söylediler.”

Yine gazetenin 30 Ekim 1993 tarihli manşet haberi “Yazıklar Olsun Size” başlığı ile verilmiş, haberin ayrıntıları satırlara şöyle yansımıştır. “PKK’ya karşı tek yumruk, tek yürek olan milletimiz, Cumhuriyetimizin 70. Yılına coşkuyla kutladı. Ama ne acıdır ki milletvekillerimizin çok azı törenlere katıldı. Bu vurdumduymazlık yediden yetmişe hepimizi kahretti. Güzel yurdumuzu bir baştan bir başa bayraklarla donatan halkımızın göz kamaştırıcı coşkusunu bile paylaşmaya gerek görmeyen milletvekillerinden sadece 40’ı Meclis’teki ve Anıtkabir’deki törenlere katıldı. Her fırsatta Atatürkçü olduklarını söyleyen, nutuk atan milletvekillerinin çok büyük bölümü, Ulu Önder’in huzurunda yapılan törene de gitmedi. 450 milletvekilinden Ankara’daki ve diğer illerdeki törenlere katılanların sayısı ise 100’e bile ulaşmadı. Ama meydanları caddeleri tıka basa dolduran halkımız, ‘En büyük Türkiye’ diye yeri göğü inleterek güzel yurdumuzu bölmeyi amaçlayan hainlere anlamlı mesajı gönderirken, duyarsız milletvekillerine de en güzel dersi verdi.” Gazete böylelikle hem kendi kimliğini yansıtmış, hem törene katılmayan milletvekillerini ülkeye ve Atatürk ilke inkılaplarına sahip çıkmayanlar olarak işaret etmiş hem de cumhuriyet bayramları törenlerinin toplumsal bellekteki yerinin milli bir değerler kategorisinde

olduğunu göstererek Türk milliyetçiliğinin yaygın kabulünü bir kez daha hatırlatmıştır.

Öte yandan aynı tarihlerde cumhuriyet kutlamaları özelinde Milli Gazete'nin haberleri değerlendirildiğinde 29 Ekim 1993 günü yalnızca Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın kutlama mesajının yayınlandığı, 30 Ekim günü ise; “Cumhuriyet Kutlanıyor” başlığı ile üçüncü şahıs dilinden bir haberin yapıldığı dikkatleri çekmiştir. Yine 29 Ekim günü bayram konulu bir köşe yazısının içeriği ise hayli cinsiyetçi ve ageist olmasının yanı sıra bayramları dışlayıcılığı ile de dikkat çekidir.

Refah Partisi Genel Başkanı Erbakan yaptığı açıklamada, İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde ülkenin gerçek cumhuriyetle yönetildiğini ancak sonraki yıllarda görülen yönetimin cumhuriyet olmadığı, bu yönetim biçiminin milletin özüne ve inancına aykırı olduğunu dile getirmiş, “Ne yazık ki, 70 yıl sonra ülkemiz, dışarda ve içerde yangınlarla çevrilmiş, ülke meseleleri çözülmek yerine devasa boyutlara ulaşmıştır.” sözlerine yer vermiştir (Milli Gazete, 29 Ekim 1993).

Sadık Albayrak tarafından kaleme alınan Bayram, bayram!.. başlıklı yazı ise; okullarda kutlanan milli bayramları, “gençlerin birbirini görmek” ve “caka satmak” fırsatı olarak nitelendirmiş, “gençlerimize milli bayram, ulusal bağımsızlık, cumhuriyet, özgürlük ve bilimsellik nutukları ve bildirileri ezberletilip ödülleri verildiği halde ‘milli bayram’lara duyulan ilginin düştüğünü” iddia etmiştir. Albayrak'ın iddiasına göre İstanbul valiliği tarafından yapılan bir kamuoyu yoklaması sonuçları ‘milli bayramlar’a ilginin sadece kadın ve yaşlılar tarafından gösterilmekte olduğunu ‘erkek ve okumuş kesim’in ise bayramlara ilişkin bir ‘şuur ve beklenti emaresi’ taşımadığını ortaya çıkartmıştır (Milli Gazete, 29 Ekim 1993).

Bu yıl yurtdışından gelen kutlama mesajları irdelendiğinde yalnızca İngiltere Kraliçesi 2. Elizabeth'in gönderdiği mesaja rastlanmıştır. Mesajın ayrıntılarının verilmediği haberde cumhurbaşkanına gelmiş olduğu ve 70. Yıldönümünü kutladığı bilgisi yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993).

Ayrıca bu yıl devlet törenleri ve halk kutlamalarının yanı sıra yapılan diğer organizasyonları şöyle ifade etmek mümkündür. Milli Prodüktivite Merkezi tarafından 70. Yılda Cumhuriyet ve Atatürk Yayın ve Fotoğraf Sergisi düzenlenmiş (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1993), Sağlık Bakanlığı ise; 25 sağlık kuruluşunun adını “70. Yıl Cumhuriyet” olarak değiştirmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993).

4.5.2.8. 2003 Yılı Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

1990'lı yılların ilk yarısı Muammer Aksoy, Çetin Emeç, Turan Dursun, Bahriye Üçok, Uğur Mumcu faili meçhul cinayetlerinin, Madımak katliamının, Gazi Mahallesi olaylarının, artan terör olaylarının ve buna bağlı olarak her gün gelen ölüm haberlerinin yılları olmuştur. DYP-SHP koalisyonun başbakanı Tansu Çiller'in siyasi yaşamını belirleyen derin ekonomik krizler, terör çözümsüzlüğü, mafya-devlet-siyaset arasındaki karanlık ilişkiler 1994 yerel seçimlerinde halkta bambaşka bir tablonun oluşmaya başladığının işareti olmuştur.

5 Nisan 1994'te açıklanan yeni istikrar paketi ile işsiz insan sayısı 3 milyonu aşarken, enflasyon %150 'lere dayanmış, Şubat 1995'te imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması da bir çare olamamıştır. Uygulanan politikaların bir çözüm getirmemesi, işsiz ve umutsuz kitlenin akabileceği sol partinin de hem hükümet ortağı olması hem de uzun zamandır ekonomik ve toplumsal sorunlara çözüm üretememesi nedeniyle hali hazırdaki durumdan sorumlu sayılması 1984 yılında beri oylarını her seçimde

arttıran Refah Partisinin 1994 yerel seçimlerindeki zaferini açıklayan ekonomik nedenler arasında gösterilebilir.

Ancak salt iktisadi değil onunla ilişkili olarak kimlik krizini aşabilme umudu sunması da nedenler arasında yer almaktadır. Sosyal demokratlar vesayetçi modernleşme geleneklerinden sıyrılamadıkları için toplumun derinleşen kimlik arayışlarını ulusal kültürü tehdit eder mahiyette görüp büyük ölçüde olumsuzlama yoluna gitmişlerdir (Aydın ve Taşkın, 2017:412). Şubat 1995'te SHP ve CHP'nin birleşerek genel başkanlığa Deniz Baykal'ı getirmesi bunun bariz örneği olarak kabul edilebilir, bu tarihle birlikte artık CHP kentli, laik ve Sünni unsurların göçmenler (bu tarihlerde kente göç edenler 1993-1996 yılları arasında Doğu ve Güneydoğu'da terörle mücadele kapsamında boşaltılan 3000 köyün yaşayanlarıdır) özellikle de Kürtler karşısındaki (Aydın ve Taşkın, 2017:405) rahatsızlığının sözcüsü olmuştur.

Takip eden dönemde Aralık 1995 genel seçimlerinde Refah Partisi sandıktan birinci parti olarak çıkmış, Haziran 1996'ya dek yapılan görüşmeler ve denemeler sonuç vermemiş, Erbakan'ın Çiller'i yolsuzluklar konusunda sıkıştırmasıyla Refahyol Koalisyonu kurulmuş ve ülkenin ilk İslamcı cumhurbaşkanı Necmettin Erbakan olmuştur (Ahmad, 2014:176-177). Erbakan olaylı Libya ve İran gezilerinin yarattığı gerginlik, bir anda ortaya çıkan Aczimendiler, milletvekillerinin Hizbullah yanlısı açıklamaları, Mustafa Kemal'e süikast girişiminde bulunan kişinin adının Rize'de bir caddeye verilmesi, Refah Partisi'nin laiklik karşıtı bir rövanş arayışı içinde olduğuna dair eleştiriler almasına neden olmuştur. Ocak 1997'de Başbakanlık'ta tarikat ve cemaat liderlerine verilen yemek, Refah Partili Sincan Belediye Başkanının düzenlediği "Kudüs Gecesi"nde başkanın sarf ettiği "Laiklere zorla şeriat enjekte edeceğiz" sözleri ordunun tanklarını 3 Şubat'ta uyarı niteliğinde Sincan'a yollamasına sebep olmuştur. Geline bu son nokta 28 Şubat 1997'de düzenlenen Milli Güvenlik Kurulu'nda anti-laik hareketlere karşı alınan 18 maddelik önlem paketinin Erbakan tarafından imzalanması, bir yıl sonra Ocak 1998'de ise Anayasanın laiklik maddesine karşı olmak suçundan ötürü kapılması ile neticelenmiştir (Aydın ve Taşkın, 2017:428-432; Ahmad, 2014:178-179).

Asıl tedirginlik yaratan unsur, tıpkı siyaset alanı gibi eğitim, medya ve ekonomi alanlarında da iktidarın oyuna “yeni” katılan İslamcılarla paylaşılması ihtimali olmuştur. Kentli-laik kesimin üniversite diplomasına sahip olması da kültürel birikimi de artık pek bir anlam ifade etmemekte onu ayrıcalıklı kılmamaktadır. Özal ile başlayan eğitim hamleleri ve cemaat okulları yeni bir Müslüman kimliği yaratmış, ana akım medyada yer bulamayanlar için İslamcı gazeteler, radyolar, televizyonlar kurulmuş, Anadolu’nun yükselen yeni Müslüman sermayesi ile ekonomi alanında da etkin olunmaya başlanmıştır. Modern yaşam tarzının tehlikede olduğunu düşünen kesimlerde siyasal İslama duyulan tepkiler artmış, zaman zaman demokrasinin sınırlarını zorlayan görüntüler ortaya çıkmıştır.

Demirel’in hükümeti kurma görevini verdiği Mesut Yılmaz, DSP ve DTP ile bir Kasım 1998’e kadar sürecek bir koalisyon hükümeti kurmuştur. Ordu ile gerginliklerin bir türlü yatışmadığı dönemde, hükümetin temel eğitimi 8 yıla çıkartması ANAP’tan muhafazakâr kanadın kopuşunu getirmiş, sonrasında yaşanan usulsüz ihaleler, yolsuzluklar ve devlet makamını kötüye kullanma gibi nedenlerle hükümet düşürülmüştür (Aydın ve Taşkın, 2017:440). Şubat 1999’da Abdullah Öcalan’ın ele geçirilmesi ülkedeki havayı değiştirmiş, o sırada azınlık hükümetinin başında olan Bülent Ecevit’in siyasi kariyerinin parlamasına ve milliyetçi bir ortamın hâkim olmasına sebep olmuştur (Ahmad, 2014:180). Ülkenin havası 1999 Nisan yerel seçimlerine aynen yansımış, DSP ve MHP sandıktan oy artırarak çıkan partiler olmuştur. Kapatılan Refah Partisi yerine kurulan Fazilet Partisi ise üçüncü sırayı almıştır.

Bülent Ecevit’in başbakanlığında kurulan DSP-MHP-ANAP koalisyonun yaşadığı en medyatik olay Fazilet Partisi milletvekili Merve Kavakçı’nın başörtüsü ile meclise yemin etmeye gelişi, en dramatik olay ise Ağustos ve Kasım depremleri olmuştur. Yüzün Avrupa’ya dönüldüğü bu süreçte 1999 Helsinki Zirvesi’nde Türkiye AB için resmen aday ülke ilan edilmiş, uyum paketleri ile demokratikleşme adımları atılmıştır. Mayıs 2000’de görev süresi dolan Demirel yerine Anayasa

Mahkemesi Başkanı Ahmet Necdet Sezer cumhurbaşkanı seçilmiş, 2001 yılında Sezer ve Ecevit arasındaki gerilim ülkenin en ağır ekonomik krizine sebep olmuştur. Bir süre Dünya Bankası'nda da görev yapmış olan Kemal Derviş'in ekonomi bakanı olarak atanması etkilerini hemen göstermemiş, ekonomi gibi uyum paketleri konusunda da anlaşılmayan hükümet ortakları 3 Kasım 2002 için erken seçim kararı almıştır (Ahmad, 2014:181-183).

Fazilet Partisi, Mayıs 1999'da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu gerekçesiyle açılan dava ile uğraşırken bir yandan da aynı zamanlara denk gelen parti kongresinde genel başkanlık seçimi yürütmüştür. Bu kongrenin sonucu gelecek dönemin belirleyicisi olmuştur. Kongrede parti içi ayrışma net bir görünüm kazanmış, “gelenekçi” kanadı temsil eden Erbakan'ın adayı Recai Kutan ile “yenilikçi” kanadı temsilen Abdullah Gül mücadele etmiştir. Seçimi Recai Kutan'ın kazanmasına rağmen Gül'ün aldığı hatırı sayılır oy oranı, partinin kapatılmasından sonra bölünmenin, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurulmasının temelini oluşturmuştur (Türk, 2014:197). Ağustos 2001'de Recep Tayyip Erdoğan genel başkanlığında resmen kurulan AKP, genel başkanlarının siyasi yasağı sürerken Kasım 2002 seçimlerine katılmış ve %34.2 oy oranı ile birinci parti olarak çıkmıştır (Aydın ve Taşkın, 2017: 464). Seçimlere katılamayan Erdoğan yerine hükümet kurma görevi Abdullah Gül'e verilmiş, Yüksek seçim Kurulu'nun Siirt'te yapılan seçimlerin tekrarlanması kararı, Erdoğan'ın meclise girmesinin yolunu açmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın Mart 2003'te partisinin genel başkanı ve başbakan sıfatıyla ülke yönetimini devralmasından kısa bir süre sonra düzenlenen cumhuriyetin ilanının 80. Yıldönümü kutlamaları bugüne dek yaşanan cumhuriyet bayramı kutlamaları açısından belki de en dikkat çekici olanıdır. Hazırlıklar çerçevesinde 18 Nisan'da başbakanlık tarafından yayınlanan B.02.0.PPG.0.12-320-6243 Numaralı genelgeye göre; *“Cumhuriyetimizin 80'inci Yıldönümü kutlamaları, 100'üncü Yıldönümünün kutlanacağı 2023 yılına kadar uzanan bir planlama dönemi içinde ve bundan sonraki kutlamalara ışık tutacak biçimde; Cumhuriyetin temel*

değerleri ve ilkelerini, toplumsal kalkınma ve dayanışmayı, ulusal moral, güven ve çalışkanlık duygusunu öne çıkaran, başta sivil toplum ve özel sektör kuruluşları olmak üzere ilgili tüm kesimlerin anlamlı, yaratıcı, paylaşımcı, gönüllü katılımıyla gerçekleştirilecek bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerle kutlanacaktır.”

AKP iktidarının ilk aylarına ve Recep Tayyip Erdoğan’ın meclise katıldığı ilk günlere rastlayan genelge, cumhuriyetin ilanının 80. Yıldönümünün *“etkin ve geniş katılımı, ulusal birliği pekiştirecek, coşkuyu en üst düzeyde tüm kesimlere yansıtıp yaşatacak şekilde kutlamasını ve bundan sonraki onuncu yıl kutlamalarının da planlanması ve yol gösterici ilkelerin belirlemesi”* amacıyla yayınlanmıştır (Genelge No: B.02.0.PPG.0.12-320-6243 Tarih: 18.04.2003).

Yukarıda anılan genelgenin ilk satırlarından da anlaşıldığı üzere AKP hükümeti, sadece 80. Yıl kutlamalarını değil, bundan sonra yapılacak kutlamaları da göz önünde tutmuş hatta 100. Yıl kutlamalarını da anarak hedeflenen yolu işaret etmiştir. Bu kapsamda bayramın kutlanmasına ilişkin belirlenen üç madde şu şekildedir (Genelge No: B.02.0.PPG.0.12-320-6243 Tarih: 18.04.2003):

1. Devlet Bakanı Beşir Atalay’ın koordinatörlüğünde; Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü ve TRT Genel Müdürlüğü temsilcilerinden teşekkül eden **“Ulusal Yönlendirme Kurulu”**nun oluşturulması,

2. İllerde Valinin başkanlığında; ildeki kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, yerel yönetimler, meslek kuruluşları, özel sektör ve basın kuruluşları temsilcilerinden oluşan **“İl Kutlama Komiteleri”**nin kurulması,

3. Bunlardan,

a) Ulusal Yönlendirme Kurulu'nun; İl Kutlama Komiteleri, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, medya ve özel sektör kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, çalışmalarını değerlendirmek, yönlendirmek ve planlamakla,

b) İl Kutlama Komiteleri'nin ise; Ulusal Yönlendirme Kurulu'nun önerileri doğrultusunda, Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak, kendi bütçe imkânları dâhilinde, uzun yıllardır süregelen kalıplaşmış biçimsel uygulamalar yerine daha etkin faaliyetlere yönelik proje, planlama, programlama çalışmalarını yapmak, yürütmek ve uygulamakla, görevli ve yetkili olması uygun görülmüştür.

Genelgenin yayınlanmasını takip eden ay içinde daha önceki yıllarda adı “Kutlama Yüksek Komisyonu” olan bu yılla birlikte “Ulusal Yönlendirme Kurulu” olarak anılacak olan kurul çalışmalarına başlamıştır. Yapılan isim değişikliği ve Ağustos ayında sorumlu bakan Beşir Atalay'ın yaptığı basın açıklamasının detayları kurulun önceki yıllardan farklı etkinlikler organize ettiğini, halkın etkinliklerin planlanması ve uygulanması aşamalarına doğrudan katıldığı hatta bu değişimden istifade ederek il ve ilçelerin alt yapı eksikliklerinin dahi giderildiğini görmek mümkündür.

21 Ağustos 2003'te Başbakanlık Merkez Binası'nda Devlet Bakanı Beşir Atalay tarafından bir basın toplantısı düzenlenmiş ve Cumhuriyetin 80. Yıldönümü kutlama hazırlıkları konusunda basına bilgi verilmiştir. Çeşitli gazete haberlerinden derlenen bilgiler ile kutlamaların kapsamına ilişkin detayları anlamak mümkündür.

Devlet Bakanı Beşir Atalay, kutlamaların içeriğini aktarmadan evvel genelgede zikredilen amaç ve hedefleri yinelemiştir. Sözlerine, “Cumhuriyet, yüce Atatürk'ün, kendi deyimiyle en büyük eseri olmasının yanı sıra devletimizin varlığının temel taşı ve ulusumuz için büyük bir çağdaşlaşma projesidir” diyerek

başlamış, her yıl görkemine yaraşır etkinliklerle kutlanan cumhuriyetin 80. yıldönümünde de etkin ve geniş katılımı, ulusal birliği pekiştirecek, coşkuyu en üst düzeyde tüm kesimlere yansıtıp yaşatacak şekilde kutlanmasının hedeflendiğini bildirmiştir (Yeni Şafak Gazetesi, 22 Ağustos 2003).

Başbakan Erdoğan'ın kutlamalara ilişkin yayınladığı genelgeyi hatırlatan Bakan Atalay, cumhuriyetin 80. kuruluş yıldönümü kutlamalarının temel amacının, cumhuriyetin temel değerlerinin ve ilkelerinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, laik ve çağdaş niteliğinin yurtiçinde ve dışında vurgulanmasını sağlamak olduğunu söylemiştir (Yeni Şafak Gazetesi, 22 Ağustos 2003). Bu yıl kutlamaların kapsamının yıl boyuna yayıldığını, uzun dönemli ve kalıcı çalışmalar planlandığını söylemek mümkündür.

Basın açıklamasının gazetelere yansımından edinilen bilgilere göre (Yeni Şafak Gazetesi, 22 Ağustos 2003; Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 2003; Sabah Gazetesi, 25 Ağustos 2003; Radikal Gazetesi, 25 Ekim 2003) 80. Yıldönümü kutlamaları dört ana grupta toplanmıştır. Bunlardan ilki her yıl olduğu gibi il ve ilçelerde düzenlenecek *resmi törenler*dir. Etkinlikler kapsamında düzenlenecek *bilimsel toplantılar* ise ikinci grubu oluşturmaktadır. Bilimsel toplantılar kapsamında, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı'nca 8-12 Aralık tarihlerinde 81 yerli 49 yabancı bilim adamının katılımıyla 5. Atatürk Uluslararası Kongresi'nin gerçekleştirilmesi, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, 4. Türkiye İktisat Kongresi'nin ise 17-20 Şubat 2004'te İzmir'de toplanması, üniversitelerde ise Atatürk ve silah arkadaşlarını konu alan konferans, seminer, sempozyum ve açık oturumlar düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

Sanatsal ve dini faaliyetler başlığı altında, valilikler ve yerel yönetimler tarafından yıl boyunca halk konserleri, sergi ve fuarlar düzenlenmesi planlanmıştır ayrıca yine bu başlık altında ilk kez Cumhuriyetin 75. Yıldönümü etkinlikleri kapsamında yer alan “Cumhuriyet Treni” projesinin devam ettirildiğini, trenin

güzergâhı üstünde yer alan merkezlerde konserler düzenlenmesinin uygun görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca İstanbul-Samsun hattında sefer yapacak olan “Cumhuriyet Vapuru”nun güzergahı üstündeki limanlarda da şenlikler düzenlenmesi planlanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri Mehteran Bölüğü, Türk Silahlı Kuvvetleri Armoni Mızıkası, Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun ilk kez bu bayram kutlamaları kapsamında bir araya gelerek Ankara, İstanbul, İzmir ve Antalya'da gösteriler düzenlemelerine karar verilmiştir. Belediyelerin desteği ile popüler sanatçıların stadyumlarda halk konserleri vermeleri ve halk ozanları şölenleri düzenlenmesi uygun bulunmuştur.

Bu yılın en dikkat çekici etkinliği yine bu başlık kapsamında düzenlenen Diyanet İşleri Başkanlığının 24 Ekim 2003 Cuma tarihinde verilecek hutbeleri ve vaazları Cumhuriyet Bayramına ayırmış olmalarıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu kapsamda verilecek vaazın konusunu “İslam Açısından Devlet ve Cumhuriyet” hutbenin konusunu ise, “İslam Dini ve Cumhuriyet” olarak belirlemiş, ayrıca “Milli Mücadele Döneminde Din Adamları” adlı bir belgesel hazırlaması ve belgeselin TRT kanallarında yayınlanan “Diyanet Saati” programında gösterilmesi kararlaştırılmıştır.

80. yıldönümü etkinliklerine ilişkin planlamalar dâhilinde son grupta *kahıcı projeler* yer almaktadır. Cumhuriyetin 80. Yıldönümü etkinlikleri içinde Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı'nın yeniden düzenlenmesi planlanmıştır. Projenin tamamlanmasıyla yurtiçinden ve yurtdışından gelen ziyaretçilere Çanakkale Savaşları'nın canlandırılması, bu kapsamda yolların tamamlanması, müze ve dinlenme tesislerinin yapılması ve rehberlik hizmetinin sunulmasına karar verilmiştir. Gelibolu Milli Parkı'ndaki düzenlemelerin 18 Mart 2004'teki Çanakkale Savaşı'nın yıldönümüne yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu başlık altında, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Başkanlığı tarafından Atatürkçü Düşünce El Kitabı'nın Farsça ve Arapça olarak ayrı ayrı basılması, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi ile eski Türk Ocağı binasının restore edilerek orijinalitesine kavuşturulması, Cumhuriyetin 80. Yılı Anma Pulu ve İlk Gün Damgası, İlk Gün Zarfı ve 80. Yıl Parası bastırılmasına karar verilmiştir.

Cumhuriyetin ilanının 80. Yıldönümü hazırlıklarına ilişkin yapılan açıklamalardan sonra bütçenin yetersiz olması gerekçesiyle devlet özel sektörden sponsor arayışına girişmiştir (Sabah Gazetesi, 25 Ağustos 2003). Ayrıca kutlamalara katılmak isteyen vatandaşların Başbakanlığa proje göndermeleri çağrısında bulunulmuştur. Bir yıllık süreye yayılan etkinlikler kapsamında, vatandaşlar tarafından önerilen ve her ilde valilikler bünyesinde oluşturulan kutlama komiteleri tarafından incelenerek kutlama programına dâhil edilen projeler arasında 'fener alayı, şiir yarışması' gibi klasikleşenlerin yanı sıra buzağı yarışması, meyve suyu dağıtımı, soğan yarışması, ücretsiz kan ve idrar tahlili, kan ve organ bağış kampanyası, Gazilerin gezdirilmesi, en temiz apartman yarışması, bahçe düzenleme yarışması, işyerlerine Türkçe ad koyma kampanyası, güreş müsabakaları düzenlenmesi, etli pilav şenliği gibi etkinlikler de yer almıştır (Sabah Gazetesi, 25 Ağustos 2003; Radikal Gazetesi, 25 Ekim 2003).

Cumhuriyet bayramı kutlamalarına ilişkin hazırlık haberlerini etkinlik haberleri izlemiş, 80. yıl Cumhuriyet Bayramı kutlamaları içinde Cumhuriyet haftası çerçevesinde 77 üniversite rektörünün ve öğretim üyelerinin katılacağı Anıtkabir ziyaretinin 25 Ekim tarihinde gerçekleştirileceği bildirilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ekim 2003).

80. yıl kutlamalarının yapıldığı dönemde Irak'a asker gönderilmesi, Yüksek Öğrenim Kurumu yasa tasarısı, İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin üniversitelere yerleştirilmesinin kolaylaştırılması gibi gündem yaratan konuların devlet kurumları arasında yarattığı gerginliğin hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim rektör ve akademisyenler tarafından düzenlenen bu ziyareti 'cüppeli siyaset' olarak değerlendirerek YÖK yasa taslağını protesto etmenin adının "Cumhuriyet Yürüyüşü" konulduğunu söyleyen ve harcamaların devlet bütçesinden karşılanmasını eleştiren hatta AK Parti Ağrı Milletvekilinin rektörlerin Anıtkabir'e yürüyüşlerinin Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 146. maddesi kapsamına girdiğini belirterek, cumhuriyet savcılarının gerekeni yapacaklarına dair inancını dile getirmesini haberleştirdikleri görülmüştür (Vakit Gazetesi, 24-25 Ekim 2003). Bu gazetelerin düzenlenen etkinliği

hükümete bir meydan okuma olarak değerlendirdiklerini, etkinliğin katılımcılarına, içeriğine, akışına ilişkin bilgi paylaşmadıklarını söylemek mümkündür.

26 Ekim tarihli Cumhuriyet Gazetesi ise yürüyüşü destekler nitelikte bir haber yaparak tüm detayları aktarmıştır. Rektörler, öğretim üyeleri, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, avukatlar, öğrenciler, gaziler, Atatürkçü Düşünce Derneği üyeleri ve yurttaşlardan oluşan katılımcılar 10. Yıl Marşını söyleyerek, Türk bayrakları ve Atatürk posterleri taşıyarak Tandoğan Meydanı'nda toplanmışlar, burada çelenk koyma töreni düzenlemişlerdir. Meydanda Atatürk'ün sesinde Onuncu Yıl Nutku'nu dinleyen kalabalık, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini ve Gençliğin Ataya Cevabını okumuştur. “Gerici hükümet üniversiteleri terk et”, “Cumhuriyet Üniversiteleri değil, AKP hükümeti yıkılacak”, “Atatürk gençliği görev başına” sloganları eşliğinde kortej Anıtkabir'e ulaşmıştır. Burada YÖK başkanı ve Ankara Üniversitesi Rektörü açıklamalarda bulunmuş, Türk üniversitelerinin kökten dinciliğe, etnik bölücülüğe ve bilim dışı her akıma karşı sonuna dek mücadele edeceği belirtilerek, yasaların antidemokratik unsurlardan arındırılması gerekliliğinin altı çizilmiştir. 23 Ekim tarihli gazetenin Ankara Kulisi köşesinin yazarı Işık Kansu'nun “yola çıktılar, eğiliyorlar, geldiler, 77 üniversiteden, 81 ilden Ege'den, Van kıyısından, Karadeniz'den, Marmara'dan geliyorlar, geldiler...” sözleriyle başlayan şiirsel hatta destansı bir anlatımla aktardığı “Cumhuriyet Yürüyüşü”ne ilişkin görüşü dikkat çekicidir.

80. yıl cumhuriyet kutlamaları kapsamında gündemi belirleyen ilk etkinlik yukarıda detayları aktarılan üniversite rektörlerinin öncülüğünde Anıtkabir'e düzenlenen “Cumhuriyet Yürüyüşü” iken, bir diğer gündem başlığını ise cumhurbaşkanı tarafından verilecek Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu için milletvekillerine gönderilen davetiyelerin eşli ve eşsiz olarak farklılaşması oluşturmuştur. Davetiyelerin gönderildiği 18 Ekim 2003 tarihinden sonra hemen her gün gazetelerde milletvekillerinin konuya ilişkin açıklamaları yer almış, yazarlar konuyu köşelerine taşımışlardır. Örneğin, 19 Ekim 2003 tarihli Vakit Gazetesi “Sezer de Ayrımcı” başlığı ile verdiği haberde “Halk bu ayrımcılığı kabul etmiyor, kimsenin AKP milletvekillerini zenci yerine koymasına gerek yok” sözlerine yer vererek, Cumhurbaşkanı'nı bölücülükle suçlamış, inanç ve değer yargılarına saygı

gösterilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Yine aynı gazetenin 20 Ekim tarihli haberinde cumhurbaşkanı Sezer'in davetini boykot edeceklerini açıklayan milletvekillerinin isimlerine yer verilmiş, cumhurbaşkanının tercihinin ahlaken ayıp ve onur kırıcı olduğu vurgulanarak, örtülülerin aşağılandığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı gazete 30 Ekim tarihine dek benzer haberlerini sürdürmüş, aktardığı haberleri kadın ayrımcılığı, kamusal alan ve aynı tarihlere denk gelen ramazan ayı nedeniyle manevi değerlere saygısızlık söylem zeminine oturtmuştur.

Cumhurbaşkanı Sezer tarafından düzenlenen cumhuriyet resepsiyonuna dair davetiye tartışmalarına taraf olan bir başka gazete ise Yeni Şafak Gazetesidir. Gazetenin 28, 29, 30 ve 31 Ekim tarihlerinde konu ile ilgili verdiği haberler değerlendirildiğinde; ağırlıklı olarak AKP'li vekillerin Sezer'in bu tutumu karşısında yaptıkları açıklamaları dile getirdiği, Sezer'in bu tutumunun; "imtiyazlı bir zümre" yarattığını, kendisini halktan uzaklaştırdığını, ayrımcılığa sebep olduğunu, partiler ve bütünleşmiş halk kitleleri arasında gerginlik sebebi olduğunu belirttiği gözlenmiştir. Gazetenin gün gün resepsiyona katılmayacak vekil ve bürokratların isimlerini ve gerekçelerini açıkladıkları görülürken, katılmayanların bayramı "halkla" ya da "milletle" birlikte geçirecekleri vurgulanmış, böylelikle AKP'li vekillerin devlet yerine halkı tercih ettikleri gösterilmeye çalışılmıştır. Benzer şekilde 30 Ekim günü gazetede cumhuriyetin tanımı şu şekilde yapılmıştır; " 'Kimsesizlerin kimsesi' olan cumhuriyet, Türkiye'nin ufkunda hep eşitlik ve özgürlüğün simgesi olarak yer aldı." Devamla her yıl coşku ve sevinçle kutlanan cumhuriyet bayramının bu yıl cumhurbaşkanı Sezer nedeniyle buruk geçtiği bilgisine yer verilmiştir.

Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yer alan konuya ilişkin haberlerde, resepsiyona Recep Tayyip Erdoğan'ın bakanlar kurulu ile birlikte katılacağı, diğer partilileri katılıp katılmamak konusunda serbest bıraktığı, CHP'nin ise tam kadro yer alacağı vurgulanmış, CHP'li milletvekillerinin "AKP'nin cumhuriyetin temel ilkeleriyle sorunları var, cumhuriyet birikimlerini kemirmelerine izin vermeyeceğiz" sözleri aktarılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003; Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003). Yine gazetelerin 29 Ekim tarihli baskılarında tek kişilik davetiye alanlar

arasında eşi örtülü olmayan vekil ve bürokratlar da bulunduğunu kaydederek tek kriterin başörtüsü olmadığının dile getirildiğini, davetiye şekline istinaden katılmayacak bakanların tahmin edilmeye çalışıldığını görmek mümkündür. Öte yandan Cumhuriyet gazetesi, Cumhurbaşkanı Sezer'in Anıtkabir'den Başbakan Erdoğan'ı beklemeden ayrılışını haberleştirmiş, resepsiyon izlenimlerini ise "Köşk'te Çağdaş Türkiye Fotoğrafı" başlığı ile aktarmıştır (30 Ekim 2003).

28 Ekim'de saat 13:00'te 21 pare top atışı ile yurttan, dış temsilciliklerde ve KKTC'de resmi kutlamalar başlamış, 29 Ekim günü sabah saatlerinde ilk tören Anıtkabir'de yapılmıştır. Cumhurbaşkanının TBMM'de tebrikleri kabul etmesinin ardından Atatürk Kültür Merkezi'ndeki geçit törenine geçilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003). Cumhurbaşkanının ve Genelkurmay Başkanının birlikleri denetlemesinin ardından tören Türk yıldızlarının gösterisi ile başlamıştır. TSK Bandosunun da yer aldığı törende, resmi geçide katılan 1. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Kore Savaşı ve Kıbrıs Barış Harekatı gazilerini temsilen askerlerin oluşturduğu 'Tarihi Bölük', yurtdışında görev yapan askerlerin oluşturduğu 'Barış Gücü Bölüğü' ve seğmenlerin gösterileri vatandaşlar tarafından coşkuyla alkışlanmıştır (Yeni Şafak Gazetesi, 30 Ekim 2003).

Cumhuriyetin ilanının 80. Yıldönümünde Ankara, İstanbul, İzmir kadar diğer illerde yapılan kutlamaların da çok önemsendiği görülmektedir. Hemen her il ve ilçede "Cumhuriyet Yürüyüşü" halkın yoğun katılımı ile düzenlenmiş, İzmir, İstanbul, Edirne, Bolu, Mersin, Kayseri, Urfa, Zonguldak, Antalya illeri yürüyüşlere katılımın en yoğun olduğu merkezler arasında yer almıştır (Yeni Şafak Gazetesi, 29 Ekim 2003). İstanbul'da Şişli Belediyesi tarafından yaptırılan 3800 metre uzunluğundaki Türk Bayrağı Mecidiyeköy'den Taksim'e kadar uzanmıştır (Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003).

Ayrıca kutlamalar kapsamında İzmit'te büyük bir fener alayı düzenlenmiş, Bursa'da valilik 'Her Eve Bayrak' sloganı ile 1500 bayrak dağıtmış, Sivas

Cumhuriyet Üniversitesi gitar konserine ev sahipliği yapmış, Zonguldak'ta yol koşusu düzenlenmiş, İzmir'de Cumhuriyet Satranç Turnuvası düzenlenmiş, İstanbul'da konserler, tiyatrolar, film gösterimleri, fotoğraf sergileri ve konferanslar düzenlenmiş, Antalya'da halk koşusu yapılmış, Mersin'de Devlet Opera ve Balesi 80.Yıl konseri düzenlemiş, ayrıca çeşitli illerde ağaç dikimleri, spor karşılaşmaları, sergiler, sempozyumlar düzenlenmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 25, 27, 29 Ekim 2003).

80.yıldönümü kapsamında cumhuriyetin mimarı Mustafa Kemal adına/adıyla düzenlenen çeşitli etkinliklere de rastlamak mümkündür. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Meksika'nın Başşehri MexicoCity'de bir Atatürk heykeli yapılmasını sağlamıştır (Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003). 'Atatürk ve Trenler' konulu 2500 resim Haydarpaşa Garı'nda sergilenmiş, Kültür Üniversitesi ise 'Atatürk ve Türk Kadını' konulu panel düzenlemiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003). Yapı-Kredi Bankası ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın ortak projesi ile Anıtkabir'de 'Kültür İnsanı Atatürk' fotoğraf sergisi açılmıştır (Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003).

Bunlardan başka Türk Hava Kurumu tarafından dünyanın en büyük uçan bayrağı kurum paraşütçüsü tarafından açılarak Hipodrom alanına indirilmiştir (Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003). Kara Kuvvetleri Komutanlığı Bilkent'te 'Cumhuriyetin 80.Yıldönümü Kapsamında Askeri Müzik ve Gelişimi' konulu konferanslar düzenlemiş (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003), Kadın Araştırmaları Derneği ise, 'Cumhuriyetin 80. Yılında Cumhuriyet Aydınları Konuşuyor' toplantıları tertiplemiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 2003). Yine bir başka kadın derneği olan Cumhuriyet Kadınları Derneği TBMM'de defile, folklor, bale ve dans gösterilerinden oluşan bir balo düzenlemiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 2003).

Ayrıca bu yıl geliştirilen bir proje Onuncu Yıl kutlamalarında tertiplenmiş Toprak Alma Merasimleri'ni anımsatmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı, Tema,

Başkent Üniversitesi Hastanesi ve bir boya firmasının ortak çalışması ile Genelkurmay Başkanlığı Zırhlı Birlikler komutanlığına bağlı tepede “80. Yıl Amblemi” çizilmesi kararlaştırılmıştır. 29 Ekim 2003’te temeli atılan amblemin 10 Kasım 2003’te tamamlanması hedeflenmiştir. Proje kapsamında ülkenin 7 bölgesinden 1 öğretmen ve 1 öğrencinin sembolik olarak taş getirmesi planlanmış ayrıca çalışmaya katılarak 1 taşı tepeye taşıyan herkese Tema Vakfı tarafından 1 fidan armağan edileceği duyurulmuştur.

Bayram günlerinin önemli bileşenlerinden birinin kutlama mesajları olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Cumhuriyetin 80.Yıldönümü’nde iletilen mesajlar irdelendiğinde laiklik, eşitlik, demokrasi ve cumhuriyet değerleri kavramlarının ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer davetiye krizinin yarattığı ortamda bir açıklama niteliği taşıyan mesajında şu sözlere yer vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003):

“Laik cumhuriyete, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı kalma yemini eden Cumhurbaşkanı’ndan milletvekiline, başbakan ve bakanlardan yargı mensuplarına, öğretim elemanlarından kamu görevlilerine herkes ve tüm yurttaşlarımız, Türkiye Cumhuriyeti’nin Anayasa’da belirtilen niteliklerini korumak, özen göstermek ve bu ilkeler yönünden taraf olmak zorundadırlar.”

TBMM Başkanı Bülent Arınç ise; “Milletimiz, cumhuriyetle birlikte milli bir devletin, onurlu eşit haklara sahip vatandaşları haline gelmiştir. Devletin tek ve gerçek sahibi olmuştur.” mesajını iletmiştir (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da gönderdiği kutlama mesajında Bülent Arınç gibi millet ve halk egemenliği vurgusu yaparak “Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk’ün halk egemenliğine, bağımsızlığa, milli bütünlüğe, çağdaşlığa, laik ve barışçıl ilkelerine dayalı aydınlık yolunda kararlılıkla yürüyerek geçen 80 yıl içinde önemli mesafeler aldı. Devletimiz, milletiyle el ele verip büyük fedakarlıklara göğüs

gererek kurduğu Cumhuriyet Türkiye'sini, önder ve örnek bir ülke olarak geleceğe taşıyacaktır.” sözlerine yer vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003).

Genelkurmay Başkanı, Atatürkçü düşünce sisteminin teokratik, kapalı ve geleneksel toplum yapısından ulus egemenliğine geçişte en önemli unsur olduğunun altını çizerek “TSK, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmiş toplumlar arasında yerini almasında ve bu yerin muhafazasında kendisine düşen görevi en iyi şekilde yerine getirecektir” sözlerini dile getirmiştir (Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 80. yıldönümü vesilesiyle yurtdışında yapılan kutlamalar ve yurtdışından gönderilen mesajlar kutlama programının aynı zamanda bir tanıtım ve algı etkinliği olması sebebiyle önem arz etmektedir. Bu yıl Almanya, İngiltere, Macaristan, Avusturya, Mısır ve Meksika'da 80. Yıldönümü münasebetiyle çeşitli davetler, resepsiyonlar ve sempozyumlar gerçekleştirilmiş, öte yandan en yoğun kutlamalar ABD'de düzenlenmiştir. ABD Başkanı bir kutlama mesajı gönderirken, Türk büyükelçiliğinde bir tören düzenlenmiş, New York'ta Türk Evi binasında resepsiyon verilmiş, Boston'da 29 Ekim günü Türk Günü ilan edilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003). Ayrıca Dış İşleri Bakanlığı'nın organizasyonu ile piyanist Özgür Aydın '80. Yıl Resitalleri' adıyla Avusturalya, Almanya ve Türkiye'de konserler vermiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003).

Son olarak Cumhuriyetin 80. Yılı anı objeleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır. Bilindiği üzere kutlamalardan sorumlu devlet bakanının yaptığı açıklamalarda pul, ilk gün zarfı ve para basımı konusunda karar alındığı bildirilmişti. Basında bahsi geçen anı objelerine ilişkin bilgi bulunmamasına rağmen yapılan araştırma sonucunda objelerin üretilerek satışa sunulduğu belirlenmiştir.

Görsel 45. 2003 Yılı Kutlamaları - Hatıra Pulları

Görsel 46. 2003 Yılı Kutlamaları - İlk Gün Zarfı

Cumhuriyetin 80. Yıldönümü vesilesiyle basılan 80.Yıl Hatıra Paraları ise, mineli ve minesiz olarak satışa sunulmuştur. Her ikisi de gümüş olan paraların bir yüzünde 80. Yıl amblemi yer alırken, diğer yüzünde ise cepheye mermi taşıdığı görülen bir köy kadını tasviri bulunmaktadır.

Görsel 47. 2003 Yılı Kutlamaları - Hatıra Paraları (Mineli)

Görsel 48. 2003 Yılı Kutlamaları - Hatıra Paraları (Minesiz)

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından 29 Ekim akşamı Çankaya Köşkü'nde verilen resepsiyona ilişkin tek kişilik/çift kişilik davetiye krizinin bayramdan önceki on gün ve sonraki günlerde de neredeyse kutlamaları gölgede bırakacak şekilde geliştiği, hem milletvekilleri arasında hem de medyada konunun anayasal hükümlerden, cumhuriyet değerlerinden başlayarak kadın ayrımcılığına vardırıldığı göz önünde tutulduğunda hatıra parasının bir yüzündeki tasvirin manidar olduğunu söylemek mümkündür.

4.5.3. Kutlamalardan Yansıyan Ulus İnşası

Devletlerin sembolik iktidarlara onlara türdeşleştirme hamleleri ile kategorilere dair ortak bir bakış açısı dayatma; ayrımları farklılıkları ve bunlara ilişkin anlam ve değerleri inşa etme hedefi ve gücü kazandırır. Bu açıdan bakıldığında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde devletin, toplumun ve bireyin top yekun dönüştürülmesi amacını taşıyan bir uluslaşma sürecinden bahsetmek mümkündür. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yılları iktidarın milletleşme ve modernleşme hedeflerine kilitlendiği, devletin sembolik gücünün ve şiddetinin toplumsal habitusların bir örnekliliği için kullanıldığı dönemdir. Araştırma çalışmasının bu aşamasında yeni devletin iktidar alanını oluşturan bileşenler ile imparatorluk himayesinden ulus-devlet vatandaşlığına toplumsal habitusların yeniden kurgulanışlarında törenler; ulus ve ulusal kimlik inşası bağlamında değerlendirilmiştir.

4.5.3.1. Adım Adım Ulus-Devlet (1933-1953)

1925 yılında 29 Ekim gününün “her milletin kendisi için milli bayram olarak tek bir gün kabul ettiği Türkiye Cumhuriyeti için de bugünün cumhuriyetin ilan edildiği gün olan 29 Ekim olarak kabul edilmesi gerektiği” şeklinde gerekçelendirilerek kutlanmaya başlanan Cumhuriyet Bayramları yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin uluslaşma yolunda attığı en önemli adımlardan biridir.

Bu yıldan beri bayram olarak kutlanan Cumhuriyet bayramı törenlerinin en temel özelliklerinin başında en ince detaylarına kadar yasa, yönetmelik ve talimatnamelerle sınırlarının belirlenmiş olması gelmektedir. Kutlamalar; bütünüyle

kontrol altında, nizam ve intizamın öncelikli olduğu, toplumsal ilişkiler sisteminin hiyerarşik yapısının kendisini en berrak şekilde gösterdiği sahnelerdir.

İncelenen onuncu yıl kutlamaları kapsamında, kutlamaları düzenleyen merasim programının ayrıntıları; kutlamanın yapılacağı alanı, alanda yerleşim biçimini, geçit sıralamasını, kutlama hiyerarşisini, kıyafet seçimini (resmi kıyafet, üniforma, koyu renkli temiz kıyafet) belirleyen hatta bayramın dolgun, neşeli, hareketli geçirilmesi yönünde de yönergelerin verildiği bir talimatname olma özelliğini taşımaktadır.

Bu programın (BCA, Fon Kodu: 490 01 Yer No: 11 50 37.1) 4,5,6,7,8 ve 9. Maddeleri merasim duruşu ve geçit resminin ayrıntılarını içermektedir. Programa göre izah edilen “merasim duruşu öyle tertip edilmelidir ki, vaziyet bozulmadan geçiş resmi sırasında meydanda toplananlar birbiri ardına gidebilmelidirler”. Bu hiyerarşik sıralamayı açıklamak üzere programa bir de kroki ilave edilmiştir.

Bu hali ile ülkenin tüm şehir ve köylerinde yapılacak tören için önerilen sıralanma şekli; bayramın en önemli anını oluşturan birinci gün sabahında düzenlenecek törenin şeklini belirlemek ve bir örnekliğini sağlamakla kalmamakta aynı zamanda siyasi ve askeri otoritenin merkezi ve öncelikli konumunu da göstermektedir. Geçit törenlerinde halkın devletin yeni yapılanmasını görmesi, algılaması ve benimsemesi amaçlanmıştır.

Bayram kutlamalarının “resmigeçit” ile özdeşleştiği bu tarihlerde törenler; ulusal birlik ve bütünlüğün somutlaştığı anlar olmanın yanı sıra, bu yeni devletin yeni milletini yeni toplumsal ve siyasi biçimler ile sosyalleştiren sahneler olarak iş görmüştür.

Denilebilir ki, belirlenen sıralama ile belirlenen meydanlarda belirlenen saatte toplanma, yerin en büyük devlet ve askeri erkânının alana gelişi, ulusal birliğin göstergesi olarak İstiklal Marşının, cumhuriyete bağlılığın ifadesi olarak Onuncu Yıl

Marşının okunması, geçit resminin akışı ile cumhuriyet bayramı törenleri; iktidarın toplumsal alanı, bu alan içindeki konumların hiyerarşisini, alanın beklentilerini ve kurallarını gösterme ve sergileme anlarıdır. Törenlerin bu anlara şahitlik eden toplumsal habitusları biçimlendirici niteliğinin yanı sıra iktidarın da habituslar yoluyla meşruiyet kazandığı gösteriler olduğunu söylemek mümkündür.

Onuncu yıl cumhuriyet bayramı kutlamaları kapsamında düzenlenen etkinliklerin devlet alanının belirleyicileri ve meşrulaştırıcıları olarak Mustafa Kemal, cumhuriyet ve modernleşme etrafında şekillendirildiği, milliyetçi söylem ile yoğrulduğu görülmektedir. Bu üç bileşen milliyetçi söylemle birlikte değerlendirildiğinde, birbirinin içine geçmiş, biri diğerinin hem nedeni hem sonucu olarak birbirinden ayrılamaz biçimde örüldüğü görüntüsünü vermektedir.

Bir lider olarak Mustafa Kemal savaş döneminin kurtarıcısı ve savaş sonrası dönemde cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk modernleşmesinin mimarı olarak konumlandırılmıştır. Cumhuriyet ile özdeş tutulan modernleşme hamlelerine uyum ve katılım ise; Mustafa Kemal'e duyulan minnet borcunu ödemenin yegâne göstergesi olarak nitelendirilmiş, milli bir vazife olarak her Türkün niteliklerinden biri olarak öngörülmüştür.

Kutlama yüksek komisyonunun aldığı kararlar ve bayram günleri boyunca düzenlenen etkinlikler bu bağlamda değerlendirildiğinde bu erken dönem için Türk uluslaşması, devlet iktidarı ve hükümet politikalarının aynı bileşenler (Mustafa Kemal, cumhuriyet, modernleşme) üzerinde örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Örneğin komisyonun aldığı kararlar doğrultusunda kutlamalar boyunca bütün şehir, kasaba ve köylerde sokaklara, binalara ve meydanlara bayrama ilişkin resim, grafik ve dövizler asılması karara bağlanmış, *“Büyük Gazi'nin her biri bizim için daima, heyecan ve hamle kaynağı olan büyük sözlerine ve hitaplarına birinci*

derecede önem verileceği” belirtilmiştir. Bununla birlikte önceki satırlarda dile getirildiği gibi asılan resim ve levhalarda cumhuriyetin kazanımları aktarılmış, yeni yazı – eski yazı, Sevr – Lozan, yeni mektep – eski mektep karşılaştırmaları verilerek doğru, yanlış ya da iyi, kötü ikilikleri temelinde modernleşme ve cumhuriyet övülmüş (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1), Türkiye Cumhuriyeti olmanın artık Osmanlı Devleti olmamak olduğu vurgulanarak Türk milliyetçiliği Osmanlı karşıtlığı olarak kurgulanmıştır.

Yine kutlamalarda önemli bir yeri olan halk kürsülerinden yapılacak konuşmaların içeriğinin komisyon tarafından belirlendiği bilinmektedir. Belirlenen konular arasında en önemli yerin Mustafa Kemal’e ilişkin söylenecek sözler olduğu görülmüştür. Komisyon *“Gaziye duyulan kalpler ve kafalarda muhafaza edilen hayranlık, minnet ve şükran hislerinin dile getirileceği gün bugündür”* diyerek konuya verdiği önemi göstermiştir. Ayrıca Osmanlı devrinde yaşanan sıkıntı ve zorluklar, cumhuriyetin ilanı ile birlikte yapılan inkılaplar, cumhuriyetin ve inkılapların eğitim, sağlık, tarım, hayvancılık, sanayi, spor gibi alanlarda yarattığı gelişmeler de başlıca önemli ve aktarılması hayati konular olarak belirtilmiştir (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1).

Halk kürsüleri başlıklı yazıda komisyonun kurulacak kürsülere ilişkin açıklamaları dikkat çekicidir.

“Memleketine bağlı, milletini sever her yurttaş, o gün içinden gelen sonsuz şevk ve gururla şimdiye kadar her yerde konuştuğundan daha güzel daha candan daha coşkun ve tesirli konuşacaktır. Çünkü mevzu çok geniş ve müsaadeli, hadise çok derin ve şümullüdür, dinleyenler çok kalabalık ve heyecanlı olacaktır.

...

Konuşmayı günlük hayatımızda revaçlandırmak için bütün yurttaşları konuşturmalıyız, onlara sık sık konuşmak fırsatları ve vazifeleri vermeliyiz. Konuşmayı memleketin birkaç yüz evladına mahsus bir nevi acayip ve hususi hüner telakki etmek itiyadı ile mücadele etmeliyiz. Bilhassa yeni yetişen taze unsurları her gün her vesile ile kürsüye

konuşma cephesine sürmeliyiz. Bundan başka bir faide daha doğar: konuşmayanlar kendi kafalarının kemikleri içinde doğan fikirleri en doğru ve en isabetli zannederek hodbin olurlar. Onlar bu fikirlerini her şeyin asıl ve sahibi olan milli cemiyetin huzurunda döküp serdikleri zaman, cemiyetten gelen daha iyi ve daha doğru ve daha tecrübe mahsulü fikirlerin mukavemeti karşısında hakikatleri teslim etmeyi öğrenirler, pişerler ve yetişirler.

Yaşamanın sade yaşamanın değil hayata istihkakın en büyük alameti sestir. Korkanlar kendilerine ve cemiyete inanmayanlar konuşmaktan hoşlanmazlar. Hareketsizler ve sessizler ölüye benzerler. Biz yaşıyoruz, yaşayacağız onun için konuşacağız. Arkadaşlar konuşunuz, konuşturunuz cümlelerini vaktile yazmış olan yüksek komisyon reisi, bu isabetli ve güzel maksada Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde açılacak bu “Cumhuriyet Halk Fırkası halk kürsüleri”ni maddi bir örnek olarak takdim etmiş oluyor.

...

Bunlar için başka büyük müşevvik de hazırlanmıştır. Yüksek komisyonun neşrettiği rehber kitap, açık olduğu her saat içinde birbirinden başka zümreler karşısında kürsüleri dile getirmeye yetecek derin ve faydalı bir kaynak teşkil eder.”

Görüldüğü gibi halk kürsülerinde cumhuriyet yönetimi altında halkın sesine, sözüne önem verildiğinin somut olarak görülmesi amaçlanmış, ancak bu sesin devlet iktidarının sesi olması ve benzer şekilde düşünmeyenlerin bu yolla dönüşümü hedeflenmiştir.

Daha önceki satırlarda da dile getirildiği gibi yurt içinde ve yurt dışında üç bayram günü boyunca çeşitli yerlerde, bayram törenleri ve toprak alma merasimleri sırasında, temsil ve müsamereler öncesinde konferanslar verilmesi günün anlamına dair konuşmalar yapılması planlanmıştır. Bu konuşmalar için çeşitli konularda yazılmış örnek metinler ise merkezden gönderilmiştir. Hazırlanan örnek konferans metinlerinin her birinde milliyetçi bir retorik ile Mustafa Kemal, cumhuriyet ve modernleşme anlatıları ile karşılaşmak mümkündür. “... Türk milletinin deha ve enerjisini şahsında toplayan büyük Türk müceddidi Mustafa Kemal vatanı en tehlikeli uçurumun kenarından tam vaktinde kurtardı.” , “... Gazi’nin bizzat baş olduğu Türk dili ve Türk Tarihi hareketi...”, “...meclisin reisi, ordunun

başkumandanı”, “Gazimizin kudretli eli ve yüksek rehberliği ile...” örneklerinde görüldüğü gibi Mustafa Kemal kurtarıcı, kurucu ve yol gösterici olarak nitelendirilmiştir. “Türkiye bir cumhuriyettir. Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. Devlet laik bir devlettir. Cumhuriyetin merkezi Ankara şehridir.” cümlelerinin yer aldığı bir başka örnek metinde ise seçim sistemi tüm detaylarıyla anlatılmıştır.

Özellikle yurtdışına gönderilen örnek konferans metninde modernleşme yolunda atılan adımların tek tek sıralanarak etraflıca açıklandığı önceki satırlarda aktarılmıştı. Bu metnin belki de en dikkat çekici cümleleri Mustafa Kemal ile Türk Milleti arasında öngörülen ilişkinin ifade edildiği şu satırlardır (BCA, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1): *“19 Mayıs 1919’da başlayan milli hareketin başında Türk milletine her gün benliğini, kudretini tanıta tanıta ona milli hüviyetini buldurdu...”*

Ayrıca kutlamalar kapsamında ülkenin her noktasına gönderilen, tek yaprak halinde basılarak şehir ve köylerin muhtelif yerlerine asılarak halkın okuması beklenen, radyo programlarında yer verilen şiir ve destanlar ile köy ve şehirlerde sahnelenmesi için kaleme alınan temsil ve piyesler ortak habitusları oluşturmak üzere kullanılan sanatsal araçlar olarak kendilerine yer bulmuşlardır. Maarif Vekaleti (Eğitim Bakanlığı) Temmuz ayı ortalarında Türk sanatçılarına bir çağrı mektubu göndermiş “Büyük Türk Kurtarıcısının Başkomutanlığı altında dünyaya hayret veren bir hızla yol almış olan Türk inkılabının manasını, gayesini, genişliğini ve güzelliğini halkımıza anlatmak üzere bütün Türk mütefekkir, edip, şair ve muharrirlerini Türk inkılabının her hangi bir cephesi hakkında şiir, hitabe, manzum, mensur, piyes, roman ve hikayeler yazmaya” davet etmiştir. Maarif Vekaleti tarafından satın alınarak kitap halinde basılacağı belirtilen eserlerin yazımı büyük bir şeref ve yüksek milli bir vazife olarak nitelendirilmiştir. Yine aynı davet mektubunda yazılacak eserlerin “yobazlık, skolastik zihniyet, muzır ve batıl fikir, itikat ve ananeler, yanlış telakkiler, aşar usulü gibi Türk inkılabının yıktığı şeyler konusunda mizahi bir üslupla da” anlatılabileceği belirtilmiştir (BCA Fon Kodu: 030.10 Yer No: 198 352.10 Tarih: 13.07.1933). Milli destan, milli şiir ve milli piyesler olarak adlandırılan ve kutlama yüksek komisyonunun isteği ve Maarif Vekâletinin davetiyle

yazdırılan bu eserlerin toplumun cumhuriyet konusunda aydınlatılmasına ve inkılap anlayışının yayılmasına hizmet edeceği düşünülmüştür.

Bu davet yazısı sonrasında bakanlığa ulaşan şiir ve destanlardan oluşan seçki; Cumhuriyetin Onuncu Yılı İçin Yazılan Destanlar ve Şiirler isimli kitapta toplanmıştır. Kitapta yer alan 17 manzume, Birinci Dünya Savaşı yılları, Osmanlı Devletinde yaşamının güç koşulları, kurtuluş mücadelesi, cumhuriyet idaresinin faziletleri, verilen haklar ile gelen güzel günler ile Mustafa Kemal ve Türk milletinin yüce şahsiyetini konu edinmiş, bu yolla müşterek tarih, kader, sıkıntı, mücadele ve gelecek noktasında milli birlik ve bütünlüğü pekiştirmek amaçlanmıştır.

Örneğin; Behçet Kemal tarafından Dumlupınar İnsanı isimli şiirin bazı dizeleri şöyledir:

“ ...

Şehit asker bizde de aynı hamle aynı hız

Sana layık bir vatan yapmak davasındayız!

Başkumandan ve onun on beş milyon askeri

Hedef medeniyetin ön safıdır, ileri

Ant içtik korumaya kurmaya maksadını

Her ana oğlum diye anmaktadır adını

Mehmetçik diyecektir her gence adını SOR”

Yine aynı kitaptan Aşık Hasan’ın Destanı ve Aşık Mehmet’in Destanı içinde şu dizelere rastlamak mümkündür:

“Varsın geçsin benim yaşıım yetmiş

Son on yılda gördüm en büyük işi”

...

“Cumhuriyet halkın hakimiyeti

Hep Türklerin böyle idi niyeti”

Okuma yazma oranının oldukça düşük olduğu bu yıllarda piyes, oyun ve temsillerin halka ulaşmak yönündeki etkisi ve hızı açıktır. İlaveten özellikle oyunlarda görülen duygu yoğunluğu yapılan değişikliklerin kabulü ve yeni toplumsal-siyasal düzenin benimsenmesi yönünde hislere de seslenerek ortak milli duygulanım anı yaratır niteliktedir.

Yüksek komisyonun bir yazı ile tanıttığı; “*Cumhuriyetin ilanının onuncu yılı anısına halkın sevinç ve heyecanını birlikte yaşamalarını sağlamak ve yüz binlerce insanın aynı sesle ve aynı duygularla tek bir adam gibi bağırabilmeleri için yazılan ve bestelenen Onuncu Yıl Marşı*”, bu his ve duyguları hem ifade etmek hem de gelecek nesillere aktarmak işini üstlenmiştir (BCA, Fon Kodu 490 01 Yer No 11 50 37.1). Marşın sözleri cumhuriyeti anlatarak on yılda yapılanların sıralanmasından oluşmakla kalmamış aynı zamanda milli üstünlük, milli birlik ve milli ülküyü de konu etmiştir. Komisyon tarafından gönderilen belgede marşın; “baştanbaşa milli gururumuzu, inkılap heyecanlarımızı, yükselme ve ilerle hızımızı anlatan güzel mısralardan” örülü olduğu belirtilmiş; marşın sözlerinin Türk milletinin asli unsurlarını içerdiği ifade edilmiştir. Yine aynı belgede marşı öğrenmenin ve öğretmenin her şuurlu yurttaş için bir inkılap borcu olduğu dile getirilerek marşın genç, ihtiyar, kadın, erkek tüm milletin ülkü şarkısı olarak kabul edilmesi istenmiştir. Cumhuriyetin ilanının onuncu yıl dönümü için özel olarak yazılan ve bestelenen marşın dizeleri, tarihten önce ve tarihten sonra var olan, bu milli varlığı ile medeniyet alanında kıdemli, kurtuluş savaşında kahraman ve istiklal ülküsünde kararlı, on yıllık inkılap sürecini başarıyla atlatan ortak bir tarih ve ortak bir kader anlatısına dayanmakta, ortak bir geleceğin hayalini kurdurmaktadır.

Kutlamalar kapsamında Mustafa Kemal’e olan bağlılığın ve ona duyulan minnettarlığın her vesile ile gösterildiğini, bunun için her imkandan yararlanıldığını söylemek mümkündür. Bunun en açık, en bariz örneğini ise kuşkusuz toprak alma merasimleri oluşturmaktadır. Ayrıntıları etkinliklere ilişkin detayların aktarıldığı sayfalarda dile getirilen toprak alma merasimleri; kendisi de kutlama yüksek komisyon üyesi olan Enver Behnan Şapolyo tarafından o gün Ankara’da düzenlenen

merasimde yaptığı konuşmada şu satırlarla nitelendirilmiştir (Tarihi Araştırmalar Grubu, 1999: 42):

“Arkadaşlar, bu meydana, aynı heyecanla coşkun bir içtenlikle Gazi’imize bir armağan vermeye geldik. ... Yarım saat önce avuçlarımızla, Türk bayrağına doldurduğumuz toprakta, milli varlığın özü var. Bu özümüz Gazi’imize bir armağan olsun. Milyarlarca Türk’ün özü olan bu toprak, Gazi babamıza on yılın sonsuz ve unutulmaz bir millet yadigârı olsun. Armağanımızla var olsun; yaşasın!”

Halkta büyük coşku ve heyecan uyandıran toprak alma merasimleri Mustafa Kemal’e duyulan minneti göstermenin yanı sıra milliyetçi söylemin tüm sembollerini barındıran bir görünüm arz etmektedir. Toprak alma merasimleri on yıl önce kurtuluş mücadelesi vermiş olan halkın üzerinde yaşadığı toprak parçasını *vatan* olarak kabul ettiği ve benimsediği esası ile coğrafi bir aidiyeti hatırlatmaktadır. Törenler; İstiklal Marşı ve Onuncu Yıl Marşı ile başlamış, vatani temsilen alınan toprak, devleti temsil eden vali ya da kaymakam; fırkayı temsil eden fırka reisi; kurtuluş savaşını temsil eden bir gazi; modernleşmeyi, aydınlanmayı ve ilmi temsil eden öğrenciler, geleceği temsil eden bir şehit çocuğu eşliğinde milli birliği simgeleyen bayrak içine konulmuş, yeni ülkenin yeni başkenti Ankara’ya kurucusu ve önderi Mustafa Kemal’e gönderilmiştir. Ankara’da bir araya getirilerek sergilenmesi planlanan bu topraklar milli birlik ve bütünlüğü, ayrıcalıksız, sınıfsız kaynaşmış bir toplumu sembolize edecektir. Merasimler; toprağın alındığı noktanın “Cumhuriyet Meydanı” olarak adlandırılması, dikilen anıtları, çakılan hatıra levhaları ile toplumsal belleğe kazınmıştır.

Kutlamalar kapsamında düzenlenen her etkinliğin Mustafa Kemal’in, cumhuriyetin ve modernleşmenin yüceltilmesi amacını taşıdığını söylemek mümkündür. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Mustafa Kemal’in modern devletinde, halkın fikri önemsenir (Halk Kürsüleri), affedicilik esastır (Genel Af Yasası), aydınlık aslıdır (fener alayları, her yere asılması istenen ampuller, İstanbul’da Çamlıca’da üç gün sönmeyen cumhuriyet meşalesi), halk sevinçlidir, mutludur

(balolar, danslar, şarkılar, türküler, köy eğlenceleri), bağımsızlık temel ilkedir (İstiklal Piyesi).

Milli marşları, kahraman Türk ordusu, Türk donanması, Türk tayyarelerini gösterileri, milli şiirleri, milli destanları, milli piyesleri ve her yeri süsleyen milli renkleri ile törenler aracılığıyla tahlil edilmeye çalışılan devletin iktidar alanı; cumhuriyet bayramı kutlamaları çerçevesinde Mustafa Kemal, cumhuriyet ve modernlik bileşenleri etrafında kurulmuş ve tarih, kader, sıkıntı, mücadele ve gelecek ortaklığı temelinde kurgulanmış milliyetçi söylemle yapılandırılmıştır. 1933 yılı kutlamalarının genel görünümü *mücadeleyi az önce geride bırakmış bir zafer anını* andırmaktadır. Bu an; neredeyse askeri disiplinle oluşturulmuş ve düzenlenmiş bir vitrin misali törenlerde sergilenmiştir. Türk milliyetçiliğinin Mustafa Kemal, cumhuriyet ve modernleşme ile tanımlanan ulus-devlet ideolojisinin yansıması olarak onuncu yıl törenleri; bir bayramdan bir kutlamadan ziyade sanki devletin milletini ve onun toplumsal habitusunu doğurma ve onu adlandırma anı gibidir.

1943 yılında düzenlenen yirminci yılı törenlerinin ise; onuncu yıl törenlerinin etkisinde ve gölgesinde kaldığını söylemek mümkündür. 1943 yılı kutlama talimatı onuncu yıl talimatının neredeyse aynısıdır. Yirminci yıl törenleri; şehir, kasaba ve köylerde oluşturulmuş kutlama komiteleri, merasim duruşu ve resmigeçit akışı ile devletin siyasi ve askeri otoritesinin merkezi konumunu belleklerde pekiştiren bir görünüm arz etmektedir. Bu kez örnek konferans metinleri merkezden gönderilmemiş ancak talimatname aracılığıyla verilecek konferanslar için hazırlanan metinlerin kutlama komitesince denetleneceği belirtilmiştir. Ayrıca salonlarda ve kürsülerde Ebedi Şef Mustafa Kemal Atatürk'ün ve Milli Şef İsmet İnönü'nün söylevlerinden alınan parçaların okunması istenmiştir. Bayram süresi boyunca diğer etkinliklerde de Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün yan yana anılan isimlerini; iktidar alanında her ikisinin de birlikte varlığına işaret eden çalışmalar olarak okumak mümkündür.

1933 yılı kutlamalarında Mustafa Kemal'in iktidar alanının belirleyicilerinden biri olarak etkinliklerin her safhasında sıklıkla yüceltildiği bilinmektedir. 1943 yılı kutlamalarında da Mustafa Kemal'in her fırsatta anıldığını söylemek mümkündür. Ancak 1933 yılı onuncu yıldönümü bayramı etkinlikleri ile karşılaştırıldığında bu yılın Atatürk'ün durmaksızın övüldüğü bir bayram olmadığı da açıktır. Bir yönetici olarak İsmet İnönü'nün Mustafa Kemal'e alternatif ya da yeni bir lider kimliği çizmek yerine onun millet üzerindeki derin etkisinden yararlanmayı seçtiği görülmektedir. Partisi CHP tarafından kendisi "Milli Şef" ilan edilirken, Mustafa Kemal de "Ebedi Şef" ilan edilmiş, her konuşmasında Ebedi Şef Atatürk'ü anmış, bugün Kemalizm olarak adlandırılan altı temel prensipten ödün vermemiş, tıpkı Mustafa Kemal gibi savunma konumunda kalarak ülkenin toprak bütünlüğü için uğraş vermiş, henüz kalkınmaya başlayan ülkenin savaşa yıkımına müsaade etmemiştir. Mustafa Kemal'in *kurucu* olduklarının İsmet İnönü'nün *koruyuculuğu*nda olduğunu söylemek mümkündür. Bu yolla alanın milli birlik ve bütünlük esası aynı ülkü etrafında konumlandırılan iki lider üzerinden tesis edilmeye çalışılmıştır. Örneğin; gazetelerin 29 Ekim günü manşet haberlerinde Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'nün fotoğraflarını bir arada verdikleri, bu iki liderin yanı sıra fotoğraflarda asker, Türk bayrağı ve güneş ya da meşale görüntüleri dikkat çekmektedir

On yıl zarfında yurtdışında ve yurtiçinde yaşanan gelişmeler nazarında 1933, 1943 kutlamaları arasında millet-cumhuriyet ilişkisinde bir yön değişimi olduğu tespit edilmiştir. 1933 yılı söylemlerinde milleti yaratan cumhuriyet iken, on yıl sonra ibrenin millete döndüğünü, 1933 yılında milletin varlık sebebi olarak gösterilen cumhuriyetin ve Mustafa Kemal'in yerini *millete hizmet eden cumhuriyet* görünümünün aldığı, Türk milleti vurgusunun açık şekilde arttığı görülmektedir. Mustafa Kemal'in sağlığında düzenlenen onuncu yıl kutlamalarından yansıyan Türk milliyetçiliği kurgusunun daha ziyade Kurtuluş Savaşı ile özdeşleşmiş vatan toprağı olgusuna bağlı olduğu daha önceki satırlarda dile getirilmişti. Oysa 1943 yılı kutlamalarında Avrupa'da yayılan ve sonunda yıkıcı bir savaşa sebep olan katı, dogmatik, etnik, dile dayalı milliyetçiliğin yansımalarını görmek mümkündür.

Örneğin; Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 29 Ekim 1943 günü yaptığı açılış konuşmasında; *“Millet içeride ve dışarıda her türlü emniyetin sağlam temellerini cumhuriyette buldu. Millet kazancının ve emeğinin vatan ve cemiyet için harcanmasını cumhuriyette sağladı. Milletın dertleri, dilekleri ve ülküleri cumhuriyette ön safta ve bütün idare ve siyasetin üst başında yer aldı.”* sözlerine yer vermiş; kusurlar, ızdıraplar, iyilikler, rahatlıklar noktasında bir kader ortaklığı ile milleti birleştirmiştir (Tarihi Araştırmalar Grubu, 1999:43).

Benzer şekilde başbakanın cumhuriyet kazanımlarını sıraladığı açılış konuşması *“Türk olarak, Türkiye olarak”* sözleriyle başlayan birçok cümle içermektedir; *“Çünkü Türk olarak ve Türkiye olarak ayaklarımızdaki zincirleri yirmi yıl önce bugün koparıp attık. Çünkü Türk olarak ve Türkiye olarak birlik ve beraberliğin yarattığı hiçbir ölçüye sığmayan yapıcı ve koruyucu kuvveti yirmi yıl önce bugün yarattık. Çünkü Türk olarak ve Türkiye olarak ileri milletler yarışına yirmi yıl önce bugün katıldık.”*

Özellikle radyo konuşmaları yoluyla halka devletin ve kurumlarının işleyişi ve içeriği aktarılırken sık sık Türk milletine ve onun niteliklerine ilişkin belirlemeler yapıldığı görülmüştür. Örneğin Adalet Vekaleti namına yapılan konuşmada *“Bugün bir atasözü olan Türk gibi kuvvetli olmakla beraber, Türk gibi adiliz de”* denilmiş, *“Türk adliyesi, Türk ordusu gibi Türk milletinin şerefi olmaya çalışıyor”* diye eklenmiştir. Benzer şekilde Dahiliye Vekaletine ayrılan sürede iç işlerine ilişkin konuşma metninde inkılapların *“Türk Milletinin zeka ve yeteneği ile başarılmış”* olduğundan söz edilmiştir. Savunma konusunun ele alındığı konuşmada da örneklere rastlamak mümkündür; *“Gerektiği vakit Türk milletinin onur ve hürliüğünü memlekette tüten tek bir ocak ve Türk’üm diyen tek kimse kalmayıncaya kadar korumaya azmetmiş şefler elinde ve emrinde bulunan Türk ordusu memleketin kültürel kalkınmasına da bir dayanak olmuştur.”* Eğitim konusunda verilen radyo konferansının son cümlesi *“muvaaffakiyet; Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir beraber olarak azimkârane yürümesidir”* denilerek ordu millet bütünleşmesine işaret edilmiştir.

Maarif Vekâleti adına yapılan konuşma metni irdelendiğinde Türk diline ve Türk milli eğitimine ilişkin detayları görmek ve bu noktadan milliyetçi kurguyu okumak mümkündür. Bugünkü ismi ile Eğitim Bakanlığı öncelikle tüm eğitim kurumlarının programlarını, talimatnameleri ve kitaplarını yeni zihniyete göre tekrar düzenlemiş, gençlerin yeni nesillerin milli eğitimi için tüm öğretim ve telkin yollarından yararlanmıştır. Yine aynı belgede 1943 yılında toplanan Milli Eğitim Şurası'nın Dilin Türkçeleştirilmesi amacı ile teknik, hukuki, iktisadi, ticari, askeri, zirai bilimler ile sanat, edebiyat ve müzik alanlarındaki terimlerin Türkçe karşılıklarını bulma ve kullanma yolunda kararlar aldığı belirtilmektedir. Ayrıca yine aynı şurada Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri saptanmış, bunların 1943-44 yılından itibaren okullarda öğrencilere telkini için gerekli tedbirler alınmıştır.

Konuşma metninde Cumhuriyet Halk Partisinin 6 Haziran 1943 tarihinde düzenlenen 6. Kurultayında değiştirilen parti programına dayanan Türk Milli eğitim ve öğretiminin esasları şu şekilde sıralanmaktadır:

1- Cumhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Laik ve İnkılapçı vatandaş yetiştirmek, öğretimin her derecesi için mecburi ihtimam noktasıdır. Türk milletini Türkiye Büyük Millet Meclisini ve Türk Cumhuriyetini saymak ve saydırmak bir vazifedir.

2- Milli karakteri, derin tarihimizin ilham ettiği yüksek derecede tutmak ve tek bahtiyarlığı millete hizmette aramak büyük hedeftir.

3- Milletin kültür ihtiyacı ve işleri her dalı ile bütün olarak takip olunacaktır. İleri bir medeniyet topluluğu olan Türk milleti için kültürün hiçbir parçası ehemmiyetsiz görülemez.

4- Terbiye, fikirde, karakterde, bedende birbirinden ayrılmaz bir surette güdülür.

5- Eğitim ve öğretimde tutulacak yol, maksadı, nazarı ve ameli olarak temin etmelidir.

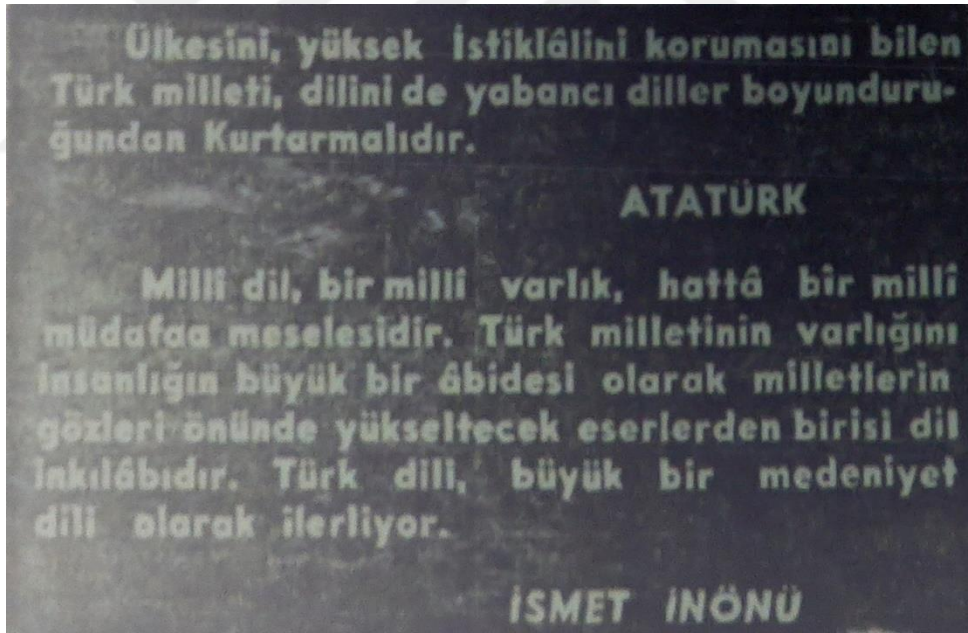
6- Eğitim her türlü hurafeden uzak, milli ideolojiye uygun, vatan, millet ve aile severlik esasına dayanmalıdır.

7- Her öğretim ve eğitim kurulunda talebenin teşebbüs kabiliyetini geliştirmek ve onları ciddi bir intizam hayatına alıştırmak amaç olacaktır.

8- Partimiz vatandaşların Türkün derin tarih ve medeniyetini bilmesine üstün bir ehemmiyet verir. Bu bilgi Türkün kabiliyet ve kudretini, nefesine itimat hislerini ve milli varlık için zarar verecek her cereyan önünde yıkılmaz mukavemetini besleyen mukaddes bir cevherdir.

9- Türk dilinin milli ve mazbut bir dil haline gelmesi yolunda ciddi çalışmalara devam olunacaktır.

10- Türk dilinin millileşmesi hareketinde elden gelen neticeler, bütün bilim ve öğretim müesseselerinde tatbik edilecektir.

Görsel 49. 1943 Yılı Kutlamaları - Türk Dili Konulu Özdeyişler (Tan Gazetesi 29 Ekim 1943)

1953 yılı cumhuriyet bayramı kutlamaları devletin iktidar alanı açısından değerlendirildiğinde, alanın yeni oyuncularının değişim ve dönüşüm hamlelerini görmek mümkündür. Bu vakte kadar devleti merkeze alan ve milleti devletin bekası

için varsayan devlet-vatandaş ilişkisini haklar noktasında değil de minnet ve şükran duygusu etrafında şekillendiren tek parti yönetiminin aksine Demokrat Parti'nin uygulamalarında sıklıkla aksini yapsa bile söyleminde “milli iradeyi” merkeze yerleştirdiği görülmektedir.

Örneğin Menderes'in Ulus Gazetesinin dile getirdiği gibi Cumhuriyet Bayramlarına pek de alakadar davranmaması, iktidar alanını cumhuriyet ve inkılaplarla tanımlayan tek parti yönetimine bir karşı konumlanma olarak okumak mümkündür. Ne de olsa Demokrat Parti tezini “devlet” yerine “millet” üzerine kurmuş bir partidir ve cumhuriyet bayramları CHP yönetimi boyunca toplumun değil devletin sahne performansını simgelemektedir. Menderes'in hedef ve destek kitlesini CHP'nin tersine bürokrat ve aydınların değil özellikle kırsal kesimin oluşturduğu bilinmektedir. Cumhuriyet bayramının 30. Yıldönümünün açılış günü bürokrasinin ve devletin karargâhı olarak tanımlanan Ankara yerine Mersin'de geçirmesi sadece bir Demokrat Partili olarak CHP bayramına tepki olarak değil, kitlesinin temsili açısından da manidardır.

1953 yılı bayram törenleri Ulus ve Zafer gazetelerinde görülen bayram haberleri ve bu maksatla kaleme alınan köşe yazıları açısından değerlendirildiğinde bir tarafın milleti, Atatürk ve İnkılaplar ile tanımladığı diğer tarafın ise demokrasi ve irade ile nitelendirdiği görülmektedir. Esasen bu durum törenlerden yansıyan manzaranın bir benzeridir.

Tek Parti yönetimindeki devlet cephesinden bir bakışla bu yıla kadar tüm mücadele, ulus-devletin inşasında toplumsal habitusu inkılaplar ve batılı modernleşme çizgisinde oluşturmak için verilmişti. Bu zaman zaman alınan sert önlemlerle yani devletin meşru şiddeti ile olabildiği gibi çoğu zaman da tıpkı Cumhuriyet Bayramı törenlerinde olduğu şekliyle söylem yoluyla yani sembolik şiddetin kullanımı ile yapılmıştı. Yaratılmak istenen toplumsal habitus, anılan bu ülkü temelinde birleşen bir toplum tahayyülüne dayanmakta, her türlü farklılığa

savaş açmak ulus-devletin milliyetçi kurgusunda normalleşmekteydi. 1950’li yıllar otuz yıllık hayalin yıkılabileceğine ilişkin sinyallerin alındığı ilk yıllardı.

4.5.3.2. Eksene Geri Döndürme Çabaları (1963-1983)

1963 yılı cumhuriyetin 40. yılı kutlamaları aradan üç yıl geçmesine karşın 1960 askeri müdahalesinin kendisini hissettirdiği tören yılı olmuştur. Kutlamalarda rastlanan geçen yıllara nazaran askerin belirgin varlığı, Genelkurmay başkanının neredeyse tüm devlet kademelerine gönderdiği mesajlar, haber dilinde görülen asker ağırlıklı anlatım bunun en bariz örnekleridir. Bu yılın kutlamalarında halkın coşkusunun ve heyecanının geri planda kaldığını, ordunun rejimin koruyucusu olarak varlığını derinden hissettirdiğini söylemek mümkündür.

Demokrat Partinin kurulması ve kurulduktan sonra girdiği ikinci seçimleri kazanması, 1923 yılından bu yana mücadele içinde olunan, değiştirilip dönüştürülmeye çalışılan farklılıkların su yüzüne çıkması, üstelik iktidar alanını ele geçirerek kendisine temsil alanı yaratması beraberinde toplumsal habitusun dönüşeceği endişesini yarattığı için bu denli sert bir müdahale ile karşılanmıştır. Bundan sonra yaşanan iki askeri müdahale de benzer endişelerle gerçekleştirilmiştir ancak değişen dünyada dönüşen toplumsal dinamikler toplum tahayyülünü de dönüştürdüğünden ne nedenler ne sonuçlar aynı kalmıştır.

1973 yılı kutlamalarını ise; 1971 yılında muhtıralar yoluyla görevden el çektirilen hükümet yerine yönetime gelen “partiler üstü” yapının ve Kemalist iktidarın ülkeyi getirmek ve görmek istedikleri biçimin bir yansıması olarak okumak mümkündür. Kutlamalar kapsamında düzenlenen etkinlikleri iktidar alanı ve milliyetçilik kurgusu çerçevesinde değerlendirmeden evvel kutlamaların

düzenlenmesine ilişkin çıkarılan kanunun adına ve birkaç önemli maddesine değinmek yerinde olacaktır.

Önceki 49 yıl boyunca cumhuriyet bayramı kutlamaları olarak anılan bayram bu yıl kutlama kanununda yer aldığı şekli ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıl dönümü olarak anılmış bu yolla, ülke için cumhuriyetin salt bir rejim olmadığı devletin ve dolayısıyla milletin varlığının cumhuriyete bağlı olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Yine çalışmanın yasal düzenlemeler bölümünde değinildiği gibi aynı kanunun ilk maddelerinin devletin ve milletin tanımını içerdiği ve resmi ilerleme yönünü bildirdiği açıktır. Bu yönüyle kutlama kanunu ve onu takip eden tüm etkinlikler; özellikle asker tarafından sarsıldığı düşünülen resmi devlet ideolojisinin yerini yeniden sağlamlaştırma çabalarıdır. Bu bağlamda kutlamaların genel görünümünün Kemalizm'i hatırlatma ve canlandırma, devletin batı modernizminden kopmadığını içte ve dışta yansıtmaya niteliğini taşıdığını söylemek mümkündür. Örneğin; kutlama kanunu ile hükme bağlanan Sivas'ta Cumhuriyet ismi ile bir üniversite kurulması, teklif edilen ancak bütçe yetersizliği nedeniyle geri çekilen 1000 adet 50. Yıl Cumhuriyet Okulları fikri bu amaca hizmet etmektedir.

50. yıl kutlamaları kapsamında düzenlenen onlarca etkinlikte yer alan, anı objelerinde kullanılan, gazetelerin 50. yıl kutlama haberlerinde sayfayı süsleyen 50. yıl amblemi kutlamalarda devletin varlığının bir nişanesi olmasının yanı sıra birleştirici ve bütünleştirici bir sembol olarak da etkili olmuştur. Türk bayrağındaki hilal ve yıldızın bir çiçek haline dönüştürüldüğü amblemde beyaz zemin üzerine kırmızı çiçeğin her yaprağı on seneyi temsil edecek şekilde konumlandırılmış, amblem "50.yıl 1923-1973" yazısı ile tamamlanmıştır.

Kutlamalar kapsamında düzenlenen etkinliklerin iki koldan ilerlediğini görmek mümkündür. Bunlardan ilki; filmler, kitaplar, yıllıklar, sergiler, gösteriler, oyunlar yoluyla hem devlet kurumlarının hem de devlet teşviki ile kurulan sanayinin 50 yıllık gelişimi göstermekte, ikincisi ise; bildiriler, kongreler, sempozyumlar, seminerler

yoluyla ilkinin fikri temellerini oluşturmaktadır. Özellikle bu ideolojik tabanının kutlamalar kapsamında yeniden inşasının üç temel bilimsel toplantı üzerine tesis edildiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki; Türk Tarih Kurumu tarafından 23-26 Ekim 1973 tarihinde kurum merkezinde düzenlenmiş olan *Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Semineri*dir. Seminer 8 bildirinin sunumundan oluşmuş, bu sunumlar 1975 yılında kitap haline getirilmiştir. Açılışın İsmet İnönü tarafından “İstiklal Savaşı ve Lozan” konulu bildiri ile yapıldığı seminerde, “Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devletinin Paylaşılması Hakkında Yapılan Anlaşmalar”, “Türkiye’de Din ve Devlet İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi”, “Atatürk ve Kültür”, “Atatürk ve Arkeoloji”, “Kurtuluş Savaşında Atatürk’ün Dış Siyaseti”, “Kurtuluş Savaşında Kongreler” konularına yer verilmiştir. Bu noktada seminerin tek kadın katılımcısı Afet İnan’ın “Atatürk ve Kültür” konusunda sunduğu bildiri Atatürk milliyetçiliği ve devlet-vatandaş ilişkisi noktasında aydınlatıcıdır. Mustafa Kemal’in millet ve kültür konusundaki fikir ve çalışmalarına değinen İnan, yine Kemal’in kültür ve eğitim seviyesi arasındaki pozitif ilişkiyi vurguladığını belirtir. Atatürk’ün medeniyet tanımında devlet, ekonomi ve fikri alanda yüksek kültürün önemine dikkat çeken İnan, demokratik kurumların oluşabilmesini bu yüksek kültürle bağlantılandırır, bu nedenle medeniyet idealine ulaşmak yolunda her çalışmanın milli varlığı ve birliği pekiştireceğini vurgular (İnan, 1975: 99-107).

Benzer şekilde Türk Dil Kurumu’nun da 21-22 Nisan 1973 tarihinde olağanüstü olarak toplandığı görülmektedir. Ancak bu toplantılar 50. Kutlamaları kapsamında değil, dönemin bakış açısını kurum amaçları arasına dâhil etmek maksadındadır. Yıl içinde yapılan konuşmalar ise *Cumhuriyetin 50. Yılında 50 Konuşma* adıyla kitap olarak bastırılmıştır. 20 Ekim 1973 – 26 Nisan 1974 tarihleri arasında yapılan 7 konuşmanın yer aldığı kitapta, “Dil devrimi öncüsü büyük bir filozof”, demokrasi ve Cumhuriyet”, “Cumhuriyet Yönetimi ve Türk Toplumu”, Cumhuriyetin Kuruluşu”, “Cumhuriyet Çağı Türkçesi”, “Yasa Dili”, “Tarihsel Arka Planı Bakımından Türk Dili” konularına yer verilmiştir.

Bu minvalde üçüncü bilimsel toplantı ise, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Milli Folklor Enstitüsü Müdürlüğü tarafından düzenlenen *1. Uluslararası Türk Folklor Semineri'dir*. 8-14 Ekim 1973 tarihinde düzenlenen seminerde 4 yabancı 44 Türk bilim insanı ve folklor uzmanı bildiri sunmuş, bildiriler 1974 yılında kitap olarak basılmıştır. Seminerin açılış konuşması İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından yapılmış, folklorun muhteviyatı ve yararı konusundaki bu bildiri şu cümlelerle sonlanmıştır:

“...ulus birliğini nasıl anlamak doğru olabilir? Ancak şöyle: Ulus birliği dinde, dilde, sanatta birliktir ama bu birlik herhangi birlik değil, gelenek birliğidir. Bu anlayışla milliyetçiliğin, ulusçuluğun tanımım şöyle yapabiliriz: Ulus demek din, dil, sanat gelenekleri bir olan demektir. Son söz: Folklor bilgisinin ulusçuluğa yapabileceği yardım pek büyük olacaktır (Baltacıoğlu, 1974:2)”

Görüldüğü gibi bu geniş kapsamlı üç bilimsel etkinlik, özellikle Türk Tarih Kurumunun ve Türk Dil Kurumunun çalışmaları resmi devlet ideolojisini benimsemiş kişiler etrafında kurulmuş, modernleşme hedefine kilitlenmiş, bölücülüğe meydan vermeyen, Kemalist ilkelere sonuna dek bağlı Atatürk milliyetçiliğinin fikri temellerini hatırlatma ve aktarma ile işlevlendirilmiştir.

Cumhuriyetin 50. Yıldönümü münasebetiyle yapılan bilimsel çalışmaların dışında kalan etkinlikler ise, yine benzer amaca hizmet edecek şekilde kendi alanlarında modernleşme yolunda kat edilen yolu gösterir niteliktedir. Örneğin devletin hemen hemen her kurumu için, çalışma alanını anlatan, elli yıllık gelişimi vurgulayan filmler çekilmiş, kitaplar basılmış ve sergiler düzenlenmiştir. Anlatımlarda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana yaşanan ilerleme sayılarla ve grafiklerle desteklenmiş, görsellerle zenginleştirilmiştir.

Yine sanat alanında yapılan etkinlikler irdelendiğinde resim, heykel, cam, seramik, bale, opera, dans ve özellikle klasik müzik alanında örnekler verildiği,

Cumhurbaşkanlığı Senfoni orkestrasının yurt turnesi düzenlediği, modern sanat dallarında gösterimler yapmak üzere yurtdışından toplulukların davet edildiği, ilk kez anıt mantığından çıkılarak serbest heykel çalışmalarının desteklendiği görülmektedir. Tüm bu etkinliklerde üzerinde dikkatle durulan ve vurgulanan Mustafa Kemal'in kurduğu çağdaş ilerleme çizgisinin toplumu yükselttiği noktadır. Benzer bir vurguya 50. Yıl için yazılan marşın sözlerinde de rastlamak mümkündür. "Cumhuriyet, özgürlük, insanca varlık yolu Atatürk'ün çizdiği çağdaş uygarlık yolu" nakaratı marşın her kıtasının arasında tekrarlanmakta, hatırlatılmaktadır.

Mustafa Kemal, inkılaplar ve gelişmenin vurgulandığı bununla birlikte yerli ve milli değerler ile Türk tarihinin bir sentezinin yaratılmaya çalışıldığını 50. yıl hatıra paralarında görmek mümkündür. Altın ve gümüş olarak basılan paralarda, Atatürk rölyefi bir meşale içinde aydınlığı, canlılığı simgelemekte bir yanında kağnısı ile köylü milli değerlerden kopulamayacağını vurgularken diğer yanında yer alan fabrika görseli çağdaşlığa ve kalkınmaya verilen önemi göstermektedir. Arka yüzünde yer alan Türklerin tarihin başlangıcından bu yana kurdukları 16 Türk Devletini sembolize eden 16 yıldız, tarih birliği anlatısı taşımakta bu 16 yıldız 50. Yıl ambleminde birleşerek, salt 50 yıllık değil asırların gücünü Türkiye Cumhuriyeti'nde toplamaktadır.

Kutlamalar kapsamında açılışı yapılan Boğaziçi Köprüsü'nün kendisi sembolik ve maddi anlamıyla başlı başına modern batı ile birleşmenin tezahürü olmuştur. Açılışta ülkeye barış getirmesi umuduyla ak güvercinler uçurulmuş, açılışı gerçekleştiren devlet erkânı ve halk 50. Yıl Marşı eşliğinde yürüyerek Avrupa'ya erişmiştir.

1933 yılı cumhuriyetin onuncu yıldönümünde olduğu gibi bu yıl da özellikle ilk ve ortaokul öğrencileri için yazılmış piyesler sahnelenmiştir. Yazılan piyeslerin doğrudan anlatımları, iyi-kötü ikiliği çerçevesinde biçimlendirilişleri, azınlık vatandaşların kötülüklerle özdeşleştirilmesi, Müslüman olmaya davet edilişleri,

eğitim alan kadının iyi çocuklar yetiştireceğinin işlenişi, Mustafa Kemal'i neredeyse ilahi bir anlatımla nitelendirilmesi dikkat çekicidir. Örneğin Semiha Türkylmaz tarafından kaleme alınmış olan “Ne Mutlu Türküm Diyene” oyunu; Türk milletinin karşısına çıkan zorlukları şeytanlar olarak resmetmekte, şeytanların oyununu bozan Türk milletini ve Alparslan, Fatih Sultan Mehmet ve Mustafa Kemal gibi liderleri de yanlışla düşmezlik, yenilmezlik ve kahramanlıkla özdeşleştirmektedir. Oyunda tarihin sayfaları Türk milletine şöyle seslenir;

“Ey yeryüzünün soylu evlatları! Ey düşenleri kaldıran! Ey en yükseklerle çıkıp da başı dönmeyen! Ey cesaretin sembolü! Ey zaferlerin kartalı! Ey barışın güvercinleri! Ey yenilgilerinde bile destanlar yaratan Türk! Ey, koca Türk, ulu Türk!

Oyunun sonunda Mustafa Kemal'in vecizeleri ardarda sıralanır, ulu önder eşsiz Atatürk'ün yolundan yürüyünüz öğütlenir, tüm oyuncular üç kez “Atam İzindeyiz” diye bağırır.

Orta dereceli okullar için kaleme alınmış olan Zafer Yolu piyesi ise 4 perdedir. Aydın'ın bir köyünde Kurtuluş Savaşı sürerken başlayan oyun, okuma yazması olmayan köylü ile okuma yazma öğrenmiş köylüyü resmeder, Kuran'ın Türkçe okunursa anlaşılabilirliğinin altını çizerek, bunun İslama aykırı olmadığını vurgular. Tarihsel dizgeyi takip eden oyun; savaş yılları, meclisin kuruluşu, cumhuriyetin ilanı ve 50. Yıldönümü sırasıyla bütünüyle karşıtlıklar zemininde kurgulanmış ve elbette sonunda kazanan Atatürk yolundan ayrılmayan, inkılaplara gönül veren, ahlak sahibi Türk milleti olmuştur.

1973 yılının görkemli, geniş kapsamlı ve zengin kutlamaları ancak 1933 onuncu yıldönümü kutlamalarıyla karşılaştırıldığında anlam kazanır. Onuncu yıl kutlamalarında kurulan ulus-devletin milletini yaratma çabalarına ve toplumsal habitusu oluşturma gayretlerine tanık olunduğu gibi, ellinci yıl kutlamaları da 1950'lerle birlikte dönüşme ve değişme sinyalleri veren milli bilinci kaydettiği

eksenine geri getirme çalışmalarının bir yansımasıdır. Kutlamalar sanki tüm topluma sahip olduğu her şeyi tek tek göstererek tümünün Cumhuriyetin ve Mustafa Kemal'in sayesinde olduğunu hatırlatmaktadır.

4.5.3.3. Cumhuriyetten Demokrasiye, Modernleşmeden Milli İradeye (1993-2003)

1993 yılı Cumhuriyetin 70. Yıl kutlamaları ilgili başlık altında da değerlendirildiği üzere etnik ve dini terör nedeniyle çokça kaybın yaşandığı bu nedenle bayram kutlamalarının milli değerler ve laiklik odağında şekillendiği yıllar olmuştur.

Her ne kadar Cumhurbaşkanı Demirel'in, Başbakan Çiller'in ve diğer lider ve bürokratların kutlama mesajlarında da terör vurgusu ağırlıklı ise de esas toplumsal habitusu halkın kutlamaları, yürüyüşleri, sloganları ve pankartları göstermektedir.

Etnik kimlikleri özellikle de Kürt kimliğini görmezden gelmenin ve ötekileştirmenin, 1980 askeri yönetimi ile gelişmeye başlayan sağ Kemalizmin Türk milliyetçiliğini ve Sünni İslamı benimsetme gayretleri çok acı olaylara sebebiyet vermiş, kutlamalar vesilesiyle tepkiler ortaya konulmuştur. Örneğin bu yıl İstanbul kutlamaları 'Cumhuriyeti ve Demokrasiyi Seviyoruz' olarak, İzmir'de düzenlenen yürüyüş ise 'Laik Cumhuriyet Yürüyüşü' olarak adlandırılmıştır. Her yıl Cumhuriyet Bayramlarında evlerin, sokakların, caddelerin, taşıtların bayraklarla süslenmesi bir gelenek olmasına rağmen bu yılın kutlamalarında "bayrak" bir halk tepkisi olarak konumlandırılıp sembolleştirilmiştir.

İlk yıllarda Cumhuriyet Bayramı törenlerinin resmigeçitlerle özdeşleştirildiği bilinmektedir, belli ki bu toplumsal hafıza 1993 yılında canlanmış, artan milli

hassasiyetlerle birleşmesinden ise ‘askeri birliklerin ve zırhlı araçların geçişi’ “güçlü Türkiye’nin” meydan okuyan gösterisi ortaya çıkmıştır (Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993).

Yine aynı yıl İzmir’de düzenlenen kutlamalarda halk “Türkiye Cumhuriyeti bir bütündür, bölünemez”, “Laik özgürlüğün güvencesi”, “Kemalist gençlik”, “Türkiye Cumhuriyeti laik kalacaktır” pankart ve sloganlarını görmek mümkündür.

Yine gazetenin 30 Ekim 1993 tarihli manşet haberi “Yazıklar Olsun Size” başlığı ile verilmiş, haberin ayrıntıları satırlara şöyle yansımıştır. “PKK’ya karşı tek yumruk, tek yürek olan milletimiz, Cumhuriyetimizin 70. Yılıni coşkuyla kutladı. Ama ne acıdır ki milletvekillerimizin çok azı törenlere katıldı. Bu vurdumduymazlık yediden yetmişe hepimizi kahretti. Güzel yurdumuzu bir baştan bir başa bayraklarla donatan halkımızın göz kamaştırıcı coşkusunu bile paylaşmaya gerek görmeyen milletvekillerinden sadece 40’ı Meclis’teki ve Anıtkabir’deki törenlere katıldı. Her fırsatta Atatürkçü olduklarını söyleyen, nutuk atan milletvekillerinin çok büyük bölümü, Ulu Önder’in huzurunda yapılan törene de gitmedi. 450 milletvekilinden Ankara’daki ve diğer illerdeki törenlere katılanların sayısı ise 100’e bile ulaşmadı. Ama meydanları caddeleri tıka basa dolduran halkımız, ‘En büyük Türkiye’ diye yeri göğü inleterek güzel yurdumuzu bölmeyi amaçlayan hainlere anlamlı mesajı gönderirken, duyarsız milletvekillerine de en güzel dersi verdi.” Gazete böylelikle hem kendi kimliğini yansıtmış, hem törene katılmayan milletvekillerini ülkeye ve Atatürk ilke inkılaplarına sahip çıkmayanlar olarak işaret etmiş hem de cumhuriyet bayramları törenlerinin toplumsal bellekteki yerinin milli değerler kategorisinde olduğunu göstererek Türk milliyetçiliğinin yaygın kabulünü bir kez daha hatırlatmıştır.

Bourdieu’nun dile getirdiği gibi ortak görme ve bölme işlevi ile devletin; toplumsal habitusların tektipleştirilmesi yolunda yasa koyucu niteliği ile maddi

şiddeti, söylem üstünlüğü ile sembolik şiddeti apaçık görünmektedir. Üstelik salt iktidar alanında değil, artık toplumsal habituslar dolayısıyla da.

Öte yandan Türkiye’de toplumsal habitusu Türk milliyetçiliği, Kemalizm, cumhuriyet ve laiklik odağından tanımlayan iktidar alanının yeni oyuncularını olan kapatılan Milli Nizam Partisi, Milli Selamet Partisi ve hali hazırda mecliste bulunan Refah Partisi çizgisinin ise başka bir habitus yaratmak niyetinde olduğunu söylemek mümkündür. Yaratılma çabalarına tanıklık edilen bu habitusun odağında ise cumhuriyet yerine demokrasi, laiklik yerine manevi değerler bulunmaktadır. Bu minvalde Refah Partisi Genel Başkanı Erbakan’ın Cumhuriyet Bayramına ilişkin kutlama mesajı hayli manidardır. Erbakan 1945 yılı sonrası Türkiye’de cumhuriyet yönetiminden söz etmenin mümkün olmadığını, var olan yönetim biçiminin milletin özüne ve inancına aykırı olduğunu dile getirmiştir.

Aynı gün Milli Gazetede Sadık Albayrak, yazısında milli bayram, ulusal bağımsızlık, cumhuriyet, özgürlük ve bilim konularında gençlere verilen eğitimi değersizleştirmek yoluyla milli bayramların artık bir anlamı kalmadığını kaleme almıştır. Milli bayramların bir anlamının kalmadığını dile getirmek; ulus-devlet oluşumu ve milliyetçi düşünce açısından vatan olarak kabul edilen toprak parçası üzerinde yaşayan halkın birlik ve bütünlüğü sağlayacak bir başka zamandan söz etmektedir denilebilir. Bu, iktidar alanının yeni oyuncularının ‘milletin özüne ve inancına’ uygun bulduğu manevi değerleri işaret etmektedir.

70. yıl kutlamalarından yansıyan toplumsal görünüm parçalı bir resim vermektedir. Bir yanda millet; Türklük, cumhuriyet, laiklik, Kemalizm söylemi ile diğer yanda da demokrasi, milli irade, manevi değerler söylemi tanımlanmaktadır. İktidar alanında eskiler var olan değerleri muhafaza etmeye ve yeniden üretmeye odaklanmışken, yeniler ise alanın sabit kabullerini değiştirmeye, yeni kabuller yaratmaya çalışmaktadır. On yıl sonrasının yani 2003 yılının kutlamaları bu çatışmanın daha da gün yüzüne çıktığını göstermektedir.

2003 yılı cumhuriyetin ilanının 80. Yıldönümü kutlamalarının henüz başlamadan 77 rektör ve öğretim üyelerinin Tandoğan'dan Anıtkabir'e kadar düzenledikleri 'Cumhuriyet Yürüyüşü' ve Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu davetiyesi nedeniyle bir krize dönüştüğü bilinmektedir. Anılan bu kriz ortamında tarafların toplum tahayyülüne geçmeden evvel kutlamaların çerçevesine ve içeriğine ilişkin bazı detaylara değinmekte yarar bulunmaktadır.

Nisan 2003 tarihinde Başbakanlık tarafından yayınlanan B.02.0.PPG.0.12-320-6243 Sayılı Genelge ile Cumhuriyetin 80. Yıldönümünün kutlanmasına ilişkin çeşitli kararların alındığı önceki bölümlerde dile getirilmişti. Genelge birkaç önemli özelliği ile dikkat çekicidir. Bunlardan ilkin; "...Cumhuriyetimizin 80. Yıldönümü kutlamaları, 100. Yıldönümünün kutlanacağı 2023 yılına kadar uzanan bir planlama dönemi içinde ve bundan sonraki kutlamalara ışık tutacak biçimde..." ifadesi oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere yeni hükümet, salt 80. Yıldönümü kutlamalarını değil, yirmi yıllık bir dönemin planlamasını yapmaktadır. Yine genelgede sivil toplum ve özel sektör kuruluşlarının gönüllü katılımının öneminden söz edilmekte, emredici bir talimatname dili yerine yumuşak ve kapsayıcı bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Genelgenin dikkat çekici bir diğer özelliği ise, onuncu yıl kutlamalarından bu yana kutlamalardan sorumlu kurulun isminin değiştirilerek '*Ulusal Yönlendirme Kurulu*' halini almış olmasıdır. Önceki kutlamalarda 'Kutlama Yüksek Kurulu' olan isim içeriğinde ve yetkilerinde herhangi bir değişiklik olmaksızın AKP'nin milli irade ve demokrasi söylemi ile uyuşmadığından değiştirilmiş görünmektedir. Yine aynı belgenin 3b) bendinde İl Kutlama Komitelerinin sorumlulukları arasında anılan, "...uzun yıllardır süregelen kalıplaşmış biçimsel uygulamalar yerine daha etkin faaliyetlere yönelik projeler geliştirmesi..." ifadesi ile eski-yeni ikilemi üzerinden farklılıklara dayalı bir zemin yaratma hazırlığı içinde olduğunu söylemek mümkündür.

Öte yandan genelgenin yayınlanmasını takiben çalışmalar başlamış ve basına Ağustos ayında bir toplantı ile kutlamaların içeriği aktarılmıştır. Cumhuriyetin 80. Yıldönümü kutlamalarına ilişkin içerik milliyetçilik kurgusu açısından

değerlendirildiğinde halk konserleri, halk şölenleri, halk şenlikleri ile kutlamalarda ücretsiz etkinliklere önem verildiği, düzenlenen bu türden etkinliklerle parti söyleminin pekiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca bir yıllık süreye yayılan kutlamaların kapsamı sonraki tarihlerde gelişen bir fikirle vatandaşların önerilerine de açık hale getirilmiş, kutlamaların halkla etkileşim içinde ondan kopmadan düzenlendiği gösterilmeye, milli iradenin önemsendiği fikri benimsetilmeye çalışılmıştır.

Öte yandan bu yıl ilk kez Diyanet İşleri Başkanlığı'nın diyanet işlerinin cumhuriyet dönemi boyunca gelişimini konu alan çalışmalar dışında kendi çalışma alanı dahilinde kutlamalara etkin olarak katıldığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda İslam-Devlet-Cumhuriyet kavramlarının bağdaştırılması, cumhuriyet rejimi ile İslam dininin çatışmalı bir ilişki içinde olmadığının gösterilmesi, hatta bu ilişkinin temellerinin ülkenin varlık sebebi olan Milli Mücadele döneminde atıldığının ispatı noktasında çalışmalar sergilenmiş böylece İslam ortak tarih anlatısına dâhil edilmeye çalışılmıştır.

Yine kutlamalar kapsamında Mustafa Kemal'in bu yıla kadar cumhuriyetin kurucusu, inkılapların ve değişimin öncüsü olarak konumlandırıldığı görülürken, Cumhuriyetin 80. Yıldönümü kutlamalarında düzenlenen konferans, seminer, sempozyum ve açık oturumlarda Mustafa Kemal'in "Atatürk ve Silah Arkadaşları" konusu etrafında ele alınması, Mustafa Kemal'in de katıldığı Çanakkale Savaşları'nın geçtiği tarihi Gelibolu Yarımadasının düzenlenmesi gibi etkinliklerle salt askeri niteliğinin ön plana çıkarıldığı görülmekte, cumhuriyet ve Mustafa Kemal ilişkisine değinilmemektedir.

Cumhuriyetin 80. Yıldönümünü kutlamalarının resmi olarak başlamasından günler önce yaşanan iki önemli olayın gerilime neden olduğu ve bu olayların ayrıntıları ile basına yansımaları önceki bölümlerde detaylarıyla aktarılmıştı. 18 Ekim 2003 tarihinde Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu için gönderilen eşli-eşsiz

davetiyeler de rektörler ve öğretim üyeleri tarafından Anıtkabir’e yapılan yürüyüş de bütünlüklü toplumsal alanın kabulleri noktasında esasen iktidar alanının eskileri ile yenilerinin çatışma zeminini gün yüzüne çıkartmıştır. Bu zeminde bir tarafın ‘cumhuriyet değerleri’ olarak tanımladığı ve vazgeçilmez olarak konumlandığı laiklik eksenli çatışma, diğer taraf tarafınca ‘demokrasi’ söylemi ile ayrımcılık temeline oturtulmaya çalışılmıştır. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın gündeme ilişkin açıklamaları ve basından yansıyanlar alt alta dizildiğinde tarafların ‘devlet’ ve ‘millet’ vurgularının ayrışmanın dayanağını oluşturduğu görülmektedir. Örneğin, Cumhurbaşkanı Sezer; “Laiklikten tarafım, bu bir çizgi aynen böyle devam edecek (Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003).”, “Bu resepsiyon benim değil, devletindir (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003).” açıklamaları yapmış, ciddiyetiyle bilinen bir kişi olarak katıldığı bir törende Onuncu Yıl Marşına eşlik etmiş, alkışla tempo tutmuş (Hürriyet Gazetesi, 27 Ekim 2003), resmi törenler dışında yalnızca Atatürk Orman Çiftliği’ndeki ağaçlandırma törenine katılmıştır (Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003).

Öte yandan Başbakan Erdoğan ise, “Siyasette kin olmaz (Yeni Şafak Gazetesi, 31 Ekim 2003).”, “Ülkeyi germeme kararı aldık, gündemimizde kalkınma var, biz cumhuriyeti halkla kutluyoruz (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003).”, “Böğrümüze taş basarız halkla hizmete devam ederiz. Sorun cumhuriyetle demokrasi arasındaki makas açıklığından kaynaklanıyor (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003.” açıklamalarında bulunmuştur.

Basında yer alan haberlerin de gerginliği pekiştirdiğini ve ayrımı derinleştirdiğini söylemek mümkündür. Açıkça başbakandan yana taraf olan Vakit ve Yeni Şafak Gazeteleri Ahmet Necdet Sezer’i başı açıkların cumhurbaşkanı olarak işaret etmiş, ayrımcılık ve bölücülük yapmakla suçlamış, halktan kopuk olduğunu iddia etmiştir. Yine aynı gazeteler 27 Ekim’de başlayan Ramazan ayını bu gerilimli ortamın konularından biri haline getirerek cumhurbaşkanının su içmesini halka yapılan bir saygısızlık olarak nitelendirmişler, halkın Cumhuriyet Bayramı nedeniyle

teravih namazını, resepsiyon yerine camileri tercih ettiğini yazarak milletin dini ile devletin laikliğini karşı karşıya getirmişlerdir.

Benzer biçimde Cumhuriyet Gazetesi 30 Ekim tarihli Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonu haberini ‘Köşk’te Çağdaş Türkiye Fotoğrafı’ başlığı ile aktararak ve haber metninde “Resepsiyonda ulusal giysileriyle gelen konukların dışında türbanlı kimse yer almazken, katılanlar şık kıyafetleriyle laik ve çağdaş Türkiye fotoğrafı verdiler” sözlerine yer vermiş, başörtülülere çağın dışında olmakla, geri kalmışlıkla itham etmiştir.

4.5.4. Kutlamalardan Yansıyan Kadın İnşası

Çalışmanın geline bu noktada bireyin yaşamını düzenleyen belirleyiciler arasında milliyet gibi baş sıralarda yer alan toplumsal cinsiyet inşasına ilişkin bulgular aktarılmış, Türk milliyetçiliği kurgusunda kadının yeri ve rolü anlaşılmaya çalışılmıştır.

4.5.4.1. Korunan Kadın

Cumhuriyet bayramının onuncu yılı kutlamaları çerçevesinde yapılan değerlendirmede iktidar alanının ve Türk milliyetçiliğine ilişkin söylemin mücadele teması etrafında şekillendiği dile getirilmişti. Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı ile birlikte sınırlarının çözülmeye başlaması ve akabinde yaşanan kurtuluş mücadelesi ortak tarih anlatısının yakın zaman dilimini oluşturmaktadır. Kurtuluş mücadelesi ile kazanılan cumhuriyet, bir başka mücadelenin modernleşme mücadelesinin kapılarını aralamıştır. Modernleşme yolunda yapılan inkılaplardan

zaman zaman çok cepheli bir mücadele olarak bahsedildiği bilinmektedir. Tüm bu mücadelelerin kumandanı, önderi ise; Mustafa Kemaldir.

Bu manzara içinde toplumsal cinsiyet kurgusu da elbette mücadelenin tarafları ve uğruna mücadele edilenler noktasında belirlemektedir. Milliyetçi söylemin savaş kurgusu erkeklerin savaştığı, kadınların, çocukların ve vatanın ise uğruna savaşıldığı bir anlatı yaratmaktadır. Bu anlatı hem Kurtuluş Savaşı hem de Osmanlı'nın kültür, yönetim, iktisat düzeni ile mücadele alanlarında benzerdir.

“Ey vatan aziz ana,
Bundan sonra her kim sana
Yan bakarsa kâinatı
Boyarım kıpkızıl kana”
(Maraşlı Esat'ın Destanı, 1933, Onuncu Yıl Dönümü İçin Destanlar)

“Hakimiyetini vermiş millete
Sarılmış dört elle cumhuriyete
Bir çelik kaledir ona bu kucak
Hiç kimse yan gözle bakmayacak”
(Orhan Seyfî, Hasta Adam, 1933, Onuncu Yıldönümü İçin Destanlar)

Kutlamalar kapsamında neredeyse her tören noktasında düzenlenen resmigeçidin ilk saflarını oluşturan güvenlik güçleri, halkın dakikalarca izlediği ordu, polis, jandarma, tank, tüfek ve teçhizat bu mücadelenin görünür sembolleridir. Geçit resimlerine ilişkin anlatımlar milli varlığın orduya ve dolayısıyla mücadeleye endekslendiğini gösterir niteliktedir; “Asker o kadar intizamla geçiyordu ki askerin bu disiplini bir milletin istiklal ve hakimiyetinin devam ve kuvvetine bir örnek teşkil

ediyordu (Tarihi Araştırmalar Grubu, 1999:35).” Anlatımlarda övülen, gurur duyulan hatta gıpta edilen asker tasvirlerine sıkça rastlanmaktadır; “Bütün takdirleri ve sevgileri üzerine çeken kahraman askerlerimizin geçişi mütemadiyen alkışlarla karşılandı (Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 30 Ekim 1933),” “Askerin muntazam yürüyüşü düzgün ve temiz kıyafeti, yağız ve sıhhatli çehresi, teçhizatının mükemmelliği ecnebi misafirlerin bile hayretini celbediyordu (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933).

Bu noktada asker, ordu ve mücadelenin timsali erkekler iken, kadınların yeri ise zorunlu haller hükmüne bağlanmış görüntüsünü oluşturmaktadır. Örneğin Kurtuluş Savaşı’nın destansı anlatılarla resmedildiği kutlamalarda kimi Anadolu şehirlerinde savaş sırasında orduya cephane taşıyan kadınları temsilen kağıt arabalarıyla resmigeçide katılan köylü kadınları (Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933) büyük ilgi uyandırmış, erkek-asker birlikteliğinin olağanlığına benzemeyen bir biçimde gururdan çok hayretle karşılanmıştır. Benzer örnekleri onuncu yıl kutlamalarında yazılan şiir ve destanlarda da görmek mümkündür:

“İki büyük savaşlar İnönleriydi;

Kadınlar çocuklar savaş eriydi”

...

“Vurun koç yiğitler durmadan vurun

Vurun yakın yıkın kasıp kavurun”

(İshak Refet, Onuncu Yıldönümü İçin Destan, 1933, Onuncu Yıldönümü İçin Destanlar)

Her ikisi de eşit vatandaşlar olarak yasalarla tanımlansalar bile (onuncu yıl kutlamalarının düzenlendiği 1933 yılı için bunu söylemek henüz mümkün değildir) erkeklerin silahaltında savaşıacaklarına ilişkin ön kabul, devlet-vatandaş ilişkisi noktasında kadınları farklılaştırmaktadır. 1933 yılı bayram kutlamaları için köylere

gönderilen konferans metninde bu saptamayı örnekleyecek şu ifadelere rastlanmaktadır (BCA Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11 50 37. 1):

“Padişahlık devrinde askerin hali yamandı; ordu şimdi olduğu gibi vatandaşların seve seve koştığı bir şeref ve vatan ocağı değildi. Fakat cumhuriyet askerliği bir şeref ve vatan hizmeti haline getirdi. Şimdi orduya cahil gidenimiz okumuş, cılız gidenimiz dinç ve gürbüz dönüyor.”

Benzer bir örneğe 1943 yılında ülkenin savunmasına ilişkin konuşma metninin satırlarında da rastlanmıştır (BCA Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11 57 62.2):

“Barış yıllarında ordu, durumları uygun olmadığı için genel kültür hayatında geri kalmış yurt çocuklarına okuma yazma, yurdu tanıma ve yaşama için gereken ameli sağlıklerini nasıl koruyacakları gösterilir.”

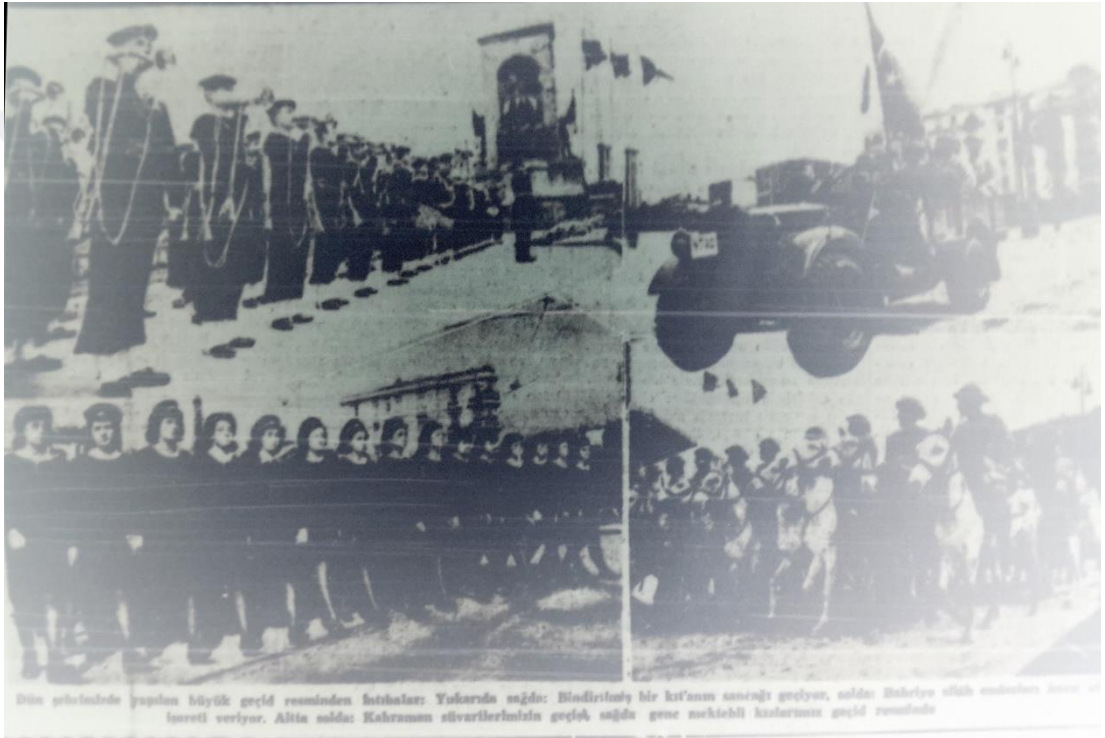
Görüldüğü gibi 1933 yılında *vatandaşlar*, 1943 yılında ise *yurt çocuklarından* kasıt sadece erkeklerdir. Devletin yeni nesillerin sağlıklı yetişmesi, sağlam vücuda sahip olması ve aydınlanması amacı salt erkekleri hedeflemektedir.

Yine aynı belgede ödev ya da vatan borcu olarak nitelendirilen askeri eğitimin erkeklere kazandırdıkları aktarılmış, askerliğini yapmış bir erkeğin yurda en faydalı unsur olduğu söylenerek bu ödevden yoksun kadınlar dışarıda bırakılmıştır. Devletin erkek vatandaşlarına zorunlu tuttuğu askerlik eğitimi; bir başarı olarak konumlandırılmış bunun yanı sıra cinsiyetçi bakışla erkeğe erkeklik niteliklerinin kazandırıldığı bir dönüşüm süreci olarak ifade edilmiştir.

“Türk erleri severek yaptıkları askeri ödevlerini bitirerek aile ocaklarına döndükleri vakit Türk cemiyetine daha faydalı ve verimli olurlar. Dünyanın tanıdığı ve saydığı Türk erleri memleketimizin mukaddes binaları olan kışlalarını terk ettikleri vakit, bileği

bükölmez, gözü yılmaz, canı pek, yurt ve memlekete en faydalı bir unsur olup sivil hayattaki yerlerine dönerler”

Yirminci yıl kutlamalarında tören izlenimlerini aktaran gazete haberlerinde asker, ordu, cephanе övünç kaynağı olarak aktarılmış, asker olmanın ve askere gitmenin yüceltildiğı anlatımlar fotoğraflarla desteklenmiştir.

Görsel 50. 1943 Yılı Kutlamaları - Resmigeçitte Kıtalar (Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1943)

Görsel 51. 1943 Yılı Kutlamaları – İstanbul Taksim’de Resmigeçit (Tan Gazetesi 30 Ekim 1943)

Görsel 52. 1943 Yılı Kutlamaları – “Kahraman Askerlerimiz” (Akşam Gazetesi 29 Ekim 1943)

Onuncu yıl kutlamalarının sıklıkla düzen, intizam, nizam sıfatlarıyla nitelendirildiği önceki satırlarda dile getirilmişti. Milliyetçi söylemin toplumsal cinsiyet kurgusu bu düzenin erkeklerin eseri olan bir askeri düzen olduğunu göstermektedir. Örneğin 30 Ekim 1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nin haberine göre; 29 Ekim 1933 günü İstanbul kutlamaları, vali, belediye başkanı ve kolordu komutanının resmigeçide katılacak öğrenciler ile izcileri üniversite bahçesinde teftiş etmesi ile başlamıştır. Teftiş sırasında Kadıköy Kız Orta Okulu’nun “kırmızı ve yeknesak elbiseleri ve pek muntazam duruşları” kolordu komutanının bilhassa takdirlerini toplamıştır. Kolordu komutanı gülümseyerek yanındakilere; “Bunları asker yapmalı” demiştir.

1973 yılı kutlamalarında ortaokullar için yazılan piyeslerde de benzer örnekleri görmek mümkündür. Genç erkeklerin tümü ya askerdir ya da gazi; kadınlar ise genellikle ev kadını veya anne olarak tasvir edilmiş, eğitim almış olanlar en fazla öğretmen ya da hasta bakıcı olarak mesleklendirilmişlerdir.

1993 yılı Cumhuriyetin ilanının 70. Yıldönümü kutlamaları başbakanın kadın olduğu bir dönemde düzenlenmiş olmasına rağmen toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında diğer yıllardan farklı bir görünüm sunmamaktadır. Bu yıl gündemin terör konusuna kilitlenmiş olması askeri birlikler, zırhlı araçlar, güçlü Türkiye söylemleri ile bir savaş halini anımsatacak şekilde alanı erkeksileştirmiştir. Bölücülük tartışmaları ekseninde ordunun ve askerin kutsanması, tek yumruk tek yürek olan milletin kadınlarını görünmez kıldığını hatta bu görünmezliğe başbakanın da dahil olduğunu söylemek mümkündür.

4.5.4.2. Anne Kadın

Yine 1933 kutlamalarından yansıyan toplumsal cinsiyet görünümü; milliyetçi çizgi ile toplumsal cinsiyetçi çizginin kesiştiği “aile” vurgusuna sıklıkla başvurulduğunu göstermektedir.

Onuncu yıl kutlamalarında düzenlenen etkinliklerde, yazılı materyallerde ve basından takip edilen anlatımlarda Mustafa Kemal için baba ve reis sıfatlarının kullanıldığı, vatanın ana ile özdeşleştirildiği ve kadının analıkla bir tutulduğu saptanmıştır.

“Dünyanın en şefkatli anası Türk kadını, yeni harfleri öğrenmeyi çocuğunu emzirmek kadar ulvi ve insani bir vazife bilmiştir” (Hakimiyeti Milliye Gazetesi, 29 Ekim 1933).

“Türk kadını hürdür, o yüce ana
Artar da eksilmez saygımız ona
Töremiz böyledir ta önden sona
Ana gönlümüzde öz mihmanımız”

(İshak Refet, Onuncu Yıldönümü İçin Destan, 1933, Onuncu Yıldönümü İçin Destanlar)

Yirminci yıl kutlamalarında ise; milli eğitimin esasları arasında sayılan “*Eğitim her türlü hurafeden uzak, milli ideolojiye uygun, vatan, millet ve aile severlik esasına dayanmalıdır*” maddesi milliyet ve toplumsal cinsiyet alanlarının kesiştiği nokta için en açık örneklerden biridir.

1933 senesi onuncu yıl kutlamalarına da denk gelecek biçimde BMM’nde görüşülerek karar bağlanan köy kadınlarının köy yönetimleri için seçme ve seçilme hakkına ilişkin tasarının gerekçeleri sıralanırken kadınların yine analık üzerinden kadınlıştırıldığı görülmektedir (TBMM Zabıt Ceridesi, 26.10.1933. Devre 4, İçtima 2, Cilt 17. Sayfa: 48):

“Eğer Türk çocukları tarihte büyük şerefler kazanmışlarsa ve diğer milletler arasında serefraz olmuşlarsa, emin olunuz ki bu, ana kucağında aldığı terbiye sayesinde olmuştur. Eğer Türk çocuğu zinde ve sıhhatli ise, güçlü ve kuvvetli ise, emin olunuz ki bu, anasının damarlarında cevelan eden kanın temizliği ve terbiyesinin sağlamlığındandır. Eğer Türk çocuğu tarihte en yüksek seciyeli bir insan olarak tanınmışsa, eğer Türk çocuğu dünyada en yüksek insaniyetperver olarak tanınmışsa emin olunuz ki ana kucağında aldığı şefkatten mülhem olmuştur.”

Ayrıca aynı kanunun 30. Maddesinde yapılan değişiklik ile; seçilenler arasında oy eşitliğinin bulunması halinde evli olanların öncelikli, bunda da eşitlik varsa çocuklu olanların öncelikli olduğunu kabul edilmiş böylece ailenin devlet ve yönetim anlayışındaki yerini kanunla hükmetmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 26.10.1933. Devre 4, İçtima 2, Cilt 17. Sayfa: 50).

Cumhuriyetin yirminci yılına gelindiğinde toplumsal cinsiyete ilişkin tablo, kadınların analık vasıfları ile var edildiği ve önceliklerinin aile kurumu olduğu düşüncesinde pek bir değişim olmadığını yansıtmaktadır. Özellikle savunma, eğitim, çocuk sağlığına ilişkin haber ve konuşma metinlerinde devletin aile kurumuna verdiği önemi, bu konuda kadına yüklediği sorumlulukları, kadın-anne ve anne-çocuk ilişkisinin sabit değişmezliği noktasındaki görüş ve uygulamalarını görmek mümkündür.

Örneğin Çocuk Esirgeme Kurumu'nun çalışmalarının özetlendiği radyo konuşma metninde ve buna istinaden yapılan haberlerde dönemin başbakanının 14 sene evvel gönderdiği bir yazıda Türk vatanının her yerinden bugünkü nesilden birçok şey isteyen sesini duyduğunu, bu duyduğu seslerin içinde en kuvvetlisinin ise “*çocuk, çocuk, çocuk*” olduğunu belirtmiştir. Bu anekdottun aktarımından sonra başbakanın kendi idaresi kapsamında çocuk meselesini hükümet programına dahil ettiği belirtilerek, “vatanın çocuğa her manası ile mükemmel çocuğa” duyulan ihtiyacın karşılanmasına yönelik çalışmalar sıralanmıştır (BCA Fon Kodu: 490.01.11.57.62.2; Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1943). Bu çalışmalar arasında yer alan çocuk bakıcı okulları, doğum evleri, süt damlası birimleri, aş evleri, talebe sofraları, gündüz bakım evleri, çocuk yuvaları, muayene evleri, pansiyonlar, banyolar, çocuk kütüphaneleri, çocuk bahçeleri, yüzme havuzları ve yayınlar sıralanmış; çalışma prensipleri ile yirmi yıl içinde gelinen nokta anlatılmıştır. Bu anlatımlarda ifadelerin anne-çocuk ilişkisinin tabii ve zorunlu hali dikkat çekicidir. Örneğin; çocuk bakıcı okulu sadece kız öğrencileri kabul etmekte, doğum evlerinde sadece anaya çocuk bakımı öğretilmekte, çocuk büyütüp yetiştirmek ve ev işleri hususlarında sadece kadına kılavuzluk edilmekte, çalışmak zorunda kalan kadının aklının çocuğunda kalacağı kabul edilmekte, yeni neslin ruhi ve bedeni sorumluluğu salt anneye yüklenmektedir.

1973 yılı cumhuriyetin 50. Yıldönümü kutlamalarında da annelik vurgusu sürmektedir. Örneğin, ortaokullar için yazılan ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılarak dağıtılan piyeslerden biri olan Zafer Yolu'nda Egenin bir köyünde ailesi

tarafından ilkokuldan sonra okula gönderilmeyen Elif ve okumuş, aydınlanmış, vatana hizmet sevdasıyla yanıp tutuşan bir genç olan Selim oyunun iki başkarakteri olarak yer almaktadır. Selim Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim almış, aydınlanmış, ahlaklı, dürüst, vatansever halkını temsil etmekte ve Elif'in eğitimi için ona gizli gizli kitap taşımaktadır. Ebeveynleri öldükten sonra Elif amcası ile yaşamaktadır ve amcası kızların okula gitmesinin gereksiz olduğunu düşünmektedir. Selim ise, bu düşüncenin karşısında Elif'i şu sözlerle ikna etmeye çalışır: "Okuyan Kız dünyayı öğrenir, iyi ana olur, vatana ergin çocuklar yetiştirir", "Bunun için Kuranda ayet var". Görüldüğü gibi kadının hayatını iki erkek şekillendirmekte, erkekler nasıl bir biçim isterse kadın forma girmektedir. Öte yandan eğitim almış kadının anneliği salt vatana iyi çocuklar yetiştirmek için gereklidir.

1973 yılı cumhuriyet bayramının ellinci yıldönümü dolayısıyla Kemal Savcı tarafından kaleme alınan Cumhuriyetin Ellinci Yılında Türk Kadını kitabı irdelendiğinde kitabın; Eski Türk Devletlerinde Kadın, Osmanlı Devrinde Kadın, Kurtuluş Savaşında Kadın ve Cumhuriyet Döneminde Kadın bölümlerinden oluştuğu, kitabın son bölümünde ise cumhuriyet döneminde mesleklerinde ve sanat dallarında yükselmiş kadınların portrelerine ve kendilerinin cumhuriyetin 50. Yılı ve kadın konusunda kaleme aldıkları yazılara yer verildiğini görmek mümkündür.

Kitabın bu çalışma kapsamında değerlendirilen son iki bölümünün içeriğini oluşturan Cumhuriyet dönemi kadınları konusunda yazarın verdiği bilgilerde de, kaleme alınan 50. Yıldönümü yazılarında da eşitlik vurgusunun yanında mutlak analık vasfının da yer aldığı görülmektedir. Bu durum daha önceki yıllarda düzenlenen Cumhuriyet Bayramlarına ilişkin yapılan tespitlerden pek de uzak düşmemektedir, kitapta Mustafa Kemal'in Türk kadınının analığı üzerine söylediği sözler ve bunları destekleyecek örnekler aktarılmıştır.

4.5.4.3. Minnettar Kadın

Onuncu yıl kutlamalarının genel olarak Mustafa Kemal ve onun liderliğinde atılmış adımlar olan cumhuriyet ve inkılaplara minnet duygusu ile tanımlanması mümkündür. Ancak devlete duyulan bu minnet duygusu devletin erkek, vatan ve üzerinde yaşayanların dışı imgelemi nedeniyle kadın vatandaşlar için çok daha baskındır. 29 Ekim 1933 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin haberi devlet ve kadın vatandaş arasındaki ilişkinin borçluluk esasına dayandığını ve kadının düşünce ikliminde eril-dişil ikilemini göstermektedir.

Köy kanununda yapılan değişiklik sonrasında, köy kadınına verilen seçme ve seçilme hakkı dolayısıyla şehir meclisi azalarından bir kadın, CHF İstanbul merkezine bir teşekkür yazısı göndermiş memnuniyet, minnet ve şükranlarını bildirmiştir.

Yine benzer şekilde kutlamalarda kullanılan döviz yazılarında “Türk Kadını! Sana hakkını veren cumhuriyettir”, şiirlerde “Sohbetin doyum olmaz tadına, odur hakkını veren kadına” ya da “Eski kanun kadınları boşatan, Yeni kanun hanımı hür yaşatan” örneklerini vermek mümkündür. Ayrıca kadınların milletvekili seçimlerine katılımları için belediye ve köy yönetimlerinde yetişmeleri erkek meclis tarafından uygun görülmüştür.

1973 yılı cumhuriyet bayramının ellinci yıldönümü dolayısıyla Kemal Savcı tarafından Cumhuriyetin Ellinci Yılında Türk Kadını isimli bir kitabın kaleme alındığı daha önceki satırlarda dile getirilmişti. Kitaba ilişkin bir diğer tespit ise; yine hem yazarın cumhuriyet devri kadınları konusunda verdiği bilgilerde hem de kadınlar tarafından kaleme alınan yazılarda cumhuriyet rejimine ve özellikle Mustafa Kemal Atatürk’e olan minnettarlık ifadeleri dikkat çekici olmasıdır.

Örneğin yazar Kemal Savcı, “Türk kadınının en büyük mutluluğu, Büyük kurtarıcı Mustafa Kemal Atatürk’ün yeni Türk Devleti’nin bağımsızlığını ve hükümlanlığını ilan etmesiyle birlikte kadın haklarını da teslim etmesidir (1973:81)” demektir. Savcı’nın anlatımlarından bir başka örnek ise “Atatürk’ün himayesinde (1925) Ankara’da verilen bir baloya erkeklerin eşleriyle birlikte davet edilmeleri, Roma ve Arap’tan kalma harem hayatının silmiş, asırlar boyu dört duvar arasında kendi kaderine terk edilen kadın kişiliğini bulmuştur (1973:82).

Cumhuriyetin ilanının 50. Yılında meslek hayatında önemli yol kat etmiş kadınların bu vesile ile kaydettikleri yazılarda da benzer ifadelere rastlamak mümkündür. Üstelik bu yazıların kadınların kendi ifadeleri olması, kadınların kendilerine ve devlete ilişkin bakış açılarını aktarmaları hususunda onları önemde birincil kılar. Örneğin, Danıştay 1. Daire Başkanı; “Tarihin her döneminde erkeği ile yan yana ve ulusu için feragat ve fedakârlıkla çalışan, çırpınan Türk kadını büyük devrimleriyle bugünkü çağdaş ulusların kadınları düzeyine getiren ve Türk milleti olarak bugün vatan toprakları üzerinde hürriyetimizi kendisine borçlu olduğumuz Atatürk...” diyerek minnettarlığını paylaşmıştır. Kadınların Mustafa Kemal’e duydukları minnettarlığa farklı örnekler vermek mümkündür.

Türk Kadınının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu Başkanı(Savcı, 1973:104):

“Türk kadını bugün sahip olduğu hakları, bulunduğu mevki diğer ülkeler kadınlarının yıllarca yapmış olduğu ve halen yapmakta bulunduğu mücadelelere girmeden elde etmiştir. Her alanda eser veren, memleket sorunlarına erkeklerle birlikte aynı sorumluluk duygusuyla eğilmesini bilen Türk kadını, toplum ve kültür hayatındaki bugünkü seçkin yerini ATATÜRK’e karşı hiç şüphesiz minnet ve şükranla özleşen büyük bir sevgiyle doludur.”

Petrol Ofisi Genel Müdürü (Savcı, 1973:108):

“O (Türk kadını) dünyanın en ileri ve uygar milletlerini imrendirecek özgür bir kadın dünyası yaratan büyük Atatürk’e bağlılığını da yetiştireceği gelecek nesillerle devam ettirecektir.”

Milli Eğitim Bakanlığı Dış Münasebetler Genel Müdürü (Savcı, 1973:110):

“Türk kadını, bugünkü durumu büyük Atatürk’e borçlu olduğunu müdriktir. Onun için de, cumhuriyetin ellinci yılında büyük Öndere ve eseri olan Türkiye Cumhuriyetine layık olmak için daha çok çalışacaktır.”

Aynı yıl Türk Tarih Kurumunun dergisi Belleten’de yer alan Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadını başlıklı yazıda hukukçu, yazar ve politikacı Perihan Arıburun, Türk kadınının yuvasına ve yurduna karşı sorumluluğu üzerine durmuş, hem yurduna hem yuvaya ilişkin ödevin çok çalışmak olduğunu vurgulayarak Türk kadının minnettarlığını şu sözlerle açıklamıştır(1973:32);

“Cumhuriyetin ellinci yılında, biz Türk kadınına Cumhuriyet kadar, vatan kadar önemli bir devrim başıslamış Ata’mıza bağlılığımızı öyle bir sorumluluk düşüncesi içinde araştırmalıyız ki, yanılmayalım, gaflete gelmeye tek tek yanılmayalım ve kurumlarımızla yanılmayalım ve tümümüzle yanılmayalım.

...

Bugün ellinci yılımızda, biz Türk kadınları olarak, yapabileceğimizin en üstünü yapmak, Atatürk’e karşı vicdan borcumuzdur. Çünkü bu kutsal vatanda Ata, kadına saygı göstermiştir. Kadını saymayı, ona yer vermeyi, ona kulak vermeyi bu millete öğretmiştir”

4.5.4.4. Vitrindeki Kadın

Bu bölümde 1933 yılı kutlamalarında bilhassa örneklerine yurtdışı için hazırlanan etkinliklerde rastlanan Türk kadınının Türk milletinin ve modernleşmesinin vitrini nasıl kullanıldığı ele alınmıştır. Yurt içi kutlamalarda genel olarak annelik ile bütünleştirilen, iffetinden, temiz kanından, terbiyesinden dem vurulan kadın yurtdışında doktor, mühendis, öğretmen ve hakim olarak ifade edilmiş, uygar ve batılı Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzü olmuştur (BCA Fon Kodu: 490 11 50 37.1).

1973 yılında Kemal Savcı tarafından kaleme alındığı önceki satırlarda dile getirilmiş olan *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadını* adlı eserde kadınların ülkenin değişen, dönüşen, modern yüzü olarak konumlandırıldığı örnekleri görmek mümkündür. Savcı, 1935 yılında Dünya Kadınlar Kongresi'nin İstanbul'da yapılan toplantısına Türk kadınının; kıyafetiyle, eğitimiyle, seçme ve seçilme hakkı ve toplumsal yaşama dahil olmuşluğu ile katıldığını bu kimliği dünya kadınlarına gösterdiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde, İstanbul'da düzenlenen Türkiye Güzellik Müsabakasında Türk güzeli seçilen Keriman Halis daha sonra Belçika'da Türk kadının dünya güzeli olabileceğini ispat etmiş, dünya basını Keriman Halis'in şahsında Türk kadınına alkış tutmuştur sözleri ile Savcı (1973:82), cumhuriyetin ilk döneminden verdiği örneklerle Türk kadının yurtdışında modern Türk milletinin temsili olarak nasıl konumlandırıldığını gözler önüne sermektedir.

4.5.4.5. Mağdur Kadın

Cumhuriyetin ilanının 80. Yıldönümü kutlamalarının gergin ortamı geniş bir çatışma zemininin kadınlar üzerinden yürütülen tartışmalar etrafında toplandığını göstermektedir. Bu noktada başlığa da adını veren mağduriyet; bir yanıyla

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in görünür olması nedeniyle ideolojik bir yaklaşımı kadınları araçsallaştırarak aşmaya çalışmasının yarattığı mağduriyet ile diğer yandan başörtülü kadınların ayrımcılığa uğradığını temellendirmek yolunda bu mağduriyeti malzeme yapanlar tarafından yaratılan mağduriyettir.

Cumhurbaşkanı Sezer'in Cumhuriyet Bayramı resepsiyonuna eşlerinin başörtülü olmadığından emin olduğu CHP milletvekillerinin tümüne iki kişilik, eşlerinin başörtülü olduğundan emin olduğu AKP milletvekillerine ise tek kişilik davetiye göndermesi, kendilerini laik düşüncenin temsilcisi kabul eden kurumlar tarafından desteklenmiştir. Bu kurumlar Sezer'i Atatürk devrimlerinin güvencesi olarak gördüklerini beyan etmişlerdir (Cumhuriyet Gazetesi, 23 Ekim 2003). Bu minvalde Kültür Üniversitesi tarafından Cumhuriyetin 80. Yıldönümü vesilesiyle düzenlenen panelde Türk kadınının cumhuriyetle birlikte haklarına kavuştuğu ve kadınların cumhuriyete herkesten daha çok sahip çıkmaları gerektiği belirtilmiştir. 27 Ekim 2003'te Cumhuriyet Kadınları Derneği'nin düzenlediği 80. Yıl toplantısında kadının toplumsal konumunu yükseltmenin yolunun laik ve bilimsel eğitimin yaygınlaştırılmasından geçtiği vurgulanmıştır.

Laiklik-ayrımcılık tartışmalarının geldiği bu noktada AKP milletvekillerinin çok büyük bir kısmının erkek olduğu ve bakanlar kurulunda sadece bir kadının bulunduğu göz önünde tutulduğunda anti-laik zihniyetin devlet kurumlarına girmesinin engeleneninin yolunun bu olmadığı açıktır. Böyle bir tercihin, eleştirilen İslamcı anlayışın erkeklerinin kadınlar üzerinde kurduğu hegemonyanın bir başka türüsü olarak belirlediğini, yaratılan bu mağduriyetin başka mağduriyetler için zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Nitekim bu tutum karşısında Cumhurbaşkanı Sezer ayrımcılıkla suçlanmış, Başkent kadın Platformu öncülüğünde 32 kadın kuruluşunun cumhurbaşkanını Birleşmiş Milletler'e şikâyet etmesinin gerekçesini oluşturmuştur (Vakit Gazetesi, 22 Ekim 2003). Yine aynı gazetenin 29 Ekim günü yayınlanan baskısında Hasan Celal

Güzel, ‘Ayrımcı davete gitmeyin’ başlığını atarak, bu olayda kadının hakarete uğradığını, başörtüsü kullananların ve bunların yakınlarının aşağılandığını, milletin değerleri ve inançlarının horlandığını dile getirmiştir.

Esasen bu durum siyasal iktidar alanının hâkimiyetini elinde tutanlarla alana yeni dâhil olanlar arasındaki bu ötekileştirme yarışının toplumsal cinsiyet alanına da yansımından başka bir şey değildir. Nitekim Tercüman Gazetesi’nin 28 Ekim sayısında Nazlı Ilıcak dindar kitlenin yükselişine duyulan öfkeden bahsetmekte, birilerinin başörtülü kadının görünmesinden rahatsızlık duyduğunu belirtmektedir.

SONUÇ

Modernitenin fikirsel zemini üzerinde yükselen iktisadi, düşünsel, bilimsel ve inanca ilişkin değişim dalgası kuşkusuz toplumsal yaşamda köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm süreci geleneksel olandan merkezi bir otorite ve birliktelik fikri ile kendi toplumlarını daha iyi bir geleceğe yönletecek olan türdeş, ortak bir kültür ile farklılaşan yeni bir siyasal yapılanma biçimi olan ulus-devletleri siyaset sahnesine taşımıştır. Modern ulus-devletlerin oluşumu noktasında beliren siyasal iktidarların toplum tarafından kabulü ve meşruiyeti için milliyetçi düşüncenin önemi hayatidir.

Ulusçuluk her şeyden önce dünyanın anlamlandırılmasını sağlayan düşüncelere, gündelik konuşmalara yön veren bir görme ve yorumlama biçimidir. Dolayısıyla milliyetçiliğe dar anlamıyla bir siyasi ideoloji olarak değil toplumsal, ekonomik ve kültürel oluşumların arkasındaki fikirler ve pratikler bütünü, dünyayı algılayış biçimi olarak bakmak ve bununla birlikte bakışı, siyasi arenadan kültürel alana kaydırmak elzemdir.

Çalışmanın kuramsal ve kavramsal zemini oluşturan Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nun ilişkisel bakış açısı; toplumsal yaşamın işleyiş mantığının kültür-iktidar ilişkiselliğinde ve bunlar arasında konumlanmış yeniden inşa vasıtalarında saklı olduğunu göstermektedir. Bu bakış açısı, günümüzde kültürün önemli bir parçası haline gelen halkla ilişkilerin yüzeyde görünenin ötesindeki geniş ve karmaşık ilişki yapıları içindeki iletişimsel rolünü ve sorumluluğunu da anlaşılır kılmaktadır.

Bir kültürel aracı olarak halkla ilişkilerin kültür ve iktidarın bu yakın ilişkisindeki rolü; meşru kültürün üretimi yayılımı ve dolaşımı noktasında belirlemektedir. Halkla ilişkiler sadece adına çalıştığı kuruma/kişiye/oluşuma ilişkin anlamlar üretmekle kalmaz aynı zamanda bu anlamları konumlandırarak hiyerarşize

eder böylece toplumsal işleyişin eşitsiz gidişatının sürekliliğini sağlar. Öte yandan uygulamalar; yaş, cinsiyet, milliyet, ırk, gelir gibi sosyo-ekonomik nitelikleri de içerdiğinden toplumsal iletişim sisteminin bir parçası olarak çalışır.

Bu bağlamdan hareketle konusu; sembolik gücü ile varlığını bütünlüklü toplumsal alanda gösteren devlet tarafından uygulanan halkla ilişkiler çalışmalarının kültürel aracılık mahiyeti olan bu çalışma; inşa edilen bir gerçeklik olarak ulusun ve ulusun kadınlarının biçimlendirilmesinde iktidarın ve iktidar eliyle gerçekleştirilen halkla ilişkiler pratiklerinin rolünü ortaya çıkartmak amacıyla yürütülmüştür. Bu amaçla yapılan araştırma çalışmasında, devlet tarafından gerçekleştirilen halkla ilişkiler uygulamaları kültürel aracılık niteliği ile devletin meşru bakış açısını yaratmak üzere kullandığı söylem alanlarından biri olarak ele alınmıştır.

1924'ten bu yana kutlanan doksan üç Cumhuriyet Bayramı'nın oluşturduğu evrende her on yılda bir düzenlenen törenler örneklem olarak belirlenmiş, 1933, 1943, 1953, 1963, 1973, 1983, 1993, 2003 yılı kutlamaları incelenmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen örnekleme ilişkin veriler, doküman taraması yöntemi ile Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Cumhuriyet arşivlerinden, Resmi Gazete arşivinden ve basın arşivlerinden elde edilmiş, elde edilen veriler nitel içerik analizi yöntemi ile kategorik çözümlemeye tabi tutulmuştur.

Ulaşılan bulgular; Cumhuriyet Bayramı Törenlerinin planlama, hazırlık, uygulama ve değerlendirme aşamalarıyla birer halkla ilişkiler çalışması olduğunu gözler önüne sererken, aynı zamanda törenlere yüklenen anlamlar yoluyla bir toplumsal inşa alanı olarak işlevlendirildiğini göstermektedir. Ulus-devletlerin kuruluş süreçlerinde ve sonrasında ayırt edici bir nitelik olarak beliren eskiyi geride bırakma yeniyi inşa etme çabalarının bir yansıması olarak ulusal törenler/ milli bayramlar; ulus-devletin meşruiyetini gerekçeleyen söylemin üretildiği, devlete ve millete ilişki bakış açısının inşa edildiği, sembollerin birleştirici ve bütünleştirici etkisinden yararlanan bir halkla ilişkiler çalışması olarak tezahür etmektedir.

Çalışma kapsamında verilerden elde edilen sonuçlar Cumhuriyet Bayramı Törenlerinin milliyetçi kurgu açısından; 1933-1953 yıllarında ulus-devletin tanıtılması ve benimsetilmesi; 1963-1983 yıllarında ulus-devlet ve Türk milliyetçiliğinin kaydığı düşünülen eksenine geri getirilmesi; 1993-2003 yıllarında ise; yeniden tanımlama ve bu yeni tanımlamayı tanıtma dönemleri olarak belirlemektedir.

Bu bağlamda 29 Ekim 1923 günü ilan edilen cumhuriyet rejimi 1925 yılında çıkarılan bir kanun ile bayram olarak kutlanmaya başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'ni ve milletini yurttan ve yurt dışında temsil edecek tek milli bayram olarak kabul edilen Cumhuriyet Bayramı, içte ve dışta Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş günü olarak benimsenmiştir.

1933 yılı cumhuriyetin ilanının onuncu yıldönümünün ülke tarihinin en kapsamlı ve en coşkulu kutlaması olduğunu söylemek mümkündür. çıkarılan özel bir kanun ve buna bağlı farklı hukuki düzenlemelerle ülke genelinde tüm illerde, ilçelerde ve köylerde, yurtdışında temsilciliklerde ve basın yoluyla diğer ülkelerde kutlanan bayram, on yıllık bir devlet olmanın gururunun yaşandığı, hatıralarda kalan Osmanlı Devrinin son izlerinin silinmeye çalışıldığı, devrimlerin tek tek anlatılarak benimsetilmeye çalışıldığı bir bayram olmuştur. Halk kürsüleri, köy kutlamaları, piyesleri, şiirleri, destanları, toprak alma merasimi, konferansları, dövizleri, pankartları, vecizeleri ve marşı ile kendisinden sonra yapılacak kutlamalara örnek teşkil etmiş, yıllar sonra bile hatırlanacak etkinliklere sahne olmuştur. Onuncu yıl kutlamaları devlet alanının Mustafa Kemal, cumhuriyet ve modernleşme etrafında şekillendirildiği, tarih, kader, sıkıntı, mücadele ve gelecek ortaklığı temelinde kurgulanmış milliyetçi söylemle yapılandırılmış etkinliklerden oluşmuştur. Türk milliyetçiliğinin Mustafa Kemal, cumhuriyet ve modernleşme ile tanımlanan ulus-devlet ideolojisinin yansıması olarak 10. Yıl törenleri bir bayramın ötesinde sanki devletin milletini ve onun toplumsal habitusunu doğurma ve adlandırma anı gibidir.

1943 yılında düzenlenen 20. Yıl kutlamalarının ise onuncu yıl törenlerinin etkisinde ve gölgesinde kaldığını söylemek mümkündür. Bu durumun başlıca sebepleri arasında artık Mustafa Kemal'in hayatta olmayışı, 1939 yılında başlayan 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı güvensizlik ortamı ve ekonomik sıkıntılar gösterilebilir. Yurtiçinde ve yurtdışında yaşanan gelişmelerin 1933-1943 kutlamaları arasında cumhuriyet-millet ilişkisinde bir yön değişimine sebep olduğunu da eklemek elzemdir. Onuncu yıl kutlamalarının geneline hakim olan milleti millet yapanın cumhuriyet rejimi olduğu vurgusu bu yıl, millete hizmet eden cumhuriyet görünümünü almıştır. Dünyada hakimiyetini kurmuş olan milliyetçi akımlar neticesinde "Türklük" vurgusunun arttığı, onuncu yıl kutlamalarında hakim olan Kurtuluş Savaşı ile özdeşleşmiş vatan toprağı olgusuna bağlı Türk milliyetçiliğı kurgusunun yerini etnik ve dile dayalı bir milliyetçiliğın aldığını söylemek mümkündür.

1946 yılında çok partili siyasal sisteme geçiş ve 1950 yılında Demokrat Parti'nin yönetimi devralmasıyla cumhuriyet bayramı kutlamaları bambaşka bir görünüm kazanmış, bayramın bel kemiğini oluşturan cumhuriyet kazanımları ve inkılapların anılmadığı, sönük, cansız kutlamalar yapılmıştır. 1953 yılı 30. Yıldönümü törenleri kutlamalara gölge düşürecek biçimde iktidar-muhalefet çekişmesine sahne olmuş, kutlama mesajlarının içeri dahi bu yönde oluşmuştur. Demokrat Parti'nin eylemlerinde aksini yapsa dahi söylemlerinde baş sırayı tutan demokrasi ve milli irade kavramları zihinlerdeki milliyetçi kurguya yansımış, CHP'nin tek parti yönetimi boyunca yaratmaya çalıştığı inkılaplar ve modernleşme çizgisindeki toplumsal habitusu sarsmıştır.

1960 yılı askeri müdahalesi ardından sivil siyasete geçiş sonrası düzenlenen 1963 yılı kutlamaları asker üstünlüğünün hissedildiğı törenlere ev sahipliğı yapmıştır. Basının anlatımlarında ordu, asker, teçhizat güzellemlerinin ön planda olduğu 1963 yılında Genelkurmay başkanının cumhurbaşkanı, başbakan ve tüm liderlere ayrı ayrı gönderdiği kutlama mesajları dikkat çekicidir. Bu ve bunu izleyen iki askeri darbe yılları sonrası kutlanan Cumhuriyet Bayramlarını Demokrat Parti ile

birlikte eksenden kayan devlet yönetimini tekrar geri getirme yılları olarak okumak mümkündür. kuruluş öyküsü bir milli savaşa dayanan Türkiye’de genel anlamıyla milliyetçi düşüncenin ayrılmaz parçası olan ordu-millet ilişkisi garip bir minnettarlık ilişkisine dönüşmüş, çoğu kez milliyetçi söylemi beslemiştir.

Bu bağlamda 1973 yılı 50. Yıldönümü kutlamalarının ayrı bir yeri bulunmaktadır. Kutlamaların genel görünümünün özellikle ordu tarafından sarsıldığı düşünülen resmi devlet ideolojisinin sağlamlaştırılması çabaları olduğu söylenebilir. Bu yıl düzenlenen kapsamlı etkinlikler Kemalizm’i hatırlatma ve canlandırma, devletin batı modernizminden kopmadığını içte ve dışta yansıtmaya niteliğini taşımaktadır. Bu yıl ilk kez kutlamalar için 50. Yıl amblemi tasarlanmış ve tüm etkinliklerde kullanılmıştır. Onuncu yıl kutlamalarına benzer biçimde filmler, kitaplar, yıllıklar, sergiler, gösteriler, piyesler, bildiriler, kongreler, sempozyumlar, seminerler düzenlenmiş sanata ve bilime ağırlık verilmiştir. 50. Yıl Marşı bestelenmiş, hemen her etkinlikte Mustafa Kemal anılmış ya da yaptıkları aktarılmıştır. Kutlamalar kapsamında açılışı yapılan Boğaziçi Köprüsü sembolik ve maddi anlamıyla başlı başına modern batı ile birleşmenin tezahürü olmuştur. kutlamalar sanki tüm topluma sahip olduğu herşeyi tek tek göstererek tümünün cumhuriyetin ve Mustafa Kemal’in sayesinde olduğunu hatırlatmaktadır.

1993 yılı 60. Yıldönümü kutlamalarına yaşanan etnik ve dini terör olayları damgasını vurmuş, 60. Yılda bayram alanları halkın reaksiyonunun sokağa yansıdığı, bayrakların bir tepki sembolü olarak kullanıldığı yıl olmuştur. Basının resmigeçit anlatımlarında görülen milliyetçilik vurgusu teröre karşı bir meydan okuma gösterisine dönüşmüştür. Bu yıl ayrıca Refah Partisi’nin söylemlerinin cumhuriyetten uzaklaşarak demokrasiye kaydığı, laiklik yerine ise manevi değerlerin vurgulandığı yıl olmuştur. 1950’lerin zihinlere gömülmüş demokrasi, milli irade söylemi yavaş yavaş yeniden canlanmaya başlamıştır.

2003 yılı 80. Yıldönümü kutlamaları AKP'nin yönetime yeni geldiği aylar olmasına karşın çokça etkinliğin planlandığı, halk konserlerine, şenliklerine ağırlık verilen, bilimsel toplantıların organize edildiği, sanatsal, sportif ve dini faaliyetlerin düzenlendiği bir yıl olmuştur. ancak kutlamalara yansıyan başörtüsü tartışmalarının getirdiği gerilim dolu günler etkinlikleri gölgede bırakmıştır. Bir tarafın cumhuriyet değerleri olarak tanımladığı ve vazgeçilmez olarak konumlandığı laiklik eksenli tartışma diğer tarafça demokrasi söylemi ile ayrımcılık temeline oturtulmaya çalışılmıştır. Milletin dini ile devletin laikliğinin karşı karşıya getirildiği 2003 yılı farklı toplumsal tahayyüllere sahip iktidar alanı oyuncularını görünür kılmış, 1980'den bu yana dönüşme eğiliminde olan Türk milliyetçiliği kurgusuna İslam'ı eklemiştir.

1933-2003 yılları arasında düzenlenen Cumhuriyet Bayramları arasından her onuncu yıl kutlamalarının irdelendiği bu çalışmanın amaçlarından biri de milliyetçilik kurgusu ile kadın arasındaki karşılıklı ilişkiyi ortaya çıkartmaktır. Bu bağlamda kutlamaların beş kategorik kadın tanımını yansıttığını söylemek mümkündür. 1933,1943 yıllarında kadınların daha çok korunması gereken vatan ile özdeş kılındığı, devletin ise koruyan kollayan niteliği ile erkeksileştirildiği görülmüştür. Şaşırtıcı olmayan bu tespit ulus-devletin kuruluş yıllarında sıklıkla rastlanan milliyetçi söylemin ana damarlarından biridir. Yine bu yıllarda kadınların, ülkenin gelecek nesillerini yetiştirecek, onlara sağlam karakterlerini, güçlü vücutlarını verecek annelik vasfıyla bir tutulmaları, hatta kadından da önce anne olmaları ulusçuluğun “aile” metaforuna oldukça uyumludur. Şaşırtıcı olan askeri yönetim yıllarının izlerini taşısa bile sosyal, sportif, sanatsal, bilimsel etkinliklerle kutlanan 1973 yılında da kadınların annelik niteliği ile tanımlanıyor olması, anne-çocuk ilişkisinin değişmez bir sabit olarak belenmesidir.

Öte yandan özellikle onuncu yıl kutlamalarında rastlanan Mustafa Kemal'e, cumhuriyete ve inkılaplara duyulan minnet duygusu, devletin eril niteliği nedeniyle kadın vatandaşlar için çok daha baskındır. Yıllar ilerledikçe kazanımlara ilişkin kadınlar dışındaki milletin minnet vurgusunda azalma görülürken, kadının

minnettarlığında hiç azalma olmamıştır. 1973 ve 2003 yılında dahi kadın kendisine verilen eğitsel, kanuni ve siyasi haklar dolayısıyla borçlu olduğu vurgusu karşılaşmış, kadınların kazanımları sürekli olarak borçlu-alacaklı tedirginliğine hapsedilmiştir.

Türk kadınının, Türk milletinin ve modernleşmesinin vitrini olarak konumlandırıldığı örneklere de rastlanmıştır. Özellikle 1933 yılı kutlamaları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin modern batılı devletler arasındaki yerini göstermenin bir fırsatı olarak işletildiğinden yurtdışına gönderilen metinlerde Türk kadınları doktor, mühendis, ve hakim mesleklerinin çalışanları olarak lanse edilmiştir. 1973 yılında da örneklerine rastlanan bu kategorinin 2003 yılında yaşanan başörtüsü tartışmalarında antilaik temsilin odağına yerleştirmek mümkündür. Türk kadını, 1933'te modern görünümüyle Avrupa'ya açılırken, 2003'te başörtüsüyle Çankaya'ya bile gidememiştir.

Bu son tartışma zemini ağırlıklı olarak “mağduriyet” ekseninde yürütüldüğü için bir başka kategoride değerlendirilmiş, başörtüsü nedeniyle kadın hem laiklik çatışmaları ortamında mağdur edilmiş, hem de bu mağduriyet üzerinden kadını araçsallaştıran söylemlerle mağduriyetten mağduriyet yaratılmıştır.

Sonuç olarak, planlaması, hazırlıkları ve uygulamaları ile devlet tarafından düzenlenen milli kimlikli törenlerden Cumhuriyet Bayramlarının apaçık birer halkla ilişkiler uygulaması olduğunu söylemek mümkündür. Bourdieu'nun ilişkisel perspektifi temelinde meşru bakış açısının hâkim kılınması yolunda söylem alanlarından biri olan Cumhuriyet Bayramları; devletin sembolik şiddetinin belirgin biçimde hissedildiği sahneler olarak belirlemektedir. Sosyo-kültürel bakış açısıyla yapılan değerlendirme, Cumhuriyet Bayramlarının millet ve cinsiyete ilişkin anlamın üretimi ve söylemin yaratımında oynadığı hayati rolü ortaya çıkarmış dolayısıyla halkla ilişkilerin kültürün dolaşımı noktasındaki önemini göstermiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Açıkel, Fethi (2009). “Devletin Manevi Şahsiyeti ve Ulusun Pedagojisi.” Şu kitapta: Tanıl Bora ve Murad Gültekin (Ed.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce. İstanbul: İletişim, 4. Cilt, 117-139.

Ağaoğulları, Mehmet .Ali, Cemal Bali Akal ve Levent Köker, (1994). Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı. Ankara: İmge.

Ahmad, Feroz (2014). Bir Kimlik Peşinde Türkiye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akal, Cemal Bali (2005). İktidarın Üç Yüzü. Ankara: Dost.

Altınay, Ayşe Gül (2013). Giriş: Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm.” Şu kitapta: Ayşe Gül Altınay (Ed.), Vatan, Millet, Kadınlar. İstanbul: İletişim, 15-32.

Armaoğlu, Fahir (2015). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Timaş.

Atatürk, Mustafa Kemal (2012). Nutuk (1919-1927). Bugünkü Dille yayına Hazırlayan Zeynep Korkmaz, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.

Aydın, Suavi, Yüksel Taşkın (2017). 1960’dan Günümüze Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim.

Bal, Hüseyin (2013). Nitel Araştırma Yöntemi. Isparta: Fakülte Kitabevi.

Berg, Bruce L., Howard Lune (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Konya: Eğitim Kitabevi.

Bilig, Michael (2002). Banal Milliyetçilik. İstanbul: Gelenek.

Bock, Kenneth (1997). “İlerleme, Gelişme ve Evrim Kuramları.”Şu kitapta: Tom Bottomore ve Robert Nisbet (Der.) Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi. Ankara: Ayraç, 51-92.

Bolat, Bengül Salman (2012). Milli Bayram Olgusu ve Türkiye’de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Bora, Tanıl (2013). “Adnan Menderes.” Şu kitapta: Tanıl Bora ve Murad Gültekin (Ed.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 7. Cilt (Liberalizm). İstanbul: İletişim, 482-507.

Bora, Tanıl (2013). “Turgut Özal.” Şu kitapta: Tanıl Bora ve Murad Gültekin (Ed.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 7. Cilt (Liberalizm). İstanbul: İletişim, 589-601.

Bora, Tanıl (2015). Türk Sağının Üç Hali. İstanbul: Birikim.

Bourdieu, Pierre (1991). Language and Symbolic Power. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre (1997). Toplumbilim Sorunları. İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Bourdieu, Pierre (2000). Pascalian Meditations. Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, Pierre (2006). Pratik Nedenler. İstanbul: Hil.

Bourdieu, Pierre (2007). “Vive La Crise! Sosyal Bilimde Heteroksi İçin.” Şu kitapta: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat. İstanbul: İletişim, 33 – 54.

Bourdieu, Pierre (2012). “Toplumsal Uzay ve Sembolik İktidar.” Şu kitapta: Güney Çeğin ve Emrah Göker (Ed.) Tözcülüğün Tasfiyesi İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar. Ankara: Notabene, 349 – 366.

Bourdieu, Pierre (2014a). Eril Tahakküm. İstanbul: Bağlam.

Bourdieu, Pierre (2014b). Seçilmiş Metinler. Ankara: Heretik.

Bourdieu, Pierre (2015a). Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi. Ankara: Heretik.

Bourdieu, Pierre (2015b). Devlet Üzerine Collège France Dersleri 1989-1992. (çev. Aslı Sümer), İstanbul: İletişim.

Bourdieu, Pierre (2016a). Sosyoloji Meseleleri. Ankara: Heretik.

Bourdieu, Pierre (2016b). Akademik Aklın Eleştirisi Pascalca Düşünme Çabaları. İstanbul: Metis.

Bourdieu, Pierre ve Loic Wacquant, (2014). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar. İstanbul: İletişim.

Calhoun, Craig (2007). “Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları.” Şu kitapta: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat. İstanbul: İletişim, 77-130.

Calhoun, Craig (2015). “Şimdiki Zamanın Sosyolojik Analizi İçin: Tarihsel Sosyolog Olarak Bourdieu.” Şu kitapta: Philip Gorski (Der.) Bourdieu ve Tarihsel Analiz. Ankara: Heretik, 65 – 110.

- Callinicos, Alex (2004). Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış. İstanbul: İletişim.
- Charterjee, Partha (2002). Ulus ve Parçaları. İstanbul: İletişim.
- Curtin, A. Patricia, Kenn T. Gaither (2007). International Public Relations Negotiating Culture, Identity and Power. USA: Sage.
- Çam, Esat (1981). Siyaset Bilimine Giriş. İstanbul: Güryay.
- Çeğin, Güney ve Emrah Göker (2012). “Tözlere Elveda: İlişkisel Sosyolojinin Alametifarikası.” Şu kitapta: Güney Çeğin ve Emrah Göker (Ed.) Tözcülüğün Tasfiyesi İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar. Ankara: Notabene, 11-22.
- Demirel, Tanel (2013). “Adalet Partisi.” Şu kitapta: Tanıl Bora ve Murad Gültekin (Ed.) Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 7. Cilt (Liberalizm). İstanbul: İletişim, 548-583.
- Dozier, David M. ve Larissa Grunig (2005). “Halkla İlişkiler İşlevinin Örgütlenişi.” Şu kitapta: James E. Grunig (Ed.) Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik. İstanbul: Rota, s.417-440.
- Du Gay, Paul, Stuart Hall, Linda Janes, Hugh Mackay, Keith Negus (1997). Doing Cultural Studies: The Story Of The Sony Walkman. London: London: Sage Publications.
- Edwards, Lee (2011). “Public Relations and Society.” Şu kitapta: Lee Edwards ve Caroline E.M. Hodges (Ed.) Public Relations, Society & Culture. London: Routledge, 61-74.
- Edwards, Lee, Caroline Hodges (2011). “Introduction Implacations of a (Radical) Socio-Cultural Turn in Public Relations Scholarship”, Şu kitapta: Lee Edwards ve Caroline E.M. Hodges (Ed.) Public Relations, Society & Culture London: Routledge, 1-14.
- Emirbayer, Mustafa (2012). “İlişkisel Bir Sosyoloji İçin Manifesto.” Şu kitapta: Güney Çeğin ve Emrah Göker (Ed.) Tözcülüğün Tasfiyesi İlişkisel Sosyolojide Temel Yaklaşımlar. Ankara: Notabene, 25 – 63.
- Erdoğan, İrfan (2000). Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim. Ankara: Erk.
- Erözden, Ozan (2008). Ulus-Devlet. İstanbul: On İki Levha.
- Ewen, Stuart (1996). PR! A Social History of Spin. NY: Basic Books.
- Foucault, Michael (2011). Özne ve İktidar. İstanbul: Ayrıntı.
- Geertz, Clifford (1973). The Interpretation of Cultures. NY: Basic Books.

- Giddens, Anthony (2010). Modernliğin Sonuçları. İstanbul: Ayrıntı.
- Göker, Emrah (2007). “Ekonomik İndirgemeci mi Dediniz?.” Şu kitapta: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat. İstanbul: İletişim, 277 – 302.
- Grunig, James E. & Grunig, Larissa A. (2005). “Halkla İlişkiler ve İletişim Modelleri.” Şu kitapta: James E. Grunig (Ed.) Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik. İstanbul: Rota, 307-348.
- Gulbenkian Komisyonu (2012). Sosyal Bilimleri Açın Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor. İstanbul: Metis.
- Hodges Caroline, Lee Edwards (2014). “Public Relations Practitioners.” Şu kitapta: Smith McGuire J; Matthews, James (Ed.) The Cultural Intermediaries Reader. London / Thousand Oaks: Sage, 89-99.
- Ihlen, Oyvind (2009). “Bourdieu’yu Temel Almak: Halkla İlişkilerin Sosyolojik Kavranışı.” Şu kitapta: Fatih Keskin ve Pınar Özdemir (Der.), Halkla İlişkiler Üzerine. Ankara: Dipnot, 225-237.
- İKSV Rapor (2011). İstanbul’da Kamusal Alanda Sanat Uygulamaları İçin Öneriler. İstanbul: İKSV Yayınları.
- Jenkins, Richard (1992). Pierre Bourdieu. Londra: Routledge.
- Jourdain, Anne & Sidonie Naulin (2016). Pierre Bourdieu’nun Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları. İstanbul: İletişim.
- Kapani, Münici (2011). Politika Bilimine Giriş. Ankara: Bilgi.
- Koçak, Cemil (1989). “Siyasal Tarih(1923-1950).” Şu kitapta: Sina Akşin (Yay. Yön.) Türkiye Tarihi 4. Cilt Çağdaş Türkiye 1908-1980. İstanbul: Cem Yayınevi, 84-176.
- Layder, Derek (2006). Sosyal Teoriye Giriş. İstanbul: Küre.
- Lazar, Judith (2009). İletişim Bilimi. Ankara:Vadi.
- Marshall, Gordon (2003). Sosyoloji Sözlüğü. İstanbul: Bilim ve Sanat.
- Mattelart, Armand (2016). İletişimin Dünyasallaşması. İstanbul: İletişim.
- McNair, Brain (2002). “Politikada Temsil ve Temsilin Politikası: Halkla İlişkiler, Kamusal Alan ve Demokrasi.” Şu kitapta: Jacquie L’Etang, Magda Pieczka (Der.), Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar. Ankara: Vadi, 79-108.
- McNay, Lois (2000). Gender and Agency: Reconfiguring The Subject İn Feminist and Social Theory. Cambridge: Polity Press.

Merriam, Sharan B. (2015). Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin bir Rehber. Ankara: Nobel.

Moore, Wilbert E. (1997). “İşlevselcilik.” Şu kitapta: Tom Bottomore & Robert Nisbet (Der.) Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi. Ankara: Ayraç, 327-368.

Morin, Aysel (2009). “Türk Ulusal Kimliğinin Mitik Değerleri: Nutuk’un Yakın Okuması.” Şu kitapta: Gönül Pultar (Der.), Kimlikler Lütfen: Türkiye Cumhuriyeti’nde Kimlik Arayışı ve Temsili. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, 87-105.

Nye, Robert (2015). “Erkekliklerin Aktarımı: Erken Modern Dönem Fransa Örneği.” Şu kitapta: Philip Gorski (Der.) Bourdieu ve Tarihsel Analiz. Ankara: Heretik, 375 – 401.

Oğuz, Burhan (1980). Türkiye Halkının Kültür Kökenleri: Tarım, Hayvancılık, Meteoroloji. İstanbul: Doğu-Batı.

Özbudun, Sibel (1997). Ayinden Törene Siyasal İktidarın Kurulma ve Kurumsallaşma Sürecinde Törenlerin İşlevleri. İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Özdemir, Hikmet (1989). “Siyasal Tarih (1960-1980).” Şu kitapta: Sina Akşin (Yay. Yön.) Türkiye Tarihi 4. Cilt Çağdaş Türkiye 1908-1980. İstanbul: Cem Yayınevi, 191-264.

Özkırımlı, Umut (2013). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış. İstanbul: Doğu-Batı.

Öztimur, Neşe (2007). “Feminist Teoride Pierre Bourdieu Tartışmaları.” Şu kitapta: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat. İstanbul: İletişim, 581-604.

Patton, Michael Quinn (2014). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. Ankara: Pegem.

Pieczka, Magda (2002). “Paradigmalar, Sistemler Teorisi ve Halkla İlişkiler.” Şu kitapta: Jacquie L’Etang, Magda Pieczka (Der.), Halkla İlişkilerde Eleştirel Yaklaşımlar. Ankara: Vadi, 215-260.

Powell, Christopher, François Dépelteau (2015). İlişkisel Sosyoloji Ontolojik ve Teorik Yönelimler. Ankara: Phoenix.

Rousseau, Jean-Jacques (1987). Toplum Sözleşmesi (Çev. Vedat Günyol), İstanbul:Adam Yayınları.

Sancar, Serpil (2017). Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet Kadınlar Aile Kurar. İstanbul: İletişim.

Sirman, Nükhet (2009). “Kadınların Milliyeti.” Şu kitapta: Tanıl Bora (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 (Milliyetçilik). İstanbul: İletişim, 226-244.

Swartz, David (2013). Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nun Sosyolojisi. İstanbul: İletişim.

Şaylan, Gencay (1995). Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi. Ankara: İmge.

Şaylan, Gencay (2002). Postmodernizm. Ankara: İmge.

Tanör, Bülent (2008). “Siyasal Tarih (1980-1995).” Şu kitapta: Sina Akőın (Yay. Y n.), Türkiye Tarihi, 5. Cilt (Bugünkü Türkiye). İstanbul: Cem, 27-162.

Tekeli, İlhan (2012). “Türkiye’de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Konusunda Bir  st Anlatı.” Şu Kitapta: Uğur Kocabaő lu (Ed.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3 (Modernleşme ve Batıcılık). İstanbul: İletişim, 19-42.

Tellan, Derya (2011). “Halkla İlişkiler Endüstrisinde Geriye Bakmak: Kavramlar ve Karakterler.”, Şu kitapta: Sema Yıldırım Becerikli (Der.) Halkla İlişkiler ve Reklamın Anatomisi Eleştirel Bir Kavrayış. Ankara: Ütopya, 32-53)

Tilly, Charles (2005). Avrupa’da Devrimler 1492-1992. İstanbul: Literatür.

Tokgöz, Oya (2015). İletişim Kuramlarına Anlam Vermek. Ankara: İmge.

Tunçay, Mete (1989). “Siyasal Tarih(1950-1960).” Şu kitapta: Sina Akőın (Yay. Y n.) Türkiye Tarihi 4. Cilt  aędaő Türkiye 1908-1980. İstanbul: Cem Yayınevi, 177-190.

Türk, Bahadır (2007). “Sihirden Nefret Eden Bir İl zyonist.” Şu kitapta: Güney  eğin, Emrah Göker, Alim Arlı,  mit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat. İstanbul: İletişim, 605-626.

Türk, Bahadır (2014). Muktedir Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan. İstanbul: İletişim.

Uygun, Oktay. (2014). Devlet Teorisi. İstanbul: Oniki Levha.

Wacquant, Loic (2007a). “Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi.” Şu kitapta: Güney  eğin, Emrah Göker, Alim Arlı,  mit Tatlıcan (Der.) Ocak ve Zanaat. İstanbul: İletişim, 53 – 76.

Walby, Sylvia (2013). Patriyarka Kuramı. İstanbul: Dipnot.

Wilcox, Dennis L., Glen Cameron, Bryan Reber (2015). Public Relations Strategies and Tactics, Essex:Pearson.

Yetkin, Çetin (1983). Türkiye’de Tek Parti Yönetimi. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Yetkin, Çetin (2006). Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika. Antalya: Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk.

Yıldırım, Ali, Hasan Şimşek (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Yuval-Davis, Nira (2010). Cinsiyet ve Milliyet. İstanbul: İletişim.

Zührer, Erik Jan (2017). Modernleşen Türkiye’nin Tarihi. İstanbul: İletişim.

Makaleler Bildiriler ve Diğer Basılı Kaynaklar

Alparslan, Erhan (2017). “Tek Parti Döneminde Adana’da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1933-1943).” Çukurova Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 93-119.

Aydoğmuş, Abdullah. (2014). “Konya’da Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlamaları” Merhaba Akademik Sayfalar, Cilt 14, Sayı 27, 419-432.

Batmaz, Şakir (2007). “Osmanlı Devleti’nde Bir Merasim Kaidesi Olarak Topla Selamlama (1800-1919).” Bilimname XII, 2007-1, 187-199.

Berkkurt, Günce A. (2012). “Sosyolojinin Kaçınılmaz Nesnesi Devlet Üzerine Pierre Bourdieu’nun 1989-1992 Yılları Arasında Collège de France’da Verdiği Dersler.”, Sosyoloji Dergisi, 3.Dizi,25. Sayı 2012/2, 31-56.

Bourdieu, Pierre (1986).” The Forms of Capital.” Şu kitapta: J. Richardson (Ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood, 241-258.

Bourdieu, Pierre (1987). “What Makes a Social Class? On The Theoretical and Practical Existence Of Groups”, Berkeley Journal of Sociology, Vol. 32 (1987), 1-17

Bourdieu, Pierre (2014c). Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar. Cogito, 76, 192-203.

Curtin, Patricia ve Gaither, Kenn T. (2005). “Privileging Identity, Difference, and Power: The Circuit of Culture As a Basis for Public Relations Theory.” Journal of Public Relations Research, 17:2, 91-115.

Çeğin, Güney ve Levent Ünsaldı, (2014). “Bourdieu’nun Şerhleri üzerinden ‘Temsiliyet Simyası’”. Cogito, Sayı:76, 89-105.

Edwards, Lee (2008). "PR Practitioners' Cultural Capital: An Initial Study and Implications for Research and Practice." *Public Relations Review*, 34, 367-372.

Edwards, Lee (2006). "Rethinking Power in Public Relations.", *Public Relations Review*. 32.3: 229-231.

Edwards, Lee (2012). "Exploring The Role Of Public Relations As A Cultural Intermediary Occupation." *Cultural Sociology*, 6 (4), 438-454.

Elmacı, Mehmet Emin (1998). "Cumhuriyetin İlanının ilk Yıldönümü Kutlamaları." *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*. 75. Yıl Özel Sayısı, C.3, S.8, 49-60.

Hodges, Caroline (2006). "PRP Culture A Framework for Exploring Public Relations Practitioners as Cultural Intermediaries", *Journal of Communication Management*, Vol.10, No.1, 80-93.

İsimsiz (1973). "Cumhuriyetin 50. Yılında Atatürk Büstleri Yarışması." *Arkitekt Mimarlık, Şehircilik ve Turizm Dergisi*, Cilt:42, Sayı:351, 115-116.

Köse, Hüseyin (2009). "Neoliberal Estetikten Habitus Bourdieu ve Popüler Kültür.", *İletişim*, Sayı:10. 71-92.

Krais, Beate (2006). "Gender, Sociological Theory and Bourdieu's Sociology of Practice.", *Theory, Culture & Society*, Vol. 23 (6), 119-134.

Marguire, Jennifer Smith, Julian Matthews (2010). "Cultural Intermediaries and the Media." *Sociology Compass*, 4/7, 405-416.

McNay, Lois (1999). "Gender, Habitus and The Field." *Theory Culture & Society*, Vol. 16, Issue 1, 95-117.

Moi, Toril (1991). "Appropriating Bourdieu: Feminist Theory and Pierre Bourdieu's Sociology of Culture." *New Literary History*. Vol. 22, No.4, 1017-1049.

Mottier, Veronique (2002). "Masculine Domination Gender and Power in Bourdieu's Writings." *Feminist Theory*, Vol.3.3, 345-359.

Nixon, Sean, Paul Du Gay (2002). Who Needs Cultural Intermediaries?, *Cultural Studies*, 16:4, 495-500.

Ökten, Nazlı (2014). "Devlet Üzerine Son Bir Hesaplaşma". *Cogito*, Sayı:76, 79-88.

Özkaya, Yücel (1993). "Türk Basınında Cumhuriyetin İlanının Öncesi ve Sonrası." *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 3, Sayı:11, 279-310.

Simpson, Barbara (2009). "Pragmatism, Mead and Practice Turn." Organization Studies, 30 (12), 1329-1347.

Şahin, İsmail, Demet Ersoy (2015). "İstanbul Boğazındaki Köprülerin Etkileri." 6. Ulaştırma Kongresi Bildiri Kitabı, 189-199, İstanbul.

Tarihi Araştırmalar Grubu (1999). "Cumhuriyetin Her On Yılı 1933-1983." Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Sayı 33, 30-48.

Tekeli, İlhan (1997). "Bir Toplumsal Anlatım ve Katılım Biçimi Olarak Kutlama Şenlikleri." Bir Çağdaşlaşma Projesi Olarak Türkiye Cumhuriyetinin 75. Yılı, 1-21.

Ünal, Ahmet Zeki (2004). Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Wacquant, Loic (2007b). "Bourdieu ile Devleti Yeniden Düşünmek." (söy. Bozcalı, F., Aydın, S., Özden, C.) Birikim Dergisi, Sayı,219, 59-63.

Radio ve Televizyon Programları

Gizli, Orhan (Yap. Yön.). (1989). Devlet Sanatçıları Belgeseli, 2. Bölüm: Necil Kazım Akses. TRT Ankara Televizyonu, Türkiye.

Yasa, Yönetmelik, Kararname ve Genelgeler

Resmi Gazete 26 Ekim 1340 (1924). "Cumhuriyet'in Tarihi İlanı Olan 29 Teşrinievvel Yevm-İ Mezkûr Zevalinde Yüz Bir Pare Top Endahtı Suretiyle ve Merasim-İ Mahsusa İle Tesidi Hakkında Kararname" Düstur, 5. Tertib, C.5,26 Teşrinievvel 1340, S.666.

Resmi Gazete 29 Nisan 1341 (1925). Milli Bayram Kanunu. Sayı No: 96

Resmi Gazete 26 Haziran 1933. Cumhuriyet İlanının 10. Yıl Dönümünü Kutlulama Kanunu Sayı No 2305.

Resmi Gazete 16 Ekim 1933. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Bayramını Kutlulamak Üzere Vekalet ve dairelerin 1933 Bütçelerinden 50.000 Liranın Tenzilile Maliye Bütçesinden Yeniden Açılacak 172. Fasla Konulmasına Dair Kanun. Sayı No2318.

Resmi Gazete 23 Ekim 1933. Cumhuriyet İlânının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlulama Hakkındaki 2305 Sayılı Kanuna Müzeyyel Kanun. Sayı No:2319.

Resmi Gazete 23 Ekim 1933. 11/6/1933 Tarih ve 2305 Sayılı Kanuna Müzeyyel Kanun. Sayı No 2320

Resmi Gazete 23 Ekim 1933. Cumhuriyetin İlânına Müsadif 29 Teşrinievvel Gününün Milli Bayram Addi Hakkında 19 Nisan1341 Tarih ve 028 Numaralı Kanuna Müzeyyel Kanun. Sayı No: 2321.

Resmi Gazete 15 Temmuz 1933. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü İşini Tanzim Ve Tesbit Etmek Üzere Merkezde Ve Vilâyetlerde Teşkil Edilecek Komisyon, Komite ve Heyetler Hakkında Kararname. Sayı No: 14668.

Resmi Gazete 18 Ekim 1933. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Hatırası Olarak Çıkarılan Madalya Hakkında Kararname. Sayı No: 15073.

Resmi Gazete 22 Ekim 1933. Cumhuriyet Bayramı Dolayısıyla Mazot Talebinin Normal İhtiyacın Üstünde Olması Dolayısıyla Kontenjanın Arttırılması Kararname. Sayı No: 15098.

Resmi Gazete 22 Ekim 1933. Cumhuriyetin 10.Yıl Dönümünü Kutlulamak Üzere Yapılacak Şenlikler İçin Lâzım Olan Ampul Duylar ile Kâğıt Kontiyonları İhtiyaçlarının Karşıllanması Kararname. Sayı No: 15113.

Resmi Gazete 22 Kasım 1933. Cumhuriyet Bayramının Onuncu Yıl Dönümü Münasebetile Yapılan Tezahürat Esnasında Asayiş ve İntizamın Korunması Kararname. Sayı No: 15306.

Resmi Gazete 1 Haziran 1935. Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun. Sayı No: 2739.

Resmi Gazete 5 Nisan 1973. Türkiye Cumhuriyetinin 50nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanun. Sayı No: 1701.

Resmi Gazete 10 Haziran 1973. Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 inci Yıldönümü Dolayısıyla Şehir, Kasaba ve Köylerin Aydınlatılması ve Donatılması Hakkında Yönetmeliğin Yürürlüğe Konulmasına Hakkında Kararname. Sayı No: 7/6472.

Resmi Gazete 10 Haziran 1973. Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 inci Yıldönümü Dolayısıyla Şehir, Kasaba ve Köylerin Aydınlatılması ve Donatılması Hakkında Yönetmelik. Sayı No: 7/6472.

Resmi Gazete 10 Haziran 1973. Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanunun 9 uncu Maddesine Öngörülen Fonun

Teşkili ve Bu Fondan Yapılacak Sarfıyatın Esasları ile Hesap Usullerini Gösterir Yönetmeliğin Yürürlüğe Konulması Hakkında Kararname. Sayı No: 7/6473.

Resmi Gazete 10 Haziran 1973. Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşunun 50 nci Yıldönümünün Kutlanması Hakkında Kanunun 9 uncu Maddesine Öngörülen Fonun Teşkili ve Bu Fondan Yapılacak Sarfıyatın Esasları ile Hesap Usullerini Gösterir Yönetmelik. Sayı No: 7/6473

Resmi Gazete 31 Ağustos 1973. Cumhuriyetin 50 nci Yıldönümü Nedeniyle Umuma Açılmış Olan Müzelerin, Müze Haline Konulmuş Tarihi Binaların ve Düzenlenmiş Ören Yerlerinin Parasız Gezdirilmesi Hakkında Kararname. Sayı No: 7/6960.

Resmi Gazete 19 Mart 1981. Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun. Sayı No: 2429.

Resmi Gazete 1 Ekim 1981. Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği. Sayı No: 8/3456.

Resmi Gazete 5 Mayıs 2012. Ulusal ve Resmi Bayramlar İle Mahalli Kurtuluş Günleri, Atatürk Günleri ve Tarihi Günlerde Yapılacak Tören Ve Kutlamalar Yönetmeliği. Sayı No: 2012/3073.

Başbakanlık Genelgesi 18 Nisan 2003. Genelge No: B.02.0.PPG.0.12-320-6243.

Zabıt ve Tutanaklar

TBMM Zabıt Ceridesi 26 Ekim1933. Devre 4, İçtima 2, Cilt 17.

TBMM Zabıt Ceridesi19 Nisan1925. İçtima:106, Celse:2.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi 29 Kasım1972. Cilt:29, Birleşim: 11.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi 15 Aralık 1972. Cilt:30, Birleşim: 21.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi 12 Ocak 1973. Cilt:32, Birleşim: 39.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi 19 Ocak1974. Cilt: 1, Birleşim: 42.

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 490 01, Yer: 11 5 36.1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 490 01, Yer No: 11 50 37.1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11 57 62.1

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 490.01, Yer No: 11 57 62.2

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 030.10, Yer No: 198 352.10

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, Fon Kodu: 30 18.01, Yer No: 02 298 36.13

Gazeteler

Akşam Gazetesi, 28 Ekim 1933

Akşam Gazetesi, 29 Ekim 1933

Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1933

Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1943

Akşam Gazetesi, 29 Ekim 1943

Akşam Gazetesi, 30 Ekim 1953

Akşam Gazetesi, 29 Ekim 1953

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1930

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1932

Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ekim 1933

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1933

Cumhuriyet Gazetesi 30 Ekim 1933

Cumhuriyet Gazetesi, 1 Kasım 1933

Cumhuriyet Gazetesi, 21 Ekim 1963

Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1963

Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1963

Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1963

Cumhuriyet Gazetesi, 21 Haziran 1973

Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mart 1973

Cumhuriyet Gazetesi, 3 Nisan 1973

Cumhuriyet Gazetesi, 13 Eylül 1973

Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ekim 1973

Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1973
Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ekim 1973
Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1973
Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ekim 1973
Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1973
Cumhuriyet Gazetesi, 31 Ekim 1973
Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1983
Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1983
Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 1993
Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993
Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ekim 2003
Cumhuriyet Gazetesi, 25 Ekim 2003
Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 2003
Cumhuriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003
Cumhuriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 27 Ekim 1930
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 23 Eylül 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 24 Eylül 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 25 Eylül 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 11 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 13 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 14 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 17 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 19 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 20 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 22 Ekim 1933

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 23 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 24 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 28 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 29 Ekim 1933
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 30 Ekim 1933

Hürriyet Gazetesi 28 Ekim 1993
Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 1993
Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 1993
Hürriyet Gazetesi, 22 Ağustos 2003
Hürriyet Gazetesi, 27 Ekim 2003
Hürriyet Gazetesi, 29 Ekim 2003
Hürriyet Gazetesi, 30 Ekim 2003

Milli Gazete, 29 Ekim 1993

Milliyet Gazetesi 27 Ekim 1933
Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1933
Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1933
Milliyet Gazetesi, 2 Kasım 1933
Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1963
Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1963
Milliyet Gazetesi, 25 Ekim 1973
Milliyet Gazetesi, 26 Ekim 1973
Milliyet Gazetesi, 27 Ekim 1973
Milliyet Gazetesi, 28 Ekim 1973
Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1973
Milliyet Gazetesi, 29 Ekim 1983

Milliyet Gazetesi, 30 Ekim 1983

Radikal Gazetesi, 25 Ekim 2003

Sabah Gazetesi, 25 Ağustos 2003

Son Posta Gazetesi, 12 Ekim 1933

Son Posta Gazetesi, 23 Ekim 1933

Tan Gazetesi, 28 Ekim 1943

Tan Gazetesi, 29 Ekim 1943

Tercüman Gazetesi, 27 Ekim 1973

Tercüman Gazetesi, 28 Ekim 1973

Tercüman Gazetesi, 28 Ekim 2003

Ulus Gazetesi, 23 Ekim 1943

Ulus Gazetesi, 25 Ekim 1943

Ulus Gazetesi, 26 Ekim 1943

Ulus Gazetesi, 27 Ekim 1943

Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1943

Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1943

Ulus Gazetesi, 29 Ekim 1953

Ulus Gazetesi, 30 Ekim 1953

Vakit Gazetesi, 19 Ekim 2003

Vakit Gazetesi, 20 Ekim 2003

Vakit Gazetesi, 22 Ekim 2003

Vakit Gazetesi, 24 Ekim 2003

Vakit Gazetesi, 25 Ekim 2003

Yeni Şafak Gazetesi, 28 Ekim 2003

Yeni Şafak Gazetesi, 29 Ekim 2003

Yeni Şafak Gazetesi, 30 Ekim 2003

Yeni Şafak Gazetesi, 31 Ekim 2003

Zafer Gazetesi, 29 Ekim 1953

ÖZGEÇMİŞ

GÜLDEN ÖZKAN

ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ

E-Posta Adresi : guldensapozkan@hotmail.com
Telefon (İş) : 2623031815
Adres : Kocaeli Üniversitesi İletişim
Fakültesi Kocaeli Üniversitesi
Umuttepe Yerleşkesi 41380,
Kocaeli

Öğrenim Bilgisi

Doktora	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
2011	İLETİŞİM FAKÜLTESİ/HALKLA İLİŞKİLER VE
2018	TANITIM BÖLÜMÜ/HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM
	DALI

Yüksek Lisans	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
2008	SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ/İLETİŞİM (YL)
2011	(TEZLİ)

Lisans	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
1998	İLETİŞİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ/HALKLA İLİŞKİLER
2003	VE REKLAMCILIK BÖLÜMÜ/HALKLA İLİŞKİLER VE
	REKLAMCILIK PR.

Görevler

ARAŞTIRMA	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ/İLETİŞİM
GÖREVLİSİ	FAKÜLTESİ/HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
2010	BÖLÜMÜ/HALKLA İLİŞKİLER ANABİLİM DALI)

Eserler

Uluslararası hakemli dergilerde yayımlanan makaleler:

1. ÖZKAN GÜLDEN (2018). Halkla İlişkilerin Toplumsal Rolüne İlişkisel Bir Bakış: Sosyo-Kültürel Yaklaşım. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(2), 73-80. (Yayın No: 4328784)

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (proceedings) basılan bildiriler :

1. ÖZKAN GÜLDEN (2017). “International Competition: First Turkish Beauty Contest as a Public Relations Practice”. 2. International Communication Science Media Studies Congress (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3646128)
2. ÖZKAN GÜLDEN (2017). A Transmission Belt of Power: Public Relations. 3. International MultidisciplinaryCongress Of Eurasia (IMCOFE) (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3510045)
3. KARAGÖZ EMEL, ÖZKAN GÜLDEN (2015). Presidency as a new power domain the reflection of the relationity of field habitus on twitter. VI. European Conference on Social and Behavioral Sciences (Tam Metin Bildiri/)(Yayın No:1513972)
4. Eroğlu. Erhan, Özkan. Gülden (2008). Analizing The Relationship Between The Organizational Culture and Communicational Satisfaction and An Application in Eskişehir Woodland Administration. International Symposium Communication in Millennium, 799-812. (Tam Metin Bildiri/)(Yayın No:1055212)

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar veya kitaplardaki bölümler:

C2. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

1. Yeni Medya Araştırmaları, Bölüm adı:(Ağ Tabanlı Sahnede Benliğin Sunumu: İdealize Edilmiş Duygular) (2014)., ÖZKAN GÜLDEN, Literatürk, Editör:Sayımer, İdil, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 544, ISBN:9786053370352, Türkçe(Bilimsel Kitap), (Yayın No: 1513932)

D. Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler :

1. ÖZKAN GÜLDEN (2013). Çağrı Merkezlerinde Duygusal Emek ve Örgütsel İletişim. Selçuk İletişim Dergisi(4), 64-80. (Kontrol No: 489512)
2. Eroğlu Erhan, Özkan Gülden (2008). Örgüt Kültürü ve İletişim

Doyumu ile Bireysel Özellikler Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama Örneği. Selçuk İletişim Dergisi, 5(4), 50-61. (Kontrol No: 1055131)

E. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında basılan bildiriler:

1. ÖZKAN GÜLDEN (2017). Halkla İlişkileri Bourdieu İlişkiselliğinden Okumak. 1. İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3510039)
2. Özkan. Gülden, Özkara. Özge, Dokuzlar. Nursel (2009). Yerel seçimlerde Eskişehir Basını Basın Özgürlüğünün Kullanılma Biçimi. Fırat İletişim Fakültesi Medya ve Etik Sempozyumu, 449-462. (Tam Metin Bildiri/)(Yayın No:1055140)

